

Хмельницький інститут соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини
„Україна”

Наукове товариство
студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених
Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету „Україна”

Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації

Тези доповідей XIII Всеукраїнської наукової
конференції студентів та молодих вчених
(26 березня 2020 року)

м. Хмельницький

Редакційна колегія: **Чайковський М. Є.** д.пед.н., професор;
Островська Н. О. к.пед.н.; **Кондратюк С. М.** к.психол.н., доцент;
Кравчук Л. С. к.пед.н., доцент; **Лучко Ю. І.** к.пед.н.; **Войціх І. В.**
к. пед. н.

Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації
: тези доповідей XIII Всеукраїнської наукової конференції студентів та
молодих вчених. – Хмельницький : ХІСТ Університету „Україна”, 2020. –
292 с.

Збірник тез підготовлено за доповідями учасників наукової конференції „Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації”. У матеріалах збірника висвітлено актуальні проблеми навчання, виховання, професійної та соціально-психологічної адаптації, шляхи вирішення актуальних питань, які стоять перед молодого людиною сьогодення.

ЗМІСТ

Передмова.....	9
----------------	---

Секція І. АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Бабій А. В.	Медіаторська діяльність соціального працівника як посередника у розв'язанні конфліктів у студентському середовищі	12
Безпала М. В.	Урахування гендерних стереотипів у діяльності соціального працівника	15
Безпала М. В.	Сутність підліткової злочинності	18
Бех Н. В.	Трудова міграція населення України.....	22
Боровенська І. І. Шиманська Т. О.	Сімейні форми виховання – прийомна сім'я	26
Войтович Л. І.	Соціально-педагогічна робота з сім'єю, яка перебуває у складних життєвих обставинах, як форма надання соціально-педагогічної допомоги..	30
Волковинський С. В.	Сучасні моделі соціальної роботи у територіальній громаді.....	33
Гніздовська Д. Б.	Теоретичні моделі інвалідності	36
Гуцал Л. П.	Оцінка якості діяльності організацій соціальної сфери як актуальна проблема соціальної роботи....	39
Дарморос О. Л.	Спорт як технологія реінтеграції та реабілітації поранених військовослужбовців	42
Дарморос О. В.	Особливості соціалізації дітей в закладах інтернатного типу	45
Євсюков О. В.	Особливості процесу адаптації людей літнього віку до пенсійного життя.....	48
Єгорова Р. О.	Феномен девіантної поведінки в соціальній теорії	51

Зінченко В. В.	Формування гендерної культури підлітків як актуальна проблема соціальної роботи	54
Ковальова А. О.	Соціальна робота з людьми, які зазнали сімейного насильства	58
Кривульчак А. П.	Соціально–педагогічна профілактика торгівлі людьми	61
Кривульчак А. П.	Соціальна робота з протидії насильству відносно дітей	65
Кузнець Ю. В.	Система соціальних послуг Хмельницького територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг).....	68
Кулаковська Б. І.	Соціально-педагогічна підтримка підлітків третього тисячоліття у контексті нової української школи.....	72
Ладигіна А. С.	Алкоголізація дітей та підлітків як соціальна проблема та шляхи її вирішення	75
Лампіка А. Р.	Напрямки соціально-психологічної роботи з дітьми, що виховуються одним із батьків внаслідок розлучення	78
Лимар К. О.	Актуальні соціальні проблеми шлюбно-сімейних відносин сучасної молоді	81
Матвєєв О. О.	Основні чинники виникнення феномену бездоглядності та безпритульності в Україні	84
Мосейчук Ю. О.	Чинники домашнього насильства щодо дітей	87
Надовська О. І.	Соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах	89
Онищук С. О.	Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості	93
Переписний В. В.	Еволюція уявлень щодо ексклюзії в соціальній теорії	96
Поліщук В. О.	Теоретико-методологічні засади формування гендерної культури молоді в умовах закладу вищої освіти	100

Селезньова М. А.	Соціальна реабілітація дітей з особливими освітніми потребами засобами мистецтва	102
Стойко І. В.	Технології соціально-педагогічної допомоги сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах ...	105
Умінський В. Ф.	Специфіка формування гуманістичних цінностей у студентської молоді	108
Усенко О. В.	Проблема проституції в суспільстві.....	111
Федькин Б. А.	Проблема ВІЛ/СНІДУ у світі та профілактичні заходи	115
Чайка Т. О.	Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема	119
Червенко В. І.	Вимоги до професійно-особистісних якостей соціального працівника	122
Чорний О. В.	Зміна соціального статусу літньої людини і зв'язані з цим психологічні проблеми	125
Шургай П. П.	Світова історія та практика соціально-правового захисту дітей: вступ до проблеми	128

Секція II. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Баліцька В. В.	Самосвідомість у юнацькому віці.....	133
Бучучану А. М.	Особистісний розвиток підлітка	136
Горбатюк О. М.	Механізми психологічного захисту особистості ...	139
Данкевич І. Т.	Психологічні особливості самоставлення підлітків з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах	143
Емгрундт В. В.	Наукові підходи щодо вивчення невротичних порушень у військовослужбовців	145
Катеренчук О. Г.	Мотиваційна готовність студентів до професійної діяльності	149

Кісілюк Є .С.	Професійне самовизначення особистості на етапі підготовки у здобувачів вищої освіти 152
Кобрин І. В.	Сутність феномену соматичного захворювання як прояву психічного неблагополуччя 156
Кріль Т. В.	Вплив самооцінки особистості на формування позитивної „Я -концепції” 160
Куйдан В. А.	Розвиток навичок саморегуляції емоційних станів в учнів, які навчаються у закладах інклюзивного спрямування 163
Лезнюк А. М.	Емпатійне спілкування на основі методу ненасильницької комунікації 167
Лінькова Ю. Ю.	Психологічні особливості „Я-образу” підлітків-акцентуантів 170
Марченко А. П.	Рекомендації жінкам щодо самоактуалізації в професійній діяльності та в особистісному і сімейному житті..... 174
Михальчук І. В.	Психологічна допомога підліткам у психотравмуючих ситуаціях 180
Московчук О. А.	Особливості прояву самостійності в підлітковому віці 184
М'ясникова Ю. Г.	Проблема впливу „лайків” на самооцінку 187
Палагута О. І.	Прагнення до домінування і дружелюбності у характеристиці самосвідомості юнаків залежних від комп'ютера 190
Радомська Я. З.	Психолого-педагогічні методи корекції дітей аутистів 194
Чорна І. М.	Проблема міжособистісних стосунків студентів-психологів..... 198

Секція III. МОЛОДЬ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Боднарчук І. І.	Мотивація як одна з основних функцій менеджменту.....	202
Дронський П. М.	Сучасні інформаційні технології в діловодстві	205

Секція IV. МОЛОДЬ ЗА ЗДОРОВУ НАЦІЮ

Боднар А. А.	Групова мотивованість студентів до занять фізичним вихованням в умовах взаємонавчання...	209
Брила О. І.	Теоретичні аспекти формування здорового способу життя студентської молоді	216
Василевський Ю. С.	Вдосконалення процесу фізичного виховання учнів старшокласників засобами оздоровчого аквафітнесу	218
Гарбарець О. М.	Підготовка майбутнього вчителя до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я: зміст і організація	224
Гребеля С. Г.	Сучасні підходи до здоров'яформування в процесі фізичного виховання студентів спеціальних медичних груп.....	232
Квіквінія П. М.	Особливості мотивації досягнення у спортивній діяльності	237
Лисий Б. М.	Вплив спортивних тренувань на стан здоров'я жінок	241
Мельник О. О.	Основи методики розвитку швидкісних якостей...	247
Муляр А. С.	Застосування системи модельних ситуацій при навчанні рукопашному бою.....	250
Радішевський А. С.	Рівень шкільної мотивації як фактор успішності навчально-оздоровчої діяльності дітей молодшого шкільного віку.....	256

Федлюк О. В.	Аналіз методик навчання плаванню дітей молодшого шкільного віку із вадами слуху в умовах спеціалізованого навчального закладу.....	262
Філіпчук С. А.	Формування мотивації професійного саморозвитку майбутніх фахівців фізичного виховання.....	268
Хоптинець В. О.	Самостійні заняття баскетболом як компонент системи фізичного виховання студентів.....	278
Чернишов В. В.	Значення фітнесу як засобу всебічного розвитку старшокласників.....	282
Шевцов В. О.	Використання засобів оздоровчого туризму і орієнтування у фізичному вихованні дітей шкільного віку.....	286

ПЕРЕДМОВА

В історії людства питанням молоді завжди приділялась значна увага. Сьогодні в Україні проблеми молоді є болючими і не повною мірою вирішеними, як вимагає цього Основний закон держави.

Вплив світових культурно-інтеграційних процесів спричинив певні зміни світогляду, ціннісних орієнтацій, соціального самопочуття, загалом способу життя молоді. Ці зміни проявляються майже в усіх сферах життя. Вони справляють як позитивний, так і негативний вплив, викликають суперечливі наслідки. В сучасному суспільстві можна побачити тенденцію до падіння цінності людського життя, нехтування традиційними моральними цінностями, знецінення сім'ї, нації, почуття гідності, честі, патріотизму, дружби та терпимості до іншої думки.

Сучасна молодіжна політика зорієнтована, передусім, на забезпечення рівності прав та обов'язків, соціальної перспективи молоді, її соціальний захист, розв'язання соціально-економічних проблем, створення для юнаків та дівчат необхідних стартових можливостей для влаштування їх у життя, адаптації в ньому; підтримка і стимулювання основних суспільно-корисних ініціатив молоді, її організацій, рухів; активної участі молоді, молодіжних організацій і об'єднань у здійсненні державних і громадських справ, розв'язанні своїх проблем.

Відсутність гідних ідеалів або їх непереконливість в очах сучасної молодої людини поглиблює проблему формування гуманістичних орієнтацій, серед яких – вибір морального ідеалу, формування гуманістичної спрямованості особистості, почуття громадянства. Особливе місце у цьому процесі займає студентська молодь, яка є основою майбутнього середнього класу суспільства, кваліфікованими фахівцями та інтелігентними людьми, успішним майбутнім нації.

Процес освіти для студентів повинен стати як причетність його до всього проблемного, що є в суспільстві. А діяльність освітніх закладів повинна бути інтегрованою з діяльністю інших суспільних інституцій в цьому напрямку. Одним з основних завдань ЗВО вбачаємо у формуванні мотивації на ефективний

соціально-психологічний і фізичний розвиток, вихованні національної самосвідомості.

Вища освіта є завершальним етапом конституційованих форм навчання. Такою самою вона має виступати і в контексті реалізації культуротворчої функції, формуванні культурно-національної людини, яка повинна орієнтуватися в специфіці українського культурного поля, в історії, традиціях, установлених способах поведінки українства. Молода людина зобов'язана знати основи інтелектуальних, наукових, в цілому духовних досягнень нашого народу в контексті цивілізаційного поступу.

Таким чином, буде формуватися не просто представник українського народу, а носій певної культури, транслятор українського з усіма його достоїнствами і проблемними рисами.

Секція І.

АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

МЕДІАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ПОСЕРЕДНИКА У РОЗВ'ЯЗАННІ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бабій Артур Васильович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Польовик О. В.

Усі заклади вищої освіти, відповідно Закону України „Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” зобов'язані ужиття всіма закладами освіти заходів, спрямованих „на підвищення моральності в суспільстві, правової культури громадян, утвердження здорового способу життя, запобігання проявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості: впровадження нових педагогічних комунікацій між усіма учасниками навчально-виховного процесу та перетворення закладів освіти на зразок демократичного правового простору та позитивного мікроклімату”[1].

Людина – суспільна істота, а там є люди, там обов'язково є конфлікти, оскільки вони є незмінними супутниками існування та розвитку людства.

Конфлікти є частиною повсякденного життя кожної людини без виключення, вони супроводжують нас у сім'ї, у навчанні, роботі та ін., і це вимагає від людини знання їх законів для ефективного уникнення та виходу з конфліктних ситуацій.

Студентський колектив не є виключенням.

Особам цього віку притаманні різноманітні переживання і почуття, зокрема:

- любов, що позначається на їхній життєдіяльності;
- захопленість, яка робить людину благороднішою, мрійливою, чуйною, спонукає до самовдосконалення.
- оптимізм, який виявляється в почутті бадьорості і життєрадісному настрої, упевненості в собі, своїх можливостях, переконаності в тому, що мрії здійсняться.

У цей період певна частина молоді створює сім'ї, що зумовлює появу різних побутових проблем. Саме тому, специфіка молодого віку є такою, що конфлікти виникають постійно та мають як конструктивний, так і руйнівний характер, останній, на жаль, виникає частіше та іноді має безповоротний деструктивні наслідки. Саме тому, проблема конфлікту,

його попередження та вирішення у молодіжному середовищі є однією з актуальних проблем сучасної соціальної роботи, кінцевою метою якої є формування навичок безконфліктної взаємодії, як основи суспільних взаємовідносин.

У закладі вищої освіти студенти дуже часто не в змозі самостійно вирішити міжособистісні конфлікти і потребують сторонньої допомоги нейтральної третьої особи, якою і може виступити соціальний працівник.

У педагогічній практиці [2] основними видами міжособистісних конфліктів у вузі є: конфлікти „студент-студент”; конфлікти „студент-викладач”; конфлікти „студент-адміністрація”.

Міжособистісні конфлікти серед студентів досить часті. Процес соціалізації (адаптація, самоідентифікація і т. д.) пропонує різного роду конфлікти і не тільки у середовищі навчального закладу. Проблема полягає у тому, що сама структура побудови сучасної вищої освіти по принципу підкорювання та протиставлення („викладач-студент”, „старший-молодший”, „сильний-слабкий”, „успішний-неуспішний”, і т. д.) стимулює юнацьку конфліктність. Крім того, студенти несуть з собою до вузу у трансформованому вигляді всі соціальні протиріччя нашого суспільства. „Накладуючись” на не до кінця сформовану юнацьку психіку, ці протиріччя разом з іншими причинами породжують грубість, жорстокість, озлобленість в міжособистісних відносинах школярів [3].

Основні причини конфліктів серед студентів-юнаків – „їх прагнення зайняти панівне становище у мікрогрупі, студентській групі, агресивність і жорстокість (джерелами яких виступають аномалії сімейних відносин і тип взаємодії викладачів зі студентами), а також особливості віку студента” [4, с. 359]. Міжособистісний конфлікт може виникнути між стійким лідером і юнаком, який набирає авторитет лідера і є членом мікрогрупи. Також конфліктні ситуації можуть виникати при взаємодії лідерів мікрогруп, кожен з яких може претендувати на признание його авторитету всією студентською групою. Лідери можуть втягувати у конфлікти своїх прибічників, цим самим розширюючи масштаби міжособистісного конфлікту. Конфліктні ситуації між студентами усуваються тьютором (куратором) групи, який повинен знайти кожному лідеру свою специфічну сферу, іноді співпрацюючи разом з батьками чи іншими викладачами вузу. Випадкові міжособистісні конфлікти зустрічаються між дівчатами і хлопцями через демонстрацію особистісною надмірності, цинізму, відсутності співчуття до інших.

Міжособистісні конфлікти між студентами та викладачами виникають на перших і останніх курсах. У юнацькому віці відбувається

зміцнення особистості, відстоюється позиція „Я-дорослий”, яка є причиною для виникнення конфліктної ситуації з викладачем.

На думку психолога М. Рибаквої, серед конфліктів між викладачем і студентом виділяються наступні конфлікти:

- конфлікти діяльності (виникають з приводу успішності студента, виконання ним позаучбових завдань);

- конфлікти вчинків (виникають з приводу порушення студентом правил поведінки у вузі та поза ним);

- конфлікти відносин (виникають у сфері емоційно-особових відносин студентів і викладачів).

У тих ситуаціях, коли можливості односторонніх дій учасників конфлікту (між самими студентами) практично вичерпані або ціна продовження конфлікту стає дуже високою, у опонентів залишається шанс вирішити проблему шляхом переговорів. Проте не завжди ситуація складається таким чином, що сторони готові вести прямі переговори. В цьому випадку вихід може бути знайдений через залучення до взаємодії нейтральної третьої сторони. Її участь доцільна і тоді, коли прямі переговори між конфліктуючими сторонами зайшли в безвихідь. Посередник допомагає віднайти спосіб вирішення конфлікту. Мета його – прагнення перетворити опонентів у партнерів. Конфлікт можна вирішити моральною заборонаю; шляхом тільки самостійного осмислення, відчуття, переживання, відповідальності за ситуацію обох конфліктуючих сторін.

Медіація – „вид діяльності, що полягає в оптимізації за допомогою третьої сторони процесу пошуку вирішення проблеми задля припинення конфлікту” [4, с. 37].

Механізм посередництва (медіаторства) полягає у тому, що наявність третього, стороннього учасника дозволяє перенести на нього, як на посередника, частину непродуктивних моментів конфлікту, емоційної напруги, зняти неприязнь конфліктуючих сторін.

Студенти, здебільшого, звертаються до медіаторів, безуспішно втративши всі аргументи, сили та засоби для розв’язання конфлікту, коли в позиціях, які вони відстоюють, не вдається знайти спільне, по-різному тлумачать головні для вирішення конфлікту критерії, або вважають конче необхідним зовнішній контроль за дотриманням проміжних тимчасових угод. Буває, що сторони дорожать добрими відносинами, але за певних обставин не можуть порозумітися і тоді вдаються до послуг медіатора.

Посередник (соціальний працівник) стимулює конструктивне обговорення суперечливих питань і сприяє взаємо порозумінню сторін (студентів), перш за все, через упровадження певних процедурних

правил, формування розкладу переговорів, вплив на психологічну атмосферу самих переговорів і клімату в студентській групі.

Отже, медіаторська діяльність соціальних працівників як медіаторів в умовах середовища закладу вищої освіти є досить ефективним засобом формування соціального досвіду безконфліктної поведінки в студентів. Організуючи роботу як медіатора, соціальний працівник має дотримуватися ідеї про те, що в процесі вирішення конфлікту за допомогою медіації, сторони повинні налаштуватися на співробітництво, і це є головною задачею медіатора – спеціально підготовленого посередника у вирішенні конфліктів, який однаково підтримує обидві сторони та допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення.

Список використаних джерел:

1. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 01.03.2020)
2. Маріна О. В. Конфлікти і шляхи їх попередження у коєктиві академічної групи студентів-першокурсників. *Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди*, 2014. С. 15–25.
3. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Хпрків : Право, 2012. 128 с.
4. Федосєєва І. О. Психологічні особливості формування комунікативної толерантності у студентів. *Гуманітарний вісник*. Переяслав-Хмельницький, 2012. №25. С. 478–482.

УРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Безпала Марія Віталіївна

студентка спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к.п.н, доцент Маркова Н. В.

На дворі ХХІ ст. і начебто зі стереотипами має бути покінчено, але це не так. У нашому світі донині існують гендерні стереотипи. І їх досить багато.

Стереотипи – це стабільно повторювання ланцюжка думок, почуттів і вчинків; звичні нам способи сприймати і реагувати на ситуації. В якомусь сенсі, це спосіб думати, дивитися і реагувати на світ. У більш

вузькому розумінні, це штучно відокремлені фрагменти нашого поведінкового репертуару.

Перший – жінка обов'язково повинна вийти заміж. Так цей стереотип старий як світ, але це факт. Дівчаткам з самого дитинства вбивають в голову те, що вони повинна знайти собі чоловіка. Який буде їх утримувати. Такий стереотип змушують багатьох дівчат швидше шукати пару, і чим раніше, тим краще. А що якщо дівчина не хоче виходити заміж? На неї починає тиснути суспільство і її сім'я. Говорити, що так повинно бути, що її головна мета – заміжжя і народження дітей. Ось головний аргумент суспільства: „так треба”, „так у всіх і у тебе повинно бути так само”. Суспільство зумовило певний вік для заміжжя від 18-30 років. Через таких вікових рамок багато молодих жінок, які до 25 років не мають серйозних відносин, не вийшли заміж і не народили дітей, починають відчувати занепокоєними, з часом перетворюється в паніку і відчуття власної неповноцінності. Також дівчат починають засуджувати і говорити, що вона не здатна створити сім'ю і утримати чоловіка. І через це не зможе народити дитину.

Що ж стосовно чоловіків в цьому питанні. До них суспільство поблажливо. Їх не бажання одружитися виправдовується тим, що вони ще хочуть пожити холостяцким життям, зайняті кар'єрою або просто не готові до шлюбу.

Другий стереотип: жінка повинна народити до 25 років.

Цей стереотип теж дуже старий. У ХХІ ст. деякі люди вважають, що після 25 років жінка не в змозі народити, і її пологи в більшості випадків будуть проходити важко. Багато прикладів з життя, коли дівчата народжували первістків ближче до 30 років, і були щасливі і здорові разом з малюком. Все це пережитки з часів СРСР. Як правило, засуджують люди не думають про те, яке сімейне і матеріальне становище у тієї дівчини, яка отримує докір. Чи готова вона стати матір'ю зараз, або ж їй слід послухати „знавців” і отримати післяпологову депресію, яка також відіб'ється і на дитині? Особливо часто можна почути такі аргументи: „Ось народиш, а решта додасться”, „В 26 років зрозумієш, що треба було раніше народжувати!”, „Діти - квіти життя” [1].

Ще один стереотип: кожен чоловік повинен відслужити в армії. Слоган „не служив – не мужик”.

Цей стереотип побудований на тому, що представників чоловічої статі дорікають в тому, що вони не служили в армії. Поняття про термінову службу в армії у нас не мінялися, мабуть, з кінця 19 ст. У той час питання дискримінації не ставилося. Люди жили в патріархальному суспільстві, в якому у чоловіків і жінок був поділ ролей. Але зараз

XXI ст. – століття рівноправності, верховенства права, а також високих технологій, високоточної зброї та зброї масового ураження. З'явилися нові методи ведення воєн. Чому можна повноцінно навчити молоду людину (за рідкісним винятком) за півроку (ще півроку він повинен служити, використовуючи отримані знання)? Здається, нічого. Його можна лише натренувати виконувати деякі дії за певним, що не дуже складним алгоритмом. Тобто солдат строкової служби - це фактично різноробочий, який, як правило, не мотивований до якісного виконання поставленого завдання (для нього головне – рік служби „відбути”). Призив чоловіків для проходження строкової військової служби повинен бути скасований як дискримінаційний, а військова служба повинна стати повністю контрактною з рівними можливостями реалізації прав як для чоловіків, так і для жінок. Тоді всі громадяни зможуть реалізовувати свою обов'язок щодо захисту Вітчизни виходячи зі своїх можливостей, переконань, усвідомлено і з більшою віддачею [1].

Місце жінки на кухні. Цей стереотип побудований на тому, що жінка повинна займатися лише домашнім господарством і дітьми.

Той самий ненависний багатьом стереотип про те, що єдине призначення жінки – сімейне вогнище і материнство. Звичайно, затишний будинок і діти – це прекрасно, але сучасним жінкам стає тісно в цих рамках. Їм хочеться руху, реалізації свого інтелектуального і творчого потенціалу.

На співбесідах незаміжні жінки, навіть якщо вони не планують заводити дитину, стикаються з недовірою роботодавця у зв'язку з можливим відходом у декрет. Тиск і вторгнення в особисте життя є відчутним стресом. З проявами такої злочинної дискримінації можна і потрібно боротися [2].

Чоловіки не плачуть – це теж стереотип. З раннього дитинства хлопчиків вчать, що яскраве вираження емоцій є демонстрацією власної вразливості. Ви бачили це не раз: маленький хлопчик грає на дитячому майданчику, спотикається і розбиває коліно. До нього підходить батько і каже, що плачуть тільки дівчата, хоча в реальності немає нічого поганого в сльозах від болю. До підліткового віку хлопчики починають придушувати свої емоції і, навіть не усвідомлюючи цього. Відчувати емоції – абсолютно нормально для людей будь-якої статі, але тільки для одного їх прояв вважається неприйнятним. Деяким чоловікам потрібно чимало часу для того, щоб відучитися думати, що сльози заборонені. Деякі не плачуть навіть в критичні моменти: коли помирають близькі або коли відносини добігають кінця. І це абсолютно нормально.

Стереотипи – це та річ яка заважає нам в якійсь мірі сприймати чоловіків і жінок рівними. Те, як люди мислять в кінцевому підсумку впливає на те, як люди надходять в життя. Почуття, емоції, переконання – тобто поведінка надзвичайно взаємопов'язані. А стереотип, зокрема, негативний, частіше за все не ґрунтується на реальних фактах, ніж приносить безліч проблем в поведеній і по відношенню до інших людей. Таким чином, вивчення таких явищ, вміння позбутися від них або навпаки поставити на службу, є дуже важливим в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Введение в гендерные исследования : учеб. пособ. для вузов. – 2-е изд., перераб. и дополн. / И. В. Костикова, А. В. Митрофанова, Ю. В. Градскова. Москва : Аспект-Пресс, 2005. 252 с.
2. Голованова Т. П. Теория и практика формирования гендерного равенства студенческой молодежи : моногр. Запорожье : ЗНУ, 2007. 336 с.
3. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. Москва : Информация – XXI век, 2002. 255 с.

СУТНІСТЬ ПІДЛІТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Безпала Марія Віталіївна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ігнатенко К. В.

На даний момент проблема підліткової злочинності в Україні досить актуальна. Злочини, скоєні підлітками, відрізняються не тільки своєю жорстокістю, але й тим, що вони в багатьох випадках носять бездумний, не усвідомлений за наслідками характер. На жаль, проблемі профілактики скоєння злочинів підлітками не надають достатньої уваги, адже в більшості випадків складно повірити в те, що діти можуть піти на важкий злочин, можуть завдати шкоду оточуючим. Підліткова злочинність є видом соціальної девіантності у молодіжному середовищі.

Метою доповіді є розкриття сутності підліткової злочинності та причин її виникнення.

Аналіз останніх досліджень. Тему вивчали Т. Журавель, Т. Лях, Н. Максимова, І. Зверева, А. Рубанов, Г. Черних, тощо.

Злочинність – відносно поширене, статично стійке соціальне явище, така форма поведінки людини, що відхиляється від норми й може

спричини шкоду суспільству й оточуючим. Підліткова злочинність – злочинна поведінка неповнолітніх, яка спостерігається у суспільстві протягом десятирічч. Проблема дитячої злочинності – це гостра національна проблема, яку важко усвідомлювати, але з якою треба боротися.

Протягом останнього десятиліття злочинність лише збільшується. Правоохоронні органи та психологи встановили статистику цього збільшення. Зважаючи на складні та неоднозначні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, злочинність продовжує існувати і створювати значні проблеми реформаційним процесам, які відбуваються у країні. Соціальна нестабільність і кризові явища провокують зростання злочинності. Про наявність значного рівня злочинності в Україні свідчать дані: в 1987 р. зареєстровано 237 821 злочинів, у 1992 р. – 480 478, а в 1997 р. – майже 590 тис. В Україні щорічно близько 11 тис. неповнолітніх скоюють правопорушення різної тяжкості [3].

Причини підліткової злочинності, як правило, це неналежний догляд батьків за дітьми, недостатня профілактична робота з боку працівників органів поліції, освіти, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Складна економічна та фінансова ситуація в країні, політична нестабільність, відсутність чіткої ідеологічної лінії у державі, цілеспрямованого національного виховання, значний занепад духовних цінностей у певної кількості населення, поширення кримінальної романтики засобами масової інформації сприяють формуванню викривлених цінностей серед молоді. Пропаганда культури сили, грошей, сексу руйнує уявлення про такі цінності, як доброта, порядність, чесність, патріотизм, навіть якщо вони були прищеплені сім'єю і школою.

В своєму дослідженні Т. Журавель звертає увагу на те, що в основі відхилень у поведінці, лежать мотиви, які пов'язані з матеріальною сферою життєдіяльності; мотиви помсти, неприязні, розходження у політичних поглядах зумовлюють агресивні типи соціальної девіантності, які проявляються у найрізноманітніших формах і варіантах; диференціація соціальної девіантності у молодіжному середовищі здійснюється також за індивідуальними соціопсихологічними особливостями індивіда [4].

Неабияк впливають на підліткову поведінку однолітки. В даному випадку під ризиком знаходяться навіть діти з благополучних сімей, якщо батьки не змогли вчасно відреагувати. Бездоглядність часто

штовхає дітей на дрібні злочини, адже так вони намагаються привернути до себе увагу або помститися навколишньому світові.

Один з факторів, що впливає на дитину – це неблагополучна обстановка в загальноосвітніх закладах. Якщо адміністрація школи не організовує належного контролю і виховних заходів, ризик появи неповнолітньої злочинності значно підвищується.

Численні розслідування випадків неповнолітньої злочинності показали, що такі порушення закону бувають чотирьох типів.

1. Випадковий – коли дитина потрапляє в невдалий збіг обставин, і не усвідомлюючи всіх наслідків, може переступити закон.

2. Нестійкий – іноді певна ситуація штовхає підлітків на злочин, як наприклад, погана матеріальна забезпеченість або сильне бажання бути власником чогось.

3. Негативний – діти, яким властива агресивна поведінка і негативна направленість особистості, що викликана певною психологічною травмою.

4. Злісний – неповнолітні злочинці, що володіють стійкою, антигромадською спрямованістю особистості [2].

Ці факти свідчать про те, що в суспільстві відбуваються певні процеси, які вкрай негативно впливають на формування молодого покоління. Економічні та політичні потрясіння і кризи, розшарування та деморалізація суспільства, відкритість суспільства до не найкращих зразків чужих культур - ось фактори, що призвели до втрати багатьох традиційних засобів, за допомогою яких віками виховувалися молоді покоління.

У суспільстві дедалі більше утверджується думка про те, що виправити становище за допомогою лише засобів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників не можна. Потрібно створити систему ювенальної юстиції, яка б передбачала комплексну взаємодію державних і недержавних установ з метою застосування у судовій системі не звичного покарання, яке руйнує майбутнє життя того, хто скоїв злочин, а замість цього впровадження у покаральну систему підходів відновного правосуддя, лояльного до неповнолітнього злочинця.

Нині стан і тенденції злочинності неповнолітніх, як показує аналіз судової статистики, свідчать про нагальну потребу організації консолідованих і цілеспрямованих дій суспільства та держави щодо попередження такої злочинності, запобігання її розвитку та зростанню.

Так, за даними судової статистики, наданими Державною судовою адміністрацією України (ДСА), протягом 2016 року на розгляді суддів суду першої інстанції перебувало 6 041 кримінальне провадження щодо

7 438 неповнолітніх. З цієї кількості справ судами першої інстанції у 2016 році завершено судовий розгляд 4 240 кримінальних проваджень, у тому числі: 1) із постановленням вироку – 3 099 проваджень (із них на підставі угоди про примирення – 255, про визнання винуватості – 59); 2) із закриттям провадження у справі – 535 стосовно 574 неповнолітніх; 3) повернуто прокурору 140 обвинувальних актів стосовно 190 неповнолітніх; 4) із застосуванням примусових заходів медичного характеру – 12 кримінальних проваджень щодо 13 неповнолітніх. Близько 400 підлітків скоюють злочини повторно [1].

Фактично половина вироків у суді містить вимогу до примусового застосування заходів виховного характеру. Що це значить? Це значить що правозахисна система намагається надати можливість виправити те, що роками не виконувалося ні школою [1].

Кримінологічна характеристика засуджених неповнолітніх в розрізі скоєних злочинів серед дівчат і хлопців значно відрізняється. Майже 40% злочинів (це майже 1000 випадків щорічно) скоюють дівчата віком до 16 років. Більше двох тисячі неповнолітніх злочинців – амнестують і приблизно 1,5 тисячі мають від суду умовне покарання. За умисне вбивство у 2016 році було засуджено 22 неповнолітніх (із них у віці від 14 до 16 років – 6 неповнолітніх), 5 із яких скоїли злочин у стані алкогольного сп'яніння, групою осіб – у 12 випадках (за участю неповнолітніх – у 9 випадках, за участю дорослих – у 3) [1].

Отже, аналіз цієї статистики показує, що підліткові правопорушення є великою проблемою. Кількість протиправних дій, скоєних молодими людьми складає половину всіх злочинів у країні. Відсутність перспектив, вседозволеність, слабка участь державних органів влади у турботі про виховання підростаючого покоління, економічні негаразди, нівелювання значимості освіти у суспільстві, активний прояв і пропаганда кримінальної субкультури і є тими факторами, які прямо і побічно сприяють поширенню злочинності у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Мінц М. Соціологія девіантної поведінки. *Актуальність проблеми злочинності* : веб сайт. URL : http://e-pidruchniki.com/content/607_32Aktualnist_problemi_zlochinnosti.html (дата звернення : 20.03.2020).
2. Поради юристів – юридична консультація. Злочинність серед неповнолітніх - основні причини : веб сайт. URL : <https://yurporada.kiev.ua/uk/ukra-na-krim-nal/problema-prestupnosti-sredi-nesovershennoletnich.html> (дата звернення : 20.03.2020).

3. Про охорону дитинства : Закон України. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення : 20.03.2020).

Соціальна підтримка дітей, які перебувають у конфлікті з законом, та їх сімей / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. *Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми* : посібник у 2-х ч. ; Ч. 2 / за заг. ред. : Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. С. 311.

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Бех Надія Володимирівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Войціх І. В.

Проблема трудової міграції існує в Україні вже багато років. Але до останнього часу не вважалось такою масштабною проблемою. Водночас, від'їзд одного з подружжя з метою працевлаштування за кордон призводить до негативних процесів, створюючи сімейні конфлікти, подружні зради та ніші соціально-економічні проблеми. Особливо гостро від'їзд батьків переживають діти. У зв'язку із цією складною сімейною проблемою, яка переростає у соціальну, є виховання дітей трудових мігрантів, особливо у випадках тривалої відсутності обох батьків. Більш гостро відчуває дитина відсутність матері, внаслідок чого з'являється загроза виникнення депривації та дезадаптації.

Проблемою мігрантів та соціальною роботою з ними на науковому рівні займаються такі науковці: М. Лукашевич, К. Левченко, О. Ровенчак, О. Малиновська, І. Прибиткова, А. Хомра, М. Шульга тощо [3]. Такий аспект як особливості життєдіяльності дистантної сім'ї та її вплив на особистість підлітка, розглядається у працях А. Акмалова, В. Капіцина, Я. Раєвської, В. Торохтія. Аспекти емоційно-вольової сфери підлітків із сімей трудових мігрантів вивчали В. Мухіна, А. Прихожан. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів висвітлювалась у працях Н. Гордієнко, А. Ізотової, І. Стародубцевої, І. Трубавіної.

На початковому етапі трудова міграція мала переважно форму поїздок у сусідні країни з метою торгівлі. Так звані човники, тобто дрібні торговці, які власноруч перевозили невеликі партії товарів, заробляли на

різниці цін та обмінних курсів. Однак набутий ними досвід, встановлені зв'язки сприяли виходу українських громадян на міжнародний, зокрема європейський, ринок праці. За даними фірм-посередників із працевлаштування за кордоном, обсяги послуг, наданих ними громадянам України, постійно зростають. У 1996 р. в іноземного роботодавця було працевлаштовано 11,8 тис. громадян, а в 2008 р. – 80 тис., тобто майже у 7,5 разів більше. У 2009 кризовому році кількість працевлаштованих зменшилася незначно – 75,3 тис., проте вже у 2010 р. досягла докризового рівня – 80,4 тис. осіб, а у 2019 р. – становить близько 4 млн. осіб.

Ці цифри, однак, навіть приблизно не відображають масштабів заробітчанства, оскільки значна частина мігрантів працює за кордоном на власний страх і ризик та статистично не обліковується. Тому обсяги трудової міграції визначаються за допомогою оцінок, здійснених на основі різних обстежень [1].

У структурі трудової міграції громадянин України за ступенем легальності можна виділити якісно відмінні рівні:

1) офіційна трудова міграція – переміщення українських громадян, які, виїжджаючи за кордон, декларують участь у трудовій діяльності як мету виїзду і є легальними трудовими мігрантами в приймаючих країнах (саме їх і фіксує офіційна статистика);

2) неофіційна легальна міграція – поїздки наших співвітчизників за кордон з декларованою метою туризму, відвідування родичів тощо, з подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті; учасники таких поїздок не можуть бути відстежені вітчизняною статистикою, але при цьому стають цілком легальними трудовими мігрантами в країнах-реципієнтах;

3) успішна нелегальна міграція – поїздки за кордон, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн;

4) міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми та інші випадки перебування громадян України в нелюдських умовах або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі;

5) до трудової міграції також потрібно віднести виїзд українських жінок, які займаються проституцією в країнах ЄС, Близького Сходу та Росії [4];

6) особливо потрібно виділити міграцію українських військовиків як найманців за кордон відповідно до свого фаху.

Трудова міграція як соціальне явище в більшості випадків характеризується, як уже було зазначено, прагненням до більш високого

рівня життя. Але є й інші фактори. Наприклад, Міжнародна організація праці (МОП) виділяє п'ять основних її типів:

- 1) особи, які переїзять на постійне місце проживання;
- 2) особи, які працюють за контрактом, у якому чітко визначений час перебування в країні, що їх приймає;
- 3) професіонали, які мають відповідну освіту й практичний досвід роботи;
- 4) нелегальні мігранти;
- 5) особи, які вимушені іммігрувати зі своїх країн з причин загрози своєму життю (іноземні випускники ЗВО США та Європи, які залишаються на тривалий час, а іноді й назавжди, працювати в країні перебування) [5].

Слід зазначити мотиви, що зумовлюють трудові поїздки громадян за кордон:

- заробіток задля поліпшення житлових умов (купівлі квартири чи побудови будинку), придбання машини або інших дорогих товарів тривалого вжитку;
- заробіток задля задоволення поточних життєвих потреб – харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку (одягу тощо);
- накопичення коштів для оплати навчання дітей у вищих навчальних закладах;
- накопичення стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи;
- мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо).

Наведений перелік щодо систематизації мотивів трудової міграції не є вичерпним (існують й інші варіанти), але є найбільш поширеним.

Частина емігрантів отримує за кордоном освіту, професійну підготовку, досвід роботи, що також є позитивним моментом для країни-донора. Спостерігається зростання рівня кваліфікації робітників, які виїжджають в інші країни з метою працевлаштування, оскільки за кордоном мігранти залучаються до передових технологій, стандартів трудової дисципліни і організації виробництва. У випадку реалізації працівниками набутих за кордоном професійних знань, умінь та навичок це сприяє підвищенню цінності й економічної ефективності трудового потенціалу країн-донорів і в кінцевому результаті впливає на процес їх подальшого соціально-економічного розвитку. Разом з тим, такий позитив має місце далеко не завжди. Так, трудові мігранти з України – це, найчастіше, освічені люди, з вищою освітою, які виконують за

кордоном далеко не престижну, проте більш високооплачувану роботу, ніж робота за фахом (учителем, лікарем, інженером) у себе на батьківщині. У такому випадку відбувається їх повна дискваліфікація.

Трудова еміграція має позитивні наслідки для країн, до яких спрямовані потоки робочої сили (країн-реципієнтів). Країни-реципієнти використовують іноземну робочу силу як умову ефективного функціонування національної економіки. Зокрема, у трудомістких галузях виробництва, які не користуються попитом серед місцевого населення, використовується іноземна робоча сила, яка забезпечує нормальний хід виробничого процесу. Наприклад, у Франції питома вага іноземної робочої сили становить 33,0% зайнятих в автомобілебудуванні, у Бельгії – 50,0% шахтарів [6]. Українці в Європі працюють прибиральниками приміщень, посудомийками, будують шляхи й будинки та виконують безліч інших видів важких, часто небезпечних видів робіт.

Позитив від імпорту іноземної робочої сили для країни-реципієнта полягає також у тому, що місцеві підприємці певною мірою стримують темпи зростання заробітної плати своїх працівників. Відсутність дешевої робочої сили в трудомістких і непривабливих галузях виробництва, навпаки, спонукала б підприємців підвищувати рівень заробітної плати. Використання „дешевої” праці трудоемігрантів приносить користь для споживачів продуктів, вироблених цією працею. Оскільки заробітна плата знижується, а зайнятість у цій ситуації зростає, то кількість товарів і послуг, створених іноземною робочою силою, збільшується, а вартість їх зменшується.

Трудові емігранти в період високих темпів економічного зростання дають змогу промислово розвинутим країнам провести переміщення трудових ресурсів з меншими витратами та знизити диспропорцію у їх розподілі між країнами й галузями виробництва [2].

Отже, можна зробити такі висновки: трудова міграція в Україні є об'єктивним і невід'ємним чинником ринку праці. Якщо розглядати цей процес у динаміці, то він має тенденцію до зростання; трудовими мігрантами є особи, які характеризуються мобільністю і прагненням до пошуку роботи, яка їх задовольняє за різними ознаками.

Список використаних джерел:

1. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Київ : НІСД, 2011. 40 с.

2. *Особливості й стан трудової міграції в Україні та Донбасі* / Л.М. Матросов. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. № 4 (14). С. 15–22

3. Рюль В.О. Особливості соціальної роботи з мігрантами та їх сім'ями. *Науковий вісник Ужгородського університету*: серія: Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Видавництво УжНУ „Говерла”, 2015. Вип. 36. с. 159–161.

4. Стадильная Я. Девушки иногда обращаются в консульство без ничего. В прямом смысле слова... Работа за рубежом: иллюзии и реальность. *Голос України*. 4 авг. 2000. №140.

5. Тарлецкая Л. Международная миграция и социально-экономическое развитие. *Мировая экономика и международные отношения*. 1998. №7. С. 78–84.

6. Україна. Президент. Послання Президента України до Верховної Ради України „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році”. Київ : Інформ.-видавн. Центр Держкомстату України, 2002. 412 с.

СІМЕЙНІ ФОРМИ ВИХОВАННЯ – ПРИЙОМНА СІМ'Я

Боровенська Ірина Іванівна

асистент кафедри соціальної роботи

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Шиманська Тетяна Олександрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

Беручи до уваги виклики сьогодення, а саме, реформу інтернатних закладів, в Україні, з 2017 р. почався процес „деінституалізації”, який орієнтований на підтримку та збереження сім'ї, і базується на принципах:

- сім'я є найкращим середовищем для виховання та розвитку дитини;

- збереження сім'ї для дитини є головною умовою забезпечення її благополуччя та найкращих інтересів;

- жодна дитина не повинна залишитись без уваги;

- потреби, інтереси та думка кожної дитини мають бути враховані [5].

Сім'я – це природне захисне середовище, у родині кожна дитина – особистість. В інституції, особистість втрачається, розчиняється в колективі [8]. Тільки в сім'ї дитина гармонійно розвивається, формуються позитивні емоційні стосунки, забезпечується догляд та виховання відповідно до віку, індивідуальні потреби і можливості

дитини, вибудовується її світогляд та моральні орієнтири, формуються уміння та навички, необхідні для успішної соціалізації.

Добре відомо, що випускники інтернатних закладів, внаслідок ведення споживацького способу життя та не маючи достатніх життєвих, професійних та соціальних навичок, проблематично входять у соціум. Адже середовище інтернатного закладу не сприяє формуванню в дитини здатності вибудовувати стосунки протягом життя – і це становить пряму загрозу при створенні власної сім'ї.

Для забезпечення індивідуального підходу до виховання дитини, позбавленої батьківської опіки, формування її особистості в умовах сімейного піклування в Україні створено інститут прийомної сім'ї.

Міжнародний досвід опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, доводить пріоритетність і гуманістичність сімейних форм опіки над інтернатними закладами.

У кожній країні формуються специфічні, притаманні саме їй форми і методи вирішення проблеми виховання та соціалізації дітей, позбавлених сімейного оточення, залежно від соціального замовлення конкретної держави щодо виховання підростаючого покоління. Але безсумнівним залишається висновок, що тільки сім'я володіє такою системою подачі інформації, яка дозволяє дитині засвоювати її з максимальною зацікавленістю, повнотою, швидкістю.

Усі названі фактори свідчать про те, що саме прийомна сім'я є найбільш ефективною у соціальному, економічному й виховному аспектах. Тому вона повинна стати пріоритетною в процесі деінституалізації державної системи опіки над дітьми, що позбавлені батьківського піклування [4].

Питанню соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку та становленню в Україні прийомних сімей присвячено багато робіт відомих науковців, таких як: Г. Бевз, О. Безпалько, С. Волинець, А. Капська, В. Кузьмінський, Н. Комарова, С. Мещерякова, І. Пеша, Н. Салабай, І. Трубавіна, О. Яременко та ін. [3].

Згідно статистичних даних за останні кілька років в Україні функціонує 946 дитячих будинків сімейного типу, де виховувалось 6 тис. 221 дитина та 3 тис. 858 прийомних сімей, у яких виховувалось 7 тисяч 87 дітей, в порівнянні із даними станом на 31 березня 2018 року – 1039 дитячих будинків сімейного типу, де виховувалось 6 тисяч 929 дітей та 3 тис. 646 прийомних сімей, в яких виховувалось 6 тисяч 863 дитини [2].

По Хмельницькій області у 2017 р. ДБСТ – 21 у них виховувалось – 150 дітей; ПС – 119 у них виховувалось - 216 дітей; у 2018 році кількість

прийомних сімей зменшилась, стало 116, де виховувалось 209 прийомних дітей; ДБСТ – 21 де виховувалось – 149 дітей [5].

Бачимо тенденцію зниження кількості утворення прийомних сімей, це говорить про низький рівень поінформованості потенційних прийомних батьків щодо вихідного стану здоров'я майбутньої прийомної дитини. Відсутність повноцінної та правдивої інформації про вихідний стан здоров'я прийомної дитини, наявність у неї спадкових та хронічних захворювань, низька поінформованість про обтяжений соціальний та біологічний анамнез, відсутність кваліфікованого медичного супроводу на початковому етапі перебування в прийомній сім'ї, це призводить до зростання кількості повернень дітей до державних виховних установ [6].

Для запобігання таких явищ держава підтримує створення сімейних форм виховання дітей-сиріт. Це прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Чому саме прийомної сім'ї? Тому, що я вважаю, це найефективніша форма сімейного виховання.

Прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання. Функції прийомної сім'ї регулюються Постановою Кабінету міністрів №565 від 26.04.2002 року „Про затвердження Положення про прийомну сім'ю” [1].

Отже, створення прийомної сім'ї є лише першим кроком до відновлення життя дитини, яка опинилася в кризовій ситуації. Це складний процес для всіх його учасників: для дитини, яка зазнала травм і потребує кваліфікованої (в той же час сімейної) допомоги; прийомної сім'ї, яка приймає дитину; служби супроводу та держави і її соціальної політики стосовно форм та якості надання турботи дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Особливістю прийомної сім'ї як альтернативної форми сімейного влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, є те, що [7]:

- дитина, яка виховується у прийомній сім'ї, не позбавляється статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством для таких категорій дітей;

- між прийомними батьками та прийомними дітьми сімейних правовідносин не виникає;

- кандидати в прийомні батьки обов'язково проходять курс підготовки, розрахований на осмислення батьками проблем, пов'язаних із приходом у сім'ю нового вихованця;

- прийомні батьки у вирішенні проблем прийомної дитини співпрацюють із соціальним працівником, який здійснює соціальний

супровід прийомної сім'ї, що передбачає надання комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних та інформаційних послуг, спрямованих на створення належних умов функціонування прийомної сім'ї;

- прийомні діти мають право підтримувати контакти з біологічними батьками й іншими родичами в тому разі, якщо таке спілкування не суперечить інтересам дитини і не заборонені рішенням суду [7].

Відповідальність за створення і функціонування прийомних сімей покладається на райдержадміністрацію або виконавчий комітет міськради, а безпосередня робота з кандидатами на створення прийомної сім'ї та діючими прийомними сім'ями покладається на місцеві служби у справах дітей та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Виходячи з цього можна впевнено сказати, що прийомна сім'я є гарною альтернативою інтернатним закладам. Діти, зростаючи в сімейному оточенні відчують підтримку і любов близьких, мають впевненість у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення : 11.03.2020)
2. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу : Розпорядження Кабінету Міністрів від 9 серпня 2017 р. № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80> (дата звернення : 20.03.2020)
3. Пеша І. Б. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / Український ін-т досліджень. Київ : Логос, 2000. 86 с.
4. Приймона сім'я, як ефективна форма заміщувальної опіки. URL : vipsoft.blob.core.windows.net/9935eb8a9e75207bd2829bdf164fb6c5 (дата звернення : 20.03.2020)
5. Міністерство соціальної політики України : офіційний сайт. URL : <https://www.msp.gov.ua/news/15560.html> (дата звернення : 20.03.2020)
6. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України : офіційний сайт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2878266-v-ukraini-z-2020-roku-ditej-ne-prijmatimut-u-ditaci-budinki-minsocpolitiki.html> (дата звернення : 20.03.2020)
7. Бевз Г. Центр по роботі з прийомними сім'ями „Розвиток інституту прийомної сім'ї: огляд міжнародного та національного досвіду”. URL : <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1345190365.pdf> (дата звернення : 20.03.2020)
8. Хмельницька районна державна адміністрація : офіційний сайт. URL : <http://km-rda.gov.ua/infosim/1525-priyomna-smyi-ta-dbst-alternativn-formi-smeynogo-vihovannya-ditey-sirt.html> (дата звернення : 20.03.2020)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, ЯК ФОРМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Войтович Людмила Іванівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. пед. н. Польовик О. В.

Розвиток сучасного українського суспільства характеризується постійними змінами у соціально-економічній, демографічній та політичній сферах, що знаходить своє відображення у життєдіяльності українських родин. Наразі тривожним сигналом для українського суспільства є те, що значна частина сімей потребує соціально-психологічної та педагогічної допомоги через проблеми, які виникають між членами сім'ї, так і між сім'єю та її зовнішнім оточенням. Сучасний стан сім'ї можна охарактеризувати як кризовий.

Дослідження основних проблем, які об'єктивно впливають на виконання сімейних функцій кожного з членів сучасної родини є одним з важливих елементів розвитку соціальної педагогіки. Проблеми в сім'ї найчастіше виникають при не задоволенні найважливіших потреб людини, не наданні змоги особистісному та духовному зростанню, не досягненні цілей у спілкування, що є наслідком неповноцінної реалізації функцій в сім'ї. Саме не виконання сімейних функцій або ж відсутність їх комплексності і призводить до обставин в сім'ї, які не можна подолати за допомогою узвичаєних методів розв'язання проблем, і що призводить до складних життєвих обставин в сім'ї [1].

Сім'ї даної категорії потребують особливої підтримки з боку соціальних педагогів та розвиненої державної політики, яка має бути спрямована на постійне удосконалення умов для реалізації економічного та духовного потенціалу сім'ї. Саме у Законі України „Про соціальні послуги” визначено сім'ю, яка перебуває у складних життєвих обставинах, як окрему категорію [1].

У Статті 1 Закону України „Про соціальні послуги” визначено, що соціальна допомога може надаватися людям, зокрема сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини. Також у цьому законі визначено, що складні життєві обставини – це обставини, які об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно (негативні стосунки в сім'ї, психологічний розлад,

насилюство, самотність, малозабезпеченість, інвалідність, часткова втрата фізичної активності у зв'язку із старістю або станом здоров'я, безпритульність, відсутність житла або роботи, стихійне лихо, катастрофа, самотність) [2].

Під час здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, соціальний педагог надає цілий комплекс спеціалізованих послуг, до основних з них відносяться:

- інформаційні послуги: надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), а саме: про види, соціальних виплат (якщо сім'я або особа має на них право відповідно до чинного законодавства); надання контактів служб або установ, куди необхідно звернутися по відповідну допомогу; про заклади, які можуть надати послуги, умови отримання соціальних послуг тощо;

- психологічні послуги: психологічна діагностика, спрямована на виявлення соціально-психологічних характеристик особистості; надання консультацій з питань психологічного здоров'я та поліпшення взаємин: навколишнім середовищем; обговорення проблем та надання порад; розв'язання соціальних та психологічних проблем;

- соціально-педагогічні послуги: планування спільно із сім'єю чи особою заходів та дій щодо усунення причин, які спричинили складні життєві обставини, моніторинг виконання запланованих дій; родини; просвітницька робота щодо всебічного і гармонійного стосунків; навчання батьків ефективним методам виховання, мобілізації власних ресурсів сім'ї для вирішення проблем надалі; допомога батькам у розв'язанні конфліктних ситуацій сімейного виховання; педагогічне консультування з питань розв'язання педагогічних проблем сім'ї та її членів; влаштування дитини в клуб, секцію, гурток тощо;

- соціально-медичні послуги: посередництво в здійсненні профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів: консультації з питань збереження і зміцнення здоров'я; формування ідеології здорового способу життя й подолання шкідливих звичок; формування сексуальної культури і навичок захищених статевих відносин; профілактика туберкульозу, венеричних захворювань, ВІЛ/СНІДу; сприяння в підтримці та охороні здоров'я тощо;

- юридичні послуги: надання консультацій з питань чинного законодавства, гарантій та пільг; здійснення захисту прав та інтересів сім'ї чи особи; захист прав дитини;

- соціально-економічні послуги: допомога в залученні додаткових ресурсів для задоволення матеріальних інтересів і потреб сімей чи осіб,

які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі сприяння у наданні натуральної допомоги; допомога в оздоровленні сприяння в отриманні державних соціальних допомог, у наданні грошової допомоги, а також допомоги у вигляді грошових компенсацій інформування з питань працевлаштування та сприяння цьому, навчання: посередництво в наданні гуманітарної допомоги тощо.

Однією з форм соціальної підтримки виступає соціальний супровід, який передбачає надання конкретній особі чи сім'ї комплексу соціальних послуг.

Мета соціального супроводу – подолання життєвих труднощів, мінімізація негативних наслідків чи навіть повне розв'язання проблем сім'ї або особи [3].

Таким чином, у суспільстві поширюється феномен сім'ї у складних життєвих обставинах (з різними видами неблагополуччя), що вимагає від спеціалістів соціальних служб досконалого володіння технологією соціальної роботи з цією категорією клієнтів, уміння врегульовувати негативні процеси у сім'ї специфічними методами і засобами впливу, адекватними індивідуальним особливостям, з якими проходиться працювати [4]. Для того, щоб соціальний педагог міг надати кваліфіковану допомогу і запобігти дитячим психологічним травмам, він повинен враховувати тип сім'ї, знати чинники, які можуть привести до неблагополуччя, щоб попередити їх. Розглядаючи цю проблему, варто зауважити, що особистий приклад батьків, організація побуту в сім'ї особливості родинного спілкування зумовлюють вироблене у дитини на неусвідомленому рівні певних стереотипів поведінки, які в свою чергу визначають не тільки окремі звички, життєві установки, але й суттєво впливають на вироблення дитиною моделі свого майбутнього життя. Гармонізація стосунків батьків і дітей зміцнюється лише за умов зближення їхніх духовних інтересів і потреб, усвідомлення потреб і змісту життя, багатства й неповторності форм і способів його виявлення у життєдіяльності кожної особистості в сім'ї. Якщо сім'я не в змозі досягти цього власними силами, то їй може прийти на допомогу соціальний педагог.

Список використаних джерел:

1. Зберегти сім'ю. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах / автори – упорядники: Мороз О.М., Постолик Г.І., Семигіна Т.В., Шипіленко О.С. Київ: ЕКМО, 2017. 160 с.

2. Про соціальні послуги : Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення : 03.03.2020).

3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько Київ: Центр учбової літератури, 2013. 208 с.

4. Соціальний супровід сімей, які опинились у складних життєвих обставинах : навч.тренінговий модуль із підготовки фахівців ЦСССДМ / за ред. І.Д. Зверєвої, Ж.В. Петровича. Київ: . Держсоцслужба, 2008. 300 с.

СУЧАСНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Волковинський Сергій Володимирович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. пед. н. Польовик О. В.

Складність завдань, пов'язаних з процесами децентралізації громад, реформування освіти і водночас розвитком деструктивних соціальних явищ у сучасній Україні актуалізують потребу активізації освітньо-профілактичної роботи та посилення ролі соціальних працівників у мобілізації громад на розв'язання існуючих у них соціально-педагогічних проблем, пов'язаних з навчанням, вихованням, соціальним самопочуттям членів громади. Ці проблеми знаходять відображення в індивідуальній та груповій свідомості, базових цінностях, соціальних очікуваннях і життєвих пріоритетах, проявах культури, моделях поведінки, мірі згуртованості, соціальному становищі дітей, сімей та інших членів громади [6].

Наразі реформа децентралізації в Україні (яку планується завершити у 2020 році) асоціюється з кількістю утворених ОТГ (об'єднання територіальних громад), місцевими бюджетами та органами місцевого самоврядування. На такі маркери орієнтують Закони України „Про добровільне об'єднання територіальних громад” (2015), „Про місцеві вибори” (2015), „Про співробітництво територіальних громад” (2014), Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014). У відповідності до кількісних маркерів поки що систематично здійснюється і моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. Показники якості життя та підвищення якості надання послуг у громаді визначаються прогностично і ще не стали пріоритетом державної соціальної політики. Їх розробка ускладнюється сучасним

станом економіки, інноваційним характером змін та станом розвитку соціальних інституцій в об'єднаних територіальних громадах України.

У науковій літературі існують різноманітні підходи до розуміння і трактування „моделей” в залежності від сфер їх застосування. Слово „модель” має латинське походження – „modulus” – і у сучасній науковій літературі визначається як: система, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему; спрощений аналіз об'єкта, функціонування якого подібне до функціонування реального об'єкта [5].

А. Слозанська у своєму дисертаційному дослідженні зауважує, що для практики соціальної роботи найбільш близьким є визначення моделі як уявного, знакового або матеріального образу оригіналу (відображення об'єктів і явищ у вигляді описів, теорій, схем, креслюнків, графіків). Водночас модель може відтворювати об'єкт з реальних умов, дати нам знання про нього або ж замінити його кращим аналогом. Тобто моделі можуть бути відображенням реального світу [4].

Місцевий розвиток або розвиток територіальної/ локальної громади як модель соціальної роботи в громаді фокусується на процесі створення і розбудови громади (community building) через залучення великої кількості її представників до процесу ідентифікації, вирішення власних проблем через налагодження і ведення ефективної комунікативної кампанії. Передбачає активну участь усіх її членів у суспільному житті, ініціювання змін та активізацію громадських рухів; вироблення і прийняття рішень, спрямованих на вирішення проблем і розвиток громади [5].

Модель соціального планування на місцевому рівні. Соціальне планування зосереджено на технічному процесі розв'язання проблем у таких сферах, як правопорушення, забезпечення житлом, проблеми психічного здоров'я, соціальні проблеми. Основу цієї моделі, що спирається на програмний розвиток, становить раціональний, ретельно спланований та контрольований процес змін, призначений для забезпечення послугами членів громади. Соціальне планування на рівні територіальної громади має на меті аналіз соціальних умов, постановку цілей та оцінку діяльності наявних служб для їх удосконалення і розвитку нових закладів [3].

Модель соціального обслуговування представлена мережею закладів і установ, які здійснюють соціальні заходи, спрямовані на сприяння, підтримку і соціальні послуги окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. Очевидно, що ефективність функціонування закладів соціального обслуговування залежить від скоординованої взаємодії усіх суб'єктів управління, яка може відбуватися на основі механізму соціального партнерства [1].

Модель соціального партнерства. Соціальне партнерство як наукова категорія характеризується багатоаспектністю, різносторонністю та широтою розуміння й трактування. У вузькому сенсі – це прояв партнерських відносин у соціально-трудовій сфері між працедавцями (підприємцями, якщо це приватна сфера, і адміністрацією, директором підприємства в інших сферах), об'єднаннями працівників і державними органами. Однією з соціологічних дефініції соціального партнерства в цьому аспекті можна вважати визначення, надане російським вченим В. Міхєєвим: „Соціальне партнерство – це система відносин його основних суб'єктів і інститутів з приводу стану, умов, змісту і форм діяльності різних соціально-професійних груп, спільнот і прошарків” [1, с. 24].

Таким чином, на сучасному етапі формування моделі соціального захисту в Україні саме взаємодія державної (місцевої) влади і об'єднань громадян в управлінні закладами соціального обслуговування виступає як ефективний інструмент соціального партнерства, як основа міжсекторальної взаємодії. Таким чином, особливого розвитку набуває система закладів соціального обслуговування на рівні територіальної громади, яка охоплює максимальну кількість потенційних споживачів соціальних послуг, залучаючи до співпраці недержавні комерційні і некомерційні організації. Роль локальних громадських організацій і об'єднань громадян в соціальному обслуговуванні й управлінні закладами з надання соціальних послуг досить значна, що сприяє підвищенню якості соціальних послуг, їх доступності і відповідності потребам громади відповідно принципу територіальності.

Список використаних джерел:

1. Міхєєв В. А. Основы социального партнерства: теория и политика : учеб. для вузов. Москва : Экзамен, 2001. 448 с.
2. Мещан І. В. Територіальна громада як суб'єкт соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. *Вісник НТУУ „КПІ”. Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 2 (22) 2014. С. 106–110.
3. Семигіна Т. В. Модель соціального планування на місцевому рівні. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* Том 59. 2006. С. 61–66.
4. Слозанська Г. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. на здобуття ступеня доктора педагогічних наук. 13.00.05. Тернопіль, 2019. 687 с.
5. Ягупов, В. В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
6. Aliksieienko, T. (2018). Освітньо-профілактична робота соціального працівника у територіальній громаді: досвід та перспективи. *Social Work and Education*, Vol. 5, № 4., P. 8–18.

ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ ІНВАЛІДНОСТІ

Гніздовська Діна Борисівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

Необхідність вивчення існуючих теоретичних моделей інвалідності має багато підстав. До найважливіших, на нашу думку, належать такі: по-перше, наукова, що полягає у необхідності удосконалення існуючого знання щодо інвалідності, з метою підвищення ефективності соціальної роботи із відповідною групою людей; по-друге, концептуальні моделі є у першу чергу системою понять, що описують той чи інший аспект соціальної реальності. Тобто, вони впроваджують у суспільну практику відповідний словник, який визначає і ставлення людей до конкретного феномену, у тому числі інвалідності. Якщо, наприклад, концепція в інвалідності акцентує увагу на певних дефектах фізичного чи психічного розвитку, то вона здатна в межах буденної свідомості формувати негативне сприйняття людей з інвалідністю. Саме це є механізмом набуття науковими термінами негативних конотацій.

Так, наприклад, тривалий час слово „інвалід” вживалося разом з такими поняттями, як „маргінал”, „соціальний аутсайдер”, „неповноцінна людина”, „дефектна людина” тобто стало образливим словом. Це свідчить про низький соціальний статус інвалідів та відображало негативне ставлення в суспільстві до цієї категорії осіб. Такі умови формують і особливості самосприйняття людей з даним статусом. Зокрема, Джон Джойнер, наголошував, що семантика слова „disabled” – недієздатний – змушує людей формувати відповідне ставлення щодо таких людей, а це накладає відбиток і на самих інвалідів. Він пропонує називати таких людей протилежним словом „abled people” або „people with abilities”, тобто людьми, які мають здібності, і потребують особливих умов для їх розвитку [3].

Заслуговує на увагу той факт, що поряд із поняттями „інвалід”, „інвалідність” використовуються у науковій літературі і практичній роботі соціальних працівників такі дефініції, як „люди з особливими потребами”, „люди з обмеженими фізичними можливостями”, „люди з інвалідністю”, „люди з функціональними обмеженнями”. І хоча ці терміни не є законодавчо закріпленими, але в законодавчих документах їх намагаються використовувати все частіше [1].

Потреба в інноваційних дефініціях знаменує зміну розуміння інвалідності. Якщо раніше поняття „інвалідність” трактувалось як „функціональне порушення органів чуття” або „фізичні недоліки”, то у наш час воно означає несприятливе становище, в якому може опинитися людина-інвалід внаслідок тих чи інших дефектів розвитку. Але незважаючи на зміну словника описання інвалідності, залишається проблема відповідального використання навіть оціночно нейтральних термінів. Так, наприклад, у публікаціях ЗМІ можна зустріти таке словосполучення як „інклюзивні люди” [2]. Таке використання термінів сприяє негативному вирізненню окремих соціальних груп. Таким чином, теоретична модель інвалідності, як система концептів набуває не тільки суто наукових функцій, але й латентних (прихованих) функцій соціального оцінювання.

Щодо конкретних моделей інвалідності, то традиційно при визначенні цього явища фахівці враховують ступінь і якість первинного дефекту (стану чи хвороби), час настання інвалідності, вікові та статеві особливості психофізичного розвитку, ступінь працездатності або непрацездатності. Відповідно до цього, визначені такі групи інвалідів:

- за віком (діти-інваліди, молоді інваліди, дорослі інваліди, інваліди похилого віку);

- за походженням інвалідності (інваліди від народження або інваліди дитинства, інваліди праці, інваліди війни, інваліди за загальним захворюванням);

- за видами захворювання та обмежень (особи з розумовими обмеженнями, особи з сенсорними та фізичними обмеженнями, тобто з порушенням зору та сліпі, зі слабким слухом і глухі, з обмеженнями мовлення, глухонімі, з порушеннями опорно-рухового апарату, хворі на дитячий церебральний параліч);

- особи із внутрішніми захворюваннями, особи з нервово-психічними захворюваннями [3].

Цей підхід до розуміння проблеми інвалідності акцентує увагу на відмінностях у поведінці та становищі інвалідів і осіб, які до цієї групи не належать. Проте основою соціально-педагогічної допомоги людям з особливими потребами має бути система заходів, яка зменшувала би (або повністю усувала би) згадані відмінності шляхом певного впливу на організацію фізично-трудових, освітніх та соціально-культурних процесів, учасниками яких й повинні бути і особи з особливими потребами, і особи без цих потреб.

Підходи до організації роботи з інвалідами відображають різні аспекти розуміння сутності інвалідності. Аналіз цих підходів здійснила

російський професор О.Холостова, виділивши медичну, соціальну, політико-правову і культурну моделі інвалідності [18].

За її визначенням, медична модель тлумачить інвалідність як дефект – психічний, фізичний, анатомічний (постійний або тимчасовий), що призводить до стійкої дезадаптації осіб з особливими потребами.

Соціальна модель трактує інвалідність як зменшення здатності людини „соціально функціонувати у суспільстві”, що призводить до „обмеження її життєдіяльності”. Ця модель передбачає вирішення проблем інвалідів через створення системи соціальних служб для надання допомоги цій категорії осіб.

У контексті політико-правової моделі проблеми інвалідності розглядаються як захисту прав осіб з особливими потребами, що передбачає можливість участі цих інвалідів, на рівні з іншими людьми, у суспільному житті й наголошує на обов'язку держави та суспільства сприяти усуненню соціальної несправедливості щодо цієї категорії населення.

Поряд з медичною, соціальною та політико-правовою моделями інвалідності О. Холостова пропонує як інноваційну культурну модель, що ґрунтується на „культурному плюралізмі”.

У межах цієї моделі визнається як право будь-якої людини, у тому числі й інвалідів, бути невід'ємною частиною суспільства та брати активну участь у усіх аспектах його життя.

Концепція культурного плюралізму базується на ідеї унікальності кожної особистості, її права на самореалізацію та самовираження.

Серед моделей інвалідності є ще такі: моральна, благодійна, реабілітаційна, економічна, британська, модель „Handicap”, культурна, правозахисна.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, варто відзначити, що усі означені теоретичні моделі володіють високим пізнавальним потенціалом. Але найбільш придатною для формування позитивного суспільного ставлення до інвалідності є модель культурного плюралізму, яка акцентує увагу на унікальності кожного індивіда та мінімізує ризик оціночного вирізнення тієї чи іншої соціальної групи. Такий підхід більш сприятливий для формування інклюзивного суспільства та його окремих інститутів, таких як освіта.

Список використаних джерел:

1.Корнієнко С. Теоретичний аналіз спеціального понятійного апарату на відповідність завданням забезпечення прав дітей-інвалідів в Україні. *Вісник національної*

академії державного управління. Соціальна і гуманітарна політика. 2011. №3. С. 271–277.

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_3_38 (дата звернення: 29. 02. 2020)

2.Хмельницький очима інклюзивних людей. *Місто* : веб-сайт. URL : <https://mistotv.com/37681/> (дата звернення: 04.03.2020)

Холостова Е., Кононова Л. Технологии социальной работы : учебник для бакалавров. Москва : Дашков и Ко. 2013. 458 с.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Гуцал Лариса Петрівна

студентка І курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

В умовах децентралізації постає питання змін у підходах до організації системи соціального захисту, адже відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні послуги повинні надаватися відповідно до державних стандартів з урахуванням територіальної доступності, що передбачає надання послуг на території громади, де проживає особа, та на високому професійному рівні [4].

На сьогодні однією з актуальних проблем соціальної роботи лишається відсутність врегульованої системи оцінки якості діяльності організацій соціальної сфери як суб'єкта надання соціальних послуг населенню. Ця система досі знаходиться на етапі формування.

Безсумнівно, вітчизняна сфера надання соціальних послуг вже має низку позитивних досягнень, але багато соціальних проблем суспільства залишаються невіршеними, а багато проблем, пов'язаних з наданням населенню соціальних послуг, не втрачають своєї актуальності, а навпаки загострюються.

Зокрема, військові дії на Сході України, зумовлюють збільшення контингенту вірогідних отримувачів соціальних послуг за рахунок внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій та членів їх сімей та ін. Таким чином, констатуємо, що фактично збільшується

навантаження на систему надання соціальних послуг, а ресурсів на якісне надання послуг, в тому числі і людських, катастрофічно не вистачає.

Для задоволення соціальних потреб сучасних громадян України необхідним є суттєве покращення якості соціальних послуг, модернізація механізмів їх фінансування, розширення кола можливих надавачів цих послуг. Виконання державою зазначених завдань вимагає застосування чутливих до змін у сфері соціального обслуговування інструментів управління, якими є моніторинг та оцінювання соціальних послуг [1].

Крім цього, наша країна відкрита до впровадження кращого міжнародного досвіду, але саме технології соціальної роботи вимагають не тільки адаптації до українських реалій, але й наукового обґрунтування й доопрацювання. Відповідно, виникає потреба у постійному розширенні існуючих технологій, їх вдосконаленню та внесенню змін, опираючись на оцінку потреб й моніторинг якості проведеної соціальної роботи.

Сфера соціальних послуг (соціального обслуговування) в Україні охоплює усі державні та недержавні організації, які надають громадянам послуги, визначені у Законі України „Про соціальні послуги” [2]. Перелік видів соціальних послуг містить понад 100 найменувань, що надаються близько 30-ти категоріям отримувачів [3]. Найбільш поширеними із зазначених організацій є територіальні центри соціального обслуговування, центри соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, центри соціальної, професійної, трудової, медичної реабілітації інвалідів, дитячі будинки-інтернати, школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, центри зайнятості Державної служби зайнятості, волонтерські та благодійні організації. Роботу сфери соціальних послуг координують три міністерства (Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров’я України) та чотири державні служби (Державна служба зайнятості України, Державна служба у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, Служба у справах дітей, Державна міграційна служба України). Загалом сфера соціальних послуг може розглядатись як складова третинного сектору економіки або сфери послуг [1].

Вітчизняна система соціальних послуг традиційно орієнтована здебільшого на догляд соціально вразливих осіб у стаціонарних установах, переважно в будинках-інтернатах. Зокрема, функціонують 322 будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, 149 психоневрологічних інтернатів, 5 спеціальних будинків-інтернатів, 24 пансіонати, 9 спеціалізованих житлових будинків для ветеранів війни і

праці, 289 реабілітаційних установ, 94 заклади соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених із місць позбавлення волі [5].

Водночас розгалужена мережа соціальних установ та закладів, які підпорядковані різним міністерствам і відомствам, обумовлює відсутність єдиного підходу до фінансування стаціонарних закладів, які надають соціальні послуги. Вони фінансуються з бюджетів різних рівнів, до того ж схеми фінансування значно відрізняються залежно від того, до системи якого розпорядника бюджетних коштів належить той чи інший заклад. Так, видатки на стаціонарні заклади, підпорядковані МОЗ, визначаються структурою населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці, у той час як видатки для закладів, що перебувають в управлінні Мінсоцполітики та Міносвіти, – кількістю осіб, що перебувають у цих закладах, або кількістю осіб, які отримують від них послуги.

На наш погляд, більшість проблем соціальної сфери пов'язана саме з постійною зміною системи соціальних послуг в Україні за короткий проміжок часу, що тягне за собою суттєві зміни не тільки для надавачів, але й отримувачів соціальних послуг та управлінських функцій відповідних органів виконавчої влади.

Значна роль соціальних послуг у суспільному та економічному житті держави зумовлює підвищення уваги до результатів роботи даної сфери, що формалізуються та узагальнюються за допомогою використання системи моніторингу та оцінювання.

Таким чином, об'єктивна необхідність оцінювання надання соціальних послуг за якісними показниками обумовлена необхідністю оцінки якісної сторони їх надання, а передусім – соціальної ефективності цієї діяльності та, відповідно, рівня реалізації державою своїх соціальних функцій в аспекті надання соціальних послуг.

Враховуючи те, що кожний конкретний регіон України має свою специфіку в розрізі переважаючих певних контингентів отримувачів соціальних послуг (статеві-віковий склад населення, переважаючий певного виду інвалідизації або захворювань певної нозології), стану екології, рівня соціальних, економічних та екологічних результатів функціонування економічної системи, обмеженості територіальних ресурсів, отримання інформації такого типу є вкрай необхідним. Для реалізації програми моніторингу і оцінювання надання соціальних послуг за якісними показниками необхідним є створення єдиного ієрархічного за своєю структурою інформаційного середовища, яке б акумулювало наявну інформацію від первинного рівня – територіальних центрів з

надання соціальних послуг – до центрального рівня управління (рисунок).

Тому основна мета створення інфраструктури даних щодо якісної оцінки соціальних послуг полягає в інтеграції даних, зібраних за територіальним принципом, покращення їх якості та забезпечення доступу до них для багаточільового використання.

Створення в Україні державної інфраструктури моніторингу даних для оцінювання надання соціальних послуг за якісними показниками дасть змогу провадити єдину соціальну політику та координувати зусилля різних рівнів управління системи надання соціальних послуг, інших зацікавлених відомств, а також органів місцевого самоврядування, бізнесових структур. Ця робота має стати важливим кроком у напрямку запровадження єдиних стандартів та уніфікації технологій збирання та опрацювання інформації, дасть змогу уникати дублювання робіт зі збирання інформації.

Список використаних джерел:

1.Горемікіна Ю. В. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2016, № 3 (28). С. 120–132.

2.Про соціальні послуги : закон України № 2671-VIII від 17.01.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення : 03.03.2020)

3.Особливості моделювання економічних процесів. *Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці* : моногр. : у 2 ч. / за ред. А.О. Єпіфанова, В.М. Вовк. Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2008. Ч. 2. 2008. С. 4–25.

4.Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL :<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення : 03.03.2020)

5.Міністерство соціальної політики України. URL : <http://www.mlsp.gov.ua> (дата звернення : 03.03.2020)

СПОРТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРАНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Дарморос Олександр Леонтійович

студент І курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

Вітчизняна практика соціальної роботи із учасниками бойових дій виробила цілий комплекс досить ефективних соціально-психологічних та

соціально-педагогічних технологій реабілітації військовослужбовців. Але особливої актуальності набувають технології, що дозволяють налагодити ефективний процес не лише соціально-психологічної, але й фізичної реабілітації. Варто наголосити, що є не правильним розділяти психічне (ментальне) та фізичне в процесі реабілітації. Як правило, цей процес повинен охоплювати психосоматичні аспекти повернення військовослужбовця до мирного життя. Відповідно, виникає запит на технології, що початково орієнтовані на комплексне вирішення проблем військовослужбовців. В якості такої технології можемо розглядати спорт.

Військовослужбовці, що мають поранення, при поверненні до мирного життя стикаються з комплексом проблем: соціальних, економічних, психологічних та фізичних. У цьому контексті спорт необхідно розглядати, як технологію комплексну. З одного боку, заняття спортом є частиною фізичної реабілітації, з іншого спорт – це специфічна соціальна практика, що організована за принципом гри. Така особливість спорту дозволяє залучатись у діяльність та взаємодії із іншими, що в цілому полегшує процес соціальної реінтеграції. Спортивні заходи, що організовуються для військовослужбовців, сприяють і консолідації самої ветеранської спільноти.

Для ефективної організації процесу реабілітації та реінтеграції через спорт, ключову роль відіграє і правова база, яка наразі в Україні вдосконалюється. Так, 20 березня 2019 року прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України „Про затвердження Плану заходів на 2019 рік та наступні роки, спрямованих на розвиток фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях”. Реалізація цього розпорядження сприяє розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій в АТО/ООС, створюючи підґрунтя для нових можливостей підвищити рівень соціального захисту учасників бойових дій, в тому числі з інвалідністю, а також створити умови для занять фізичною культурою і спортом [1].

Крім цього, ще у середині травня 2018 року тодішній Президент Петро Порошенко підписав указ „Про розвиток спортивної реабілітації учасників бойових дій” [4], що було позитивно сприйнято лікарями та психологами, які працюють із військовими. Адже досвід інших країн, зокрема США, показав, що заняття спортом є надзвичайно важливими не лише для фізичної, а й психологічної соціальної реабілітації ветеранів.

Психологічні дослідження показують, що для успішної та швидкої реабілітації колишнім військовим необхідно заповнити екзистенціальний вакуум, чому сприяє спорт, задаючи цілі та мету життя.

Важливо також не монополізувати спорт державою, а створювати умови і для активізації у цьому напрямку громадянського суспільства. Успішним прикладом у цьому контексті є, наприклад, діяльність Національної ради спортивної реабілітації захисників України. До неї належать 5 асоціацій за такими напрямками: легка атлетика, водні, зимові, ігрові і силові види спорту. Але важливим є також партнерство громадських та державних організацій. Зокрема, Національна рада співпрацює із Федерацією легкої атлетики України та Федерацією футболу України. Спільні угоди передбачають проведення марафонів, національних чемпіонатів з футболу, Кубка Нескорених, чемпіонатів із футзалу, а також підготовку до міжнародних турнірів.

Досвід міжнародних спортивних змагань [3] серед поранених ветеранів сприяє формуванню міжнародної підтримки не лише реабілітації українських військовослужбовців, але й загалом формуванню проукраїнської міжнародної коаліції.

Таким чином, спорт у контексті реабілітації та реадaptaції військовослужбовців відіграє роль специфічної технології, яка включає психологічний, фізичний та соціальний аспекти життя військовослужбовця в мирних умовах.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану заходів на 2019 та наступні роки, спрямованих на забезпечення розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-2019-ta-nastupni-roki-spryamovanih-na-zabezpechennya-rozvitku-fizkulturno-sportivnovi-reabilitaciyi-uchasnikiv-> (дата звернення: 20.01.2020)

2. Спорт заради життя. Як працює реабілітація бійців АТО. *Центр громадського моніторингу та контролю*: веб-сайт. URL : <https://naglyad.org/uk/2018/08/27/sport-zaradi-zhittya-yak-pratsuyeye-reabilitatsiya-bijtsiv-ato/> (дата звернення: 02.02.2020)

3. Українські військові відправляться у США на марафон морської піхоти. *Главком* : веб-сайт. URL : <https://glavcom.ua/country/society/ukrajinski-viyskovi-vidpravlyatsya-u-ssha-na-marafon-morskoji-pihoti-514962.html> (дата звернення: 02.02.2020)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Дарморос Олеся Вікторівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

В умовах посилення дискусії щодо майбутнього закладів інтернатного типу в Україні актуалізується потреба у глибокій рефлексії досвіду виховання у них. Науковий інтерес до цієї проблеми традиційно високий. Але незважаючи на широкий інтерес до відповідної проблематики, все ж існуючі знання залишаються фрагментарними та сконцентрованими на критиці інтернатних закладів. Таким чином, виникає потреба більш ґрунтовного аналізу процесу соціалізації в закладах інтернатного типу.

До основних недоліків інтернатного виховання відносять 1) неправильну організацію спілкування дорослих та дітей; 2) недосконалість навчально-виховних програм, які не компенсують дефектів розвитку, що є наслідком відсутності сім'ї; 3) недиференційований підхід до вихованців у процесі виховання і навчання; 4) обмеженість конкретно-чуттєвого досвіду дітей, причиною чого є мала кількість і одноманітність сенсорних подразників; 5) постійне перебування в умовах колективу і як наслідок відсутність особистого простору, усамітнення, самостійності у виборі тощо [4, с. 102].

До недоліків психічного розвитку дітей в умовах інтернатних закладів відносяться такі: 1) дезадаптація, яка проявляється у надмірній критичності до оточуючих, униканні відповідальності, емоційному дискомфорту, неприйнятті себе; 2) психоемоційні стани вихованців інтернатів залежать від таких факторів, як відсутність тепла й опіки, що мають місце у сім'ї, несприятлива статусно-рольова структура дитячих спільнот в інтернаті негативно впливають як на психічний стан, так і на соціальні компетенції. Також варто відзначити часті прояви відчуття ізоляції, самотності, непотрібності, тривожності та фрустрації; 3) результатом виховання в закладах інтернатного типу часто є формування типу особистості, для якого притаманні низький рівень самооцінки, саморегуляції, конфліктність та низький рівень комунікативної компетентності. Означені фактори негативно впливають

на здатність до соціальної інтеграції та самостійного життя поза закладом [2, с. 26-27].

Крім психологічних недоліків також варто означити й організаційні, до яких відносять жорстку регламентацію часу, формальну організацію середовища, обмеженість неформального зовнішнього спілкування [1, с. 16].

Переваги процесу соціалізації в закладах інтернатного типу:

Першими ефективними прикладами виховання в умовах закладів інтернатного типу у вітчизняній педагогічній практиці були трудові колонії на чолі із А. Макаренком. Педагогічний досвід Макаренка у вихованні безпритульних дітей був визнаний не лише у нашій країні, але й у світі. Досвід Макаренка показав ефективність подібних закладів у кризових умовах. Його концепція виховання, яка заклала підвалини радянської та української педагогіки і сьогодні не втратила актуальності. До її основоположних принципів варто віднести такі: 1) самоврядування: створення життєздатних, автономних дитячих колективів, здатних до самостійного забезпечення основних потреб); 2) демократичність: управління колективами здійснюється і самими дітьми, які обираються за допомогою демократичних процедур; 3) самоорганізація: спільність цінностей та відповідальності перед іншими зменшують необхідність примусового управління, створюючи умови для самоорганізації та добровільної ініціативності; 4) повага до особистості та індивідуальності: полягає у створенні умов для реалізації потенцій кожної окремої особистості у трудовій, культурній, дозвіллевій сферах; 5) солідарність: розподіл відповідальності та орієнтація на взаємодопомогу. Хоча концепція Макаренка є колективістською, але вона жодним чином не применшувала значущість особистості.

Важливою особливістю концепції Макаренка і створених на її основі виховних закладів була її органічна поєднаність із загальносуспільними цілями. Таким чином, виховні заклади мали як локальні виховні цілі, так і орієнтовані на конкретну виховну мету, що мала загальносуспільний характер [5].

Варто наголосити, що і сучасні дослідження [3] соціалізації в умовах інтернатних закладів демонструють те, що цей процес має низку значних переваг, попри загальну впевненість у зворотному.

Виходячи з цього, на наше переконання, до основних переваг соціалізації в умовах інтернатного закладу слід віднести такі: 1) соціально-психологічний клімат: попри те, що зараз в українській педагогіці, соціальній роботі та в громадській думці домінує переконання в тому, що соціально-психологічний клімат в інтернатних закладах є

більш деструктивним, дослідження показують, що це не завжди так і часто відносини між дітьми і педагогами вирізняються взаємодопомогою та загалом є сприятливими; 2) соціальні зв'язки: в закладах інтернатного типу, крім педагогів, основним агентом соціалізації виступає колектив однолітків. Як і для будь-яких колективів характерним є виникнення мереж тісних соціальних контактів, які можуть тривати довгий час. Так дружні стосунки, що виникають в інтернатах часто розвиваються і після закінчення закладу, що сприяє полегшує випускникам процес інтеграції у суспільство та початок самостійного життя. Перелік переваг не є вичерпним.

Отже, проведений аналіз показує, що вітчизняна сучасна наукова література сфокусована на негативних аспектах соціалізації в умовах закладів інтернатного типу. На нашу думку, це є свідченням ідеологічності української педагогіки та соціальної роботи, яка, таким чином, підлаштовується під державний наратив щодо неефективності системи інтернатів. Тому, сьогодні виникає нагальна необхідність у більш об'єктивному дослідженні процесу соціалізації в інтернатах, який, як показує аналіз, має достатньо переваг, що з різних причин (в тому числі ідеологічних) сьогодні ігноруються.

Список використаних джерел:

1.Бережна Л. До проблеми соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у закладах інтернатного типу. *Гуманітарний вісник. Педагогіка.* №28. 2012. С. 16.

2.Дейниченко Л. Психологічні особливості соціалізації підлітків, які навчаються в закладах інтернатного типу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія.* №2 (2). 2014. С. 26–27.

3.Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей / Балакірева О. та ін. *Detdom.info* : веб-сайт. URL : https://www.detdom.info/download_files/Finale_report_18_10_2010.pdf (дата звернення: 21.03.2020)

4.Кахіані Ю., Бондарчук А. Заклад інтернатного типу як суб'єкт соціально-педагогічної діяльності. *Молодий вчений.* № 10.1 (50.1). 2017. С. 102.

5.Макаренко А. С. Педагогическая поэма. *Библиотека Гумер* : веб-сайт. URL : <https://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Pedagog/makar/index.php> (дата звернення: 20.03.2020).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ ДО ПЕНСІЙНОГО ЖИТТЯ

Євсюков Олександр Віталійович
студент спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Маркова Н. В.

Важливою соціальною проблемою сьогодення є процес старіння людей, який у значній мірі залежить від рівня суспільно-економічного розвитку держави. Теоретичні та практичні аспекти старіння є предметом спеціального розгляду міжнародних організацій і агентств ООН з початку 80-х рр. ХХ ст. Не дивлячись на це в Україні соціальні і психологічні аспекти старіння та адаптації людини літнього віку до пенсійного життя на науковому рівні залишаються вивченими недостатньо.

Пенсійний період часто розглядається зарубіжними і вітчизняними авторами як кризисний, тому що в цей період відбувається значна зміна життєвої ситуації, яка пов'язана з зовнішніми факторами (офіційний вихід на пенсію, поява вільного часу та інше) із внутрішніми (усвідомлення вікового зниження фізичної і психічної сили і інше). Ці зміни вимагають перебудови своєї свідомості, пошук нових можливостей і шляхів реалізації своєї активності. У людей похилого віку процес перебудови свідомості, пов'язаний з виходом на пенсію проходить по-різному: у одних швидше і легше, у інших – довгий час і зі значними „втратами”. Це так званий процес адаптації до пенсії [1].

Термін „адаптація” походить від лат. слова „adaptatio” – пристосування. Важливим завданням адаптації є виживання людини через пристосування потенцій організму індивіда з процесами природного і соціального середовища [3].

У свою чергу соціальна адаптація – це процес і результат пристосування людини, групи до середовища, що змінюється, в ході якого відбувається узгодження вимог і очікувань [2]. Розглядаючи явище соціальної адаптації людей літнього віку, потрібно обґрунтувати такі поняття як: позитивне функціонування, соціальне порівняння і соціальна інтегрованість.

Позитивне функціонування – відчуття психологічного благополуччя в різних видах діяльності, які дозволяють людині літнього віку бути задоволеною своїм життям після виходу на пенсію.

Соціальне порівняння – порівняння свого становища із становищем таких самих людей літнього віку.

Соціальна інтегрованість – збереження людиною значимих ролей, соціальних орієнтацій і референтних груп.

Звичайно людина старається підготуватися до виходу на пенсію. Л. Томпсон вважав, що цей процес умовно можна поділити на три частини, у кожній із яких реалізуються визначені мотиви поведінки людини:

1) скидання оборотів. Цей стан характеризується бажанням людини звільнитися від ряду трудових обов'язків і устремлінням звузити сферу відповідальності, щоб уникнути раптового різкого спаду активності при виході на пенсію;

2) перспективне планування. Людина старається уявити своє життя на пенсії, намітити деякий план тих дій або занять, якими вона буде займатися в цей період;

3) життя в очікуванні пенсії. Людьми оволодівають турботи про завершення роботи і оформлення пенсії. Вони практично не живуть тими цілями і потребами, які будуть штовхати їх до дій в цей період.

Однозначно вирішити питання про те, що ж представляє собою вихід на пенсію, чи відчуває людина при цьому почуття свободи, чи навпаки, ущемлення, – не представляється можливим. Для кожної конкретної людини похилого віку цей процес вирішується по своєму. У тому випадку, коли життя у пізньому віці наповнене сенсом, справами і інтересами, значимими для даної людини, втрата минулого звичного стереотипу не є тягарем.

М. Александрова [1] вважає що: 1) після виходу на пенсію кожній людині потрібен час для перебудови стилю життя і усвідомлення, що діяльність залежить від індивідуальних особливостей і об'єктивних обставин, що представляє собою процес адаптації до пенсії; 2) суттєвим фактором після пенсійної адаптації є раціональна організація і правильний вибір занять в сфері дозвілля і відпочинку, сприяючих зміцненню здоров'я; 3) сім'я людини похилого віку виконує компенсаторну функцію в період виходу на пенсію, тобто стає основною сферою між особистісних контактів і комунікативних зв'язків.

Із виходом на пенсію положення і роль людей змінюється. Вони набувають новий соціальний статус. Іншими словами, перехід до життя пенсіонера служить для нього сигналом „втрати влади, безпомічності і автономії. У цьому випадку людина зосереджує свої зусилля на підтриманні соціального інтересу, що виражається в цілеспрямованім пошуку тих видів діяльності, які дають відчуття своєї корисності і спільності з життям суспільства [3].

Відчуття задоволеності життям в похилому віці є важливим показником психологічного і, частково, мотиваційного здоров'я людини, яка проявляється в наявності у неї інтересу до життя і потребою жити довше.

Як показали наукові дослідження, задоволеність людини життям в похилому віці і успішність пристосування до нього залежать від багатьох факторів. До них належать: здоров'я, економічне положення, позитивне функціонування, реалізація потреб в задоволенні, яке раніше давала робота [2].

Датський соціолог С. Форсман пише про труднощі, які зустрічаються на шляху практичного вирішення питання про зайнятість пенсіонерів. Перша з них – психологічна, пов'язана з суб'єктивною самооцінкою людей літнього віку, які не бачать перспективи своєї подальшої виробничої діяльності. Друга – фінансова, полягає у тому, що людям літнього віку підприємці стараються платити поменше. Третя – демографічна, пов'язана з старінням всього населення і загостреною конкуренцією з молодими працівниками. Четверта – адаптаційна, так характеризується небажання людей літнього віку залишити колишню професію знайти нову, сучасну.

Основним показником адаптації до виходу людини на пенсії є прийняття старіння за нормальне явище, а вихід на пенсію – за заслужений відпочинок після багатьох років роботи. Мірою адаптації до пенсійного періоду є активність і вміння заповнити свій вільний час. Люди, які перед виходом на пенсію мали широкі і різнопланові інтереси поза професійною діяльністю, улюблені заняття, на які їм завжди не вистачало часу, краще пристосовуються до особистісної свободи. У цьому вихід на пенсію легше переноситься жінками, ніж чоловіками. Це пояснюється тим, що жінки в своїй основній займаються професійною діяльністю по чисто економічним причинам, а не для задоволення потреб самореалізації. Вихід на пенсію жінок, обтяжених домашніми обов'язками, веденням господарства, вихованням дітей, сприймається ними як серйозне полегшення і навіть задоволення.

Можна зробити висновок, що люди літнього віку є найбільш соціально незахищеними категоріями населення і потребують особливій увазі зі сторони держави, бо саме вихід людини на пенсію об'єктивно веде за собою зміну соціального статусу і пов'язаного з ним способу життя, що несе в собі потенційну погрозу фінансової, психологічної та соціальної нестабільності. Саме тому люди похилого віку потребують підтримки та допомоги у адаптації до пенсійного життя з боку спеціаліста, яким може стати соціальний працівник.

Список використаних джерел:

1. Александрова М. Д. Проблемы социальной и психологической геронтологии. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. 136 с.
2. Краснова О. В. Комментарий к статье Миллера, Петерсон, Бенгстона. *Психологический журнал*. №4. 1999. С. 96–98.
3. Россет Е. Процессы старения населения. Москва, 1968. 256 с.
4. Словарь-справочник по социальной работе / под ред. Е. И. Холостовой. Москва : Юристь, 2000. 424 с.

ФЕНОМЕН ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В СОЦІАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ

Сгорова Руслана Олександрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”
Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

Девіації постійно супроводжують розвиток будь-якого суспільства. Як правило, загострення проявів девіантності на рівні особистості, групи чи суспільства, пов'язане із кризовими станами соціальної системи. Так як українське суспільство ми можемо назвати кризовим, розуміння феномену девіантної поведінки стає завданням надзвичайно актуальним. Отже, виникає необхідність осмислення основних теоретичних напрацювань стосовно цього феномену.

Девіантна поведінка окремої людини або групи в соціальній теорії розглядається в контексті таких більш масштабних явищ як соціальна дезорганізація та соціальна аномія.

Загалом, розуміння соціальної аномії у сучасних теоріях фокусується навколо теорії аномії Е. Дюркгейма та Р. Мертона.

Так, Р. Мертон визначає п'ять основних типів пристосувань, притаманної індивіду відповідно до культурних норм та цілей (наприклад, фінансового успіху), що діють у суспільстві, а також легітимними (інституціональними) засобами їх досягнення.

До цих типів належать: *конформність*, тобто досягнення цілей, що визначаються культурою, засобами схваленими та прийнятими суспільством; *інновація*, тип який вступає у жорстку суперечність із наявними інституціональними нормами, що виявляється в ідеї виправданості досягнення цілі за допомогою будь – яких засобів.

Інновація передбачає використання нелегітимних засобів досягнення мети. Найбільш притаманна вона для нижчих суспільних прошарків, які мають найобмеженіші можливості або не мають їх взагалі, хоча Мертон категорично відмовляється від ідеї зумовленості не правової поведінки бідністю; *ритуалізм* – це виконання усіх інституціональних приписів та норм, що забезпечується відмовою від слідування культурним цілям або суттєве заниження їх значимості. Даний тип притаманний найбільше нижчому середньому класу, що є результатом особливості соціалізації для цього прошарку, де постулюється нормативність та дисципліна. Така поведінка реалізується в рамках інституціоналізованих норм, але з точки зору її відповідності культурним зразкам – вона виявляється не легітимною; *ретритизм*, як тип пристосування, що характеризується неприйняттям, запереченням і культурних цілей й інституціональної структури суспільства; *бунт* – поведінка спрямована не лише на знищення існуючих суспільних принципів, а на їх принципову заміну.

Соціальна девіація є однією з основних форм дезорганізації. Загалом, девіантну поведінку можна визначити як поведінку, що відхиляється від загальноприйнятих, найбільш поширених і усталених норм в певних спільнотах в певний період їх розвитку [3, с. 532.]. У соціальній теорії вивчення девіацій відбувається в основному у межах таких підходів:

Теорія культурного переносу. Ряд вчених підкреслює схожість між способом вироблення девіантної поведінки і способом вироблення будь-якого іншого стилю поведінки. Одним з перших до такого висновку прийшов Г. Тард, ще в кінці XIX ст. сформулював теорію наслідування для пояснення девіантної поведінки. Тард стверджував, що злочинці, як і "порядні" люди, імітують поведінку тих індивідів, з якими вони зустрічалися в житті, яких знали або про які чули. Але на відміну від законослужняних громадян вони імітують поведінку злочинців.

Представники Чиказької школи соціології виявили, що в окремих кварталах міста рівні злочинності залишалися стабільними протягом багатьох років, не дивлячись на зміни в етнічному складі населення. Таким чином, кримінальна поведінка може передаватися від одного покоління до іншого, тобто молодь, яка живе в зонах високої злочинності, засвоює злочинні моделі поведінки. Більш того, коли в ці райони в'їжджають представники інших етнічних груп, їх дітям девіантні моделі поведінки передаються від місцевої молоді. В межах цієї теорії варто виокремити також теорію *диференціальної асоціації*, яка підкреслює роль соціального взаємодії в процесі формування поглядів і вчинків людей. Зокрема, індивіди стають правопорушниками в тій мірі, в

якій вони належать оточенню, що слідує девіантним ідеям, мотивуванням і методам.

Прихильники *теорії конфлікту* намагаються відповісти на питання: „яка соціальна група зуміє висловити свої принципи в законах суспільства і змусити членів суспільства підкорятися цим законам?” та „чому структура суспільства дає переваги одним соціальним групам, а інші групи залишаються в невідгідному становищі і навіть клеймуються за переступ закону?” Походження конфліктологічного підходу сходить до марксистської традиції, згідно з якою правлячий клас експлуатує і грабує народні маси і при цьому примудряється уникнути відплати за свої злочини. Такі девіації, як алкоголізм, зловживання наркотиками, насильство в сім'ї, сексуальна розбещеність і проституція – є продуктами моральної деградації і пригніченні бідних, жінок, представників етнічних меншин.

Прихильники *теорії стигматизації* (від грец. Stigma – клеймо) взяли за основу головну ідею конфліктології, згідно з якою індивіди часто не можуть порозумітися один з одним, так як розходяться в своїх інтересах і поглядах на життя; при цьому ті, хто стоять при владі, мають можливість висловлювати свої погляди і принципи в нормах, які керують інституційної життям, і з успіхом навішують негативні ярлики на порушників цих норм, які створюють умови, що ведуть до вторинної девіації – девіантної поведінки, що виникає у відповідь на санкції з боку інших. Крім цього, тих, хто отримав клеймо правопорушників загальний осуд і ізоляція підштовхнуть до девіантної групи, що складаються з людей, доля яких схожа на їх власну. Участь у девіантній субкультурі – це спосіб впоратися з критичною ситуацією, знайти емоційну підтримку і оточення, де тебе приймають таким, який ти є [2, с. 234].

Загалом, до основних форм девіантної поведінки належать наступні: 1) самогубства; 2) проституція; 3) гомосексуалізм; 4) наркотизм; 5) злочинність [4]. Поряд із поняттям девіантної поведінки використовується поняття делінквентної поведінки. Категорія „делінквентна поведінка” запозичена із зарубіжної соціології, де в основному використовується „делінквентність” (delinquency), що є родовою для визначення соціально-негативної поведінки, пов'язаної із порушенням правових та інших норм [1, с. 62-66]. Делінквентна поведінка є формою девіантної поведінки та має ряд особливостей: 1. Це один з найменш визначених видів поведінки, що відхиляється; 2. Делінквентна поведінка регулюється переважно правовими нормами; 3. Протиправна поведінка визнається однією з найбільш небезпечних форм девіацій, оскільки загрожує громадському порядку; 4. Така

поведінка особистості активно обговорюється і карається в будь-якому суспільстві; 5. Протиправна поведінка за своєю суттю означає наявність конфлікту між особистістю і суспільством. Суть делінквентної поведінки полягає в порушенні прав або створенні перешкод реалізації чийось суб'єктивних прав, у відмові від виконання соціальних зобов'язань, виражених в юридичній формі, що слід з визначення правової норми [5].

Список використаних джерел:

1. Барабаш О. Поняття та види делінквентної поведінки людини. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. Юридичні науки.* 2017. № 865. С. 62-66. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_11. (дата звернення: 13.04.2020).
2. Волков Ю. Социология : учебник. Москва : Гардарики, 2003. 512 с.
3. Громов И. А., Мацкевич И. А., Семёнов В. А. Западная социология. Москва : ООО «Издательство ДНК», 2003. С. 532.
4. Социологический словарь / под. ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев. М. 2014. С. 414.
5. Хвостенко Н. К вопросу о понятии „Делинквентное поведение” несовершеннолетних и его сущности. *Вестник шадринского государственного педагогического университета.* №2 (43) 2013. С. 205–208. URL : <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2013/2013-2-43.pdf> (дата звернення: 14.04.2020).

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Зінченко Вікторія Валеріївна

студентка спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
Науковий керівник: к. пед. н., доцент Маркова Н. В.

Проблема гармонізації гендерних відносин є сьогодні надзвичайно важливою в усьому світі. Це зумовлено кардинальними змінами, що відбуваються в різних сферах сучасного суспільства. Як соціальна проблема формування соціального досвіду гендерної взаємодії є складовою діяльності соціального працівника з формування гендерної культури особистості, отже торкається питання гендерних стереотипів, висуває вимоги до соціального статусу чоловіків і жінок, задає систему координат, у контексті якої формуються мотиви, цінності й відповідна позитивна або негативна статеворольова поведінка в процесі гендерної соціалізації особистості.

Традиційні підходи до проблеми не можуть сьогодні задовольнити потреби суспільства й утруднюють процес гендерної соціалізації підлітків. Це актуалізує наукову розробку проблеми.

У науці проблема формування соціального досвіду гендерної взаємодії у підлітковому середовищі отримала широке висвітлення в багатьох дослідженнях, присвячених зокрема: проблемі гендеру з позицій філософії, соціології, юриспруденції, політики, психології й педагогіки, окремим питанням гендерної соціалізації, гендерної культури (Ю. Альошина, Н. Андропова, Л. Бабич, Т. Голованова, О. Здравомислова, О. Каменська, І. Каширська, О. Кікінеджи, Г. Лактіонова, С. Матюшкова, А. Окун, Т. Паньшина, Р. Сафіна, П. Терзі, С. Турчанінова, Н. Чухим та ін.).

У віковому плані формування гендерної культури особистості набуває особливої значущості в підлітковому віці, коли відбувається перебудова всієї системи відносин людини з дійсністю, формується світогляд особистості та її уявлення про власне призначення й сенс життя.

Саме у підлітковому віці відбувається формування рольових позицій чоловіка і жінки. І те, в яку жінку перетворюється дівчинка чи в якого чоловіка виросте хлопчик, значною мірою визначається характером виховної роботи.

Гендерна нерівність, що має місце в освітній сфері, призводить до формування гендерних відмінностей із згубними соціальними наслідками для обох статей, вона зводить нанівець прагнення як хлопців, так і дівчат до пошуку власного голосу, дисциплінування свого розуму й підготовки себе до майбутнього життя. От чому так важливо управляти шкільним освітнім середовищем в цілях формування гендерної культури учнів.

Основу формування гендерної культури в соціальній роботі складають, по-перше, усвідомлення особою власної статі й позитивне до неї ставлення, по-друге, усвідомлення фізіологічних, анатомічних і психологічних характеристик і особливостей своєї статі, по-третє, усвідомлення специфіки протилежної статі і позитивне до неї ставлення, по-четверте, визначення й усвідомлення сфери соціальної активності, адекватної змісту й специфіці статі з метою реалізації її потенціалу.

При цьому на вказані особливості накладають свій відбиток дві важливих обставини. Перша з них пов'язана з рівнем гендерної культури особистості, а друга – з гендерними особливостями професії, яка обирається. Іншими словами, кожна молода людина, абстрактно кажучи, може вибрати для себе свою майбутню справу з широкого різноманіття

професій. Але насправді, практично, спектр можливих виборів для неї виявляється значно вужчим. Неінформованість молодих людей про можливості професійного вибору або обмежена за гендерними ознаками інформація про нього є на сьогоднішній день реаліями сучасного суспільства. Як наслідок, цілком очікуваний, молоді люди відтворюють застарілі гендерні стереотипи. У цей же час, у науковій літературі знаходимо свідоцтва фахівців про те, що „невдалий вибір професії завдає не тільки окремим людям, але і суспільству, в цілому, величезні збитки, економічні й соціальні” [3, с. 165].

Гендерну культуру можна розуміти як складне інтегроване динамічне утворення особистості, що розуміється як система соціально-статевих цінностей, статусів, норм і позицій на відповідному рівні розвитку суспільства, соціальної групи, особистості [2].

Соціальна спрямованість особистості найповніше виявляється у сфері її знань, у сфері її соціального досвіду й рефлексії.

Блок соціального досвіду в структурі гендерної культури включає такі вміння: 1) орієнтуватися в соціальній ситуації, що склалася, прогнозувати її розвиток, аналізувати й давати гендерну оцінку процесам і явищам, що відбуваються в суспільстві, передбачати можливі труднощі, зумовлені існуванням гендерних стереотипів; 2) будувати гуманні, довірчі й поважні стосунки з оточенням; 3) аналізувати й регулювати власну статоворольову поведінку.

Блок соціального досвіду гендерної взаємодії відображає соціальну активність особистості, спрямовану на прагнення до гендерної рівності. Це надзвичайно важливо, оскільки сучасний етап розвитку суспільства декларує демократичні цінності, серед яких особливе місце займає гендерна рівність. Україна підписала ряд документів, якими передбачено подальше просування держави шляхом демократизації на гендерних засадах. А отже, людина, її права визнаються головною цінністю суспільства, це означає, що і чоловік, і жінка повинні бути рівними в соціальному контексті [5, с. 71].

Таким чином, соціальний досвід розглядається як розвинена здібність особистості до адекватної взаємодії з особами різної статі й різного віку, засновану на актуалізації необхідних знань, умінь і навичок, набутих під час навчання й виховання.

Гендерна рефлексія здійснюється на базі умінь і навичок рефлексії.

Таким чином, гендерну культуру можна розглядати як систему відносин і одночасно процес виробництва й відтворення складових її елементів у ряді поколінь, які змінюють одне одного [3]. Це явище динамічне, постійно розвивається та збагачується історією у своєму

змісті й формах, це явище, що чутливо реагує на зміни в реаліях навколишнього світу.

Аналіз наукових досліджень свідчить про зростання інтересу вчених до проблеми формування гендерної культури особистості. Однак поки немає достатніх підстав уважати вирішеним питання методологічного забезпечення діяльності соціального працівника з формування соціального досвіду гендерної взаємодії у підлітковому середовищі, оскільки воно залишається недостатньо розробленим як теоретично, так і технологічно.

Здійснене вивчення теоретичних засад діяльності соціального працівника з формування гендерної культури особистості дозволило нам зробити низку висновків узагальнювального характеру.

По-перше, вони стосуються результатів аналізу проблеми формування гендерної культури старшокласників в соціально-педагогічній теорії й практиці, по-друге, – вивчення підлітка як суб'єкта діяльності з формування гендерної культури.

Аналіз наукової літератури показав, що проблема гендерної культури є складною й багато в чому суперечливою. Гендерна культура розуміється як складне інтегроване динамічне утворення особистості, що розуміється як система соціально-статевих цінностей, статусів, норм і позицій на відповідному рівні розвитку суспільства, особистості.

Структура гендерної культури особистості включає знаннєвий блок, блок соціального досвіду гендерної взаємодії й блок рефлексії.

Процес формування гендерної культури повинен будуватися так, щоб забезпечити умови для сприятливого вирішення завдань гендерного розвитку особистості відповідно до норм цивілізованого суспільства.

Отримані висновки проблеми формування гендерної культури особистості стали основою для подальшої дослідно-експериментальної діяльності щодо розробки й реалізації технології діяльності соціального працівника з формування соціального досвіду гендерної взаємодії у підлітковому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Введение в гендерные исследования : учеб. пособ. для вузов. 2-е изд., перераб. и дополн. / И. В. Костикова, А. В. Митрофанова, Ю. В. Градскова. Москва : Аспект-Пресс, 2005. 252 с.
2. Голованова Т. П. Теория и практика формирования гендерного равенства студенческой молодежи : монография. Запорожье : ЗНУ, 2007. 336 с.
3. Маркова Н.В. Педагогічні засади діяльності соціального педагога з формування гендерної культури старшокласників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2010. 208 с.

4. Мир детства: Юность / под. ред. А. Г. Хрипковой ; отв. ред. Г. Н. Филонов. 2-е изд. Москва : Педагогика, 1991. 256 с.

5. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. Москва : Информация – XXI век, 2002. 255 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Ковальова Алла Олександрівна

студентка спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Маркова Н. В.

У зв'язку з соціально-економічним становищем останніх десятиліть викликали до життя негативні соціальні явища: жорстоке поводження з дітьми, насильство над залежними членами сім'ї, зростання соціального сирітства, правопорушень і злочинів неповнолітніх. Тому інноваційна діяльність з виявлення, запобігання та профілактики сімейного насильства, формуванню системи роботи в соціальній сфері, залученням широких верств громадськості, бізнесу стає пріоритетним напрямком роботи Міністерства охорони здоров'я.

Зростання насильства в наш час зараз є панівним напрямом для всього світу в цілому. Насильство за природою несе негативний характер. Це руйнівна сила, яка принижує, гвалтує, пригнічує, експлуатує.

Беручи до уваги наше сьогодення в напрямі досліджень сімейних відносин, що виступають, як перший виховальний інститут для особистості, сім'я є необхідним компонентом для адаптації дитини в суспільстві. Але не завжди сім'я є тим ідеалом де може розвиватись особистість. Цими перепонами можуть бути проблеми в сімейних відносинах, непорозуміння в сім'ї, сварки, що призводить до сімейного насильства.

Сімейне насильство, домашнє насильство, побутове – це насильство однієї людини (людей) над іншою (іншими) у рамці побутових відносин, таких як шлюб чи співжиття. Воно може називатися насильством з боку інтимного партнера, коли здійснюється чоловіком (дружиною) чи інтимним партнером, мати місце як у гетеросексуальних, так і в одностатевих стосунках, між людьми, що перебувають у дійсному шлюбі/стосунках чи що перебували в таких раніше. Домашнє насильство

також включає насильство над дітьми, батьками, старшими родичками чи родичами чи інші насильницькі акти між членами родини [4]. Насправді насилля існує у всіх соціальних групах незалежно від рівня доходу, утворення, положення в суспільстві, класового, расового, культурного, релігійного, соціоекономічних аспектів, поширеність різних видів і форм насилля в сім'ї така, що охоплює всю популяцію.

В сімейному насиллі можна виділити окремі категорії, такі як:

- жорстоке поводження з дітьми;
- насилля, направлене проти дружини ;
- насилля відносно старезних й інші[5].

Якщо розглянути насилля по видам то всього виділяють чотири основних види домашнього насилля (психологічне, фізичне, сексуальне і економічне насилля):

Дослідження проведене Л. Бурлачук показало, що більшість респондентів (чоловіків і жінок) вважають насильством фізичні дії проти жінки, сексуальне насильство (згвалтування й примус робити сексуальні послуги, використовуючи підлегле положення жінки), примус до вживання наркотиків і алкоголю, а також погрози й залякування [1].

Аналізуючи досвід кризових служб це показує нам, що потенційні жертви насильства проявляють наступні характерні ознаки поведінки:

- відчувають страх перед запальністю свого партнера;
- часто уступають партнерові, боячись образити його почуття або викликати гнів;
- відчувають бажання “врятувати” партнера, коли той потрапляє в неприємний або скрутний стан;
- виправдують погане відношення і перед собою, і перед іншими;
- терплять, якщо чоловік дратується, б’є, штовхає, пхає й т.д.;
- приймають рішення щодо своїх дій або вчинків друзів залежно від бажання або реакції партнера;
- виправдують партнера тим, що він поводить себе точно так само, як колись його рідний батько поведився з матір’ю [3].

Одну із важливих ролей у попередженні насильства в сім'ї відіграє спеціаліст соціальної роботи. У його безпосередні функції входить проведення просвітницької роботи серед населення , виявлення неблагополучних сімей, у разі необхідності передача справи до правоохоронних органів, а також до органів опіки [4].

Соціальні працівники при виконанні своїх професійних функцій зайняті різними видами діяльності. Їх робота характеризується трьома підходами при вирішенні проблеми:

- виховний підхід;

- фасілітативний підхід;
- адвокативний [2].

Розглянемо форми та методи роботи з людьми, які зазнали сімейного насильства.

Основними методами соціальної роботи з людьми, які зазнали домашнього насильства можна назвати такі:

- соціально-психологічні, спрямовані на внутрішній світ людини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій;
- соціально-педагогічні, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень, сформуванати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень (методи освіти і педкорекції);
- соціально-медичні, які призначені для надання своєчасної і необхідної медичної допомоги (лікування, соціально-медична реабілітація і адаптація, організація необхідного і комфортного середовища існування тощо);
- соціально-правові, що включають в себе юридичний і правовий захист інтересів дитини, правова просвіта, правовий контроль, правові санкції;
- соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя жертви, матеріальна підтримка і допомога, працевлаштування тощо;
- соціально-групові, що дозволяють соціальному працівникові і іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням людини, яка постраждала від сімейного насильства (сімейне консультування, корекція системи відношень колективів, організація колективів, які орієнтовані на позитивну діяльність).

Одним із напрямів профілактики сімейного насилля є соціальна профілактика. Соціальна профілактика, згідно Закону України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” – це робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, асоціальної поведінки та запобігання такому впливу [1].

Отже, соціальна робота виділяє особливий тип насилля це – сімейне або домашнє насилля. Сімейне насилля має різні види (фізичні, економічні, сексуальні та психологічні), мотивацію та наслідки, тому соціальні працівники мають великий спектр технологій, форм, та методів для роботи с такими категоріями клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций : учебное пособие. Москва : Российское педагогическое агентство, 1998. 263 с.

2. Професіоналізм у соціальній роботі. URL : https://stud.com.ua/61829/sotsiologiya/profesionalizm_sotsialniy_roboti (дата звернення : 01.03.2020)

3. Савчук О. М. Стратегії роботи із співзалежними жінками, які зазнають насилля в сім'ї. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. №4. С. 51–60.

4. Сімейне насильство. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE (дата звернення : 01.03.2020)

5. Солнцева Н. В. Насилля в сім'ї. *Сімейне насилля : загальна характеристика*. URL: <http://www.lib.rus.ec/Книги/165724/read> (дата звернення: 17.082010).

СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Кривульчак Анастасія Петрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ігнатенко К. В.

Торгівля людьми існує впродовж багатьох століть і являє собою грубе порушення прав людини. Причини та передумови торгівлі людьми в Україні з'явилися як наслідок зростання безробіття, зменшення асигнувань на програми соціального захисту, зубожіння населення. Низький рівень доходів штовхає громадян України на пошуки роботи за кордоном навіть без знання мови і правових знань, без кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх перехід до груп ризику. Враховуючи наведене, актуальність проблеми боротьби з торгівлею людьми є неминучою, а аналіз найбільш гострих питань правозастосовної практики, є злободенним. Сучасна соціальна політика України у сфері протидії торгівлі людьми орієнтована на активізацію профілактичної роботи, захист прав людини через розвиток її правосвідомості, формування в підростаючого покоління вмінь об'єктивно оцінювати суспільну та особистісну небезпеку цього явища. Результати вивчення міжнародних і державних документів, наукової літератури з проблеми дослідження показали, що поняття торгівля людьми означає вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей через загрозу силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, матеріальної чи іншої залежності, зловживання владою або уразливістю становища, або через виплату чи одержання грошей або іншого тиску, щоб отримати згоду особи, яка має контроль

над іншою особою, задля експлуатації.

Науковці, які досліджували соціально-педагогічну профілактику торгівлі людьми в таких аспектах: профілактична робота в навчальних закладах з протидії торгівлі людьми (Л. Гриценко, Н. Лунченко, О. Ерстенюк); соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей (К. Левченко, Л. Ковальчук, О. Удалова); виховна робота з учнями з питань протидії торгівлі людьми „Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція” (7–11 кл.) (Т. Авельцева, Н. Бойчук, Ж. Петрочко, та ін.). Аналіз наукових досліджень із проблеми соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді дає підстави для висновку, що в них зроблені вагомі теоретичні й практичні здобутки для її розв’язання.

Попередження негативних наслідків явища торгівлі людьми для розвитку підростаючої особистості вимагає розроблення і впровадження інноваційних технологій, форм та методів соціально-педагогічної профілактики серед учнівської молоді, що передбачають залучення до відповідної діяльності соціальних педагогів, класних керівників, кураторів, педагогів-організаторів навчальних закладів, інших фахівців соціальної сфери.

Л. Ковальчук зазначає, що соціально-педагогічна профілактика торгівлі людьми – це діяльність суб’єктів соціальної сфери з упровадження системи заходів, спрямованих на виявлення і попередження торгівлі людьми через забезпечення оптимальних умов, які сприяють мінімізації та подоланню руйнівного впливу на особистість факторів торгівлі людьми [3, с. 122]. Соціально-педагогічну профілактику торгівлі людьми доцільно здійснювати серед учнівської молоді, оскільки ті громадяни, хто складає найбільшу групу ризику, не йдуть навчатися далі. Тому попередити цю групу потенційних потерпілих украй складно після закінчення ними навчальних закладів. Основний суб’єкт соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді – соціальний педагог навчального закладу, який реалізує діагностичну, організаторську, виховну, консультативну, охоронно-захисну функції.

Завдання соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді передбачають: 1) забезпечення всебічної, вчасної, доступної та достовірної інформації стосовно існування і поширення проблеми торгівлі людьми в Україні та за кордоном, основних причин потрапляння особи до ситуації торгівлі людьми, ознак небезпеки, ризикованої поведінки та способів уникнення таких ситуацій; 2) формування розуміння і відповідального ставлення учнівської молоді

до дотримання прав та законних інтересів людини, поваги її честі й гідності; 3) формування уявлення про поведінку та відповідальне ставлення до життя задля уникнення ситуацій, які можуть бути пов'язані з торгівлею людьми, а також виходу з таких ситуацій [4].

Зміст соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді передбачає: а) інформування про явище торгівлі людьми; б) вивчення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, можливостей для реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми, а також покарання злочинців; в) формування правової культури особи (правосвідомість, правомірна поведінка, правова активність) і суспільства; г) ознайомлення з правилами безпечної поведінки для уникнення ситуацій торгівлі людьми й алгоритмом дій особи в разі потрапляння в такі ситуації; ґ) навчання розпізнавати ситуації торгівлі людьми та ризику потрапляння до них і відповідно реагувати на них; д) формування конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь для можливості їх застосування в ситуаціях торгівлі людьми; е) інформування про діяльність органів державної влади, громадських і міжнародних організацій у сфері протидії торгівлі людьми, їхніх зобов'язань і можливостей; є) формування готовності осіб звертатися за потрібними послугами у сфері протидії торгівлі людьми до органів державної влади, громадських і міжнародних організацій; ж) виявлення осіб, постраждалих чи ймовірно постраждалих від торгівлі людьми; з) формування толерантного ставлення до постраждалих від торгівлі людьми [1, с. 104]. Досягнення мети, реалізація завдань соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді забезпечується відповідними умовами й реалізується через зміст профілактичної роботи відповідно до видів профілактики – первинної, вторинної чи третинної.

Методи соціально-педагогічної роботи – це сукупність прийомів і способів, які використовують для стимулювання та розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів і досягнення різноманітних завдань соціального педагога [5, с. 129]. Результати дослідження показали, що ефективними методами соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді є: бесіда, пояснення, роз'яснення, переконання, приклад, диспут, управління, створення виховних ситуацій, заохочення, мозковий штурм, дискусія, займи власну позицію, розігрування ситуації за ролями, аналіз і розв'язання складних життєвих ситуацій. На основі вивчення й аналізу наукових робіт, зарубіжного й вітчизняного досвіду визначили

соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді: проведення послідовної комплексної роботи зі школярами з урахуванням факторів поширення проблеми та її наслідків для розвитку особистості; систематична інформаційно-просвітницька робота з батьками; підготовка педагогічних працівників до профілактики торгівлі людьми; налагодження взаємодії між різними суб'єктами профілактики.

У соціально-педагогічній літературі торгівлю людьми трактовано як порушення прав людини, за яке має відповідати держава. Аналіз наслідків торгівлі людьми та інших порушень прав особи дав можливість визначити їх негативний вплив на фізичний, психічний, соціальний розвиток людини. Попередження та подолання цієї проблеми вимагає об'єднання зусиль міжнародної спільноти, громадськості кожної країни, фахівців соціально-педагогічної сфери. Якісні показники ефективності соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді: актуальність; адресність; індивідуальний підхід; доступність і відкритість; повага до гідності особистості; вчасність; результативність; професійність.

Список використаних джерел:

1. Данильчук Л. О. Профілактика торгівлі людьми: технології соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2011. № 8. С. 102–107.
2. Ковальчук Л. Г. Основні теоретико-методологічні засади соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми. *Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки*. 2008. Вип. 123. С. 66–71.
3. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : 11 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. Київ : ТОВ „Основа”, 2012. 132 с.
4. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України № 458 від 30 липня 2013 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13>
5. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Зверевої. Київ : Центр навч. л-ри, 2008. 336 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ ВІДНОСНО ДІТЕЙ

Кривульчак Анастасія Петрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Маркова Н. В.

Актуальність проблеми дослідження полягає в тому, що одним із показників духовного розвитку та соціальної зрілості суспільства є ставлення до дітей. Вкладаючи ресурси в дитинство, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує сталість економічного і духовного поступу. Тому в суспільстві, що зорієнтоване на високі загальнолюдські цінності, не можуть бути терпимі прояви жорстокого поводження з дітьми, зневажання їхніх інтересів, оскільки це має тяжкі соціальні наслідки: формуються соціально дезадаптовані, малоосвічені особистості, а головне – насильство знову породжує ту ж саму жорстокість.

Стан який переживають скривджені діти стосуються кожного громадянина суспільства. Слід зазначити, що згідно з дослідженнями проведеними на Заході України можна зробити невеликий, але фатальний висновок, що більшість дітей із бідних сімей страждають від асоціального ставлення з боку батьків та інституцій, які теоретично були створені саме для того щоб допомагати та всебічно підтримувати таких дітей. Реальність така, що вірогідність кривдження дітей є в усіх соціальних верствах та в усіх сім'ях на різних етапах розвитку.

Соціальному працівнику, який працює у напрямі попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, необхідно володіти інформацією щодо явища насильства, розуміти чинники його виникнення, а також знати основні індикатори, які значною мірою полегшать виявлення насильства та надання необхідної допомоги, спеціалізованих соціальних послуг сім'ї дитини.

Насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дитиною – це явище, які виникають з діяльності людини або ж бездіяльності. Прикладом цього можуть слугувати випадки ненадання допомоги людині, яка її потребує, ігнорування, недбалого ставлення до дитини, людини похилого віку тощо [3].

Від 1 до 3 млн дітей в Україні стають свідками або жертвами домашнього насильства, зокрема, психологічного.

Кожен десятий українець вважає, що „шльопнути” дитину по сідницях – не є насильством у певних випадках. Лише третина українців сприймає демонстративне ігнорування дитини як насильство.

Як доводить статистика, насильство над дітьми в сім’ї дуже поширене явище в Україні. Близько 30-40% всіх знущань, що відбуваються в тому місці, де людина на перший погляд і не повинна захищатися, відбуваються саме в сім’ї [4, с. 45-55].

Що спонукає батьків завдавати шкоду власним дітям? Які дії вважаються насильством? До чого призводить жорстоке поводження з дитиною, та як з ним боротися?

Найчастіше від жорстокого поводження в дитинстві страждають малюки віком до 10 років. До насильства над дітьми найчастіше призводять:

- Низький рівень життя та достатку, безробіття тощо. Статистичні дані показують, що в Україні існують близько 2 млн неповних і проблемних сімей, де немає когось з батьків або ж батьки знаходяться в постійних пошуках роботи.

- Батьківське страждання від насильства в дитинстві. Ці батьки просто не знають інших методів виховання, тому що їх також виховували подібним чином. І це повторювалося декілька поколінь. При цьому майже кожна травмована дитина обіцяє собі, що не буде так поводитися з власними дітьми, але в ситуації конфлікту реалізує „батьківські сценарії”.

- Впевненість, що такий стиль виховання є корисним для дитини. Такі батьки вважають, що з дитиною не потрібно церемонитися, догоджати, й виправдовують свою жорстоку поведінку розмовами про дисципліну та суворе виховання.

- Раннє батьківство. Часто в молодих матусь і татусів відсутнє почуття батьківської відповідальності. Від незнання того, як поводитися з дитиною, мама чи тато починає проявляти агресію й усі проблеми вирішувати одним способом – криками чи побиттям.

- Задоволення власних егоїстичних потреб у домінуванні та агресії. До жорстокого поводження відносять будь-яку форму поганого поводження з дітьми: або шляхом заподіяння шкоди, або ж невиконанням дій для її попередження. Найчастіше тільки фізичне насильство ми вважаємо жорстоким поводженням, навіть не уявляючи, як часто демонструємо насильство й стаємо його жертвою.

Домашнє насильство – це певні свідомі умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім’ї по відношенню до іншого члена сім’ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім’ї як людини та громадянина і

наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [5, с. 14].

Вирізняють чотири види насильства в сім'ї та жорстокого поведіння з дітьми: психологічне (емоційне) насильство, економічне насильство (нехтування потребами дитини), фізичне насильство, сексуальне насильство над дитиною [1, с. 194].

До чого призводить насильство над дітьми?

Жорстоке поведіння з дітьми й зневажання інтересами малюків можуть мати різні види та форми, але їхніми наслідками завжди є серйозний збиток для здоров'я, розвитку й соціалізації дитини, нерідко й загроза її життю.

Виділяють три основні групи наслідків знуцання над дитиною:

1. Фізичні – травми, затримки фізичного розвитку (відставання в рості, масі тіла), різні захворювання.
2. Психічні – низька самооцінка, депресія, неконтрольований гнів, почуття провини, сорому, відчуття неповноцінності тощо.
3. Соціальні – труднощі в соціалізації, відсутність міцного зв'язку з дорослими та навичок спілкування з ровесниками, що може стати поштовхом до девіантної поведінки. [2, с. 24]

Діти, що були свідками жорстокого поведіння в сім'ї, засвоюють:

1. Насильство – це засіб розв'язання конфліктів або отримання бажаного (спочатку вони переносять цю навичку в дитячий садок, школу, а потім і в свою сім'ю).
2. Негативні форми поведінки в суспільстві – найвпливовіші.
3. Довіряти людям, особливо дорослим, – небезпечно.
4. Свої почуття й потреби не можна виявляти відкрито. (книга)

У сім'ях, де в стосунках з дітьми переважають контроль, нехтування дитячими проблемами, один одного, дитина може вирости агресивною або занадто пасивною. Таким дітям важче вчитися, контролювати себе й налагоджувати стосунки з іншими людьми. Проблема домашнього насильства й досі існує, і, на жаль, набуває все більших масштабів. Для її подолання необхідно провести деякі заходи.

Найважливішими серед них є обов'язковість проведення навчальних та профілактичних бесід серед дітей, молоді, батьків, створення та узаконення діяльності спеціальних шкіл для батьків. Також необхідне реформування освітньої системи з питань правознавства: необхідно, щоб школярі знали свої права та обов'язки перед батьками.

Підсумовуючи, батьки мають право використовувати такі методи виховання дитини, які вважають за потрібне. Але в чинному законодавстві не дано чіткого визначення меж можливого. Саме тому

дуже часто через таку невизначеність порушуються права дітей. Таким чином, якщо кожна людина буде підтримувати проведення цих заходів, якщо законодавство набуде більшої чіткості та лаконічності у тлумаченнях, з часом ця проблема буде викоренена назавжди.

Список використаних джерел:

1. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / Аносова А.В., Безпалько О.В., Цюман Т.П. та ін. *Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми* : посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 / за заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
 2. Крылова Т., Струкова М. Робота соціального педагога с семьей группы риска. *Социальная педагогика*. 2009. № 4. С. 23–29.
 3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
 4. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Київ : ДЦССМ, 2002. 216 с
- Шаргородська С. Насилля в сім'ї: види, наслідки, шляхи подолання. *Соціальний педагог*. 2007. №2. С. 14–16.

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)

Кузнець Юрій Васильович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. пед. н. Островська Н. О.

Аналіз вітчизняної проблематики щодо розробки та впровадження технологій соціальної роботи із різними категоріями населення, що потрапили у складні життєві обставини, зокрема діяльності територіальних центрів соціального обслуговування, є важливою умовою впливу на розвиток соціальної сфери України.

На думку багатьох вчених, більшість проблем соціальної сфери пов'язана саме з постійною зміною системи соціальних послуг в Україні за короткий проміжок часу, що тягне за собою суттєві зміни не тільки для надавачів, але й отримувачів соціальних послуг та управлінських функцій відповідних органів виконавчої влади [1].

Також, можна відзначити, що на сучасному етапі акцент надання соціальних послуг переходить з соціальної роботи з дітьми, сім'ями та молоддю до усіх категорій населення, а основним закладом реалізації цього напрямку є територіальні центри соціального обслуговування.

Відповідно до сучасного законодавства України мережу територіальних центрів створено з метою надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання або в умовах денного перебування.

Розглянемо структуру та систему соціальної роботи територіальних центрів на прикладі Хмельницького територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (надалі – територіальний центр). Основним документом, яким ми користувалися для аналізу діяльності означеного закладу соціальної сфери стало Положення про хмельницький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) затвердженого рішенням сесії Хмельницької міської ради від 25.01.2017 р. №24.

Згідно цього Положення територіальний центр створений шляхом зміни найменування Хмельницького міського територіального центру соціального обслуговування і є правонаступником усіх його майнових та немайнових прав та обов'язків. Центр є бюджетною установою, рішення щодо утворення, ліквідації або реорганізації якого приймає Хмельницька міська рада [2].

Територіальний центр складається з двох структурних підрозділів: відділення соціальної допомоги вдома та відділення денного перебування та адресної допомоги. Але, в разі необхідності, можуть створюватись інші підрозділи, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Принципами діяльності територіального центру є:

- адресність та індивідуальний підхід;
- доступності та відкритості;
- добровільного вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг;
- гуманності;
- комплексності;
- максимальної ефективності використання бюджетних коштів;
- законності,
- соціальної справедливості,
- забезпечення конфіденційності;
- дотримання державних стандартів соціальних послуг;

- етичних норм і правил.

Основними завданнями Центру є:

- забезпечення якісного надання соціальних послуг;

- виявлення громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, формування електронної бази даних таких громадян, визначення (оцінювання) їх індивідуальних потреб у наданні соціальних послуг;

- установа зв'язків з підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, фізичними особами, родичами громадян, яких обслуговує територіальний центр, з метою сприяння в наданні соціальних послуг громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах [2].

Клієнтами територіального центру є: громадяни похилого віку, особи з інвалідністю; громадяни, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям, стихійним лихом, катастрофою, мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей з інвалідністю, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, які є малозахищеними або внутрішньо переміщеними особами.

Розкриємо перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами Хмельницького міського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Хмельницький територіальний центр надає такі соціальні послуги: догляд вдома; денний догляд; соціальна адаптація; соціально-економічні (у формі надання натуральної чи грошової допомоги); та інші соціальні послуги.

Громадяни, які перебувають у складних життєвих обставинах, для отримання соціальних послуг подають письмову заяву до територіального центру, який в триденний строк після її надходження у разі потреби надсилає запит:

- до закладу охорони здоров'я за місцем проживання громадянина для одержання медичного висновку про його здатність до самообслуговування та потребу в постійній сторонній допомозі;

- до відповідного підприємства, установи, організації, що надають послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, або виконавчого органу ради за місцем реєстрації громадянина для отримання довідки про склад сім'ї або зареєстрованих у житловому приміщенні/будинку осіб;

- до територіального органу ДФС для отримання довідки про доходи громадян або отримує ці відомості в електронному вигляді [2].

З метою встановлення наявності (відсутності) обтяжень речових прав на нерухоме майно громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також наявності (відсутності) укладених такими громадянами договорів довічного утримання (догляду), посадова особа територіального центру в триденний строк після надходження відповідної письмової заяви отримує інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно шляхом безпосереднього доступу до нього відповідно до законодавства та долучає її до заяви громадянина.

У п'ятиденний строк після надходження письмового запиту відповідні суб'єкти, зазначені в частині першій цього пункту, надають медичний висновок, довідку про склад сім'ї або зареєстрованих у житловому приміщенні/будинку осіб, довідку про доходи громадянина (у разі потреби) до територіального центру, який в одноденний строк після їх надходження приймає рішення про надання або відмову в наданні соціальних послуг та протягом строку, визначеного у державних стандартах соціальних послуг, визначає індивідуальні потреби отримувача соціальної послуги, встановлює групу рухової активності, визначає зміст соціальних послуг, уточнює обсяг, складає індивідуальний план, приймає рішення про необхідність надання соціальних послуг, про що видається відповідний наказ, та укладає з отримувачем соціальної послуги договір про надання таких послуг [2].

Крім цього, територіальний центр має право надавати додаткові послуги, серед яких паліативний/хоспісний догляд; консультування; представництво інтересів; соціальна профілактика; посередництво (медіація); соціально-економічні (у формі надання натуральної чи грошової допомоги) тощо. Важливо зазначити, що у цих соціальних закладах існують різні умови отримання соціальних послуг для населення [1].

Таким чином, можемо робити висновок, що на сучасному етапі Україна знаходиться на шляху формування ринку надання соціальних послуг, для цього вже розроблено нормативно-правову та організаційно-методичну базу та запроваджено необхідні структурні зміни надання соціальних послуг. Але також констатуємо, що все ще лишається необхідність розробки та впровадження сучасних технологій надання соціальних послуг з врахуванням діяльності не тільки державного, але й недержавного сектору, щ значно підвищить ефективність надання соціальних послуг територіальними центрами як суб'єкту територіальної громади міста.

Список використаних джерел:

1. Романова Н. Ф. Формування ринку соціальних послуг на сучасному етапі в Україні. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12782/Romanova_Formuvanniarynku_sotsialnykh_poslugh_na_suchasnomu_etapi_v_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення : 12.03.2020).

2. Положення про Хмельницький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) затвердженого рішенням сесії Хмельницької міської ради від 25.01.2017 р. №2. *Управління праці та соціального захисту населення* : вебсайт. URL : <https://soczahist.khm.gov.ua/index.php?index=11> (дата звернення : 12.03.2020).

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Кулаковська Богдана Ігорівна

студентка III курсу спеціальності „Соціальна робота.

Соціальна педагогіка. Практична психологія”

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Отрошенко Н. Л.

Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини. Підлітковий вік є необхідною для становлення особистості кризою, яку мають пережити як батьки, так і їхні діти. У ньому багато джерел і починань всього подальшого становлення особистості. Вік цей нестабільний, емоційний, важкий і виявляється, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей середовища. Сьогодні підліткам складно зорієнтуватися та самовизначитися у цьому світі, зокрема, через його швидкоплинність, для підлітка важливо мати власний простір, свої секрети і особисте життя. В підлітковому віці відбувається втрата дитячого статусу, хоч зберігаються нереалістичні уявлення про власні привілеї і статус дорослих. Такому становищу сприяють і суб'єктивні враження: різкі фізичні зміни, мрії та ідеали, які починають уявлятися вже менш реальними, кризові зіткнення з самим собою і сім'єю, почуття самотності та прагнення швидше досягнути статусу дорослої людини.

Міністерство освіти і науки розробило Концепцію Нової української школи, мета якої – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті.

Реформа Нової української школи розрахована на роки. Проте, втілення ключових, життєважливих для учнів моментів, на нашу думку, розтягнуто в часі. Ми вважаємо, що сьогодні саме учні дев'ятих-одинадцятих класів сільських шкіл та шкіл невеликих міст потребують соціально-педагогічної допомоги та підтримки щодо розвитку компетентностей конкурентоспроможної особистості через низку соціально-економічних обставин, які склалися в нашій державі.

Однозначно, майбутнє за сучасними підлітками. Вони набагато досконаліші, бо мають більший доступ до інформації, мудріші, їм під силу вирішити всі життєві проблеми, разом з тим, їм ще бракує життєвого досвіду. Сучасні дослідники підліткового віку зійшлися у важливості визначення однієї суперечності. З одного боку, підлітковість – це вік соціалізації, вросування в світ людської культури та суспільних цінностей, а з другого – це вік індивідуалізації, відкриття та утвердження власного унікального і неповторного Я. Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Р. Вайнола, Н. Заверіко, І. Зверева, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська та ін.

Сучасний світ – швидкоплинний, нестабільний та гібридний. Він інший, ніж, навіть, п'ять років, тому ми повинні усвідомити, що ці зміни є незворотними. Підростаюче покоління має бути чітко зорієнтовано на нові цінності, нові правила співіснування, нові способи навчання тощо.

Сучасні підлітки, як ті, що через п'ять-десять років замінять нинішнє працездатне покоління (50-60 рр.), потребують професійної допомоги з боку соціального педагога. Проблема соціально-педагогічної підтримки українських підлітків третього тисячоліття є однією з ключових, оскільки суттєво змінюються умови соціального розвитку. Отож, ситуацію, у якій опинилися школярі, розглядаємо як складну життєву ситуацію.

Основними завданнями соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття є не лише надання своєчасної допомоги й підтримка особистості, але розвиток у них впевненості в собі, навичок ефективного спілкування, критичного мислення, мотивації до активності у процесі влаштування власного самостійного життя. Впевненість у собі – це здатність виражати себе та задовольняти власні потреби, в той же час не створюючи проблеми іншим. Критичне мислення – це процес розгляду ідей з багатьох позицій, відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями.

Виявивши та проаналізувавши соціально-педагогічну проблему: занижена самооцінка, невпевнена поведінка підлітків третього тисячоліття, сформованість низького рівня критичного мислення через, зокрема, невизначеність майбутнього й неможливість його спрогнозувати та неготовність системи освіти розвивати актуальні компетентності у школярів, давати знання та вміння підліткам так, як цього потребує сучасність, ми впровадили у практику Бондарівської гімназії (Марківський район, Луганська область) раніше адаптовані форми і методи соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття (робота клубу, тренінги, хвилини спілкування, психологічні практикуми, блогерство, усний журнал та інші). Для виконання поставленого завдання – соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття – ми спланували роботу як з учнями, так і з їхніми родинami.

Наразі надзвичайно важливо сприяти виробленню у підлітків умінь критично мислити, об'єктивно оцінювати різноманітні явища, процеси, події. Тому вагомість формування критичного мислення особистості зумовлена тим, що притаманна нашому часу динаміка технологічного і соціального прогресу вимагає від людини умінь швидко адаптуватися, змінюватися і вдосконалюватися на основі самостійного набуття знань, знаходити шляхи розв'язання завдань, які виникають у будь-яких нестандартних ситуаціях, пошуку внутрішнього потенціалу з метою гармонійної адаптації в полікультурному світі.

Ніяку людину, в принципі, нічому навчити не можна, якщо вона того сама не захоче. Нас приємно вразило, що 73 % школярів власне майбутнє пов'язують з рідним селом, громадою, регіоном. Упровадження розроблених нами форм та методів соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття засвідчує: вони стали упевненими у собі, переважна більшість має середній рівень критичного мислення, учнів умотивовано до активності у процесі влаштування власного самостійного життя. Всесвітній економічний форум у Давосі регулярно складає перелік актуальних навичок, необхідних для успішної кар'єри. За останні роки критичне мислення піднялося у рейтингу цих навичок з 4 місця (навички для 2016 року) до 2 місця (навички, які будуть важливими у 2022 році). Умінь критично мислити постійно зростає в ціні. Якщо ми не будемо впроваджувати критичне мислення у навчально-виховний процес, то наші учні будуть програвати в конкурентній боротьбі.

У цілому, оцінюючи дослідно-педагогічну роботу, можна стверджувати, що результати впровадження розроблених форм та методів соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття у контексті Нової української школи свідчать про їхню ефективність.

Наразі проблема соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття є актуальною й потребує подальшого дослідження та розробки ефективних змісту і технологій формування людини нової цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Прохоренко Т. Соціалізація молоді в інформаційному суспільстві: особливості та ризики. *Вісник Національного університету „Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”*. № 2 (29). 2016. С. 128–134.

2. Чапак Я., Марчук М. Роль критичного мислення у творчих пошуках „внутрішнього камертону душі” особистості. *Современные научные исследования и инновации*. 2011. №4. URL : <http://web.snauka.ru/issues/2011/08/1516> (дата звернення 01.03.2020)

3. Чернігівська Т. Як навчити мозок вчитися. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=nEGmdlJEr8M> (дата звернення 01.03.2020)

АЛКОГОЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Ладигіна Анастасія Сергіївна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

Проблема алкоголізму актуальна для багатьох українців. Наша країна незмінно залишається одним із лідерів світових рейтингів за рівнем вживання алкоголю. За даними ВООЗ за 2018 рік, один українець в середньому випиває 13,9 літра чистого спирту на рік. А в 2016 році Україна взагалі була на четвертому місці у світі за смертністю від алкоголю [4].

Ще більш актуальною є проблема алкоголізму серед підлітків, оскільки Україна, за даними ВООЗ, займає перше місце в світі в рейтингу споживання алкогольних напоїв неповнолітніми [1]. Хоча б раз пили алкогольні напої 87% українських школярів, 26% – вживають алкоголь кілька разів на місяць [2].

Підлітковий алкоголізм дуже небезпечний, тому що призводить до значних фізичних руйнацій несформованого організму, до розвитку тяжких психічних захворювань; збільшує кількості девіантних учинків, скоєних підлітками та більш тяжких протиправних дій; підлітковий

алкоголізм складніше вилікувати, ніж алкоголізм у дорослих; він призводить до погіршення подальшої соціальної адаптації та соціальної деградації молодой людини [3].

Для розробки механізмів подолання цього негативного явища необхідно, насамперед, встановити його основні причини.

Аналіз показує, що першочергово діти та підлітки починають пити тому, що це заборонено. У такому віці будь-яке табу – це виклик, який вони із задоволенням приймають. І чим суворіша заборона, тим цікавіше її порушити.

Другою причиною, чому діти беруться за чарку, є бажання когось наслідувати, і одночасно, отримати статус „дорослого”. Діти, які спостерігають за батьками під час застілля з алкоголем, безсумнівно, хочуть бути схожими на них. Натомість у відповідь вони чують: „Тобі ще зарано”. Саме тому дитина хоче швидше подорослішати.

Нерідко буває й таке, що батьки дозволяють пригубити разом із ними, мовляв, нехай краще вип’є вдома, аніж деінде. Такий статус „органічності”, „природності” вживання спиртного стає наступною причиною алкоголізації дітей та підлітків.

Наступна причина – прагнення проявити свою свободу, самостійність і незалежність. Найшвидше від усіх починають пити діти із сімей, де дотримуються хибних ідеалів максимальної свободи, де до дітей не застосовують практично ніяких обмежень, де їм дозволяють занадто багато, а це розслабляє і не обмежує в спробі дозволити собі зайвого, в тому числі – у вигляді алкоголю.

Водночас велике значення має і спадковість – чада батьків, які регулярно п’ють, зазвичай ідуть їхніми стопами і теж стають алкозалежними.

Також діти та підлітки вважають, що вживати спиртне – це модно. Часто у фільмах молодь „відривається” на вечірках, які не обходяться без алкоголю. Відтак келихом ігристого або пляшкою пива діти хоч якось наближають себе до зіркового життя. Знову ж таки – аналогічні картини з дорослого життя роблять синонімічними поняття успішності і вживання алкоголю.

Вживання алкоголю, таким чином, стає статусною ознакою „крутого пацана” чи дівчини. При цьому щоб довести один перед одним свою „крутість”, підлітки нерідко вихваляються, хто скільки випив, запевняють, що насправді не п’яніють. Але, звісно, це не так, оскільки діти не усвідомлюють свого сп’яніння або просто не пам’ятають його [4].

Виділяють особливості підліткового періоду, які є групою факторів ризику у алкоголізації: підвищений егоцентризм; потяг до

протиставлення, протесту, боротьбі проти виховних авторитетів; підвищене бажання стати дорослим і незалежним від сім'ї; незрілість моральних переконань; занадто чутливе реагування на пубертатні зміни; схильність перебільшувати ступінь складності проблем; криза ідентичності; негативна чи несформована Я-концепція; гіпертрофовані поведінкові реакції; перевищення пасивних допінг-стратегій у подоланні труднощів [5].

До форм і методів первинної профілактики алкоголізації можна віднести: інструктажі та консультування, лекції та практикум для учителів з методики антиалкогольного виховання, розробка і проведення в ході навчального процесу занять з предметів, які торкаються сутності та впливу алкоголю, лекції для батьків, практикум для учителів щодо особливостей освіти і виховання учнів з акцентуаціями характеру, повідомлення психолога для батьків про особливості вікової психології періоду дитячого та підліткового віку, психологічні тренінги спілкування, формування впевненості в собі та вміння виходу зі стресових ситуацій, а також масові розважальні заходи як умова змістовного проведення дозвілля.

До форм і методів вторинної профілактики відносять: відвідування наркодиспансерів та психоневрологічних диспансерів, бесіди старшокласників з алкоголіками, що знаходяться на лікуванні; бесіди із запрошеними на виховні години працівниками правоохоронних органів, працівниками ЦСССДМ, працівниками медико-соціального реабілітаційного центру, лікарями-валеологами; це конкурси плакатів та стіннівок; соціально-психологічні тренінги з профілактики адиктивної поведінки старшокласників; підготовка волонтерів в рамках програми „рівний-рівному”.

До форм і методів третинної профілактики слід віднести: психологічний практикум для батьків щодо „техніки безпеки” вживання алкоголю в сім'ї, а також індивідуальну роботу психолога та соціального педагога із учнями групи ризику: бесіди, консультації, навчання методам релаксації [5].

Список використаних джерел:

1. ВООЗ : Україна – країна дитячого алкоголізму. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/news/vooz-ukrayina-krayina-dityachogo-alkogolizmu/> (дата звернення : 25.03.2020).
2. Україна займає перше місце у світі за рівнем дитячого алкоголізму. URL : <https://1news.com.ua/tsikave/ukrayina-zajmaye-pershe-misce-za-rivnem-dytyachogo-alkogolizmu.html/> (дата звернення 25.03.2020).

3. Лисюк І. В. Алкоголізм у підлітків як важлива медико-соціальна проблема. *Медсестринство*. 2016. №3. С. 26–28.

4. Алкогольна (не)залежність. Чому наші діти «підсідають» на міцні напої. URL : <https://portal.lviv.ua/news/2020/01/02/alkoholna-ne-zalezhnist-chomu-nashi-dity-pidsidaiut-na-mitsni-napoї> (дата звернення 25.03.2020).

5. Ратинська О. М. Соціальна профілактика адитивної поведінки підлітків. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. Серія : „Педагогіка. Соціальна робота”. 2016. Випуск 1 (38). С. 233–237. URL : <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=> (дата звернення 25.03.2020).

НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬСЯ ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ ВНАСЛІДОК РОЗЛУЧЕННЯ

Лампіка Аліна Русланівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Войціх І. В.

Сім'я є джерелом духовної та матеріальної підтримки для дитини, є головним фактором соціалізації, а також, не дивлячись на сою кризу, надзвичайно важливим соціальним інститутом в державі. Саме від цього інституту значною мірою залежить перспектива розвитку всього суспільства. Сім'я виступає як перший виховний інститут, зв'язок з яким людина відчуває протягом усього свого життя. Саме в сім'ї закладаються основи моральності людини, формуються норми поведінки, розкриваються внутрішній світ і індивідуальні якості особистості. Вона сприяє не тільки формуванню особистості, а і самоствердженню людини, стимулює її соціальну, творчу активність, розкриває індивідуальність.

Батьки чи особи, що їх замінюють, зобов'язані створити належні умови для всебічного, гармонійного розвитку природних здібностей, зміцнення фізичного здоров'я дітей, отримання ними якісної освіти.

Як нами вже було зазначено, сьогодні сім'я опинилась у кризовому становищі. Протягом останніх десятиліть відбулося певне знецінення моральних та духовних ідеалів у значної частини суспільства, відчувається відсутність чітко визначеної загальнодержавної ідеології та стратегії сімейного виховання, повною мірою адекватних новим умовам.

На сьогодні практично у всіх розвинених країнах світу невдале подружнє життя є надзвичайно поширеною проблемою. Протягом

останнього півстоліття суспільство все частіше стикається з тим, що сім'ї, створені у цей період, є недовготривалими і через деякий час руйнуються, внаслідок чого зростає кількість розлучень відносно кількості шлюбів, а також в процентному відношенні до всього населення збільшується кількість самотніх чоловіків і жінок [1].

Розлучення – найсильніший стрес не тільки для подружньої пари, але і для їх дітей. Розлучення украй негативно позначається на особистісному зростанні і становленні дитини в будь-якому віці, що підтверджене багато численними дослідженнями.

Психологи виділяють такі основні чинники розлучень шлюбної пари [1]:

1. Велика різниця в освіті і в віці між подружжям;
2. Схильність до алкоголізму одного з подружжя;
3. Легковажне ставлення до шлюбу, сім'ї взагалі;
4. Занадто ранній вік вступу до шлюбу;
5. Ймовірність швидкого народження дитини;
6. Нетривалий термін знайомства;
7. Різка незгода батьків на укладання шлюбу;
8. Шлюб з примусу, без взаємної згоди.

Реакція дітей на шлюбозрлучний процес може бути найнесподіванішою. Депресія, замкнутість, смуток і безсоння – ось лише деякі наслідки розлучення для дітей. У них виникає почуття тривожності і непотрібності. Довга відсутність одного з батьків може викликати у дитини смуток і спустошення. Діти найбільш схильні до агресивних конфліктів, образ, роздратувань, відмов від головних потреб. Характерні регресивні процеси, процеси розділення й ідентифікації, почуття провини, страхи тощо.

Одним словом, неможливо передбачити реакцію дитини на розлучення. Мати або батько поодиноці можуть виявитися нездатними надати дитині матеріальну підтримку, якої вона потребує, тому розлучення впливає на дитину безпосередньо. Другий шлюб батьків викликає додаткові труднощі, оскільки діти не завжди приймають подружжя своїх батьків.

Одним із видів допомоги і надання послуг дітям із розлучених сімей є соціально-психологічний супровід. Зазвичай такого роду допомогу надають спеціалісти центру соціальних служб та молоді, психологи у дитсадку та школі, соціальні педагоги. Систему соціальної допомоги неповним сім'ям складають й служба зайнятості, юристи, відділи соціального захисту, аналогічні сім'ї, виконавча влада, церква, родичі, сусіди і т. д.

У результаті розлучення дитина потребує не лише підтримку і допомогу рідних людей, але й допомогу спеціалістів – соціальних працівників.

Завдання соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у роботі з неповною батьківською сім'єю є надання конкретної індивідуальної допомоги сім'ї, яка складається з батька та дитини, з метою раціональної організації внутрішньосімейного та позасімейного спілкування, життєдіяльності та відпочинку, спілкування сім'ї з навколишнім середовищем, навчання раціонального розв'язання та подолання складних сімейних конфліктів, виховання дітей, а також профілактична робота щодо запобігання насильства в сім'ї, мінімізація алкогольної залежності та ін. [2].

Одним із важливих принципів роботи з даною категорією сімей є принцип самозабезпечення сім'ї, тобто надання їй соціально-педагогічної допомоги з метою пошуку і стимуляції її внутрішніх резервів, які допоможуть сім'ї вирішити власні проблеми [3, с. 122].

Одним із видів допомоги є консультування.

Психологічне консультування – це цілісна система, яка виділяє три основні компоненти [1]:

1. Діагностичний – систематичне визначення динаміки розвитку дитини в сім'ї. Відбувається накопичення інформації, на основі якої отримуються цілі і задачі допомоги дитині. При роботі з кожною дитиною цілі й задачі унікальні, як і життєві ситуації. Головним завданням цього компоненту є забезпечення психологічного комфорту і підтримки. Соціальний працівник повинен створити для дитини умови для покращення психологічного стану.

2. Відбір і застосування засобів, які допоможуть створити умови, що стимулюватимуть позитивні зміни у житті дитини. На цьому етапі консультування відбувається осмислення результатів діагностики і на їх основі продумуються, які умови необхідні для нормального розвитку особистості. Як налагодити відносини з іншими членами родини та друзями, як адаптуватися до нового життя.

3. Аналіз результатів – це спільна робота, основою якої виступає соціальний супровід.

У процесі соціального супроводу, відповідно до потреб і ресурсів, кожній сім'ї або окремим її членам спеціалісти центрів соціальних служб надають різнопланові соціальні послуги [2]:

- соціально-побутові послуги;
- соціально-економічні;
- соціально-психологічні;
- соціально-медичні;

- юридичні;
- послуги з працевлаштування;
- послуги з професійної реабілітації осіб з інвалідністю.
- інформаційні послуги;
- соціально-педагогічні послуги.

Таким чином, соціально-психологічна допомога дітям, що виховуються одним із батьків внаслідок розлучення на сьогодні в Україні вкрай актуальною, та здійснюється різними соціальними службами шляхом надання комплексу соціальних послуг та здійснення соціально-психологічного супроводу. Надання соціально-психологічної допомоги дітям з неповних сімей здійснюється шляхом здійснення соціального супроводу як технології соціальної роботи з сім'єю, що опинилася у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел:

1. Олійник Ю. В., Кубицький С. О. Соціальний супровід розлучених сімей. *Вісник Національного університету оборони України*. №5 (24). 2011. С. 45–49.
2. Конончук А. І. Неповна батьківська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. №3. С. 50–56.
3. Капська А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 231 с.

АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Лимар Карина Олексіївна

студентка II курсу спеціальності „Соціальна робота”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Маркова Н. В.

Більшу частину свого життя людина росте і виховується в родині, спостерігає за поведінкою своїх батьків. Яким буде сімейне життя в майбутньому у багатьох випадках залежить від уявлень, які склалися про сім'ю у дитячі і юнацькі роки до моменту створення своєї власної сім'ї. Молодих людей неможливо вважати підготовленими до шлюбу, якщо в них не сформовані чіткі поняття про те, для чого вони одружуються, чого чекають від майбутньої сім'ї, які сімейні відносини хотіли б побудувати, які обов'язки покладає на них шлюб. Не чітке уявлення про

сім'ю, її уклад, цінності та положення у суспільстві є головою соціальною проблемою сучасної молоді. Дуже часто молодь нехтує досвідом попередніх поколінь стосовно сім'ї, що призводить до руйнації шлюбних рольових очікувань та втрати свої сімейних ролей, що є неменшою проблемою.

Об'єктом нашого дослідження є процес формування шлюбних рольових очікувань у середовищі підлітків.

Метою дослідження є обґрунтування та аналіз теоретичного змісту діяльності соціального працівника з формування шлюбних рольових очікувань серед підлітків.

Положення молоді у суспільстві, тенденції та перспективи її розвитку являють великий інтерес та практичне значення для суспільства, перш за все тому, що молоді люди – це майбутнє суспільства. Стійкість шлюбно-сімейних відносин залежить від готовності молодих людей до сімейного життя, де готовність до шлюбу розуміється як система соціально-психологічних установок особистості, що визначає емоційно-позитивне ставлення до сімейного способу життя [4, с. 40].

Особливе значення готовність до шлюбу та створення сім'ї набуває на сучасному етапі розвитку суспільства, коли майже 50% шлюбів закінчуються розлученнями. Третина розлучень припадає на 1-3 роки спільного життя подружжя. Ці дані можуть свідчити про те, що серед основних причин, що сприяють розпаду шлюбу, є:

- невідповідність молоді до подружнього життя;
- нерозуміння того, що є подружжя та шлюб;
- несформованість очікувань від шлюбу;
- легкодоступність процедури розлучення створює атмосферу вседозволеності [1, с. 307].

Для того, щоб сформувані певні установки щодо шлюбу та готовності до створення сім'ї потрібно пройти соціальну підготовку. Такою діяльністю займаються центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Ці центри створюють програми для підготовки молоді до шлюбу та сім'ї [2, с. 308].

Часто у шлюбах виникає гендерна нерівність та гендерна стереотипізація. Багато в чому це пов'язано з тим, що ми чітко розмежуємо „жіноче та чоловіче”, нав'язуючи гендерам певні якості та поведінкові особливості [3, с. 20].

Початок гендерної стереотипізації та нерівності починається не усвідомлено з раннього дитинства, що проявляється на наданні хлопчику

або дівчинці певної іграшки та певних мультфільмів. Пізніше ці явища проявляють у процесі навчання. Для молоді це проявляється у кар'єрі та сімейних відносинах.

Враховуючи конкретні соціальні умови, в яких розгортається діяльність у напрямі досягнення гендерної рівності, і вченим, і практикам необхідно постійно визначатися із змістовним наповненням цієї категорії. Ставити запитання „що означає гендерна рівність у контексті сучасного українського соціуму” і давати відповідь на нього, позбавляючись тим самим, за висловлюванням українського фахівця в галузі філософії права В. Бачиніна, „від духу учнівства та провінціалізму” [5, с. 650].

Підсумовуючи, можна сказати, що підготовка молоді до сімейного життя – важлива складова загальної системи виховання молодого покоління. Молодь повинна усвідомлювати особливості своєї статі зі специфічними потребами та відчувати себе її представником. Це має велике значення для нормального функціонування сім'ї. Готовність до шлюбу також є важливим аспектом у формуванні шлюбних ролевих очікувань.

У подружніх відносинах повинна бути соціально-психологічна сумісність, яка передбачає узгодження ролевих очікувань і дій, і полягає у гармонії характерів. В адаптації до сімейного життя необхідно, щоб хлопець та дівчина вибрали один і той самий тип подружніх ролей.

Необізнаність в установці сім'ї, формування не чітких шлюбних ролевих очікувань призводить до зростання числа розлучень. З метою скорочення цього негативного процесу проводиться підготовка молодих людей до шлюбу та сімейного життя. Це реалізується за допомогою введення спеціальних предметів у програми навчальних закладів, участі молоді у комплексних програмах підготовки до шлюбу та сімейного життя та проведення соціально-психологічних та просвітницьких тренінгів.

Це все сприятиме цілеспрямованому, усвідомленому та бажаному створенню сім'ї. Такою підготовкою можуть займатись як батьки, вчителі, так і спеціально підготовлені для цього кадри.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Г. М., Дембицька Н. М., Москаленко В. В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. Київ : „ППП”, 2005. 307 с.
2. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. посібн. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджи. Київ : Академія, 2004. 308 с.

3. Кікінежді О. М., О. Б. Кізь Формування гендерної культури молоді. *Практ. психологія та соц. робота*. 2007. № 10. С. 19–36.

4. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.

5. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ФЕНОМЕНУ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Матвєєв Олександр Олександрович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

Різноманіття соціальних проблем, що супроводжують розвиток українського суспільства, у великій мірі торкнулося сучасної сім'ї.

Безліч проблем сучасної сім'ї породжує ситуацію, коли діти стають відірваними від сімейних турбот. Дана ситуація виражається в збільшенні кількості бездоглядних та безпритульних дітей.

Особливість молоді як соціально-демографічної групи визначається не лише тим, що вона є однією із самих масових груп суспільства, а й тим, що майбутнє суспільства з високим ступенем вірогідності можна прогнозувати з огляду на особливості процесу соціалізації молодого покоління.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що державі досі не вдалося знайти дієву технологію подолання такого негативного феномену як дитяча бездоглядність та безпритульність, досі ще не створено ефективної системи подолання цього явища.

Феномен безпритульності й бездоглядності дітей, які виховуються в умовах вулиці, – багатоаспектний. Дитяча бездоглядність – один із кроків до соціальної дезадаптації, безпритульності. Водночас усі безпритульні діти є бездоглядними. Складність феномена полягає у неможливості інколи чітко визначити, до якої категорії – „бездоглядна” чи „безпритульна” – належить дитина.

Варто зауважити, що „безпритульність” і „бездоглядність” дітей безпосередньо не завжди залежать від соціальних умов. Європейські розвинені країни теж мають аналогічні проблеми. Щодо термінології,

законодавство досить обмежено трактує поняття „безпритульність (безпритульна дитина)”. Згідно з Законом України „Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей”: „**Безпритульні діти** – діти, які були вимушені залишити або самі залишили сім’ю чи дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання”. Остання позиція „...і не мають певного місця проживання” – потребує додаткового тлумачення. „Безпритульна” дитина може довгий час проживати як у соціально прийнятних умовах (на квартирі у друзів, знайомих, родичів тощо), так і в соціально неприйнятних умовах – різного роду „нички”: підвали, горища, теплотраси, комп’ютерні клуби тощо. Такі місця загалом відомі й „певні”. Вони (місця) лише характеризуються динамічністю й організаційними труднощами фіксування, проте є тимчасовим місцем, де перебувають неповнолітні [1].

Згідно з цим Законом, „**бездоглядні**” діти – діти, не забезпечені сприятливими умовами для фізичного, духовного та інтелектуального розвитку (матеріальне благополуччя сім’ї, належне виховання, догляд і дбайливе ставлення до дитини, здорова моральна атмосфера тощо). Відповідно дитяча бездоглядність – це послаблення чи брак нагляду за поведінкою, розвитком, самопочуттям дитини з боку батьків чи осіб, які їх замінюють [1].

На нашу думку, якщо співвідносити між собою явища дитячої бездоглядності і безпритульності, то дитяча бездоглядність є більш загрозливим, латентним явищем сучасного українського суспільства.

Якщо аналізувати дитячу бездоглядність, найперше потрібно зацентувати увагу на чинниках, які саме детермінують виникнення бездоглядності. Ці причини є складнішими:

- негативний вплив сім’ї (руйнація традиційних моральних норм; моральне, фізичне, психологічне та сексуальне насильство; примусова праця, або брак належного трудового виховання);

- конкуренція батьківського виховання і засобів масової інформації;

- правовий нігілізм, правова вседозволеність (широкий спектр знань дітей, які стосуються саме прав, але низький рівень усвідомлення своїх обов’язків);

- недостатній рівень виховного процесу в школі (негативний мікроклімат у шкільному колективі, відчуженість учнів від навчального закладу);

- „пусте дозвілля” (незадовільний стан розвитку дитячих позашкільних закладів).

Однією з основних причин, що призводить до дитячої бездоглядності, є сімейні проблеми. Сім'я, яка не може дати дитині батьківської любові, опіки, щирого контакту, відчуття захищеності, стійкості та гармонійності відносин, створює передумови того, що дитина тікає з дому, перетворюється на бездоглядну, безпритульну дитину вулиці.

Другим важливим чинником є загальне становище у країні, те негативне соціальне тло, яке сформувалось за роки економічної кризи. Різка соціальна диференціація населення, високий рівень безробіття, соціальні негаразди і, як наслідок, падіння рівня життя, крах колишніх підвалин суспільства, традиційної системи цінностей, втрата, навіть дорослими, життєвих орієнтирів сприяють соціальному відчуженню людей, викидають їх із звичного ритму життя. Відірвані від своїх сімей діти, які втратили підтримку і піклування своїх родин, стають не тільки дешевою робочою силою на ринку праці, а й легкою здобиччю для криміналу.

Третій чинник – це економічні проблеми сім'ї, які є наслідком загальної ситуації у країні. Скрутне економічне становище, в якому нині опинилось багато сімей, призвело до неспроможності батьків задовольнити потреби дітей, а іноді й просто вдосталь нагодувати [2].

Аналіз чинників виникнення дитячої бездоглядності був би неповним без розгляду медичних і психологічних причин цієї проблеми. Потяг до втечі з дому, бродяжництва може бути проявом психічного захворювання або наслідком відхилення у психічному чи особистісному розвитку підлітка.

Список використаних джерел:

1. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України № 2623-IV від 02.06.2005 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення : 12.03.2020)
2. Шеремета Р. І. Бездоглядність і безпритульність дітей в Україні – основна причина сьогодення. *Кам'янка-Бузьке районне управління юстиції* : вебсайт. URL : https://kambuzkjust.at.ua/news/bezdogljadnist_i_bezpritulnist_ditej_v_ukrajini_osnovna_prichi_na_sogodennja/2014-05-06-373

ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ

Мосейчук Юлія Олександрівна

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

Сім'я, як основний осередок суспільства, виконує найважливіші соціальні функції, відіграє значущу роль у житті людини, її захисті, забезпеченні соціалізації, формуванні та задоволенні індивідуальних потреб [4]. Будь-який вид домашнього насильства має негативні наслідки для людини. Постраждати від насильства може кожна дитина, незалежно від її статі, віку, культурної або соціальної приналежності [3].

Згідно з Законом України „Про запобігання та протидію домашньому насильству”, домашнє насильство – це „діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь” [1].

Чинниками насильницької поведінки щодо дітей є ряд характеристик родини. В першу чергу, йдеться про особливості батьків та соціально-економічний статус. Низький рівень освіти батьків, відсутність гідних прибутків підвищують ризик фізичного та психологічного насильства щодо дітей. Як правило, жорстокість проявляють молоді, незаможні батьки та ті, хто виховують дітей без партнера. Це пов'язано зі стресами, спричиненими бідністю, безробіттям та соціальною ізоляцією. Діти в таких родинах перебувають у зоні найбільшого ризику, особливо за умови неналежної соціальної підтримки [2].

Іншим фактором є стрес та соціальна ізоляція. Багато особистісних та поведінкових рис батьків, які проявляють жорстокість до дітей, пов'язані з їх слабким функціонуванням у соціумі та низькою спроможністю долати різні стресові ситуації. Батьки, які не контролюють свої пориви, батьки з низькою самооцінкою та самоповагою, з різними психологічними проблемами, а також ті, хто зловживають алкоголем та наркотиками, частіше застосовуватимуть фізичне насильства щодо дітей.

Застосування насильства щодо власних дітей, вірогідно, пов'язане із досвідом його переживання у дитинстві [4].

Значущим фактором є також втрата батьків та розлучення з батьками. Сирітство значно підвищує уразливість таких дітей. Їх навмисна стигматизація з боку опікунів, вчителів та родичів завдає психологічної шкоди і сама по собі є однією з форм насильства. Дослідження міжнародної організації „Human Rights Watch”, проведене у Замбії, виявило, що сироти, які були узяті на виховання далекими родичами, часто стають жертвами сексуального насильства з боку дядьків, вітчимів чи двоюрідних братів або сестер [2].

Іншим чинником є присутність домашнього насильства між самими батьками. За оцінками експертів, від 133 до 275 мільйонів дітей щороку стають свідками проявів насильства у стосунках між батьками/піклувальниками – найчастіше це бійки [3]. Такі сцени жорстокості між членами родини можуть серйозно зашкодити дитині, психологічно та емоційно. Спостереження такого насильства впродовж тривалого часу може вкрай негативно позначитися на добробуті, особистому розвитку та соціальних зв'язках дитини як в дитинстві, так і в дорослому житті. Такі діти можуть страждати від так же поведінкових та психологічних проблем, як і ті, які безпосередньо постраждали від насильства. Діти, які живуть в умовах насильства і жорстокості між батьками/піклувальниками, не тільки самі наражаються на ризик фізичного насильства, але й можуть страждати від психологічних та емоційних травм; без належних втручань вони самі можуть перетворитися на зловмисників або на жертв насильства [2].

Отже, насильство в родині, незважаючи на вид його прояву, є одним з найбільш поширених порушень прав людини. Більшість людей зазнають насильницької поведінки саме в дитячому віці, а також стикаються з нею і надалі у дорослому житті. Основними суспільними стандартами мають бути безпека та рівне ставлення до людей, які зазнають насильства.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення 26.03.2020).
2. Паулу Сержіу Пінейру. Дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо дітей. Доповідь про насильство щодо дітей у світі. Київ : „Перфект Стайл”. 69 с.
3. Періг І.М., Савчук Н.В. Насилля над дітьми у сім'ї як соціально-психологічна проблема. Київ : ТНТУ ім. І.Пулюя, 2016. С. 2.
4. Шиман В.І. Основні фактори та шляхи подолання жорстокого поводження з дітьми. Київ : ДНУ ім. О.Гончара, 2013. С.6.

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Надовська Ольга Ігорівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Трифаніна Л. С.

Сьогодні у нашій державі спостерігається виникнення нових проблем в економічному розвитку, нестабільність соціально-політичних процесів, трансформація духовних і моральних цінностей, що негативно впливає на функціонування сім'ї як соціального інституту. Внаслідок таких явищ відбувається зростання кількості сімей, які не мають змоги самостійно успішно вирішувати складні життєві обставини.

Сім'я є найменшим осередком суспільства, що постійно відчуває на собі безпосередньо чи опосередковано ті зміни, які відбуваються у країні та відповідно сама накладає відбиток на розвиток суспільства. Процес формування, становлення та розвитку сучасної української сім'ї проходить у складних і суперечливих умовах, на фоні яких відбувається погіршення фізичного і психічного стану здоров'я її членів, зростання міжособистісної ізоляції, агресивності, нездатності розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають на їх життєвому шляху. Сьогодні сім'я стикається з цілою низкою нових проблем, значною мірою втрачає здатність виконувати життєво необхідні функції і стоїть на порозі кризи.

Під складними життєвими обставинами слід розуміти ті проблеми та труднощі в житті сім'ї, з якими вона не може справитись самостійно. Існує кілька класифікацій категорії „складні життєві обставини”. Одні вчені (Т. Семигіна, О. Безпалько, І. Зверева) класифікують їх за ступенем участі людини:

- складні життєві обставини (хвороба, небезпека інвалідності або смерті);
- складні обставини, пов'язані з виконанням будь-якої задачі (утруднення, протидія, перешкоди, невдачі);
- складні обставини, пов'язані з соціальним впливом (обставини „суспільної поведінки”, оцінки і критики, конфлікти, тиск тощо) [1].

Інші науковці (О. Карагодіна, Т. Семигіна) визначають складні життєві обставини в найзагальнішому плані, як обставини неможливості – це такі обставини, в яких суб'єкт зіштовхується з неможливістю

реалізації внутрішніх необхідностей свого життя (мотивів, прагнень, цінностей тощо) [6].

Отже, сім'я в складних життєвих обставинах – це сім'я, яка в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, в результаті чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини [4].

У контексті нашого дослідження „сім'єю, яка опинилася в складних життєвих обставинах”, ми вважаємо малу соціальну групу, члени якої об'єднані виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками, взаємними юридичними та моральними зобов'язаннями та перебувають у таких життєвих обставинах, що не сприяють повноцінному розвитку та задоволенню потреб кожного члена сім'ї, порушують їх функціонування, права та перешкоджають самостійному виконанню своїх обов'язків.

Проблеми в сім'ї найчастіше виникають при незадоволенні найважливіших потреб людини, відсутності змоги особистісного та духовного зростання, не досягненні цілей у спілкуванні, що є наслідком неповноцінної реалізації функцій в сім'ї. Саме невиконання сімейних функцій або ж відсутність їх комплексності і призводить до складних обставин в сім'ї, які не можна подолати за допомогою узвичаєних методів їх розв'язання [5].

Якщо сім'я не зможе ефективно виконувати своїх базових соціальних функцій, то це призведе до поширення дитячої бездоглядності та безпритульності, соціального сирітства, підліткового алкоголізму, проституції, наркоманії, злочинності, суїциду тощо. Така ситуація спонукає активізувати профілактичну роботу соціальних працівників з неблагополучними сім'ями, сприяти формуванню ефективної системи соціальної допомоги та соціально-педагогічної підтримки сім'ї як на державному рівні, так і з залученням недержавних установ та громадськості [2].

Поряд з тим формування ефективної системи соціальної педагогічної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, потребує теоретичного обґрунтування напрямів та форм соціальної роботи з ними, залежно від готовності членів сім'ї до змін особистого життя [7].

Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, на сьогодні є одним з пріоритетних напрямів діяльності та передбачає раннє виявлення сімей, які потребують сторонньої допомоги, з метою профілактики сімейного неблагополуччя, своєчасного виявлення проблем та надання відповідної якісної допомоги [7].

Для таких сімей необхідна активна і, зазвичай, довготривала підтримка з боку соціального працівника. В залежності від характеру проблем соціальний працівник надає таким сім'ям освітню (просвітницьку), психологічну, посередницьку допомогу в рамках довгострокових форм роботи.

За таких обставин втручання в життєдіяльність такої родини може орієнтуватися на використання теорії кризового втручання, яке передбачає спрямування зусиль на розв'язання складних життєвих обставин і поновлення попереднього рівня функціонування.

Кризове втручання – це комплекс методів соціальної роботи для підтримки членів родин, які перебувають у складних життєвих обставинах; оперативна допомога клієнту у подоланні певної проблеми. Кризове втручання має на меті сприяння позитивному розвитку клієнта через усвідомлення ним проблеми та її наслідків [8].

Такий метод роботи орієнтований на активізацію особистісних ресурсів членів родини для вирішення нагальних проблем.

Соціально-педагогічний супровід є не менш важливим видом соціальної допомоги для сімей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Він являє собою забезпечення найбільш доцільного соціального розвитку, соціалізації і соціального виховання людини, його активного самовиявлення на життя. Йдеться про одну з найважливіших функцій загальнодержавної діяльності по створенню найбільш сприятливих умов для самореалізації людини на його життєвому шляху і забезпечення його участі в реалізації своєї громадянської позиції.

Основа соціально-педагогічного супроводу – це сприяння тому, щоб людина у виниклій (виникає) проблемній для нього ситуації міг осмислювати її істота, визначав способи доцільного подолання та реалізовував себе в ній, забезпечуючи самореалізацію. Одним з найбільш важливих засобів реалізації соціально-педагогічного супроводу людини виступає підтримка його в проблемній ситуації [9].

Особливість соціально-педагогічного супроводу полягає в тому, що він: спрямований на захист прав дитини у сім'ї; має превентивно-профілактичний характер; здійснюється як опосередковано (через дитину, у разі відмови батьків від співпраці з суб'єктами соціально-педагогічного супроводу), так і безпосередньо (за згодою членів сім'ї або за їх особистим зверненням) протягом усього часу перебування дитини в конкретному навчальному закладі [3].

Таким чином, доведено, що потенціал сім'ї зменшується у зв'язку з проблемами, що виникають у взаєминах між членами родини. За таких обставин у суспільстві зростає кількість сімей, що опинилися у складних

життєвих обставинах, а це вимагає від соціальних працівників і спеціалістів соціальних служб досконалого володіння технологією соціальної роботи з цією категорією населення, уміння врегульовувати соціальні негаразди за допомогою специфічних засобів і методів впливу.

Соціально-педагогічний супровід є спільним рухом (взаємодією) соціального працівника (супроводжуючого, суб'єкта супроводу) і дитини, його батьків (супроводжуваного, об'єкта супроводу), на основі прогнозування перспектив поведінки і самовияву об'єкта в ситуації розвитку. Він спрямований на створення умов і забезпечення йому (їм) найбільш доцільної допомоги (підтримки). А також стимулює осмислення істоти в процесі виникнення (вирішення цієї) проблеми (труднощі) в спілкуванні, сприяє успішному просуванню у навчанні, життєвому і професійному самовизначенню (догляд, розвиток і виховання дитини), пошуку способу її подолання і спонуканню до самостійності й активності в цьому.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія. Київ : Науковий світ, 2006. 363 с.
2. Капська А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: нав. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 232 с.
3. Азаров Ю. П. Семейная педагогика. Москва : Просвіта, 1985. 286 с.
4. Про соціальну роботу Печерського районного у м. Києві центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, у 2018 році / Печерський районний у м. Києві центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. URL: <https://pechersk.kyivcity.gov.ua/files/docs/centmolodi050219.pdf> (05.04.2020)
5. Нагула Е. Індивідуалізація роботи як умова ефективної діяльності ЦСССДМ з неблагополучними сім'ями. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 22 (257), Ч. VIII, С. 9.
6. Черниш О. Поняття „Складні життєві обставини у міждисциплінарному вимірі”. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 6 (329), Ч. I. С. 9.
7. Петрів О. Нематеріальні форми соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Social Work and Education*. 2014. № 1. С. 100–107.
8. Капська А. Й., Пеша І. В., Міхеева О. Ю., Соляник М. Г. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями : навч.-метод. посіб. Київ : Слово. 2015. 328 с. URL: https://pidruchniki.com/78712/sotsiologiya/slovník_terminiv_tehnologiyi_sotsialno-pedagogichnoyi_roboti_simyami (05.04.2020)
9. Мардахаєв С. Л. Соціальна педагогіка. Поняття, сутність і зміст соціально-педагогічного супроводу, підтримки: посіб. 2013. 269 с. URL: https://stud.com.ua/56698/pedagogika/ponyattya_sutnist_zmist_sotsialno_pedagogichnogo_suprovodu_pidtrimki (05.04.2020)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Онищук Сергій Олександрович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. пед. н. Польовик О. В.

Сільський соціум має свої специфічні соціокультурні й соціально-економічні характеристики, які визначають особливості професійної діяльності соціального педагога на селі. До таких характеристик, насамперед, відносяться: відносно високий рівень соціального контролю; обмеженість можливостей соціальної інтегрованості особистості в соціальне середовище; обмеженість соціально-статусних і соціально-рольових позицій у процесі соціалізації; висока ймовірність соціального виключення; специфічний розподіл праці; обмеженість соціальних контактів; нестача соціальних інституцій, що впливають на процес соціалізації дітей та молоді тощо. Місія соціального педагога, що працюватиме в умовах сільського соціуму, благородна, але умови її реалізації далеко не ідеальні. Так, вирішуючи проблеми соціалізації дітей та молоді на селі, вважаючи це своїм професійним обов'язком, з одного боку, і своїм призначенням – з іншого, соціальний педагог в сільському соціумі допомагає своїм клієнтам і сільському середовищу звільнитися від негативних явищ: непродуктивних життєвих позицій, недосконалої суспільних відносин, поведінкових стереотипів, негативних установок, соціальної напруженості й агресії, соціальних страхів тощо. Навчаючи дітей та молодь в сільському соціумі самостійно вирішувати свої проблеми, соціальний педагог допомагає зростанню суспільної свідомості; він використовує свої професійні та особистісні якості, впливаючи на зростання самосвідомості окремої особистості, сільської спільноти, а значить, цілого суспільства [2].

У сільському соціумі соціальний педагог найчастіше організує та проводить консультації з питань прав та обов'язків, наявних пільг і допомоги, забезпечує соціальну підтримку як для молоді, так і для батьків, використовуючи всю сукупність наявних правових можливостей та засобів. Виявляючи проблеми та труднощі в сфері спілкування, відносин, сім'ї, соціальний педагог диференціює виявлені проблеми та передає їх на вирішення спеціалістів різного профілю. Таким чином,

соціальний педагог виконує посередницьку функцію в установленні контактів між молодю людиною або сім'єю та спеціалістами психологами, лікарями, юристами, представниками влади та громадськості [1]. Хочеться відмітити, що для соціального педагога в сільському соціумі дуже важливими є налагоджені зв'язки з різноманітними соціальними службами району, громадськими об'єднаннями, відмінне знання структури та кола обов'язків адміністративних органів, їх місцезнаходження, телефон, адже сільська молодь, як правило, мало інформована про особливості роботи вищевказаних організацій. Тільки за даної умови можливо надати дійсно ефективну допомогу дітям, молоді, сім'ї, котрі потребують опіки та піклування, лікування, відпочинку, працевлаштування, забезпечення житлом, виплатами та іншими видами соціальної допомоги. Важливе місце в діяльності соціального педагога займає стимулювання та розвиток громадської діяльності молоді, підтримка соціальних ініціатив, заходів, акцій. Основною метою діяльності в плані підтримки соціальних ініціатив є громадянське, духовне та патріотичне виховання молоді. Зміст професійної діяльності соціального педагога в умовах сільського соціуму неосаяжний, адже, як правило, виходить за межі посадових обов'язків. Тому велике значення надається особистості соціального педагога, його професійній компетентності, психологічному гарту та моральним якостям. Аналіз діяльності сільських соціальних педагогів дозволяє зробити висновок про те, що кандидат на таку посаду повинен у повній мірі мати особисті якості, які відповідають етичному кодексу соціального педагога. Виходячи з особливостей сільського соціуму, а також враховуючи кваліфікаційні вимоги соціального педагога, можливо виділити такі напрямки його роботи на селі:

- збереження культурних традицій та звичаїв. Етнопедагогіка та народна культура дає потенціал для розвитку молоді особистості;
- організація дозвілля сільських жителів, а особливо молоді.

Цей напрям має на меті організацію дозвілля не тільки школярів, а й працюючої чи непрацюючої молоді. У свою діяльність соціальні педагоги повинні залучати працівників сільських клубів, адміністрацію села, але робота повинна мати не тільки розважальний, але й виховний характер [4].

Треба відмітити, що даний напрямок роботи може мати деякі труднощі, адже сільські жителі важче піддаються організації;

- соціально-педагогічна адаптація шкільної, працюючої та непрацюючої молоді; важливою ланкою є профорієнтаційна робота та допомога по працевлаштуванню;

- просвітницька робота з усіма групами населення;
- формування здорового способу життя, метою якого є профілактика шкідливих звичок, пропаганда здорового способу життя;
- робота з молоддю, яка має особливі потреби (інваліди);
- правова профілактика та просвіта;
- реабілітація і соціальна адаптація дітей з девіантною поведінкою;
- робота з сім'єю, котра включає в себе допомогу опікунським та прийомним дітям, малозабезпеченим, багатодітним і неблагополучним сім'ям;
- робота з творчо обдарованою молоддю, котра дуже актуальна в умовах села, де немає широких можливостей для розвитку різних видів обдарованості;
- налагодження контактів з соціальними інститутами сільського соціуму.

Особливу увагу необхідно звернути на роботу з релігійними конфесіями (парафіями), враховуючи те, що кількість віруючої молоді у наш час збільшується, адже зростає вплив релігійних установ на виховання підростаючого покоління, його моральне становлення. У силу існуючого дефіциту кваліфікованих спеціалістів соціальної сфери, соціальному педагогу часто доводиться суміщати обов'язки соціального педагога та соціального працівника. У найвіддаленіших пунктах сільської місцевості соціальний педагог буде вимушений працювати не тільки з молоддю, а й з усіма верствами населення, також вирішувати проблеми громадського життя, бути провідником соціальної політики держави. Сільський соціальний педагог працює в локальній соціальній групі, де люди знають один одного, де велике значення мають народні звичаї, традиції, громадська думка, церква, авторитет поважних жителів. Тому, О. Севан вважає, що тільки знання особливостей місцевого життя, їх дотримання та вміння ними користуватися в соціально-педагогічній роботі допоможе соціальному педагогу успішно адаптуватися в сільському середовищі [3]. Сучасний соціальний педагог вимушений діяти на фоні бідної соціальної сфери села, загострення соціальних проблем. Він працює в умовах зниження соціальної активності людей, втрати багатьох культурно-просвітницьких традицій роботи в селі, посилення дезінтеграційних процесів, збільшення зайнятості людей в особистому підсобному господарстві. В даній ситуації допомагати успішній соціалізації молоді може людина, котра добре знає життя, побут, специфіку сільських жителів. Практика доводить, що соціальним педагогом може ефективно працювати сільський житель, котрий добре знає традиції даного соціуму. Специфікою роботи сільського соціального

педагога є вміння налагоджувати відносини, співробітничати з місцевою владою, громадськими об'єднаннями, державними службами району, дорослими та дітьми. Тому соціальний педагог повинен бути вмілим організатором, котрий об'єднує людей для досягнення завдань соціального виховання та соціальної роботи [3].

Список використаних джерел:

- 1.Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
- 2.Гурьянова М. П. Сельская школа и социальная педагогика : пособие для педагогов. Минск : Амалфея, 2009. 448 с.
- 3.Лапа О. В. Методичні рекомендації до курсу „Основи практичної роботи соціального педагога в сільському соціумі”. Київ, 2006. 54 с.
- 4.Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. Київ, 2008. 372 с.

ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ЕКСКЛЮЗІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ

Переписний Владислав Віталійович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

Сьогодні в українській освіті та суспільстві розгорнувся широкий дискурс щодо проблеми інклюзії. Але, на наше переконання, сьогодні уявлення про феномен інклюзії досить обмежене, що впливає на якість соціальної політики, а також стримує поширення цінностей інклюзивності в українському суспільстві. Обмеженість таких уявлень полягає у першу чергу у недостатній увазі (а отже і розумінні) до феномену соціальної ексклюзії, причин та соціальних механізмів соціального виключення.

Таким чином, виникає нагальна потреба у рефлексії існуючого знання щодо соціальної ексклюзії (соціального виключення).

Найбільш ґрунтовно проблема соціальної ексклюзії постала у 70-х роках минулого століття у Франції. Саме там вперше почали використовувати термін „Соціальна ексклюзія”, щоправда тоді його вживали лише для позначення соціально незахищених категорій населення (безхатченків, безробітних та ін.) [3]. Тобто на той час,

уявлення про ексклюзію зводилося в основному до проблем безробіття та жебрацтва.

Сам термін з'явився в процесі еволюції уявлень і аналітичних категорій, які описували процеси, що призводять до кризи чи розриву соціальних зв'язків людей з суспільством [4]. Окрім того, якщо ми проведемо аналіз наукової літератури, то побачимо що термін ексклюзія, абсолютно рівнозначний поняттю соціальне виключення. Натомість термін соціальне виключення має багато варіантів своєї інтерпретації, серед яких, соціальне вилучення, соціальна ізоляція, соціальна ексклюзія. Довгий час дослідники не могли однозначно визначити та дійти згоди щодо трактування та інтерпретації поняття соціальне виключення. При цьому і сам термін на той час був не дуже поширеним, оскільки навіть у англійських словниках цей термін з'явився не так швидко.

Разом із терміном, виникла і концепція соціальної ексклюзії, котра на початку стала спробою пояснення західноєвропейськими вченими проблем бідності та маргіналізації. А після того як ця концепція була опрацьована в розвинутих європейських країнах, вона охопила більш широку проблематику і розглядалася як відображення розриву соціальних і символічних зв'язків між окремими особами та суспільством і нездатністю держави до встановлення солідарності [5]. Причиною цього стало те, що визнання бідності у Європі ставило під загрозу репутацію країн та політику загального добробуту, яка декларувала зникнення цього явища. Оскільки у деяких країнах існування бідності вважалося політично некоректним, то концепція соціальної ексклюзії була більш зручною, тому що у значній мірі виводила проблему на індивідуальний рівень та поодинокі випадки. Однак якщо бідність розглядається як певний стан або положення, то, соціальна ексклюзія більшою мірою сконцентрована на процесі та багатофакторності, тобто це більш динамічна та ширша концепція.

Це підтверджують і слова колишнього Президента Європейської Комісії Ж. Делора, котрий в 1993 році заявив, що, „хоча ексклюзія включає бідність, однак бідність не зовсім можна вважати ексклюзією, оскільки ексклюзія, це більш широка концепція, що ввібрала в себе і недолік прав, і обмежений доступ до інститутів, який розподіляє ресурси” [1]. Таким чином можна стверджувати що відтоді концепція соціальної ексклюзії, стала охоплювати більш широке коло питань, серед яких не лише проблеми майнової нерівності чи шансів на ринку праці, але й такі як механізми маргіналізації, дискримінації за етнічними, расовими, релігійними ознаками чи ознакою особливих фізичних потреб.

Європейська концепція соціальної ексклюзії – це багатофакторна концепція, що розкриває механізми виключення індивідів та груп з участі в соціальному обміні.

Вона орієнтується на захист прав, які були зафіксовані практично у всіх міжнародних конвенціях, у тому числі у Європейській соціальній хартії. Продовжуючи тему європейського погляду на ексклюзію, слід сказати що Європейська Комісія та Рада Європи на сьогодні пов'язують соціальну ексклюзію з неадекватною реалізацією соціальних прав індивідів чи соціальних груп.

Соціальна ексклюзія – явище, нерозривно пов'язане з процесами ідентифікації та самоідентифікації. Людям властиво поділяти оточуючих на „своїх” і „чужих”. Завдяки цьому відбувається визначення людини до певної групи, що має дві складові: по-перше, сама людина має зараховувати себе до цієї групи, а, по-друге, ця група має визнати таку приналежність. За відсутності перешкод, людина приєднується до цієї групи та залучається до спільних з нею дій (що формує інклюзію).

Відокремлення чужих, не приєднаних до певної групи чи спільноти, власне і формує ситуацію ексклюзії. Соціальне виключення (або ексклюзія) на практиці супроводжується стигматизацією індивідів та соціальних груп, та призводить до самоізоляції, маргіналізації ідентичності і відбивається у стандартизованих моделях соціальної поведінки ізольованих.

Задля уникнення подібних ситуацій західні дослідники запропонували перелік громадянських прав, котрі не можна порушувати. Це права на:

- професійну допомогу при народженні,
- на безпечний та здоровий життєвий простір,
- на адекватне харчування, на політичну участь,
- на економічне продуктивне життя,
- на захист від безробіття,
- на гідну старість та пристойне поховання [2].

В українських реаліях соціальне виключення або ексклюзію можна розглядати за типом поселення сільського та міського. Якщо для міського типу поселення найважливішим фактором ексклюзії є розрив соціальних зв'язків, самотність, то для сільського, це перш за все відсутність об'єктів інфраструктури, і звісно територіальна відірваність від засобів комунікації та благ цивілізації. Для нашої країни характерні такі ознаки соціального виключення або ексклюзії як:

- відсутність необхідної медичної допомоги у разі виникнення потреби;

- обмежений доступ до освіти;
- обмеженість задоволення культурних потреб;
- обмеження свободи слова, віросповідання;
- неможливість обирати місце проживання в межах країни;
- обмеження членства у громадських (або релігійних) організаціях;
- відсутність вільного часу та можливостей для організації дозвілля;
- ненормальні стосунки в родині, з друзями та знайомими, на місці роботи, навчання [7].

Ці ознаки є ключовими на нашу думку, оскільки вони дають змогу зрозуміти сутність явища *соціальне виключення* (ексклюзія). Спираючись на ці ознаки соціальне виключення (ексклюзію) на нашу думку, можна розуміти як обмеження, недолік прав, а також розрив зв'язків із суспільством.

У проекті Закону України „Про соціальну роботу”, від 2004 року, термін „соціальне виключення” визначається як „реальне або уявне, повне чи часткове вилучення суспільством зі своїх лав однієї особи або групи людей, позбавлення чи обмеження їх доступу до суспільних ресурсів, структур і інститутів” [6].

Таким чином можемо зробити наступні **висновки**: по-перше, саме поняття „соціальна ексклюзія”, рівнозначне поняттю „соціальне виключення”, і має багато варіантів свого перекладу; по-друге, якщо, на початку свого становлення у 70-х роках минулого століття ексклюзія концентрувалася лише на процесах бідності та безробіття, то потім вона з роками, поступово переросла у багатofакторну та багатoveкторну європейську концепцію соціальної ексклюзії, що стосується комплексу феноменів, зокрема: прав людини, недоліку прав, браку участі у суспільних процесах або їх обмеження та ін.; по-третє, ексклюзія або соціальне виключення це реальне або уявне, повне чи часткове вилучення суспільством зі своїх лав однієї особи або групи людей, позбавлення чи обмеження їх доступу до суспільних ресурсів, структур і інститутів.

Список використаних джерел:

- 1.Абрахамсон П. Социальная эксклюзия и бедность. *Общественные науки и современность*. 2001. № 2. С. 158–166.
- 2.Європейська політика і соціальне партнерство в ЄС : довідник / за заг. ред. Н.Г. Діденко. Донецьк : ДонДУУ, 2012. 150 с.
- 3.Овчарова Л. М. Причини та форми прояву соціальної ексклюзії у сучасному українському суспільстві. *Молодий вчений*. 2017. №10.

4.Оксамитна С., Хмелько В. Соціальна ексклюзія в Україні на початковій стадії реставрації капіталізму. *Київський міжнародний інститут соціології*: веб-сайт. URL : https://www.kiis.com.ua/materials/articles/social%20exclusion_Oksamytna_Khmelko.pdf (дата звернення: 18.03.2020)

5.Попова Т. Л. Соціальне залучення: концептуальні підходи до визначення. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1.

6.Проект Закону України «Про соціальну роботу» від 04.10.2004. *Верховна рада України*: веб-сайт. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6210&skl=5 (дата звернення : 22.03.2020).

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Полішук Вікторія Олегівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

В українському суспільстві сьогодні відбуваються суспільні дискусії про зміну гендерних статусів в сучасному світі. Це пов'язано із входженням нашої держави до європейської співдружності. Гендерна компетенція є основоположною, ключовою в індивідуальному розвитку людини, оскільки визначає вибір нею напрямку професійної діяльності, ефективність виконання сімейних і соціальних ролей, сфер самореалізації та ступінь самоздійснення. Україна вже тривалий час рухається у напрямі забезпечення в суспільстві рівних прав та можливостей громадян. Це стало невід'ємною складовою національних зобов'язань, відображених, зокрема, у Законі „Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків” (2018 р.). Гендерна (паритетна) демократія важлива не лише для міжнародного визнання, але і для внутрішньої динаміки нашої країни, для реалізації базових соціальних програм.

Упровадження гендерної освіти в структуру вищої освіти, що здійснюється останні десятиріччя у зв'язку з вибором демократичного шляху розвитку українського суспільства та побудови гендерно-паритетного соціуму, передбачає формування гендерної культури у молоді, показником якої є „такий рівень громадянської свідомості, де успішно відтворюються демократичні ціннісно-нормативні уявлення, забезпечується підтримка гідності кожної людини незалежно від статі”.

Саме гендерна освіта та виховання впливають на формування гендерної ідентичності, розширюють гендерні уявлення, сприяють вивченню природи гендерних стереотипів, гендерних ролей, гендерних підходів, акцентують увагу на різноманітності самореалізації особистості незалежно від статі й змінюють акцент зі статі на особистість, генеруючи таким чином відповідний рівень гендерної культури студентської молоді [1, с. 1].

Протягом кількох останніх десятиліть світова і національна правотворча практика поповнилася помітною кількістю нових документів стосовно прав людини, в яких держава взяла на себе зобов'язання передусім забезпечити рівні права і можливості жінкам і чоловікам відповідно до основних прав та свобод людини, вирішити інші принципові проблеми, пов'язані з ліквідацією всіх форм дискримінації щодо жінок [2, с. 116].

Гендерні ролі не виникають відразу з народженням дитини, вони розвиваються під впливом багатьох чинників упродовж людського життя. Від народження дитина потрапляє у просторово-часовий плин соціального оточення, яке задає безліч стереотипів статево-рольової поведінки, що нав'язуються батьками, родичами, вихователями. На природні психологічні відмінності між статями накладаються моделі чоловічих і жіночих ролей, що відповідають чинній суспільній свідомості. Численні стереотипи та суб'єктивні налаштування не тільки існують як система поглядів на норми статево-рольової поведінки, а постають як соціальні експектації, очікування, а тому відіграють активну роль у формуванні соціальних дій і вчинкових стратегій людини [4, с. 105].

На сучасному етапі розвитку суспільства „гендерна культура” є складовою частиною загальної культури. Гендерну культуру розглядають і як особливий вид „локальної” культури, властивої суспільству загалом і конкретній людині як суб'єкту суспільних відносин зокрема. Гендерна культура – це сукупність цінностей, які склалися в тому чи іншому суспільстві та яким повинен відповідати кожен індивід, дотримуючись норм як щодо чоловіків, так і щодо жінок [3, с. 96].

Таким чином, використання гендерного підходу в усіх ланках суспільного життя – важлива передмова входження України до європейського та світового соціокультурного простору, що потребує осмислення гендерної методології, вітчизняного та зарубіжного досвіду реалізації ідей гендерної рівності. В сучасному суспільстві існує безліч стереотипів статево-рольової поведінки, що нав'язуються людині ще з дитинства, гендерні настанови накладаються на природні гендерні

відмінності статей і спонукають людину діяти так, як від неї очікує оточення, часто всупереч своїм бажанням. Розуміння гендерних проблем, опанування основних положень гендерної концепції стає актуальним завданням у сфері освіти молоді, а також у сфері підготовки фахівців, котрі професійно займаються її освітою.

Список використаних джерел:

1. Гришак С. М., Калько І. В. Сутність та особливості гендерної культури як теоретичне підґрунтя її формування у студентської молоді. URL : [file:///C:/Users/BB3F~/1/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa0.443/4.pdf](file:///C:/Users/BB3F~/1/AppData/Local/Temp/Rar$DIa0.443/4.pdf) (дата звернення 09.03.2020)
2. Загурська-Антонюк В. Ф. Гендерне питання у державному управлінні. Інвестиції: практика та досвід. Сер. Державне управління. 2019. №23. С. 115-120.
3. Ільїна О. О. Питання формування гендерної культури підростаючого покоління у сучасному суспільстві. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 95-97.
4. Фурда Т. Психологічні умови формування гендерної культури учнівської молоді. *Гендер та філософія. Гендер та культурологія. Збірник матеріалів круглих столів*. 2013. С. 102-108.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Селезньова Марина Анатоліївна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Тріфаніна Л. С.

Згідно із Конвенцією ООН про права дитини (1989 р.) кожна дитина має право на життя. Особливо це стосується дітей з обмеженими можливостями, які потребують піклування з боку держави і батьків.

Такі діти повинні бути забезпечені доступом до освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, до засобів відпочинку, залучатися до соціального життя, мати можливість розвиватися як особистості [1].

На думку Н. Клименюк, процес реабілітації – багатоетапний, тривалий, і якщо на перших етапах домінують медичні аспекти, то на наступних – все більшого значення надається соціальній реабілітації.

Важливий момент реабілітації становить соціально-психологічний аспект. За результатами досліджень саме соціально-психологічна дезадаптація є найважливішим чинником, що проявляється у вигляді соціальних бар'єрів до повноцінного життя.

Окрім лікування й реабілітації необхідно допомогти дитині знайти такий спосіб життя, завдяки якому буде мінімізований збиток через соціальні наслідки хвороби. У реабілітаційній роботі з дітьми з інвалідністю необхідно поєднувати лікувально-відновлювальні заходи з корекційно-педагогічними методами [1].

Як вважає А. Ревть, терапія мистецтвом – це засіб підвищення соціальної активності, комунікативних здібностей особистості, її адекватної соціалізації у суспільстві. Крім цього, це засіб корекції функціональних рухових, психогенних або, соціальних відхилень, джерело активізуючої творчості. Живопис має такі механізми лікувальної дії: катарсис; вплив на емоційний стан, підвищення доступності для свідомого переживання психо- і соціально-динамічних процесів. Рецептне сприйняття живопису допомагало дітям з особливими потребами зняти внутрішній конфлікт, сприяло стабілізації особистості, активного сприйняття власної особистості, подолання стресових станів, внутрішньої напруги.

На деяких заняттях живопис поєднувався зі слуханням музики. Прикладами таких поєднань були музичне малювання (малювання під певний музичний твір чи пісні), драматизація живописного сюжету під музику (діти з інвалідністю співали пісні, утримання яких перегукувався з сюжетами того, що вони малювали, діти малювали і підспівували тому, що чули). Груповий спів передбачає анонімність співака, але орієнтує на групу, дає можливість приєднатися до неї, встановити соціальний контакт, викликає почуття безпечної самореалізації пісні, які мають просту та приємну мелодію, живий темп, відповідну тональність [2].

Під час терапевтичних занять з образотворчого мистецтва, музики і співу використовувалися інші методи: рольові ігри (модельовалися уявні діалоги з особами, яких зображали діти), проблемні ситуації, самоаналіз і аналіз (дітям пропонувалося оцінити свою власну роботу і малюнки інших художників), міні лекції (дітям повідомлялися основні відомості про події, предмети, особи, яких діти малювали). Ці методи у поєднанні з терапією образотворчим мистецтвом та музикою використовувалися як засіб реставрації почуттів, гідності, придбання толерантності до стресу, реконструкції соціально адаптивної поведінки, як засіб реабілітації і реадптації [2].

У соціально-педагогічній практиці усе більше використовуються різні види атр-терапії: музична терапія, ізотерапія (терапія за допомогою малювання) вокалотерапія, казкотерапія, кінезітерапія (терапія за допомогою рухових дій) імаготерапія (гра образами, уявлення себе у певному образі), лялькотерапія тощо. Однак застосування тієї або іншої арт-терапевтичної методики визначається варіантом і характером наявного в дитини порушення. Це пов'язане з тим, що неадекватне використання арт-терапевтичної методики стосовно дитини з проблемами може зробити не корекційний, а психотравмуючий вплив.

Розглянемо детальніше, які методи атр-терапії доцільно використовувати, та які будуть найбільш ефективними в тих чи інших вадах розвитку дітей з особливими потребами. Так, позитивний корекційний ефект у дитини з порушенням слуху може дати використання ізотерапії, кінезітерапії, а в дитини з порушенням зору використання вокалотерапії, казкотерапії. Дітям із ДЦП може бути показана хореотерапія, казкотерапія, вокалотерапія. Імаготерапія, музична терапія, кінезітерапія, особливо корекційна ритміка (система рухових розвиваючих вправ) та танцювальна терапія дають позитивні результати майже при всіх видах порушень (мови, слуху, зору, затримці психічного розвитку, розумової відсталості, ДЦП).

Отже, корекційно-розвиваючі заняття арт-терапією виховують здатність до самовираження та самопізнання дитини з особливими потребами і цим гармонізують її особистість у цілому. Розширення даних можливостей на заняттях пов'язано з продуктивним характером мистецтва – створенням естетичних продуктів, вихованням почуттів, переживань і здібностей дитини з проблемами інтелектуального чи фізичного розвитку [3].

Список використаних джерел:

1. Клименюк Н. В. Використання інтегрованої арт-терапії в процесі соціокультурної реабілітації дітей з особливими потребами. *Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Педагогічні науки. 2008. Том 97. Випуск 84. С. 46-52. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/97-84-9.pdf>
2. Ревть А. Арт-терапія у соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами. *Молодь і ринок*. 2019. №7 (174). С. 93-97. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/176108/175932>
3. Формування особистості фахівців соціономічної сфери : стратегія і тактика : монографія / редкол. : В. В. Корнєшук, З. Н. Курлянд, Г. Х. Яворська.; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса : видавець Букаєв В. В., 2017. 366 с.

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'Ї, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Стойко Інна Володимирівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. пед. н. Польовик О. В.

Особливості соціально-педагогічної діяльності стосуються і технологій роботи з сім'єю, які враховують суб'єктивні та об'єктивні чинники роботи з сім'єю, передбачають добровільність роботи, бажання сімей усвідомити свої проблеми і розв'язувати їх зі сторонньою допомогою. Соціальні технології визначаються як сукупність засобів і методів впливу на соціальні процеси і системи з метою їх упорядкування та оптимізації.

Технології соціально-педагогічної роботи можна умовно розділити на три групи: технології діагностики (на основі вивчення соціальних проектів і ймовірних прогнозів їх розвитку); технології конструювання і проектування розвитку тих чи інших соціальних об'єктів; технології реалізації соціальних проектів, програм, введення соціальних інновацій.

Соціально-педагогічні технології є формою узагальнених і систематизованих знань, досвіду, вмінь і практики роботи суб'єктів соціально-педагогічної діяльності. Діяльність має мету і зміст, складається з дій, підпорядкованих загальній меті. Тому можна говорити про те, що технології визначаються метою, принципами і змістом діяльності, а розрізняються за суб'єктами, об'єктами, сферами застосування і рівнями. Зокрема, соціально-педагогічні технології роботи з сім'єю у складних життєвих обставинах можна класифікувати таким чином [1]:

- за типом сім'ї: з функціонально неспроможними сім'ями, з сім'ями з порушеною структурою; з сім'ями, в яких порушені внутрішньо родинні зв'язки; зв'язки з мікро- або макросередовищем;

- за етапами розвитку і життєдіяльності сім'ї: підготовка до створення сім'ї, первинний шлюб, первинна сім'я, вторинна сім'я, вторинний шлюб;

- за проблемами сім'ї: пов'язаними з розвитком сім'ї та її членів; пов'язаними з несподіваними стресовими факторами, які руйнують звичний спосіб життя сім'ї;

- за рівнем роботи: прості (доступні не фахівцям); складні (які вимагають дій фахівця); надскладні (які вимагають дій фахівців у різних галузях);

- за ступенем участі сім'ї: технології допомоги (реабілітація); технології, які вимагають дій в самих сім'ях (обслуговування, профілактика); технології спільних дій (супровід та профілактика).

Конкретні технології соціально-педагогічної роботи із сім'єю у складних життєвих обставинах розраховані на сім'ї різноманітних типів і різноманітних категорій клієнтів (інвалідів, пенсіонерів, біженців і т.ін.). При цьому під технологією соціальної роботи розуміється одна з галузей соціальної технології, орієнтованих на соціальне обслуговування, допомогу і підтримку клієнтів, які знаходяться у важкій життєвій ситуації [1].

Фахівці ЦСССДМ використовують певні методи роботи, відповідно до типу таких сімей [2].

1. Методи соціально-педагогічної роботи з багатодітною сім'єю: інформування, переконання, консультації, приклад, перенавчання, заохочення.

2. Методи соціально-педагогічної роботи з малодітною сім'єю: переконання, навіювання, реконструкція характеру, створення і аналіз педагогічних ситуацій, переключення, консультування, заохочення, вправи.

3. Методи соціально-педагогічної роботи з молодіжною сім'єю: інформування, консультування, переконання, приклад, представництво, заохочення, вправи.

4. Методи соціально-педагогічної роботи з неповною сім'єю: інформування, консультування, переконання, навіювання, приклад, представництво, перенавчання, вправи, реконструкція характеру, педагогічні ситуації, тощо.

5. Методи соціально-педагогічної роботи з первинною сім'єю: інформування, переконання, приклад, вправи.

6. Методи соціально-педагогічної роботи з вторинною сім'єю: консультації, переконання, навіювання, приклад, вправи, реконструкція характеру, педагогічні ситуації, переключення.

7. Методи соціально-педагогічної роботи з позашлюбною сім'єю: приклад, консультації, переконання, вимоги, соціальна реклама, реконструкція характеру.

8. Методи соціально-педагогічної роботи з міжнаціональною сім'єю: переконання, вимоги, просвіта, реконструкція характеру, „вибух”, переключення, перенавчання.

9. Методи соціально-педагогічної роботи з дистантною сім'єю: консультування, переконання, приклад, вправи, реконструкція, переключення.

10. Методи соціально-педагогічної роботи з складною сім'єю: переконання, вимоги, просвіта, реконструкція характеру, приклад, переключення, інформування.

11. Методи соціально-педагогічної роботи з вторинним шлюбом: переконання, вимоги, інформування, приклад, справи.

12. Методи соціально-педагогічної роботи з різнорідною сім'єю: приклад, консультування, переконання, вимоги, нав'ювання, педагогічні ситуації, вимоги, реконструкція характеру, „вибух”, переключення, перенавчання.

13. Методи соціально-педагогічної роботи з опікунською сім'єю: перенавчання, інформування, консультації, приклад, представництво, переконання, вимоги, соціальна реклама.

14. Методи соціально-педагогічної роботи з сім'ями, де є засуджені батьки, старші брати: інформування, консультації, вимоги, аналіз конкретних ситуацій, реконструкція характеру, переконання, нав'ювання, переключення.

Отже, соціально-педагогічні технології є формою узагальнених і систематизованих знань, досвіду, вмінь і практики, це певний алгоритм роботи суб'єктів соціально-педагогічної діяльності [3]. Робота спрямована на краще усвідомлення власних вчинків і дій, прихованих мотивів, допомагає батькам об'єктивно проаналізувати ситуацію, що склалася, відновити виховний потенціал. Технології і форми роботи, які є в арсеналі соціального педагога різноманітні, але він повинен індивідуально і ретельно складати програму допомоги сім'ї. Адже головний принцип: „Не зашкодь!”. При наданні допомоги сім'ї у складних життєвих обставинах, використовується спеціалізовані методи і методики збору інформації про існуючу ситуацію у сім'ї. Існує цілий комплекс методів, які використовуються у роботі з сім'єю, покращуючи її ефективність, разом з тим вони індивідуальні для кожної сім'ї, адже причини складних життєвих обставин різні.

Список використаних джерел:

1.Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді: Методичний посібник / С.В.Толстоухова, О.О.Яременко, О.В.Вакуленко та ін. Київ : ДЦССМ, Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2013. 88 с.

2.Харченко С. Я., Краснова Н.П., Харченко Л.П. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2015. 552 с

3.Технології та інновації соціальної/соціально-педагогічної роботи. 2016. URL : <http://www.studfiles.ru/preview/5462587/page:51>

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ

Умінський Віталій Феліксович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”
Науковий керівник: к. пед. н. Островська Н. О.

Реалії сьогоденного життя, ринкові орієнтування, які ґрунтуються на законах попиту і пропозицій, інколи не тільки не сприяють, але й деформують саме поняття гуманістичні цінності. Нерідко ринкові відносини переносяться на рівень людських етичних ставлень, коли інша людина розглядається як товар. Такі явища породжують надмірний раціоналізм, практицизм, деформують моральні якості особистості. У зв'язку з цим виникає гостра потреба у зосередженні зусиль усіх соціальних інститутів на пропаганді та утвердженні гуманістичних цінностей. Вагома роль у такому процесі належить навчальним закладам. Їх специфіка покликана посприяти тому, щоб гуманістичні ідеї стали ціннісними орієнтаціями студентської молоді [1].

У науковій літературі існують різні підходи щодо визначення поняття „гуманізм”:

З точки зору права, за визначенням С. Гусарева, гуманізм (від лат. *humanus* – людяний, людський) у праві – одна з найсуттєвіших органічно властивих праву якостей, завдяки інтерпретації якої право у філософському і соціологічному розумінні характеризується як загальна міра свободи, рівності і справедливості у суспільстві, яка повинна визначати зміст кожної правової норми. Саме такі соціальні цінності як свобода, рівність, справедливість становлять сутність гуманізму права – систему поведінкових стандартів, за якими члени суспільства мають діяти у відповідних ситуаціях, щоб їх інтереси узгоджувалися з інтересами та потребами інших людей, держави і громадськими інтересами [2].

У соціологічному енциклопедичному словнику дається декілька трактувань цього поняття: 1) ідеологія і практика, які базуються на принципах рівності, справедливості, які розглядають людину як найвищу цінність; 2) напрямок у філософії, науці та мистецтві, який акцентує увагу на внутрішніх та зовнішніх якостях людини і який розглядає людину як „міру всіх речей” [3, с. 61]. Словник наголошує на тому що,

„Гуманізм – філософський підхід, що в теоретико–світоглядний спосіб поєднує вчення про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства”.

Сьогодні поняття гуманізм трактується як система поглядів, яка містить „визнання абсолютної гідності людини, що завжди має бути метою, але ніколи не засобом лише для досягнення якоїсь мети” [4, с. 58].

Гуманістичне виховання сьогодні – одне з провідних стратегічних завдань виховання людини, молоді зокрема, незалежно від політичних, етичних й інших відмінностей. Усе це залежить від моральної свідомості людей, їхніх почуттів, особливо таких, як совість, справедливість, гідність, а також їхніх вчинків, їхньої повсякденної гуманної діяльності. Принцип гуманізації виховання передбачає створення умов для формування кращих якостей та розвитку здібностей людини, розкриття джерел її життєвих сил; гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, постановку виховання в центр навчально-виховного процесу, повагу до особистості, її гідності, розуміння її запитів, інтересів, довіри до неї; формування широкі, доброзичливої, милосердної людини [4, с. 26–28].

Формування життєвих цілей, планів – характерна риса ранньої юності. Життєвий план виникає, з одного боку, в результаті узагальнення цілей, котрі ставить перед собою особистість, як наслідок побудови „піраміди” її мотивів, становлення усталеного ядра ціннісних орієнтацій, які підпорядковують собі поодинокі прагнення, що минають; з іншого боку – це результат конкретизації цілей і мотивів. Із мрії, де все можливо, та ідеалу як абстрактного взірця, котрого іноді не можна досягти, поступово вимальовується більш чи менш реалістичний, орієнтований на дійсність план діяльності. Безпосередній вплив на життєві цінності особистості справляють цілі та інтереси суспільства, ідеологічні установки, моральні й правові норми, соціальні цінності [1].

Перед системою освіти, в тому числі і вищою педагогічною, постає необхідність пошуку нових та модернізації існуючих підходів до організації й змісту освітнього процесу. Адже загальновідомо, що майбутнє суспільства виховується за шкільною партою та на студентській лаві, саме тут закладаються підвалини міцної держави. За всіх часів наука й освіта керувалися системою цінностей, які були сформовані всім попереднім розвитком загальнолюдської культури. У період змін у світі науки і соціальних відносин колишні цінності зазнавали значного коригування, окремі з них замінювалися новими, що істотно впливало на мету, завдання й зміст освіти, методи навчання і виховання. Саме тому актуалізуються проблеми гуманізації,

гуманітаризації та демократизації освітнього процесу як провідних принципів реалізації ціннісного підходу до навчання. На наше переконання, для сучасних навчальних закладів ці принципи мають стати пріоритетними.

Вищі навчальні заклади працюють на перспективу, їх випускники покликані утверджувати загальнолюдські та національні морально-духовні цінності. Вони мають усвідомлювати, що наукові знання, найновіші виробничі технології мають сенс лише за умов, коли вони спиратимуться на високий рівень морально-духовної вихованості їх носіїв. Науково-технічний прогрес уже багато в чому завинив перед людиною. Кожен фахівець повинен розуміти, завчасно передбачати, якою мірою нові наукові відкриття, технології будуть сприяти людському розвитку, чи не зашкодять вони фізичному та психічному здоров'ю жителів землі. Тому важливими напрямками ефективної діяльності вищих навчальних закладів є демократизація, гуманізація й гуманітаризація навчально-виховного процесу, органічне поєднання в ньому національного та загальнолюдського начал. Вимоги принципу гуманізації мають реалізовуватись на всіх ділянках „навчально-виховного поля” вищого навчального закладу. Одночасно необхідно забезпечувати умови для морально-духовного, фізичного, трудового й естетичного виховання. Воно здійснюється безпосередньо через зміст навчального матеріалу і організацію студентів на навчальну діяльність [1].

Ефективним вирішенням проблеми виховання гуманістичних цінностей у сучасній студентській молоді стають соціально-педагогічні умови їх формування. Визначення соціально-педагогічних умов формування гуманістичних цінностей вимагає врахування особливостей всього освітнього простору закладу вищої освіти, в якому формуються майбутні фахівці.

У контексті нашого дослідження педагогічні умови є логічною сукупністю заходів, які мають забезпечити досягнення мети формування гуманістичних цінностей та сприяти вихованню особистості студента – громадянина й професіонала. Вони свідомо створюються в навчальному процесі й забезпечують ефективність вирішення професійно-педагогічних завдань.

Серед цілого ряду педагогічних умов, необхідних для формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів, ми вважаємо доцільним виділити найважливіші, а саме:

- гуманізацію освітнього простору закладу вищої освіти;
- реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі;

- зосередження головної уваги на ціннісно-мотиваційній домінанті особистості, яка визначає її професійну спрямованість.

Список використаних джерел:

1. Галовський Б. В. Особливості виховання гуманістичних цінностей у студентської молоді. Збірник наукових праць *Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. №10. 2015. С. 8–10.
2. Гусарев С. Д. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. URL : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63812/09-Gusarev.pdf?sequence=1> (дата звернення 13.03.2020).
3. Социологический энциклопедический словарь (на русском, английском, немецком, французском и чешском языках) под ред. Академика РАН Г.В. Осипова. Москва : Издательская группа ИНФРА М – НОРМА, 1998. 488 с.
4. Лавриненко О. Формування гуманістичних цінностей – важливий аспект виховання молодших школярів. *Рідна школа*. 2004. № 7–8. С. 26 – 28.

ПРОБЛЕМА ПРОСТИТУЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Усенко Олег Володимирович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ігнатенко К. В.

Проституція існувала, існує, і найшвидше, існуватиме в усіх країнах, незалежно від своїх культурного розвитку та прийнятих проти заходів. Упродовж багатьох століть це явище приваблювало увага громадськості до. Сьогодні, у період, коли увесь світ перебуває у полоні епідемії ВІЛ-інфекцій і венеричних захворювань, а проституція сприяє поліпшенню їхнього поширенню, ця проблема стає як ніколи актуальною. До цього долучаються також проблеми, пов’язані з генофондом, з відтворенням здорового населення. Відбувається моральне падіння жінки: постійно наражаючись приниженням, вона втрачає сором, совість, віру, цінність справжнього кохання. Найчастіше проституція пов’язана з криміналом, наркобізнесом. Останнім часом побільшало дітей, які займаються проституцією, що зумовлює деградацію покоління. Практично в усіх країнах світу сьогодні виникають питання легалізації чи заборони проституції. Всі ці рішення вимагають глибокого вивчення.

Величезний вклад у дослідження проституції зробили такі вчені як О. Федорова, В. Тарновський, Н. Країнський, С. Сміт, Ч. Ломброзо.

Метою тез є аналіз проблем появи і розвитку проституції у суспільстві.

Відомо, що проблема проституції має глибокі культурні, політичні і соціально-економічні корені, тому для розробки найбільш ефективного механізму захисту дитини від будь-якої форми сексуального домагання необхідно знати історію цієї проблеми. Секс за гроші давно і широко відомий, як найдавніша професія і має глибокі культурологічні, політичні і соціально-економічні коріння. Проституція існує тисячі років. Дослідники в її історії розрізняють три основних періоди: 1) епоха проституції гостинності (жінка-рабіня пропонувалася гостеві для утіх) у первісному ладі; 2) епоха священної проституції в азійських народів; 3) епоха легальної проституції в рабовласницьких державах Стародавнього Сходу.

За порушенням суспільного порядку та моральності, за Кримінальним кодексом України, визначено „ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301), створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302), проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією (ст. 303), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304)” [1]. У свою чергу, злочини проти суспільної моральності, пов’язані з проституцією, можна поділити на три види: 1) посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства (ст. 300); 2) посягання на основні принципи моральності у сфері статевих відносин (статті 301, 302 і 303); 3) посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 і 3 ст. 300, частини 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ст. 304) [1]. Проституцію – як соціальне явище, що негативно впливає на суспільний порядок, порушує принципи суспільної моралі – визначено і в Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст. 1811) [1]

Основні факти, які підтверджують шкоду від занять проституцією:

Вплив на зниження рівня суспільної моралі. Повії є саме руйнівницями суспільної моральності в цілому, моральних засад, що регулюють відносини між статями, зокрема в рамках у сім’ї, таких вищих почуттів як любов, вірність, відданість. Секс перетворився на одну із загальнодоступних форм дозвілля, а секс-індустрія ввійшла органічно частиною в індустрію розваг. У певному колі молоді проституція як вид діяльності не тільки не засуджується, а навпаки, вважається престижною професією.

Злочинність. Проституція тісно пов’язана із такими злочинними діяннями як крадіжки, розповсюдження порнографії і наркотиків,

утримання будинків розпусти, звідництво, залучення до проституції неповнолітніх, хуліганство, зараження венеричними захворюваннями і СНІДом. Нерідко замовчується те, що жінок, які займаються проституцією, також використовують для здійснення інших злочинів – крадіжок, шахрайських фальсифікацій, збуту викраденого, тощо. Опинившись у спектрі дії злочинної організації, жінки втрачають контроль над власним життям і долею, потрапляють у ситуацію, коли ними фактично „володіють” інші. Повії нерідко скоюють злочини у відношенні своїх клієнтів, заманюючи їх у пастки для пограбування, здирства і т.п. У скоєнні цих злочинів сприяють середовище і коло спілкування жінок. Часто вони контактують із злочинцями, переймаючи у них стереотипи поведінки, стиль життя, засвоюючи деформовані етичні установки та погляди. І. Карпец відзначив, що повія – не тільки приманка в руках злочинців для скоєння злочинів, але часто – жертва, відношення до якої з боку злочинців саме безжальне [2].

В Україні соціальними проблемами, пов’язаними з проституцією, займаються переважно організації недержавного сектору, тобто громадські організації, благодійні фонди та асоціації. Дана робота відбувається у контексті профілактики наркоманії, ВІЛ-інфекції та захворювань, що передаються статевим шляхом, в рамках Стратегії нормалізації, і базується на концепції „Зменшення шкоди”. Зменшення шкоди – це філософія сектору охорони громадського здоров’я, яка пропонує прогресивні альтернативи прямій забороні певних стилів життя і прагне зменшити негативні наслідки певних видів поведінки без того, щоб забороняти таку поведінку. Мета зменшення шкоди – запобігти і перешкодити поширенню певних негативних явищ (ВІЛ-інфекції, гепатитів, наркоманії) у певній соціальній групі і суспільстві взагалі [4].

Аналіз наукової літератури, статей з періодичних видань показав, що однозначність походження терміну проституція не означає загальноприйнятого тлумачення поняття. Більшість дослідників називають проституцією практику статевих стосунків поза браком, здійснюваних за гроші або інакше винагороду, яка служить основним або істотним додатковим джерелом коштів для вибраного/веденого образу життя. Причому з соціологічної точки зору, це суспільне явище не просто сукупність повій і їх поведінка, а плюс способи і агенти організації їх діяльності і постійні споживачі проституції, попит з боку яких її відтворює. Більш точному поняттю сприяє її класифікація по окремих видах. Розрізняють жіночу і чоловічу проституцію; дитячу і дорослу; офіційну і тіньову; автомобільну, вокзальну, вуличну і т. д. Численні соціологічні дослідження вказують на ряд об’єктивних і суб’єктивних

чинників, які можуть бути причинами виникнення проституції. Особливість проституції полягає в тому, що це явище визначає взаємозалежні з ним інші соціальні відхилення: алкоголізм, пияцтво, злочинність, адміністративні правопорушення, соціальний паразитизм, аморальну поведінку, самогубства.

Висновок. Важко заперечувати, що нині в світі існує величезний тіньовий ринок проституції, у якому замішані і представники влади, і правоохоронні органи. Відтак, годі і говорити про те, чому ніхто не звертає уваги на упорядкування цього проблемного питання. Один з шляхів попередження й протидії такому явищу – це надати йому більшого розголосу, аби зайвий раз наголосити: не можна мовчати, треба вирішувати.

Тези не претендують на вичерпність теми, вони являють собою ще крок до дослідження проституції як соціального явища; вони можуть бути корисними як і студентам, так і соціальним працівникам в ознайомчій діяльності. Для подальшого дослідження проституції як проблеми, потрібно переймати досвід від тих, хто зіштовхнувся з цією проблемою, як і з соціальними працівниками, так і з колишніми пов'язаними, дізнаватися, через що їм довелося пройти, щоб подолати це.

Список використаних джерел:

1. Законодавство України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 15.12.2019).
2. Социальные отклонения / год ред. В.Н. Кудрявцева. Москва : Юрид. лит., 1989.
3. Зменшення Шкоди: Концепція, практика, досвід України / Кучерук О., Пилипчук Н., Протопопов А. та ін. Київ : ВАСВ, 2002. ВАСВ : вебсайт. URL : <http://aph.org.ua/> (дата звернення: 15.12.2019).
4. Волик А. М. Зменшення Шкоди в Україні: Передумови, Здобутки, Перспективи. Київ : ВАСВ, 2006. ВАСВ : вебсайт. URL : <http://aph.org.ua/> (дата звернення: 15.12.2019).

ПРОБЛЕМА ВІЛ/СНІДу У СВІТІ ТА ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ

Федькин Богдан Анатолійович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Войціх І. В.

Сьогодні епідемія вийшла за межі специфічних груп ризику, поширюючись на всі прошарки населення як в Україні так і в інших країнах світу. Відповідно ці країни намагаються активізувати діяльність, спрямовану на протидію ВІЛ/СНІДу. Певні кроки зроблено і в Україні. Проте аналіз ситуації в Україні щодо профілактики поширення даної хвороби вимагає постійного та невідкладного вирішення.

ВІЛ-інфекція – це соціально небезпечне інфекційне захворювання, що розвивається внаслідок інфікування вірусом імунодефіциту людини. Хвороба характеризується прогресуючою дисфункцією імунної, нервової, лімфатичної та інших систем організму. Відповідно до сучасних уявлень ВІЛ-інфекція відноситься до невиліковних хвороб, має тривалий хронічний перебіг і, в разі відсутності ефективної терапії, закінчується смертю хворого.

На жаль, Україна вважається країною з дуже високою інфікованістю вірусом, її середовище характеризується високим рівнем поширеності, й вірус може розповсюджуватися швидко, особливо, серед молоді. Зараз переважну більшість інфікованих в Україні становлять молоді люди у віці від 20 до 39 років. Якщо швидко не вдасться до ефективних дій, кількість випадків ВІЛ-інфекції може досягти в Україні 2 мільйони до 2020 року.

Головним важелем у попередженні поширення ВІЛ-інфекції в країні є дотримання здорового способу життя, відмова від ризикованої щодо інфікування ВІЛ поведінки, насамперед вживання наркотиків, обов'язкове використання при статевих контактах засобів індивідуального захисту – презервативів. Свідоме ставлення до свого здоров'я забезпечить захист від СНІДу.

З погіршенням епідеміологічної ситуації до тематики ВІЛ/СНІДу зверталось чимало українських науковців. Так, різні аспекти формування та реалізації політики протидії епідемії розглядали А. Бега, Л. Беленська, Ю. Скуйбіда, І. Хожило, О. Худоба, О. Юрченко та інші. Поведінку молоді, зокрема сексуальну, та обізнаність у питаннях ВІЛ/СНІДу, шляхи

та фактори ризику інфікування ВІЛ досліджували О. Балакірева, І. Гришаєва, М. Люльчук, О. Плевако, В. Щербина тощо. Частина науковців (наприклад, О. Жабокрицька, С. Закопайло, В. Лях, С. Лапаєнко, Н. Романова, С. Терницька) зосереджується на психолого-педагогічних аспектах роботи з профілактики ВІЛ/СНІДу, формуванні у молоді мотивації до здорового способу життя. Питання змісту, пріоритетів та результатів здійснення молодіжної політики, соціології молоді перебувають у фокусі уваги таких науковців, як М. Головатий, В. Головенько, Ю. Глушенко, О. Кулініч, Н. Лукьянова, Н. Метьолкіна, В. Омельчук, В. Орлов тощо. Водночас у науковому дискурсі бракує інформації, яка би пов'язувала сучасне розуміння стратегій профілактичної роботи з молоддю з метою уникнення інфікування ВІЛ із проблемами формування та втілення державної молодіжної політики в Україні [3].

Традиційно стратегії профілактики поділяють на: первинні – спрямовані на усе населення, вторинні – ті, що фокусуються на роботі з групами підвищеного ризику, та третинні – запобігання поширенню вірусу від людей, які вже ним уражені [6]. Дещо інший підхід пропонує американський дослідник С. Ноар, який класифікує превентивні стратегії за рівнем впливу: від індивідуального (вужького) до структурного (широкого), а також додає превентивне лікування як рівень втручання [4].

Відмінною особливістю втручання на індивідуальному, груповому та громадському рівнях є прямий вплив на поведінку учасників. Водночас втручання на структурному рівні передбачає непряме стимулювання до зміни поведінки через розширення доступу до засобів профілактики та діагностування. У свою чергу, медичні втручання сприяють поширенню практик, які попереджають передачу інфекції від заражених людей.

Одним із важливих моментів у профілактичній роботі спеціаліста, є виявлення рівня поінформованості дітей щодо ВІЛ/СНІДу. Це можна зробити у формі бліцопитування за допомогою анкети.

Під час профілактичних занять з цією віковою групою доцільно звернути увагу на такі моменти:

- обговорити, чому дуже високий ризик зараження ВІЛ серед підлітків;
- визначити шляхи передачі ВІЛ та види небезпечної поведінки молодих людей, яка може призвести до інфікування;
- розвінчати хибні уявлення, міфи неповнолітніх щодо ВІЛ/СНІДу;

– поінформувати про шляхи зниження ризику зараження ВІЛ (відмова від сексуальних стосунків чи значне зменшення статевих контактів з випадковими партнерами);

– правильне використання презервативів;

– дотримання правил особистої гігієни;

– відмова від вживання наркотиків;

– використання індивідуальних голок для ін'єкцій, татуювання, проколювання вух);

– пояснити небезпеку позиції заперечення („СНІД — це не наша проблема”);

– обговорити ставлення до ВІЛ інфікованих та хворих на СНІД [1, 2].

Важливо наголосити на тому, що в тих країнах, де протидія епідемії ВІЛ/СНІДу визнана успішною, інформаційно-просвітницькі кампанії будуються на позитивних повідомленнях. У них наголошується не на жахливості хвороби і смертності від неї (про це мови не йдеться взагалі), а на потребі користуватися презервативами, вести здоровий спосіб життя. Інформація такого характеру не формує негативного ставлення до ВІЛ-позитивних чи хворих на СНІД. Наприклад, на Мальті первинна профілактика зосереджена на повідомленнях ABCD (Abstinence, Be faithful, use Condoms correctly and consistently, Do not use drugs and Do testing) – утримання, вірність, правильне і послідовне використання презервативів, не вживання наркотиків і тестування [5]. Такий підхід відповідає сучасним концепціям соціального маркетингу і є дієвим в умовах зміцнення соціальних мереж у молодіжному середовищі.

В Україні питання проведення профілактичної роботи щодо запобігання поширення ВІЛ/СНІДу регулюються чинними нормативно-правовими актами. Наразі державні програми включають у себе такі профілактичні заходи:

– забезпечення масштабної первинної профілактики поширення ВІЛ-інфекції серед населення, передусім серед молоді, через проведення освітньої та роз'яснювальної роботи з залученням засобів масової інформації та мережі Інтернет з пропаганди здорового способу життя, духовних, морально-етичних, культурних цінностей та відповідальної поведінки;

– посилення профілактичних заходів серед представників груп ризику;

– дотримання вимог щодо безпеки лікувально-діагностичного процесу в лікувально-профілактичних закладах шляхом повного переходу до використання медичних виробів одноразового використання;

– посилення безпеки донорства щодо запобігання випадкам передачі ВІЛ-інфекції через кров, її компоненти та анатомічні матеріали для трансплантації;

– удосконалення механізму запобігання передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини;

– забезпечення вільного доступу до консультування та безоплатного тестування на ВІЛ-інфекцію населення, передусім молоді та представників груп ризику;

– розширення доступу споживачів ін'єкційних наркотиків, передусім ВІЛ-позитивних, до замісної підтримувальної терапії та реабілітаційних програм;

– систематичне створення радіо- і телепередач з висвітлення проблем, пов'язаних з ВІЛ/СНІДом [3].

Аналіз нормативної бази доводить, що державна політика та Міністерства покликані відігравати важливу роль у протидії епідемії ВІЛ/СНІДу, поширеній у молодіжному середовищі. До обов'язків цих ключових суб'єктів державної молодіжної політики віднесено проведення інформаційно-просвітницької роботи та надання широкого спектру послуг, що відповідають усім п'яти рівням профілактики ВІЛ.

Список використаних джерел:

1.Профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки серед вихованців притулків для неповнолітніх: збірка інформаційних, методичних, ілюстративних матеріалів для спеціалістів / за заг. ред. Т.В. Журавель, Т.Л. Лях ; авт.упор. : Безпалько О.В., Виноградова О.А., Журавель Т.В., Лозован О.М., Лютий В.П., Лях Т.Л. Київ , 2004. 103 с.

2.Профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі. *Інформаційно-методична збірка для спеціалістів соціальної роботи з дітьми та молоддю*. Київ : КМЦССМ, 2003. 93 с.

3.Семигіна Т.В. Профілактика ВІЛ/СНІДу серед молоді : від теорії до реальності. *Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту*. 2010. № 3. С. 150–161.

4.Noar S.M. Fact sheet. Behavioral Interventions for Reducing Sexual Risk Behavior URL : www.indiana.edu/~aids/factsheet21.pdf? (дата звернення 28.02.2020)

5.UNGASS country progress report Malta: Reporting period: January 2008 December 2009. P. 120

6.Vliet C. The effectiveness of HIV prevention strategies under alternative scenarios: Evaluation with the STDSIM model. *Confronting AIDS: Evidence from the Developing*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1998. P. 207–237.

БУЛІНГ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Чайка Тетяна Олександрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ігнатенко К. В.

Зумовлена тим, що піднята в дослідженні проблема майже не вивчена в нашій країні і з теоретичних позицій, і з позиції практики. Явище булінгу надзвичайно поширене в сучасній школі, але цю проблему з тих чи інших причин, не афішують випадки знущань, її не прийнято обговорювати. З одного боку, педагогічний колектив, дбаючи про власну репутацію, ігнорує її, а з іншого – батьки, які або вважають ситуацію цькування хорошою школою життя, або, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу. За таких умов проблему не усувають, а навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокості. У статті проаналізовано соціально-педагогічну, психологічну проблему сучасності – булінг. Розкрито сутнісні ознаки, основні причини, форми прояву цього явища, визначено основні риси булінгу.

Мета тез – актуалізувати проблему булінгу та висвітлити особливості даного явища в дитячому колективі.

Незвичний для нашого сприйняття термін булінг тісно пов'язаний із такими поняттями, як насильство (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір; панування, влада людини над людиною), агресія (дії, спрямовані на порушення фізичної і психічної цілісності людини або групи людей).

Агресія органічно пов'язана з насильством і є його природним підґрунтям. Поняття агресія ширше за поняття насильство, воно включає в себе поняття насильство, третирування (виявляти зневагу до когось, поводитися безцеремонно, не зважати на чиюсь думку), цькування (переслідувати кого-небудь різними нападами, наклепами і т. ін., знущатися з когось). Усі ці поняття відображають різні аспекти такого явища, як булінг. Поняття булінг трактують від вузького (відеозйомка бійки) до масштабного (насильство взагалі).

Булінг – соціально-педагогічна, психологічна проблема сучасності. Це соціальне явище, властиве переважно організованим колективам,

отож з огляду на зазначене, виділяють основні місця булінгу: булінг у школі; булінг на робочому місці (мобінг); булінг в армії („дідовщина”); кібербулінг (насилля в інформаційному просторі) тощо.

Серед причин булінгу в колективі вчені виділяють наступні: боротьба за лідерство; зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність і віктимність; наявність у дитини психічних і фізичних вад; заздрість; відсутність предметного дозвілля тощо. Шкільний булінг можна розділити на дві основні форми:

1. Фізичний шкільний булінг – умисні удари, стусани, побої нанесення інших тілесних ушкоджень тощо; сексуальний булінг, хеппісліпінг.

2. Психологічний шкільний булінг – насильство, пов’язане з дією на психіку, що завдає психологічну травму через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість.

До цієї форми належать вербальний булінг (знаряддям слугує голос образливе ім’я, з яким постійно звертаються до жертви, обзивання, поширення образливих чуток і т. д.); образливі жести або дії; залякування (використання агресивної мови тіла й інтонацій голосу для того, щоб змусити жертву здійснювати або не здійснювати що-небудь); ізоляція (жертву навмисне ізолює, виганяє або ігнорує частина учнів або весь клас); активне неприйняття (виникає у відповідь на ініціативу, що походить від жертви, кривдники дають зрозуміти, що вона ніхто, що її думка нічого не означає, роблять її „цапом відбувайлом”); пасивне неприйняття (виникає лише в певних ситуаціях, коли треба вибрати когось у команду, групу, сісти за парту, прийняти в гру, діти відмовляються: „З ним не буду!”); ігнорування (не звертають уваги, не спілкуються, не помічають, забувають, не проявляють відкритої агресії, але й не цікавляться); вимагання (грошей, їжі, інших речей); пошкодження та інші дії з майном (крадіжка, грабіж, ховання особистих речей жертви); кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв (пересилання неоднозначних зображень і фотографій, обзивання, поширення чуток тощо). Уважають, що жертвами булінгу стають діти чутливі, замкнуті, сором’язливі, тривожні, невпевнені в собі, нещасні, з низькою самоповагою, схильні до депресії, діти, які не мають жодного близького друга й успішніше спілкуються з дорослими, ніж з однолітками.

Однак провокувати знущання над собою можуть і сильні, обдаровані особистості. Перебуваючи у звичайній школі, обдарований

учень запускає визначені механізми розвитку булінгу, викликає заздрість і роздратування однолітків високим рівнем знань, допитливістю, акумуляцією уваги вчителя. Унаслідок цього відбувається ізоляція обдарованого учня від класу. Погане ставлення до нього поступово стає причиною відповідної поведінки: неприйнята в класі дитина починає порушувати правила, діє імпульсивно й необдуманно.

Основні механізми розвитку булінгу: страх; заздрощі та конкуренція; неприйняття; бажання підпорядковувати когось власній волі; бажання витіснити когось із групи (колективу); бажання принизити іншого.

Отже, булінг – явище, що може виникнути в більш-менш організованих, сталих дитячих колективах, стосується і впливає на всіх його учасників, призводячи до порушення навчально-виховного процесу в школі, викликає тривалі наслідки для особистості, інколи віддалені в часі. Тому постає гостра потреба усвідомлення того, що ця проблема є; підготовки фахівців з певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, навиками для виявлення, попередження та подолання такого негативного соціально-психолого-педагогічного явища, як булінг.

Список використаних джерел:

1. Буллинг: детская жестокость. URL : http://www.tagilib.ru/readers/ot_20_and_starshe/meropr/bulling.php
2. Лушпай Л. І. Шкільний буллінг як різновид суспільної агресії. *Наук. зап. Нац. ун-ту „Острозька академія”*. Сер. :Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 85. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_33_28.pdf
3. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг). *ZipSites.ru* : *бесплат. электрон. интернет-б-ка*. URL: <http://www.zipsites.ru>
4. Ожийова О. М. Шкільне насильство : сутність, види, профілактика: автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. С. 10–20.
5. Петросянц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде. *Вестн. ТГПУ*. 2011. Вып. 6 (108). С. 151–154.
6. Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посіб. / Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін. ; ред. : К. Левченко, І. Трубавіна ; Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді. Міжнар. жіночий правозахисн. центр „Ла Страда Україна”. Київ : Держсоцслужба, 2005. 395 с.

ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Червенко Вадим Ігоревич

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ігнатенко К. В.

Аналіз сутності соціальної роботи показує, що професійний соціальний працівник повинен бути носієм етичних і кваліфікаційних стандартів, що стосуються відносин між людьми, соціумом, стосунків у сім'ї, в трудовому колективі, громаді, інших сферах життєдіяльності людей. Вивчення практики соціальної роботи за кордоном показало, що до претендентів на професійну діяльність в галузі соціальної роботи пред'являється ціла система відображених в освітніх стандартах вимог до практичного досвіду, психологічних якостей особистості, її загального розвитку, фізичному здоров'ю, а також (в ряді західних країн) вікові фахівця. У зв'язку з цим дослідники розглядають широкий спектр необхідних для професіонала особистісних якостей і умінь, які в своїй сукупності складають образ фахівця, готового до професійної діяльності.

Соціальна робота належить до тих рідкісних видів професійної діяльності, де особистісні якості фахівця багато в чому визначають успішність і ефективність роботи, тому мета тез коротко описати важливі якості майбутніх фахівців з соціальної роботи.

Основою особистості соціального працівника повинна бути моральність як внутрішня, духовна якість людини, його потреба діяти у відповідності до вимог етики і моралі, потреба творити добро, приносити людям благо.

Мотиви особистісного розвитку і самоствердження стосуються особи соціального працівника і його діяльності: необхідність володіти собою у будь-якій ситуації; можливість проявляти творчий підхід до своєї діяльності; необхідність долання труднощів, що виникають у ході професійної діяльності і особистісного самовдосконалення.

Прагнення до самовдосконалення повинно виявлятися не тільки в постійному прагненні фахівця до професійного росту, придбання практичного досвіду, навичок, умінь і нових теоретичних знань, але і в удосконаленні духовному, підвищенні своїх моральних якостей і подоланні недоліків, особливо тих, які можуть негативно позначитися на якості його роботи. Важко вимагати від клієнта активних дій,

максимальної реалізації особистісного потенціалу, якщо він бачить, що соціальний працівник, який закликає його до цього, не пред'являє таких же жорстких вимог до себе самого [2].

Зважаючи на погляди численних шкіл соціальної роботи як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (О. Бочарової, І. Григи, А. Капської, Н. Комарової, В. Полтавця та ін.), можна визначити такі групи професійно-особистісних знань і навичок, які найбільш адекватно відображають сутність потреб формування професійної компетентності соціального працівника.

Так, методологічні знання передбачають володіння знаннями загальних принципів вивчення соціальних явищ, закономірностей впливу на особистість об'єктивних і суб'єктивних чинників, навчання і виховання, факторів соціального становлення особистості.

Теоретичні знання включають знання змісту всіх компонентів діяльності у сфері соціального захисту і підтримки клієнта, цілі і завдання соціальної роботи, сучасні дослідження з означеної галузі, знання індивідуальних і вікових особливостей клієнтів, знання шляхів розв'язання конфліктів, організації і здійснення соціальної, психолого-педагогічної допомоги клієнту, окремій групі чи громаді.

Група методичних знань включає знання стосовно ідеального проектування, конструювання діяльності фахівця у соціальній сфері, знання прийомів і засобів соціально-педагогічного чи психологічного впливу на особистість, знання змісту, методів, форми організації соціальної підтримки і допомоги.

Технологічні знання, передбачають такі, як знання конкретних шляхів, прийомів соціально-психологічного, педагогічного впливу в окремих соціальних ситуаціях і в конкретному середовищі [3].

Моральна свідомість соціального працівника містить три необхідні компоненти: моральні знання, моральні переконання і моральні потреби. Моральні знання – це основи знань про етику, мораль, в тому числі і в області професійної діяльності. Але знання можуть на практиці не використовуватися або використовуватися частково, тому важливо мати сформовані моральні переконання.

Моральні переконання – це заснована на досвіді і знаннях впевненість соціального працівника в справедливості вимог професійної моралі. Моральні переконання є більш високим рівнем розвитку особистості, свідомості, оскільки засновані на глибоку та всебічну оцінку особистості відомих їй моральних норм, перевірки їх соціальною практикою, життєвим і професійним досвідом, їх внутрішньому схвалення і органічному прийнятті.

Моральна поведінка соціального працівника визначається душевними якостями його особистості. Чесність, вміння говорити правду про становище клієнта, про труднощі, помилки, вміння „тримати слово”. Совість як почуття моральної відповідальності за свою поведінку. Совість виконує функцію регулятора поведінки, спонукаючи людини до творчих пошуків рішення і застерігаючи його від формального підходу до виконання моральних і професійних норм.

Серед особистісних якостей соціального працівника, варто зазначити законослухняність. Це викликано тим, що діяльність соціального працівника часто пов'язана з наданням соціальних заходів матеріального характеру (грошові виплати), які можуть бути розподілені їм на власний розсуд або шляхом підробки необхідних документів. В такому випадку цілі і завдання соціальної роботи не досягаються, а ресурси спрямовані на забезпечення соціальної безпеки окремих категорій населення, витрачаються не за цільовим призначенням.

Відповідальність особистості, як і при здійсненні будь-якого іншого виду діяльності, грає величезну роль через те, що соціальний працівник несе відповідальність за виконання професійних обов'язків. Він має обов'язки професійні та в деяких ситуаціях вимушений сам приймати рішення – „Так”, „Ні”, „Вето”. Крім того, для соціального працівника важливо бути емоційно і психологічно стійким, так як його щоденна робота пов'язана з рішенням важких і несприятливих ситуацій інших людей, консультуванням, інформуванням, а це потребує багато внутрішніх ресурсів.

Під особистісними якостями розуміють вроджені чи набуті особливості характеру людини. Одні можуть змінюватися протягом життя, особливо під впливом соціуму, інші залишаються незмінними, для успішного існування і виконання своїх функцій в суспільстві, соціальний працівник повинен мати цілий набір відповідних якостей, які формуються найчастіше, в процесі життєдіяльності. Професійний соціальний працівник повинен бути носієм етичних і кваліфікаційних стандартів, що стосуються відносин між людьми, суспільством, трудовим колективом та іншими сферами життєдіяльності людей.

Список використаних джерел:

1. Зимняя И. А. Подготовка социального работника как многоуровневый процесс. *Актуальные проблемы состояния и перспектив социальной работы в России* / отв. ред. И. А. Зимняя. Москва, 1992. С. 85–91.
2. Краснова Н. П. Этика ставления социального педагога до своєї праці. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 4. С. 24

3. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом : навч.-метод. посібник / А. Й. Капська, Л. В. Волинська, О. Г. Карпенко, В. С. Филипчук ; за ред А. Й. Капської ; Держ. центр соц. служб для молоді, НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ : ДЦССМ, 2003. 87 с.

ЗМІНА СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛІТНЬОЇ ЛЮДИНИ І ЗВ'ЯЗАНІ З ЦИМ ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Чорний Олег Володимирович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

Розвиток суспільства та стрімке зростання демографічного старіння зумовили особливу актуальність соціально-психологічних проблем старіння. Проблема старіння населення в суспільстві ставить перед психологічною наукою низку питань, пов'язаних із закономірностями соціального розвитку особистості літньої людини, з динамікою її різних ідентичностей, особливостями процесу її соціалізації, місцем цієї соціальної групи в суспільстві тощо. Знання про особистісний, когнітивний та культурний потенціал представників старшого покоління та їх активне використання цього потенціалу є одним із шляхів подолання ейджизму (дискримінації за віком). Також знання та врахування психологічних особливостей літньої людини є важливою умовою вдосконалення соціально-психологічної роботи з особами цієї вікової групи, підвищення якості їхнього життя, формування позитивного ставлення до них у суспільстві, особливо на даному етапі розвитку українського суспільства [2].

Люди похилого віку є однією із найбільш численних груп клієнтів системи соціальної роботи в державі. З кожним роком їх кількість збільшується, а це вимагає підвищення рівня матеріальних витрат на їх достойне соціальне забезпечення, з одного боку, а з іншого – реформування системи соціального захисту та послуг, що пов'язано з постійним ростом кількості клієнтів. За умов досить скрутного соціально економічного стану держави розвиток послуг соціально психологічного характеру дозволить з найменшими витратами вдосконаливати процес надання допомоги і підтримки літнім людям [3].

Деякі психологічні особливості літніх людей можна пояснити тим, що втрата активності у тих, хто завжди чітко виконував батьківські сценарії життя, є наслідком того, що немає готового батьківського сценарію на період старіння.

Людина, на думку Е. Берна, чітко зберігши установку на те, що обирати та розробляти власний сценарій небезпечно, припиняє будь-які форми активності, навіть активне спілкування [1].

Спілкування в літньому віці є продовженням основних тенденцій спілкування в молодому віці, а також визначається успішністю адаптації до старості. Внаслідок загостреної чутливості до прояву уваги, піклування та наявності почуття непотрібності на фоні втрати соціальних ролей, зростає роль спілкування з друзями, яке підкріплене спільними інтересами, соціальним статусом, особливою увагою до минулого, що не завжди наявне у спілкуванні з членами родини. Хоча, варто зазначити, родинне спілкування значною мірою задовольняє потреби у безпеці, любові, сприйманні, а також у визнанні [2].

Однак, незважаючи на відмінності у протіканні зазначених вікових змін, загально визнаними у соціально психологічному аспекті є такі проблеми літніх людей [3]:

- розрив основних соціальних зв'язків, зумовлений зниженням соціальної активності, працездатності, виходом на пенсію, віддаленням від батьків дорослих дітей, звуженням інтересів, кола спілкування тощо;

- проблеми, пов'язані зі здоров'ям (включаючи медико біологічні (переживання болю і необхідності терапевтичного впливу), матеріальні (нестача коштів на якісне лікування та підтримку життєдіяльності) та психологічні аспекти (приміром, труднощі у самообслуговуванні)), а також із наближенням (очікуванням) смерті;

- соціально-психологічна та морально-ціннісна дезадаптація в суспільстві внаслідок зміни сучасної системи соціальних установок і цінностей (включаючи ідеологію, мораль та ін.), зниження рівня толерантності особистості, втрати близьких і, як наслідок, – самотність, самоізоляція, проблеми у спілкуванні;

- зміна соціального, економічного статусу (престижність особистості, погіршення матеріального становища, низька якість життя, збільшення залежності від інших тощо), питання взаємин з іншими віковими групами;

- проблеми організації вільного часу та відпочинку;

- криза пізнього віку, переживання відсутності життєвої перспективи, обмеженість самореалізації та інші психологічні проблеми особистості.

Особливе місце серед проблем літніх людей в аспекті соціальної роботи займають також проблеми „ейджизму” та жорстокого ставлення до представників даної вікової групи з боку деяких представників суспільства.

Ейджизм – соціальна установка, що полягає в невинувато високій оцінці молодості й дискримінації старості.

Соціальні стереотипи відносно старості суттєво впливають як на поведінку старіючої людини, так і на ставлення суспільства до людей похилого віку. При цьому вони можуть бути як негативними, так і позитивними.

Приклади хибних поглядів, що базуються на негативних стереотипах [4]:

- старі люди, як правило, слабкі й хворі;
- більшість старих людей погано справляються з роботою;
- старі люди повільніше міркують, у них гірше пам'ять, увага та інші процеси;
- старі люди є ригідними та догматичними;
- більшість старих людей живе в соціальній ізоляції й страждають від самотності.

Близька до ейджизму і проблема вияву жорстокості до літніх людей. Причому, виділяють декілька різновидів подібного ставлення: фізичну жорстокість (побиття, погрози, сексуальне насильство тощо); психологічну жорстокість (словесні образи, формування страху і боязні, ізоляція, здириництво, грубість, безжалісність та ін.); експлуатація – економічна жорстокість (відмова в утриманні, підтримці, обмеження доходів, крадіжки грошей, незаконне відбирання помешкань, нанесення ушкоду тощо); порушення прав; зневага та інші.

Зрозуміло, що наведений перелік проблем не є вичерпним. Але і зазначені групи негараздів переконливо свідчать про те, наскільки складно літній людині адаптуватися до нових для неї (пов'язаних з віковими соціалізаційними процесами) умов існування. Ось чому соціальна робота з особами похилого віку є досить складною, напруженою діяльністю, від ефективності якої значною мірою залежить нормальне існування та продовження життя людини [3].

Отже, для сучасної України характерними є саме конфліктні форми відносин між поколіннями, що перешкоджає виконанню поколіннями своїх функцій, порушує поведінку індивідів і соціальних груп, сприяє подальшій дестабілізації суспільства. Тому особливо значущими стають підтримка людей похилого віку, створення системи комплексної допомоги й одночасно розвиток механізмів інтеграції представників старшого покоління в соціальний простір, як це робиться на Заході.

Список використаних джерел:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. СПб. ; Москва : Университетская книга: АСТ, 1998. 398 с.
2. Зінченко О. С. Психологічні особливості людей літнього віку: теоретичний аналіз проблеми. *Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 28–34.
3. Кривоконь Н. І. Соціально–психологічні особливості розвитку соціальних послуг людям літнього віку. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. 2010. Випуск 8. С. 512–521.
4. Ушакова І. М. Геронтопсихологія: підручник. Харків : НУЦЗУ, 2014. 236 с.

СВІТОВА ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ: ВСТУП ДО ПРОБЛЕМИ

Шургай Петро Петрович

студент І курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Войціх І. В.

Захист дитини належить до пріоритетних напрямів сучасної соціальної політики в Україні. У найбільш повному обсязі його забезпечення можливе лише у сімейному середовищі [6]. Сучасне становище дітей в Україні викликає обґрунтоване хвилювання суспільства і вимагає нових підходів в аналізі і вирішенні цієї проблеми, оскільки соціально-економічні труднощі у першу чергу зачіпають інтереси найбільш слабкої категорії громадян – дітей. Не зменшуються випадки сирітства, викрадення дітей, продаж їх за кордон, народження дітей неповноцінних у розумовому та фізичному відношенні. Невпинно зростає кількість дітей, що вживають алкоголь та наркотики. Не вдається зупинити збільшення правопорушень і злочинів, як вчинюваних неповнолітніми, так і по відношенню до них. Не менш складною є проблема забезпечення достатнього життєвого рівня неповнолітніх.

Життєвий досвід не тільки свідчить, а й вчить: не буде дітей – не буде і держави. Діти дзеркало держави, вони її майбутнє. Через вікову специфіку діти від свого народження не можуть самостійно скористатися власними правами. Необхідні опіка дорослих, їхня допомога не лише як вияв природних людських почуттів, норм моралі, а такі, які підкріплювалися б правовими документами і відповідали інтересам усіх дітей.

Оскільки в Україні діти становлять чверть населення, проблема захисту законних прав та інтересів дітей є особливо актуальною. Дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі й у правових аспектах. Дитина має бути забезпечена особливими правами, особливим захистом, які мають часовий вимір і спеціальне призначення. Дитина, як і кожна людська істота, від народження має права людини. Але вона повинна мати ще й додаткові, особливі права. Для того, щоб дитина стала зрілою людиною у всіх відношеннях, їй необхідно мати певні спеціальні, додаткові можливості. Отже, права дитини це певні спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування і досягнення зрілості. Особливі права дитини – це „права росту”, зумовлені її фізичною, розумовою, духовною незрілістю [5].

Діти існували завжди, проте ставлення до дітей в історичній перспективі зазнало значних змін.

Байдужість до дітей панувала аж до кінця середньовіччя. Особливих змін зазнало ставлення соціуму до небажаних дітей. У давнину таких дітей топили, залишали в ущелинах, спалювали на угоду богам під час релігійних церемоній, викидали або вбивали. Судячи з історичних довідок, подібні вчинки були скоріше правилом, ніж винятком. Дітей з вадами розвитку або тих, хто багато плакав, часто вбивали. Поступово практика визнання за немовлятами права на життя сприяла створенню сирітських установ, притулків для знедолених дітей і згодом перетворилася на окремий соціальний напрям турботи про дітей у спеціально організованих установах. Історичні записи свідчать, що перший притулок для підкинутих дітей було створено у 335 р. в Царгороді. Для таких дітей, наприклад у Мілані (787 р.) поблизу монастиря встановлювалася спеціально призначена „миска”, куди можна було нишком, уночі, покласти „зайву” дитину [2, с. 9].

У традиціях українського народу завжди була турбот про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Турботу про таких дітей, як правило, брала на себе громада. В XVI-XVII ст. в Росії, при церквах, на людські пожертви створювалися сиротинці, в яких виховувалися покинуті діти. За часів Київської Русі існувала практика передачі дитини в сім'ю на „вигодування”, яка успішно функціонувала до 1918 р. [4, с. 6-7]. За радянських часів типовою картиною для України було, виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в закладах колективного утримання. Вже в 1921 р. в Україні налічувалося 1844 дитячих будинків для безпритульних дітей та напівсиріт з неможливих родин, в яких виховувалися 98890 дітей.

Упродовж тривалого часу людської історії дорослі ігнорували період дитинства, він не визнавався як особливий період життя людини. Фактично аж до кінця періоду середньовіччя не було суспільної обізнаності щодо дитинства як окремої категорії чи соціального феномену. Дітей віком до 6-7 років не враховували під час переписів, оскільки у них було дуже мало шансів вижити. Не було різниці у ставленні до дітей та дорослих. Дітей віком до 6-7 років не враховували під час переписів, оскільки у них було дуже мало шансів вижити. Діти від народження до 7 років вважалися немовлятами, а потім їх зараховували до гурту дорослих, привчали до дорослих розмов, жартів, музики, їжі, залучали до роботи. Не було різниці у ставленні до дітей та дорослих [5].

Близько 150 років назад законодавство у Швеції надавало чоловіку право застосовувати фізичне покарання до своїх робітників, дружини, дітей. У XVII ст. англійські тюрми були переповнені підлітками 10-12 річного віку, а у відомій „Кароліні” – передбачалось смертне покарання підліткам, які скоїли значні крадіжки та за обтяжуючих обставин. До середини XIX ст. нічого не було зроблено, щоб враховуючи вік неповнолітніх, відсутність у них життєвого досвіду, захистити їх правовими засобами від караючого меча правосуддя. Наприклад, у США діяли закони, що встановлюють для неповнолітніх і дорослих кримінальної відповідальності [3, с. 2-4].

ЮНІСЕФ – є один з партнерів створення Всесвітнього руху в інтересах дітей, діяльність якого спрямована виключно на забезпечення інтересів дітей. ЮНІСЕФ було відзначено Нобелівською премією миру за 1965 рік [1].

Дитина повинна бути захищена від расової, релігійної або іншої дискримінації. Вона повинна бути вихована у дусі розуміння, толерантності та дружби між народами, миру і загального братерства. У подальшому з метою забезпечення захисту прав молоді та дітей міжнародною спільнотою були прийняті і такі документи, як: „Міжнародний пакт про громадянські та політичні права” – 1966 р., „Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права” – 1966 р.; „Декларація про захист жінок та дітей у надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів” – 1974 р. ; „Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі” – 1985 р.; „Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей” – 1985 р.

Але центральне місце серед цих документів посідає Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. і ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року. Цей найбільш широко ратифікований документ встановлює в якості

міжнародного закону всі права для забезпечення виживання, розвитку і захисту дітей.

Отже, становлення державної політики щодо дітей в Україні у сфері соціально-правового захисту дітей пройшло декілька етапів. Перший етап (1991-1997 рр.) – початок становлення державної політики у сфері соціально-правового захисту дітей, утворення організаційної структури. Другий етап (1998-2004 рр.) – створення основних засад нормативно-правової бази. Третій етап (2005-2008 рр.) – реформування у сфері соціально-правового захисту дітей. Четвертий етап (2009-2019 рр.) – удосконалення механізмів соціально-правового захисту дітей відповідно до Конвенції ООН про права дитини.

Список використаних джерел:

- 1.Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). URL : www.unicef.org/protection/index.htm (дата звернення 20.02.2020 р.)
- 2.Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка : навчально-методичний посібник в 2-х кн. Київ : Міленіум, 2005. 286 с.
- 3.Международное сообщество и права детей. Дошкольное образование . 2004. №20. С. 2–4.
- 4.Прошкуратова Т. С. Законодавче забезпечення дитинства. *Дошкільне виховання*. 2004. №6. С.6-7.
- 5.Савельєва Н. М. Основи соціально-правового захиту особистості : навчальний посібник для студентів спеціальності „Соціальна педагогіка”. Полтава : ПДПУ, 2008. 268 с.
- 6.Сватенков О. В. Педагогічні умови захисту права дитини на сім'ю засобами соціальної реклами : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.05 ; Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2010. 20 с.

Секція II.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

САМОСВІДОМІСТЬ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Баліцька Валерія Валеріївна

студентка IV курсу спеціальності „Психологія”

освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.військ.н., професор Бастричев В.С.

Проблема юності хвилювала філософів і вчених здавна, хоча вікові межі цього періоду були нечіткі, а уявлення про психологічні, внутрішні критерії юнацького віку були наївні і не завжди послідовні.

Психологічний зміст юності пов'язаний з розвитком самосвідомості, вирішенням завдань професійного самовизначення і вступу до дорослого життя. Юність – пора самоаналізу і самооцінок. Самооцінка здійснюється шляхом порівняння ідеального власного „Я” з реальним. Але ідеальне „Я” ще не вивірено і може бути випадковим, а реальне „Я” ще всебічно не оцінено самою особистістю.

Центральними психічними процесами юнацького віку є розвиток свідомості і самосвідомості. Завдяки розвитку свідомості у старшокласників формується цілеспрямоване регулювання їхнього ставлення до навколишнього середовища і до своєї діяльності, провідною ж діяльністю періоду ранньої юності є навчально-професійна. Самосвідомість – складне системно організоване психічне утворення, взаємопов'язане, з одного боку, зі свідомістю, а з іншого – з утвореннями особистості.

Самосвідомість включає три головних компоненти. По-перше, це самопізнання. Цей процес починається з пізнання себе через порівняння з іншими. Інший, більш високий рівень самопізнання – порівняння по типу „Я і Я”. По друге, це самооцінка – визначене емоційно-ціннісне відношення до себе. По третє, це самовиховання – процес самоврядування, спрямований на усвідомлену зміну своєї особистості [4].

Ю. Трофімов, трактує визначення самосвідомості в юнацькому віці таких чином: „Самосвідомість – це складний психічний процес, який полягає у сприйманні особистості численних образів самої себе в різних ситуативних моментах діяльності та поведінки, в усіх формах взаємодії з іншими індивідами тощо”. За твердженням Ю. Трофімова самосвідомість в юнацькому віці, не є чимось аморфним, вона має свою власну структуру. З одного боку, в ній спостерігається система психічних процесів, які пов'язані з самопізнанням, переживанням власного ставлення до себе і регулюванням власної поведінки [5, с. 131].

С. Рубінштейн вказував, що завершальне питання, яке постає перед нами у сфері психологічного вивчення особистості, є питання про її самосвідомість, про особистість в концепції „Я”, яке, будучи суб’єктом, свідомо присвоює все, що робить особистість, відносить до себе всі засвоєні від неї справи та вчинки і усвідомлено бере за них відповідальність як їх автор і творець [2, с. 29].

І. Павлов стверджував: „Центральними і найбільш дослідженими структурними компонентами самосвідомості є феномени саморегуляції, самооцінки, самоаналізу. Він акцентував свою увагу, на тому що кожна дитина народжується як індивід людського роду. Проте в процесі життя не кожен стає особистістю. Особистість розвивається як саморегулююча система” [3].

У юнацькому віці відбувається суттєва перебудова, виникає нова соціальна ситуація розвитку – перехід до самостійного життя, встановлення довгострокових близьких стосунків з іншими людьми, початок професійного становлення, реалізації життєвих планів [2, с. 285].

Переживання особистістю конфліктних смислів і становить процес самосвідомості: „емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе є результатом і інтегратором механізмів особистісного самосвідомості, має складну психологічну структуру. Як почуття, воно має свій обсяг, що включає симпатію, повагу і близькість. Феноменологічно ставлення до себе проявляється як внутрішній діалог між „Я” і „не-Я”, схоже і відмінне від самого суб’єкта, і в цілому це свідоме і несвідоме емоційно-ціннісне ставлення до себе [4, с. 177].

Особистісний розвиток на етапі ранньої юності передбачає відносну наступність минулого і майбутнього „Я” з одночасними якісними поступальними змінами, які відкривають шлях до нових можливостей. Ознаками такого розвитку, на відміну від простої зміни, є розв’язання деяких ціннісно-смыслових суперечностей, чітке самовизначення між добром і злом, любов’ю і ненавистю, конструктивністю і деструктивністю, відповідальністю і безвідповідальністю, прогресом і регресом.

Існують дві категорії випускників школи: перші сподіваються на допомогу батьків і не втрачають душевної рівноваги; другі розраховують на свої сили та є найбільш схильними до стресів які пов’язані зі вступом до ЗВО. Для тих, хто важко переживає кризу 17 років характерні різні страхи. Страхи перед новим життям, перед можливістю помилки, перед невдачею під час вступу. Висока тривожність і виражений страх можуть привести до виникнення невротичних реакцій (загостренню гастриту, нейродерміту, головних болів, тиску) й інших хронічних захворювань.

Але якщо навіть випускник мало тривожний, і все складається вдало, різка зміна способу життя, включення в нові види діяльності, спілкування з іншими людьми викликають значну напруженість. Нова життєва ситуація вимагає адаптації. Допомогають в цьому впевненість в собі, відчуття компетентності у виборі майбутньої процесії, підтримка сім'ї та ін. юнаки основні труднощі свого життя пов'язують з появою відповідальності, якої не було раніше. Цінують свій вік, який разом з проблемами приносить і ширші можливості [1, с. 264].

Передумови формування світогляду: когнітивні (наявність у людини досить знання про світ, розвиток абстрактного мислення, який дозволяє перетворення суму знань про світ на узгоджену цілісну систему переконань); особистісні передумови усвідомлення людиною сенсу життя, тобто усвідомлення власного життя не як розрізнених випадкових подій, а як цілісного процесу, який має свій напрямок, наступність і повну мету. У період ранньої юності виникають і когнітивні, й особистісні передумови формування світогляду. Саме у цьому віці юнаки в перше намагаються усвідомити вічні проблеми життя і, насамперед, усвідомити вічні проблеми життя і сенс буття. Цей етап називається етапом юнацького філософствування, але пов'язаний він з необхідністю знайти своє місце у майбутньому самотійному житті.

Самосвідомість – це усвідомлене відношення людини до своїх потреб і здібностей, потягів і мотивів поведінки, переживань і думок. Це відносно стійка, усвідомлена, пережита як неповторна, система представлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує свою взаємодію з іншими людьми і своє відношення до себе. Потреба в незалежності у молодих людей усвідомлюється завдяки зростанню когнітивних здібностей, настанню фізіологічної зрілості та вимогам з боку суспільства. Відбуваються зіткнення з батьківськими бажаннями, внаслідок чого виникає багато сімейних конфліктів як протидія нав'язаних думок, заперечення авторитетів, сумніву щодо соціальних норм.

Юність – це період прийняття відповідальних рішень, що визначають усе подальше життя людини: вибору професії і свого місця в житті, сенсу життя, вироблення світогляду і життєвої позиції, супутника життя, створення своєї сім'ї. Розвиток самосвідомості – центральний психологічний процес в юнацькому віці. Саме самосвідомість спонукає особистість узгоджувати всі свої прагнення і вчинки з образом власного „Я”. Усе це супроводжується різними видами діяльності, в які залучений юнак.

Список використаних джерел:

- 1.Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
- 2.Савчин М.В., Василенко Л.П.. Вікова психологія : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.
- 3.Самосвідомість особистості. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-4887.html>
- 4.Столин В.В. Самосознание личности. Москва, МГУ, 1983. 286 с.
- 5.Трофімов Ю. Л., Рибалка В. В., Гончарук П. А. Психологія. Київ : Либідь, 2001. 560 с.

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКА

Бучучану Альона Михайлівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Волинець Н. В.

Підлітковий період традиційно вважається одним з найбільш критичних моментів в психічному розвитку особистості, і це в першу чергу визначається глибокими перетвореннями в мотиваційно-потребовій сфері підлітків. Сутність змін в тому, що прагнення до самоствердження, самовираження, самовиховання блокується ставленням оточуючих дорослих і невдачами самого підлітка.

Розвиток людини як особистості і об'єкта діяльності – це обов'язково розвиток інтелекту, емоційної сфери, стійкості до стресів, впевненості в собі і самоприйняття, позитивного ставлення до світу і прийняття інших, самостійності, відповідальності, мотивації, самоактуалізації. Однак ці перетворення, які мають як якісні, так і кількісні характеристики, у підлітка обумовлені і підготовлені всім шляхом розвитку дитини з перших днів його існування.

Саме в підлітковому віці, відбуваються кардинальні зміни в мотиваційній сфері людини. Ці зміни носять як кількісний, так і якісний характер. За Л. Виготським, протягом порівняно невеликого терміну відбуваються інтенсивні і глибокі зміни в рушійних силах поведінки. За своєю будовою мотиваційна сфера характеризується не основоположними мотивами, а їх ієрархічною структурою, наявністю певної системи підпорядкування різних мотиваційних тенденцій. З розвитком процесів самосвідомості спостерігаються якісні зміни мотивів,

деякі з яких характеризуються великою стійкістю, інтереси виникають на тлі стійкого захоплення за механізмом дії, мотиви стають не безпосередньо діючими, а виникають на основі свідомо поставленої мети і свідомо прийнятого наміру. Виникнення опосередкованих потреб сприяє свідомому управлінню підлітком власними потребами і прагненнями, оволодінню своїм внутрішнім світом, формуванню довгострокових життєвих планів і перспектив [1].

Вихідним моментом для зміни мотиваційної сфери підлітка є соціальна ситуація розвитку дитини – унікальна характерна тільки для цього віку система відносин між дитиною і середовищем [1]. Ці відносини, з одного боку, формують, а з іншого – самі визначаються тими якісно новими психологічними утвореннями, що виникають на певному віковому етапі. Ці новоутворення є широким спектром психічних явищ – від психічних процесів до окремих властивостей особистості. Таким чином, при аналізі мотивації підлітка необхідно враховувати: біологічні зміни (статеве дозрівання); психологічні зміни (ускладнення форм абстрактно-логічного мислення, розвиток самосвідомості, розширення сфери вольової активності); соціальний контекст життя підлітка.

Психологічні аспекти новоутворень підліткового віку представлені у працях видатних українських та зарубіжних психологів: Л. Божович, Ш. Бюллер, Л. Виготського, Е. Еріксона, Г. Костюка, К. Левіна, С. Холла, Е. Шпрангера. У дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, Г. Костюка зазначається, що у підлітковому віці загострюються суперечливі тенденції розвитку [2]. Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв розглядали цей віковий період з точки зору зміни соціальної позиції особистості. Активні пошуки себе та власного у житті формують, на їхню думку, особливу соціальну ситуацію формування особистості у підлітковий період. А найважливішою психологічною умовою для виникнення і розвитку життєвої перспективи її змістовною основою є ціннісні орієнтації [3].

Відомо, що тривалість та інтенсивність протікання підліткового періоду залежить від культурно-історичних умов. Перехід від дитинства до дорослості може бути коротким і суворим, а може затягнутися майже на ціле десятиліття, як це відбувається в сучасному індустріальному суспільстві. У дослідженнях Г. Бреслава, Н. Сергієнка, Н. Слободяник, С. Яковенка зазначено, що підлітковий вік є сенситивним для формування загальної гуманістичної спрямованості особистості, виховання культури почуттів, рис характеру, звичок емоційної децентрації і формування на цій основі співчуття до інших [2]. У

підлітковому віці починає формуватись доросла особистість. І в цьому розвитку особистості в підлітковому віці значну роль відіграють стосунки з іншими значущими для підлітка людьми, і насамперед з батьками, педагогами, однолітками, оскільки контакти із ними первинно визначають уявлення дитини про саму себе [4]. Тому центральним особистісним новоутворенням цього періоду є становлення нового рівня самосвідомості, Я-концепції, що виражається в прагненні зрозуміти себе, свої можливості і особливості, свою схожість з іншими людьми і свою відмінність – унікальність і неповторність. Підлітковий вік характеризується, перш за все, підвищенням значущості „Я-концепції”, системи уявлень про себе, формуванням складної системи самооцінок на підставі перших спроб самоаналізу, порівняння себе з іншими. Підліток дивиться на себе немов би „ззовні”, зіставляє себе з іншими – дорослими і однолітками, шукає критерії такого порівняння. Це дозволяє йому поступово виробити деякі власні критерії оцінки себе і перейти від погляду „ззовні” на власний погляд – „зсередини”. Відбувається перехід від орієнтації на оцінку оточуючих до орієнтації на самооцінку, формується уявлення про ідеальний образ „Я”. Саме з підліткового віку зіставлення реальних і ідеальних уявлень про себе стає справжньою основою Я-концепції. Новий рівень самосвідомості, формуючись під впливом провідних потреб цього віку, проявляється в самоствердженні і спілкуванні з однолітками, й одночасно визначає їх і впливає на розвиток [5].

Отже, головним завданням, яке необхідно вирішити особистості в підлітковому віці, – це стати дорослим як і фізіологічному плані, так і в соціальному. Доречно в цьому випадку згадати слова Л. Виготського про те, що найістотніша риса цього періоду полягає і тому, що епоха статевого дозрівання є разом з тим і епохою соціального дозрівання особистості [1]. Отже, базовою особливістю розвитку особистості в підлітковому віці є різкі, якісні зміни, що торкаються усіх аспектів розвитку.

Визначальне значення в розвитку підлітка як особистості мають мотиви діяльності і поведінки, в яких виражається характер його ставлень до себе, інших людей, суспільства, рівень самосвідомості та соціальної відповідальності. Дослідження співвідношень мотивів, механізму побудови і зміни їх ієрархії, умов і причин трансформації є важливими, оскільки структура особистості являє собою відносно стійку конфігурацію головних, внутрішньо орієнтованих ієрархізованих мотиваційних ліній. Спрямованість особистості підлітка і його ставлень та відносин є парадоксальною: чітка орієнтація на діяльність поєднується

із зануренням у світ мрії, фантазії, а орієнтація на задоволення сьогоденних потреб в спілкуванні, емоційному комфорті, а усвідомлення майбутнього поєднується з орієнтацією на різні інтереси [6].

Однак який конкретний зміст процесу набуття людиною дорослості, що означає бути дорослим? Це означає набуття людиною з необхідним рівнем знань, умінь і навичок, певних особистісних якостей, а також деяких принципів, цінностей і установок, які відповідають вимогам конкретного суспільства і дозволяють самій людині адаптуватися й оптимально функціонувати в ньому.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 4. Детская психология / под ред. Д. Б. Эльконина. Москва : Педагогика, 1984. 432 с.

2. Панов М. С. Формування правової культури як напрям правового виховання підлітків. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки.* 2013. Т. 2, Вип. 11. С. 219–222. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_11_42.

3. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие для студ. вузов. 4-е изд., стереотип. Москва : Издательский центр «Академия», 1999. 672 с.

4. Тимошук О. В. Роль самоствердження в особистісному розвитку дітей-сиріт підліткового віку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Психологія і педагогіка.* 2011. Вип. 17. С. 350–358. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2011_17_40.

5. Амбалова С.А. Современный подросток : факторы его психического развития. *Современные проблемы науки и образования.* 2015. №2-2. С. 330.

6. Глазков В.В. Психолого-акмеологические особенности развития личности подростка. URL : https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=1022.

МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ

Горбатюк Олена Михайлівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”
Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Психологічний захист є одним із найбільш суперечливих компонентів у структурі особистості, оскільки одночасно сприяє як стабілізації особистості, так і її дезорганізації.

Особливості функціонування психологічних захисних механізмів у дитячому та підлітковому віці, сенситивному для розвитку спілкування, простежували Т. Горобець, Є. Карпенко, О. Ковальова, М. Кононова, А. Соловійова, Т. Тулуп'єва.

У словнику із конфліктології розглядають психологічний захист як „спеціальну регулятивну систему, стабілізацію особистості, яка спрямована на усунення або зведення до мінімуму відчуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту, і здійснюється через захисні механізми (компенсацію, гіперкомпенсацію, втечу, раціоналізацію, витіснення, ідентифікацію, заміщення або перенесення, регресію й аутогресію, протест або відмову, сублімацію, конверсію, фантазування тощо)” [2, с. 61]

С. Ренке розглядає захисні механізми особистості як чинник збереження цілісності „Я” – структури, які припускають оцінку таких характеристик: 1) адекватність захисту: наприклад, людина може відновитися після тієї або іншої несвідомої захисної реакції, після цього обговорювати її; 2) гнучкість захисту: наприклад, людина може використовувати різні види захисних реакцій у будь-якій типовій для неї ситуації загрози, тобто „репертуар” її захисної поведінки не сформований занадто жорстко; 3) зрілість захисту: відносно більш зрілими вважаються механізми інтелектуальності, сублімації, придушення, раціоналізації, зміщення без частого використання більш примітивних форм проєкції, заперечення, інтродекції [4].

Американський дослідник М. Бонд (адаптований російською вченою О. Тунік), досліджуючи структуру психологічних захистів поділив їх на чотири блоки (групи). Перший блок – неадаптивні (неефективні) захисти (це неусвідомлювані способи зменшення дії стресогенних чинників, які використовує суб'єкт); другий блок – викривлення образу (це неусвідомлювані способи захисту, які не дозволяють людині сприймати об'єктивну реальність без суттєвих викривлень образу дійсності і образу власного Я); третій блок – самоприниження/самозвинувачення (помірно адаптивні) (це неусвідомлюване або напівусвідомлюване самоприниження суб'єкта поряд із відмовою від вираження своїх істинних почуттів та емоцій); четвертий блок – адаптивні захисти (це неусвідомлювані прийоми, які дозволяють людині продуктивно взаємодіяти з навколишнім світом та власним „Я”) [5].

Захисні механізми – це прийоми опрацювання інформації, за допомогою яких особистість захищається від внутрішнього та зовнішнього напруження. Захисні механізми дають змогу виключити

реальність (заперечення), уникнути реальності (витіснення), перевизначити реальність (раціоналізація), надати реальності протилежного значення (реактивне утворення). Захисні механізми виносять внутрішні почуття особистості і приєднують їх до реалій зовнішнього світу (проекція), розщеплюють реальність на певні елементи (ізоляція), допомагають втекти від реальності (регресія) та переконструювати реальність (сублімація). Кожний механізм захисту є перешкодою у продуктивному розумінні реальності світу та власної особистості [3, с. 213].

Захисні механізми особистості надзвичайно важливі для психологічної саморегуляції, оскільки дозволяють підтримувати психіку в динамічній рівновазі. Вони скорочують „час реакції на подразник” і сприяють підтримці внутрішнього комфорту. У той же час, як всякий „механізм”, вони неконтрольовані і, поки залишаються неусвідомленими, перешкоджають нашому розумінню самих себе (та й інших людей).

Під час „використання” механізмів психологічного захисту людина втрачає різну кількість енергії, в залежності який механізм зараз працює. Енергія, яку витрачає людина на видозмінення реальності та зняття напруги вже не може бути використана у позитивній і конструктивній формі поведінки чи діяльності. Захисні механізми можуть виникати ситуативно, або починають переходити у переважаючу поведінку. Постійне неконструктивне витрачання енергії може призвести до того, що людина буде втрачати здатність адаптуватись до постійно мінливої реальності.

Зустрічаються випадки коли захист не спрацьовує і у людини настає криза, тому що тоді тривога оволодіває особою. Але тривожність можна розглядати як сигналом небезпеки, так і структурним компонентом психічних розладів. Захисні механізми психіки виникають завжди при виникненні сигналу небезпеки, але можна визначити „норму” психологічного захисту. Норма у використанні Его-захисту визначається за такими параметрами як адекватність захисту, гнучкість та зрілість, що виражається у ступені напруження захистів, які, у свою чергу, зумовлюють психологічне благополуччя особистості. Слід звертати увагу на такі характеристики: адекватність захисту, тобто людина після використання захисного механізму може визначити її та проаналізувати; гнучкість захисту проявляється у тому, що людина може бути варіативною у використанні психологічних захистів у типових, повторюваних ситуаціях; зрілість захисту, прикладом є використання більш зрілих захисних механізмів, таких як інтелектуалізація, сублімація, раціоналізація. І майже не використання такого захисту як проекція,

регресія та заперечення. Таким чином, система Его-захистів детермінує психологічне благополуччя особистості.

Автори класифікують захисні механізми за трьома показниками [1]: 1) захисти, які опосередковують сприйняття інформації – „природні”, блокування інформації, несвідоме виключення її зі сфери свідомого; 2) захисти, які опосередковують різноманітні форми викривлення (трансформації) інформації – „інтегративні”, пов'язані з несвідомою оцінкою змісту небажаної для психіки інформації, її змінами, неадекватністю оцінки; 3) захисти, що базуються на первинних примітивних формах психічних проявів – „ретрозахисти” використовують механізми, які виникли в дитинстві, практично без змін.

Особистість постійно перебуває серед людей, під постійним тиском великого потенціалу зовнішнього психічного, яке чинить на неї і негативний, і позитивний вплив. Загальна мета захисних механізмів полягає у послабленні почуття страху й тривоги, збереженні самооцінки. Захист підсилює самоповагу людини й захищає її від небезпеки, що насувається, від загрозливих переживань, зберігаючи при цьому цілісність „Я-структури”.

Психологічний самозахист включає в себе уявлення, установки, цінності, зниження сили негативних емоцій, пошук способів взаємодії з ситуацією, мобілізацію суб'єктивних ресурсів на взаємодію із ситуацією, здійснення адекватної взаємодії з навколишнім середовищем. Психологічний самозахист являє собою систему захисних механізмів, яка допомагає людині жити у злагоді з самим собою та з навколишнім світом.

Для роботи з механізмами психологічного захисту підлітка потрібно зменшити тривожність, укріпити „Я”, підняти самооцінку, допомогти усвідомити власні механізми психологічного захисту та замінити їх на більш адаптивні стратегії опанування травмуючими психіку обставинами. Тобто розкрити, переробити та усвідомити свої механізми психологічного захисту для того, аби навчитися контролювати їх або взагалі усунути.

Список використаних джерел:

1. Демина Л.Д., Сальникова И. А. Психическое здоровье и защитные механизмы личности : учебное пособие. Москва : 1999. 270 с.
2. Конфліктологія. Словник : поняття, категорії, терміни / за ред. : М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука. Львів : ЛІВС, 2007. 205 с.
3. Копець Л. В. Психологія особистості : навч. посіб. нац. ун-т „Києво-Могилян. акад.”. Київ, 2007. 460 с.
4. Ренке С. О. Захисні механізми особистості як фактор збереження цілісності „Я” – структури. *Проблеми сучасної психології*. 2010. № 10. С. 667–676.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ З СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Данкевич Іван Тарасович

студент II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

Самоставлення є необхідним компонентом особистості, який впливає на ставлення до життя, адекватне ставлення людини до самої себе, є умовою благополучного функціонування людини як суб'єкта суспільних відносин.

Підлітковий вік – найскладніший і найважчий період становлення особистості людини. У самосвідомості відбуваються значні зміни: виникає завзяте бажання бути дорослим. Тому, в цей важкий для підлітка період важлива підтримка і розуміння з боку дорослих. Потрібно перебудовувати стосунки з ним так, щоб він міг продовжувати гармонійно розвиватися [3].

В підлітковому віці з'являється новоутворення – самоставлення, при цьому підліток починає усвідомлювати себе як особистість – член суспільства і учасник міжособистісних взаємин, але центральним новоутворенням у самоставленні підлітка є почуття дорослості, що виявляється в прагненні бути й вважатись дорослим, провідною діяльністю, якого виступає інтимно-особистісне спілкування, провідною функцією самоставлення підлітка є соціально-регуляторна. Для підлітка властиве прагнення до подолання власних недоліків, у зв'язку з яким виникає самовиховання. Отже, уявлення дитини про себе починають складатися в процесі взаємодії з батьками, однолітками, вчителями. Але саме батьки слугують основним джерелом задоволення провідних потреб дитини, і її емоційна прив'язаність до них породжує своєрідну залежність самосвідомості від батьківського ставлення та наявного в батька образу дитини, і саме в сім'ї закладається основа для сприятливого або несприятливого розвитку самоставлення дитини [3].

Сім'я, а саме – стиль виховання, стосунки з батьками, складні життєві обставини можуть як позитивно так і негативно вплинути на самооцінку та самоствавлення підлітка. Підтримка сім'ї та прийняття батьками інтересів своєї дитини – це найбільш виразні чинники впливу на розвиток ставлення до себе і рівень загальної самооцінки підлітка. Сприятлива атмосфера в сім'ї та доброзичливе ставлення батьків є важливою умовою формування подальшого підкріплення позитивного самоствавлення підлітка. Грубе, негативне ставлення має протилежну або навіть руйнівну дію для розвитку самооцінки: поведінка підлітків спрямована на невдачу, вони бояться ризикувати, уникають участі у змаганнях; їм властиві такі риси характеру як агресія та грубість, а також високий рівень тривожності [1].

Ставлення до себе, критичність, вимогливість до себе є основою розвитку самооцінки. Розвиток самоствавлення починається з виокремлення себе, як об'єкта ставлень інших людей та суб'єкта взаємовідносин. Самоствавлення є необхідним компонентом самооцінки особистості, на який впливає ставлення до життя, адекватне ставлення людини до самої себе, є умовою благополучного функціонування людини як суб'єкта суспільних відносин [1, с. 105]. А залежно від характеру самоствавлення (позитивне/негативне) формується образ світу. Підґрунтям для формування позитивної самооцінки підлітків з сімей, які опинились у складних життєвих обставинах є, перш за все, самоповага й адекватне самоприйняття, які виходять із розуміння власних як переваг, так і недосконалостей, вад, обмежень, а також з усвідомлення особистісної вартості, гідності і цінності людського життя. У підлітковому віці оцінкові еталони, визначаючись ідеалом, в якому виступають різні види оцінок, що надаються підлітку ровесниками та батьками, вчителями, в плані „Я” спрямовуються на пошуки відповіді на питання, якою є особистість в очах оточуючих людей, наскільки вона відрізняється від інших людей і наскільки схожа чи наближена до власного ідеалу [2].

Список використаних джерел:

1. Качинська А. В. Чинники впливу на розвиток самоствавлення у підлітковому віці. *Наука – практика. Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 8-9. 2013. С. 105 – 107.
2. Столярчук О. А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19666903.pdf> (дата звернення : 24.02.2020)
3. Сухарева Є. М. Розвиток самоствавлення і самооцінки у підлітковому віці. *Сучасна наука: тенденції та перспективи*. Матеріали internet-конференції 15-19 травня 2017 р. Мелітополь, 2017. С. 277 – 280.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ НЕВРОТИЧНИХ ПОРУШЕНЬ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Емгрудт Віта Василівна

студентка II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

Події ж, які відбуваються в зоні проведення бойових дій характеризуються високою інтенсивністю, напруженістю, швидкоплинністю. За цих умов психіка військовослужбовців функціонує на межі допустимих навантажень. Постійні стресові ситуації призводять до виникнення психічних травм і психічних розладів короткочасного чи довготривалого характеру.

В. Стасюк до основних чинників розвитку невротичних порушень у військовослужбовців відносить: пряму та опосередковану загрозу життю, недостатність та невизначеність інформації, порушення режиму сну, дефіцит часу на прийняття рішень, надвисокий рівень відповідальності за виконання, невідповідність професійних навичок вимогам, що висуваються умовами бою до особистості, психологічну невідповідність військовослужбовців до умов бойових дій, відсутність належного матеріально-технічного забезпечення для ведення бою (засобів особистого захисту, зброї тощо), відсутність довіри до командування, порушення комунікації між підрозділами тощо [7]. Також, формування невротичних порушень відбувається внаслідок того, що людина потрапляє в надзвичайну для себе ситуацію, якою є бойові дії.

У військовій психології проблемою профілактики невротичних порушень у військовослужбовців займалися такі вітчизняні дослідники: О. Блінов (формування емоційної стійкості у військовослужбовців), О. Кокур (психологічне відновлення військовослужбовців), В. Литкін, Є. Потапчук, В. Савицький, О. Сиропятов, О. Друзь (охорона психічного здоров'я учасників боєвих дій), І. Приходько (психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців), З. Кісарчук, Я. Омельченко, Л. Литвиненко (психологічна допомога військовослужбовцям), О. Сафін (психологічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх офіцерів-прикордонників), Н. Тарабріна (посттравматичні стресові розлади), В. Ягупов (військова психологія) [3; 5; 8; 10] та ін.

Фундаментальним у розумінні невротичних порушень є поняття невроз (певго-нерв, osis – захворювання) – це функціональне оборотне

захворювання в основі якого лежить порушення, зрив вищої нервової діяльності, викликане перенапруженням основних кіркових процесів (гальмування – збудження) або перенапруженням їх рухомості в результаті впливу психічної травми або тривалої перевтоми. В даний час у науковій літературі невроз визначаються як перехідні психогенні стани, функціональні психічні захворювання, що характеризуються астеничними нав'язливими та істеричними розладами з тенденцією до затяжного перебігу, а також тимчасовим пониженням розумової та фізичної працездатності. Відомий фізіолог І. Павлов характеризував неврози „як зустріч організму з надмірними умовами зовнішнього середовища”, що викликає зрив вищої нервової діяльності, у результаті чого змінюється поведінка людини, порушується емоційна сфера і на цьому фоні з'являються різноманітні вегетативні порушення. Б. Карвасарській давав наступне визначення поняття невроз: „Це захворювання, котре супроводжується афективним станом, який називається тривожність” [1]. А. Петровський та М. Ярошевський під неврозом розуміють нерво – психічне захворювання, психогенне за своєю природою, в основі якого лежить непродуктивне і нераціональне вирішення протиріччя між особистістю і важливими для неї сторонами діяльності, котре супроводжується виникненням болісних переживань невдачі, незадоводелених потреб, недосяжності життєвих цілей, непоправності втрати і тощо. Це протиріччя невротичний конфлікт – закладається переважно в дитинстві в умовах порушення стосунків з мікросоціальним середоовищем, в першу чергу з батьками. Психогенний характер неврозів говорить про те, що вони викликані дією переважно психологічних факторів (переживання невротичного конфлікту) і пов'язані з активізацією психотравмуючих ситуацій [9].

Загалом вчення про невротичні порушення історично характеризується двома тенденціями. Одні дослідники виходять з визнання детермінованості невротичних феноменів певними патологічними механізмами біологічної природи, хоча і не заперечують ролі психічної травми як пускового механізму виникнення захворювання. Проте, як зазначає О. Коқун сама психотравма при цьому виступає як одна з можливих і рівноцінних екзогеній, що порушують гомеостаз [3]. Друга тенденція у вивченні природи невротичних порушень полягає в припущенні про те, що вся клінічна картина невротичного порушення може бути виведена з одних лише психологічних механізмів. При аналізі фактора психічної травми виділяються наступні її характеристики: інтенсивність, зміст, значимість і актуальність, патогенність, гострота появи (раптовість), тривалість, повторюваність. Слід зазначити, що для

того щоб нервовий зрив у вигляді стресу набув характеру стійкого, довготривалого функціонального розладу нервової системи, необхідно щоб одночасно включилися у дію наступні чинники: вроджені, генетично зумовлені властивості нервової системи, надбані дефекти виховання, перевтома, недосипання тощо[1].

В. Мясичев вважає, що у виникненні неврозів відіграють роль три основних типи невротичних конфліктів: істеричний, obsесивно-психостенічний і неврастенічний [4]. Подібний підхід визначав значимість не стільки психічної травми в ізольованому вигляді, скільки базових психологічних параметрів особистості. Перший з відзначених типів конфліктів (істеричний) визначається надмірно завищеними претензіями особистості, що завжди сполучається з недооцінкою або повним ігноруванням об'єктивних реальних умов або вимог оточуючих. Варто підкреслити, що його відрізняє перевищення вимогливості до оточуючих над вимогливістю до себе і відсутність критичного відношення до своєї поведінки. У генезі цього типу конфлікту істотного значення набуває історія розвитку особистості і процес формування системи її життєвих відносин.

Другий (obsесивно-психостенічний) тип невротичного конфлікту обумовлений суперечливими власними внутрішніми тенденціями і потребами, боротьбою між бажанням і почуттям обов'язку, між моральними принципами й особистими прихильностями. При цьому, якщо навіть одна з них і стає домінуючою, але продовжує зустрічати опір іншої, створюються сприятливі можливості для різкого посилення психічної напруги і виникнення неврозу нав'язливих станів.

Конфлікт третього типу (неврастенічний) являє собою протиріччя між можливостями особистості, з одного боку, її прагненнями і завищеними вимогами до себе – з іншого. Особливості конфлікту цього типу найчастіше формуються в умовах, коли постійно стимулюється нездорове прагнення до особистого успіху без реального врахування сил і можливостей індивіда.

Як зазначає З. Кісарчук, причиною розвитку невротичного порушення у військовослужбовців, може бути відсутність інформації, яка має особливе значення для військовослужбовця (чим сильніший афект, тим вища тривога і розлад) [2]. Чекання неприємної події викликає нервову напругу, більше ніж сама подія. Слід зазначити, що невротичні порушення у військовослужбовців виникнуть, якщо психогенний фактор має велику силу чи тривалу дію. В. Стасюк зазначає, що вагомим фактором у виникненні неврозів є негативні емоційні стани, а саме: страх, тривога, журба, образа, гнів, ненависть,

агресивність, туга [7]. На його думку, хронічні емоційні стани обумовлюють неминучі хроніфіковані вісцеровегетативні розлади. Б. Карвасарский зазначає, що вагома роль у виникненні неврозів надається розвитку невротичним властивостям особистості [1]. Під невротичними властивостями він розглядає стійкі риси особистості, які можуть бути притаманні як здоровій людині, так і людині, хворій неврозом. Ці риси стають невід'ємною частиною характеру, приймаються людиною без критики, з'являються в результаті внутрішньоособистісного конфлікту і є своєрідними способами (заміщеннями) адаптації до умов соціокультурного середовища. Р. Лазарус вважає, що невротичний зрив може бути у будь-якої людини, проте у деяких людей є схильність до виникнення невротичних порушень. Це частіше всього люди, які мають акцентуовані риси характеру [9]. Наявність акцентуації характеру в умовах психотравматизації може стати сприятливим ґрунтом для виникнення невротичних порушень. За даними А. Лічко, певним типам акцентуації характеру властиві певні форми невротичних порушень, а саме: а) астено-невротичні і лабільні типи акцентуації призводять у відповідних умовах до виникнення неврастенії; б) сенситивний, психоастенічний і рідше астеноневротичний являються сприятливим ґрунтом для розвитку обсессивно-компульсивного чи тривожно-фобічного порушення; в) істероїдний, лабільно-істероїдний, істероїдно-епілептоїдний, шизоїдно-епілептоїдний тип акцентуації призводить у відповідних умовах до виникнення дисоціативних порушень [9].

Таким чином, важливою особливістю невротичних порушень є те, що при невротичних порушеннях первинні особистісні риси, пов'язані з особливостями темпераменту, проявляються перш за все в афективній сфері; вторинні риси виявляються у порушенні системи відносин і є глибинними особовими порушеннями, які мають внутрішньоособистий характер; третинні особові риси виявляються вже на поведінковому рівні і можуть проявлятися в труднощах і проблемах з іншими людьми.

Список використаних джерел:

1. Карвасарский Б. Неврозы. Москва : Медицина, 1990. 576с.
2. Кісарчук З.Г., Омельченко Я.М., Лазос Г.П., Литвиненко Л.І. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посібник. Київ : ТОВ „Видавництво „Логос”. 2014. 207 с.
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками АТО на етапі відновлення : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
4. Мясищев В. М. Личность и неврозы. Ленинград : Медицина. 1960. 428 с.

5.Савицький В.Л., Сиропятов О.Г., Друзь О.В. Концепція Державної програми розвитку системи охорони психічного здоров'я у Збройних силах України до 2020 року, 2014. 10 с.

6.Сиропятов О.Г., Осьодло Г.В. Клінічні стандарти реабілітації комбатантів з бойовою психічною травмою, 2014. 52 с.

7.Стасюк. В.В. Основні негативні емоційні стани військовослужбовця у процесі військово-професійної діяльності. *Військово-спеціальні науки.* №27. 2012. С.15–19.

8.Тарабрина Н. В. Практическое руководство по психологии посттравматического стресса. Ч. 1. : Теория и методы. Москва : Изд-во “Когито–Центр, 2007. 208 с.

9.Трофімов Ю. Л. , Рибалка, В. В., П. А. Гончарук. Психологія : підручник. Київ : Либідь, 2000. 558 с.

10. Ягупов В. Військова психологія : підручник. Київ : Тандем, 2004. 656 с.

МОТИВАЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Катеренчук Олександр Григорович

студент I курсу спеціальності „Психологія”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Волинець Н. В.

На сучасному етапі розвитку України проблема підготовки та становлення висококваліфікованих фахівців має дуже важливе значення. Професійна підготовка фахівців різних спеціальностей у будь-якій країні є надзвичайно важливим завданням держави. Його розв'язання набуває своєї гостроти в залежності від того, наскільки їхня професійна діяльність впливає на важливі сфери життєдіяльності суспільства.

В умовах соціально-економічних, політичних, культурних перетворень в країні до випускника вищого навчального закладу, завтрашнього спеціаліста, ставляться особливі вимоги. До них відносяться такі як: високий рівень професіоналізму, активність, творчість тощо, які визначаються особливостями мотиваційної сфери особистості, а саме її мотиваційною готовністю до майбутньої професійної діяльності.

Професійна готовність допомагає фахівцю успішно виконувати свої обов'язки, швидко адаптуватися до мінливих умов праці та сприяє подальшому професійному вдосконаленню. Однією із найважливіших умов формування професійної готовності є мотиваційна готовність до майбутньої професійної діяльності. Саме поняття „готовність”

визначається як „приведення в активний стан усіх психофізіологічних систем людського організму, необхідних для ефективного виконання певних дій” [1]. Психологічна готовність сприяє не лише збагаченню знань, умінь та навичок, але й ефективній роботі, розвитку професійної готовності.

Питання готовності до професійної діяльності майбутнього фахівця вивчалось і вивчається багатьма вченими з позицій різних підходів і на різних рівнях. Проблема мотиваційної готовності до професійної діяльності у психолого-педагогічній літературі розглядається науковцями через особливості професійної підготовки фахівців різних спеціальностей та специфічних видів діяльності (О. Бандурка, Х. Дмитерко-Карабина, О. Коптяєва, А. Яблонський).

А. Яблонський зазначає, що „мотиваційна готовність майбутніх учителів до професійної діяльності є складним індивідуально-психологічним утворенням, яке поєднує усвідомлення особистістю значущості майбутньої професійної діяльності вчителя, що інтегрується з розвитком професійно значущих якостей і цінностей та наявністю образу своєї професії, власної професійної поведінки і супроводжується прагненням займатися цією діяльністю після закінчення вищого навчального закладу” [2]. Науковці визначають мотиваційну готовність як: сукупність внутрішніх мотивів, які є адекватними інноваційній діяльності та забезпечують успішне її засвоєння і здійснення (О. Коптяєва)[3]; як один з провідних компонентів у структурі психологічної готовності до праці, адже розвиток та реалізація інструментальних властивостей можуть бути ефективними лише за умови їх концентрування навколо мотиваційного ядра особистості фахівця, його

професійно-значущої спрямованості (Х. Дмитерко-Карабина) [4].

У структурі мотиваційної готовності до діяльності А. Яблонський виділяє цілісні та взаємопов’язані такі її підструктури, як особистісну (зі сформованими значущими якостями) та мотиваційну (зі сформованим комплексом стійких мотивів). Ці підструктури об’єднанні професійною діяльністю і визначають якість формування психологічної готовності до неї[2].

О. Коптяєва виділяє такі головні компоненти мотиваційної готовності до інноваційної діяльності: вияв інтересу до новизни, бажання займатися інноваціями у діяльності, переживання позитивних емоційних станів, які викликані інноваціями, прагнення оцінити свій професійний і особистісний досвід із позиції інновацій. Формуючим компонентом

мотиваційної готовності до інноваційної діяльності виступає на думку автора, інтерес, викликаний новизною у діяльності [3].

Структурними елементами мотиваційної готовності до професійної діяльності майбутніх практичних психологів за Х. Дмитерко-Карабиною, виступають: позитивне ставлення, інтерес суб'єкта до своєї професії, орієнтація на мотиви та цінності обраної професійної діяльності, потреба в ній, а також потреба в досягненнях і самовдосконаленні [4].

Отже, мотиваційна готовність до професійної діяльності – це усвідомлений та активно-діяльнісний стан, який забезпечує особистісну й професійну самореалізацію та самоактуалізацію під час вирішення професійних проблем на основі психолого-педагогічної компетентності, особистісного та професійного досвіду, творчого використання індивідуально-психічних особливостей та інтелектуального потенціалу в процесі професійної діяльності. Структурними компонентами мотиваційної готовності до професійної діяльності майбутніх молодих спеціалістів є: задоволеність здійсненим професійним вибором, професійна самовизначеність, бажання працювати у майбутньому за фахом, що мотивується зацікавленістю змістом власної професійної діяльності; сформований комплекс стійких мотивів.

Також існує низка проблем щодо підготовки майбутніх спеціалістів, які притаманні вищій освіті. О. Бандурка, аналізуючи процес реформування вищої школи визначає проблему доцільності досягнення високого рівня підготовки спеціаліста (на основі зусиль викладачів, студента, його батьків) тому, що в подальшому виникають ускладнення із працевлаштуванням молодого спеціаліста, його становленням на виробництві та інших сферах діяльності, забезпеченням його соціальних і правових гарантій, які нині держава фактично не реалізує, попри декларування цього в законах [5]. Як результат це плінність кадрів, небажання працювати за отриманим фахом і неможливість використати свої знання там, де можливо це зробити найбільш ефективно тому, що для цього немає певних умов.

О. Бандурка наголошує, що навчання у вищих навчальних закладах повинно забезпечуватися трьома компонентами: наявністю студента, слухача (курсанта), наявністю науково-педагогічного складу; належною матеріально-технічною базою [5]. Крім цього потрібно враховувати четвертий компонент – бажання студента навчатися, його мотивацію до навчання. Часто такої мотивації немає, оскільки сучасний студент не бачить перспектив використання здобутих знань, тобто можливості професійної самореалізації за спеціальністю в нормальних умовах за достойну платню.

Таким чином, для підвищення рівня підготовки сучасних фахівців до успішної професійної діяльності дуже важливим завданням є розвиток професійної мотивації студентів вищих навчальних закладів. В процесі навчання вища школа повинна систематично формувати мотивацію студентів до професійної діяльності за допомогою фахової практики, розкриття можливостей позитивного використання професійного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : „Академвидав”, 2006. 424 с.
2. Яблонський А. І. Мотиваційний компонент в структурі мотиваційної готовності студентів до педагогічної діяльності. *Вісник харківського університету. Серія „Психологія”*, 1997. № 395. С. 134–138.
3. Коптяева О. Н. Афанасьева Н. В. Особенности мотивации инновационной деятельности учителей. *Вестник ЧГУ – Череповец*. 2007. №1 С. 110–114.
4. Дмитерко-Карабина Х. М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : Вид-во „Плай” Прикарпатського університету. 2004. Вип.9. Ч.2. С. 23–32.
5. Бандурка О. М. Про сьогодення вищої освіти в Україні. *Вища школа*. 2011. № 9. С. 7–15.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кісілюк Євгенія Сергіївна

студент I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Кондратюк С. М.

Професійне самовизначення – важливий етап життєвого самовизначення особистості. Діяльність особистості із самовизначення і самореалізації в професії є важливою сферою її соціальної активності й збуджується та регулюється складною системою мотивів.

У Національній доктрині розвитку освіти України проголошено завдання формування самостійної та самодостатньої особистості, здатної до професійного розвитку, активної адаптації на сучасному ринку праці та творчої самореалізації. Ці завдання пов'язані з новими вимогами суспільства до реформування української освіти та здійснюються на засадах гуманізації, що актуалізує проблеми особистісного і професійного самовизначення.

Найактивніше людина проходить період професійного самовизначення саме у період навчання. Вища школа у всі часи відігравала роль вихователя інтелігенції, творця кадрів, здатних розвивати професійну діяльність, розширювати, а не лише відтворювати соціальний досвід, перетворювати та множити нові знання, цінності.

Вищий навчальний заклад є найважливішим етапом освоєння професії, початком професійного становлення, яке полягає в активному, свідомому утвердженні людини у професійній позиції на основі засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, оволодіння професійними вміннями. В зрілому юнацькому віці відбувається адаптація студента-новачка до навчального закладу, діяльності в умовах вищої школи. Колишній школяр мусить суттєво перебудувати свої уявлення про навчання, звички, поведінку, на нових засадах забезпечити власну самоорганізацію [5, с. 286].

У структурі особистості однією із визначальних її сторін є процес самовизначення, що розглядається у філософії, соціології, педагогіці та психології. У теоретичних дослідженнях проблеми самовизначення особистості визначальними є такі її аспекти як суспільна сутність та природа, поєднання об'єктивного та суб'єктивного, класифікація спрямованостей у суспільстві та ін.

І. Вачков стверджує, що особистісне самовизначення розглядається як вищий прояв життєвого самовизначення. Особистісне самовизначення відбулося, якщо людина виступає в соціумі як самобутня унікальна особистість, що заслужила повагу й визнання інших людей [4, с. 107].

Самовизначення, таким чином, це „відносно самостійний етап соціалізації, сутність якого полягає у формуванні усвідомлення мети і сенсу життя, готовності до самостійної життєдіяльності на основі співвіднесення своїх бажань, наявних якостей, можливостей і вимог, які пред'являються до нього з боку оточуючих і суспільства” [6, с. 166].

Вивчення самовизначення на етапі професійного навчання необхідне для розуміння механізмів становлення суб'єкта навчальної та наукової діяльності, факторів, що сприяють найшвидшому і продуктивнішому включенню у професійну діяльність.

П. Щедровицький зазначає, що „сенс самовизначення – у здатності людини будувати саму себе, свою індивідуальну історію; в умінні постійно переосмислювати власну сутність” [7, с. 32]

Підготовка молоді до професійного самовизначення – це складний довготривалий процес, здійснення якого можливе лише за умови врахування соціально-економічних змін у суспільстві та індивідуально-психологічних особливостей кожного школяра. Готовність до свідомого

вибору фаху – це передумова професійного самовизначення молоді та, водночас, складне структурне утворення взаємопов'язаних і поєднаних переконаннями морально-вольових якостей особистості, способів поведінки, знань про професії, практичні вміння та навички, сформовані відповідно до вимог суспільства й можливостей освітньо-виховного процесу в школі.

Готовність до свідомого вибору професії передбачає:

- моральну готовність – усвідомлення суспільного й особистісного значення праці, прагнення максимально виявити власні сили, здібності в праці, позитивне ставлення до різних видів трудової діяльності;

- психологічну готовність – свідомий вибір професії відповідно до наявних здібностей та можливостей. Стан психологічної готовності зумовлюють: усвідомлення людиною власних потреб, вимог суспільства, колективу, поставлених цілей; прогнозування виявлення власних інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових процесів, оцінювання співвідношення власних можливостей, рівня намагань і необхідності досягнення певного результату;

- практичну готовність – загальні та спеціальні знання, загальношкільні та спеціальні вміння й навички.

Д. Закатнов пропонує розмежувати соціологічний і психологічний підходи до самовизначення, щоб запобігти змішуванню цих підходів та привнесенню специфічного соціологічного підходу в психологічне дослідження і, як наслідок, втрати власне психологічного змісту. Далі дослідник визначає проблему самовизначення як основну проблему „взаємодії індивіда і суспільства, у якій як у фокусі висвітлюються основні моменти цієї взаємодії: соціальна детермінація індивідуальної свідомості і роль власної активності суб'єкта в цій детермінації” [2, с. 20].

До зовнішніх умов професійного самовизначення віднесено: престижність і затребуваність професії, зміст професійної діяльності (або предмет праці), наявність/відсутність об'єктивної можливості вступу в конкретний вищий навчальний заклад і вплив сім'ї; до внутрішніх – індивідуально-психологічні особливості особистості (включаючи її соціально-психологічні установки), систему ціннісних орієнтацій і мотивів [1].

Виходячи з особистісного підходу, С. Боровіков виділяє чотири стадії процесу професійного самовизначення: виникнення та формування професійних намірів та первинне орієнтування в різних сферах праці (старший шкільний вік). На цій стадії відбувається переоцінка навчальної діяльності: в залежності від професійних намірів, змінюється мотивація; професійне навчання як освоєння вибраної професії; професійна

адаптація, яка характеризується самостійною трудовою діяльністю, формуванням індивідуального стилю діяльності та включенням в систему виробничих та соціальних стосунків; самореалізація в праці (часткова або повна) – виправдання або не виправдання тих очікувань, які пов'язані з професійною діяльністю. Ситуація вибору професії характеризується двобічністю: з одного боку – світ професій, який має шонайширший спектр різних характеристик, з іншого – суб'єкт вибору професії, особистість з усіма її особливостями [3].

Таким чином, сучасне розуміння професійного самовизначення охоплює проблеми взаємозв'язку професійного самовизначення із загальним життєвим самовизначенням особистості, впливів на особистість навколишнього соціального середовища, професійного становлення і необхідність активної життєвої позиції людини. Особливістю професійного самовизначення на етапі навчання у ЗВО є формування професійної самосвідомості, основними характеристиками якої є прагнення до відкриття свого внутрішнього світу, виражена спрямованість на майбутнє, відносна стабілізація процесів самосвідомості, висока самокритичність.

Список використаних джерел:

1. Болучевская В.В. Профессиональное самоопределение будущих специалистов помогающих профессий : монография. Волгоград : ВолГМУ, 2010. 264 с.
2. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. Київ: Педагогічна думка. 2012. 160 с.
3. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности: учебное пособие / С. А. Боровикова, Т. П. Водолазская, М. А. Дмитриева, Л. Н. Корнеева ; за ред. Г. С. Никифорова. Санкт-Петербургский государственный университет. СПб : Изд-во СПбГУ, 1991. 152 с.
4. Професійна діагностика / упорядник Т. Гончаренко. Київ : Ред. загальнопед. газ., 120 с.
5. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. 2-ге вид., доповнене. Київ : Академвидав, 2011. 368 с.
6. Сафин В.Ф., Ников Г.П. Психологический аспект самоопределения личности. *Психологический журнал*. 1984. Т. 5. № 4. С. 165 – 174.
7. Щедровицкий Г.П. Проблемы методологии системного исследования. Москва : Знание, 1964. 48 с.

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ СОМАТИЧНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ ЯК ПРОЯВУ ПСИХІЧНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ

Кобрин Ірина Володимирівна

студентка II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. пед. н. Войціх І. В.

Однією з найбільш актуальних і перспективних у сучасній психології є проблема дослідження особистісних аспектів індивідуального здоров'я людини. Це закономірно впливає з провідного методологічного підходу науки – принципу суб'єктності, а також зумовлено, зокрема, суспільними процесами, пов'язаними зі зміною пріоритетів на користь збереження унікальності внутрішнього світу особистості. Наукові пошуки в галузі визначення шляхів і розробки психологічних методів підтримки та розвитку індивідуального здоров'я людини відповідають завданням.

Сприйняття пацієнтами свого здоров'я, його суб'єктивні оцінки вважаються одними з найважливіших для визначення результативності у процесі контролю і подолання хвороби [1, с. 148].

Концепцію „внутрішньої картини здоров'я” (ВКЗ) обґрунтував у 1988 р. В. Каган [2]. За його трактуванням, внутрішня картина здоров'я – це цілісне уявлення, „для-себе-знання” про здоров'я; це особистісна установка, що визначає здоровий спосіб життя, терміни звертання по допомогу, адресовані медицині очікування, задоволеність отриманою допомогою, а часто і її ефективність [3].

В останні роки в науковій літературі з'явилося багато праць, присвячених вивченню внутрішньої картини здоров'я [5, с. 19]. У зв'язку з тим, що ВКЗ визнається психосоматичним потенціалом людини, авторами зазначається необхідність дослідження психологічних особливостей суб'єктивного відображення здоров'я хронічно хворих, що дасть можливість оптимізувати терапевтичний процес на основі активізації особистісних ресурсів. Також констатується необхідність розробки адекватних уявлень про індивідуальне здоров'я людини діагностичних критеріїв та виділення типів ВКЗ.

Взаємодія лікаря та пацієнта досліджувалася також в контексті різних соматичних, психологічних, неврологічних і психічних розладів, а також з урахуванням психосоматичного статусу пацієнта. Особлива увага приділялася психологічному дослідженню здоров'я як окремої життєвої

цінності. Подібний підхід до здоров'я людини зробив можливим перехід від нормативно-фактологічної до гуманістичної парадигми вивчення цього феномена.

Для медичної психології одним з найважливіших відносин в особистісній структурі хворого є ставлення до хвороби. Розгляд цього ставлення з позицій концепції В. Мясищева представляється досить конструктивним, оскільки дозволяє узагальнено відобразити психологічний зміст таких понять, як „внутрішня картина хвороби”, „переживання хвороби”, „реакція особистості на хворобу”, „свідомість хвороби” тощо, в рамках яких в даний час і відбувається обговорення проблеми „особистість – хвороба” [6, с. 18].

Застосовувані в соматичній клініці експериментально-психологічні методи спеціально не орієнтовані на вивчення ставлення до хвороби. Вони, зрозуміло, в загальному плані дають інформацію про психологічні механізми формування, поведінкові прояви і емоційні аспекти особистісних реакцій хворих, але не вирішують спеціальну задачу діагностики типів ставлення до хвороби і визначення особливостей дезадаптації у зв'язку із захворюванням.

У сучасній медицині психогенні чинники відіграють головну роль у розвитку соматизованих патологічних станів. Значне зростання соматичної симптоматики в загальній структурі захворюваності набуло характеру стійкої тенденції як в структурі розладів психічної сфери, так і в клініці соматичних захворювань [6].

Теоретичні дослідження механізмів формування соматогенних розладів традиційно проводили в рамках двох принципово різних парадигм, основні положення яких були сформульовані ще в період античної медицини. Відповідно до першої з них – „психоцентричної” – причинно-наслідкові співвідношення спрямовані від „психічної” складової захворювання до „соматичної”. Відповідно постулюється первинність психічних процесів при формуванні соматичних розладів. Протилежні причинно-наслідкові співвідношення спрямовані від „соматичної” складової захворювання до „психічної” і є характерними для другої – „соматоцентричної” парадигми, при цьому основне значення у формуванні соматичних розладів належить соматичним процесам.

Однак, незважаючи на наявність багаточисленних теорій, що намагаються пояснити етіологію і патогенез психосоматичних захворювань, жодна з них не дає вичерпного пояснення психосоматичних розладів. Тому останнім часом з'явилися гіпотези про їх мультифакторний генез, де кожна із запропонованих теорій пояснює одну з ланок патогенезу [4].

Тісне переплетення і взаємовплив психічних і соматичних розладів дозволяє виділити в межах патології цього кола п'ять типів станів, що відображають різну структуру психосоматичних співвідношень:

1. Соматизовані психічні реакції – соматоформні розлади, що формуються внаслідок емоційно-психосоматичної патології в рамках утворень невротичного або індивідуально-конституціонального реєстрів (невротичні розлади, невротатії й особистісні розвитки).

2. Психогенно-особистісні реакції (нозогенії), що виникають у зв'язку із соматичним захворюванням (останнє виступає як психотравмуюча подія, як фактор суб'єктивно мимовільний, незалежний від волі, що істотно впливає на якість життя хворого), – вторинні невротичні розлади гострого і затяжного типів.

3. Органні чи системні соматичні ураження психосоматичного характеру, що виникають у відповідь на констеляцію соціально-психогенних, особистісно-і біоконституційних факторів (у вигляді „відповіді” органу чи системи-мішені).

4. Реакції екзогенного типу (соматогенії), що розвиваються внаслідок нейротоксичного ефекту соматичного захворювання, у вигляді неврозоподібної чи психотичної органічної симптоматики.

5. Соматопсихічна коморбідність – відносно незалежний паралельний перебіг соматичного захворювання і патології психічної сфери.

Дані про поширеність патології психосоматичного кола (з урахуванням представленої типології) свідчать про перевагу соматоформних розладів. Частота описуваних станів серед населення коливається, за оцінками різних авторів, від 15 до 40%. Унаслідок цього назріла необхідність інтегрованого розгляду розладів даного типу.

Походження соматоформних розладів слід розглядати в руслі загальної психосоматичної медицини. Основне етіологічне значення мають 3 групи факторів.

1. Спадково-конституціональні фактори, серед яких необхідно виділити конституціонально-типологічні особливості ЦНС і індивідуально-акцентуаційні особливості.

2. Психоемоційні, чи психогенні фактори – гострі чи хронічні фактори зовнішнього впливу, опосередковані через психічну сферу, що мають як когнітивну, так і емоційну значущість, і через це відіграють роль психогенії.

3. Органічні фактори – різного роду преморбідна органічна (травматична, інфекційна, токсична, гіпоксична тощо)

скомпрометованість інтегративних церебральних систем надсегментарного рівня, насамперед лімбіко-ретикулярного комплексу.

Найбільші труднощі в розпізнаванні і диференціації соматичної патології представляють соматизовані психічні реакції, прояви яких можуть поширюватися на більшість систем організму. При цьому найчастіше відзначають відносно ізольовані функціональні порушення, що відносяться до діяльності тих чи інших органів, – органні неврози („функціональні синдроми”).

Фармакотерапія соматоформних розладів припускає використання широкого спектра психотропних засобів – у першу чергу анксиолітиків, а також антидепресантів, ноотропних і нейролептичних препаратів. Однак застосування психотропних засобів у клініці соматоформних розладів має свої особливості. У разі призначення психотропних засобів доцільно обмежуватися монотерапією з використанням зручних у застосуванні лікарських препаратів. З огляду на можливість підвищеної чутливості, а також розвитку побічних ефектів, психотропні засоби призначали у низьких (у порівнянні з використовуваними у „великій” психіатрії) дозах. До вимог відносять також мінімальний вплив на соматичні функції, масу тіла, мінімальну поведінкову токсичність і тератогенний ефект, можливість застосування в період годування груддю, низьку ймовірність взаємодії із соматотропними препаратами.

Розробка і впровадження в медичну практику системних заходів з діагностики і лікування соматоформних розладів дасть змогу відмовитися від безпідставної курації в неврологічній і кардіологічній мережі значного контингенту хворих, заощадити великі матеріальні ресурси у медичній галузі і суттєво вплинути на стан здоров'я населення.

Список використаних джерел:

1. Внутрішня картина здоров'я дітей і підлітків як психологічний феномен / Г.В. Кукуруза, О.Е. Беляєва, О.О. Кирилова, С.М. Циліорик. *Наук, записки Ін-ту психології АПН України*. 2007. Вип. 32. С. 148–157.
2. Каган В. Е. Внутренняя картина здоровья – термин или концепция? *Вопросы психологии*. 1993. № 1. С. 86–88.
3. Каган В.Е. Внутренняя картина здоровья и психосоматический потенциал индивида. *Психогенные и психосоматические расстройства* : тез. науч. конф. Тарту, 24–25 нояб. 1988 г. Тарту: ТГУ, 1988. Ч. 1. С. 201–204.
4. Коркина М. В., Мариллов В. В. Психосоматические расстройства. Психиатрия. Москва : Медицина, 1995. 600 с.
5. Красильников Г. Т., Сыч Л. Н., Галина Л. Л. Внутренняя картина здоровья как медико-психологическая проблема. *Сибирский вестник психиатрии и наркологии*. 1996. № 2. С. 19–21
6. Мяснищев В.Н. Психология отношений. Москва : Изд-во МПСИ; Воронеж: Изд-во НПО „МОДЭК”, 2003. 400 с.

ВПЛИВ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ „Я-КОНЦЕПЦІЇ”

Кріль Тетяна Василівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Волинець Н. В.

Інтенсивний розвиток інформаційного простору, нестабільність в країні, часті перепади в економіці... Ці та інші фактори формують у суспільства невпевненість в завтрашньому дні, сумніви у власних силах та можливостях, що безпосередньо впливає на самооцінку особистості.

Самооцінка – це оцінка особистості самої себе, своїх можливостей, здібностей, якостей та свого місця посеред інших людей. Знання про себе та поєднання з певним ставленням до себе і становить самооцінку особистості. Самооцінка може бути як адекватною, оптимальною, так і неадекватною, заниженою або завищеною. Завищена самооцінка – це переоцінка особистістю самої себе, що частіше призводить до егоцентризму, надмірності, агресивності, підозрливості, втрати контакту з оточуючими (друзями, близькими, рідними, тощо). Занижена самооцінка характеризується невпевненістю в собі, у своїх можливостях, байдужості, підвищеному рівні тривожності, відмові від ініціативи, що призводить до недооцінки особистістю самої себе та до формування комплексу неповноцінності [1, с. 138].

Самооцінка пов'язана з рівнем домагань особистості, з цілями та задачами, які вона ставить перед собою задля досягнення протягом життя. Якщо людина хоче досягти високих цілей і ставить перед собою завдання, з якими може впоратися, що відповідають її реальним можливостям, це може свідчити про адекватність рівня домагань. Розбіжність між домаганнями і реальними можливостями людини може призводити до формування низької самооцінки особистості, унаслідок чого виникають емоційні зриви, агресивність, підвищена тривожність тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що дослідженню самооцінки присвячено праці багатьох українських та зарубіжних науковців. Зокрема, ними досліджувалася самооцінка у структурі Я-Концепції (М. Розенберг, Р. Бернс) [8] у структурі самосвідомості (І. Чеснокова) [9], в контексті концепції смислу „Я” (В. Столін) [10], в

структурі самоставлення (С. Пантелєєв) [11], самооцінка як специфічна функція самосвідомості (Л. Бороздіна) [12], та багато ін.

Зокрема А. Маслоу розглядав самооцінку крізь призму реалізації ієрархії потреб, на вершині якої знаходиться самоактуалізація. Самоактуалізацію та самовираження вважав головними характеристиками особистості. Він виокремив два види потреб: інстинктивні та мотивуючі, що впливають на самооцінку особистості, й презентував ієрархію потреб [2]. Н. Бранданом запропоновано принципи, від яких залежить самооцінка: аналізувати власні вчинки, приймати себе, відповідати за себе, вміти постояти за себе, жити цілеспрямовано, бути чесним з самим собою [2, с 165].

За Р. Бернсом [3], самооцінка – це особистісне судження про власну цінність, яке виражається в установках, що притаманні індивіду. Він визначає самооцінку як емоційно-ціннісну структуру та вважає її засобом та умовою формування „Я-Концепції”. Р. Бернс виокремлює: когнітивний аспект самооцінки як знання про власну особистість у всіх сферах; самооцінку або прийняття себе як сукупність оцінкових характеристик, емоційно-ціннісне ставлення людини до себе; та поведінкові установки як дії, що породжуються образом „Я” і ставленням до себе та реалізуються у процесі спілкування з оточуючими.

Зарубіжні психологи розглядають самооцінку в переважно як механізм, що забезпечує узгодженість вимог індивіда до себе із зовнішніми умовами, тобто максимальної врівноваженості особистості з навколишнім середовищем. При цьому саме соціальне середовище розуміється ними як вороже людині. Обмеження ролі самооцінки є тільки пристосувальною функцією, яка заперечує активність особистості і функцію самооцінки як одного з механізмів, що реалізують цю активність [3].

Поняття самооцінки, як правило, відноситься до більш широкої теорії особистості або теорії „Я”. У зарубіжній психології прийнято розглядати самооцінку в структурі „Я-концепції”, що визначається як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, сполучена з їх оцінкою. Описову складову „Я-концепції” називають „образом Я” або „картиною Я”; складову, пов'язану зі ставленням до себе, називають самооцінкою або прийняттям себе. Виділення описової та оціночної складових дозволяє розглядати „Я-концепцію” як сукупність установок, спрямованих на самого себе [1, с. 42].

Б. Ананьєв [5] зазначав, що самооцінка є найбільш складним і багатограним компонентом самосвідомості (складний процес опосередкованого пізнання себе, розкритий у часі, пов'язаний з рухом від

одиночних, ситуативних образів через інтеграцію подібних ситуативних образів у цілісне утворення – поняття власного „Я”, прямим виразом оцінки інших осіб, що беруть участь у розвитку особистості.

Зокрема, С. Рубінштейн розглядав особистість як „Я”, яка в якості суб'єкта свідомо привласнює собі все, що робить людина, відносить до себе всі її вчинки і свідомо переймає на себе за них відповідальність як їх автор і творець. Самосвідомість – це не усвідомлення свідомості, а усвідомлення самого себе як істоти, усвідомлюючи світ і змінюючи його – як суб'єкта в процесі його практичної і теоретичної діяльності [6].

В багатьох концепціях сутність самосвідомості визначається через її структуру. Зокрема, Л. Виготський вказує на те, що передумовою появи самосвідомості як вищого етапу в розвитку свідомості є розвиток процесів відокремлення себе від світу, здатності розмежовувати зовнішню і внутрішню реальність. На думку вченого, самосвідомість як самопізнання пов'язана з когнітивним розвитком і створює можливості для саморозвитку (свідомого розміркованого управління власним розвитком), „самооформлення”. З позицій культурно-історичної концепції Л. Виготського, структура, тип і характер розвитку самосвідомості розкриваються через вплив соціального середовища і тому самосвідомість – це соціальна свідомість, перенесена всередину. Структуру самосвідомості Л. Виготський характеризує через: накопичення знань про себе, зростання їх зв'язності і обґрунтованості; поглиблення знань про себе, психологізація (поступове входження в образ уявлень про власний внутрішній світ); інтеграція (усвідомлення себе єдиним цілим); усвідомлення власної індивідуальності; розвиток внутрішніх моральних критеріїв при оцінюванні себе, своєї особистості, які запозичуються з об'єктивної культури; розвиток індивідуальних особливостей процесів самосвідомості [7].

Отже, аналізуючи дослідження самооцінки різних вчених необхідно зазначити, що вона є важливим регулятором поведінки людини, від якої залежать взаємовідносини особистості з оточуючим світом, вимогливість до себе, відношення до успіхів і невдач, що свідчить про те, самооцінка впливає і на розвиток особистості, і на ефективність її діяльності.

Список використаних джерел:

1. Павелків Р.В. Загальна психологія : підручник. Київ, Кондор, 2009, 576с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность / Перевод А. М. Татлыбаевой. Терминологическая правка В. Данченко. Киев : PSYLIB, 2004. URL : <http://psylib.org.ua/books/masla01/index.htm>
3. Бернс Р. Развитие “Я-концепции” и воспитание. Москва : 1986. 422 с.

4. Выготский Л. С. Вопросы теории и истории психологии. *Собр. соч.* : в 6 т. Москва, 1984. Т. 1. 520 с.
5. Ананьев Б. Г. О проблеме современного человекознания. Москва : Наука, 1997. 380 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 676 с.
7. Выготский Л. С. История развития высших психических функций. *Психология развития человека*. Москва : 2005. С. 11–178.
8. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: пер. с англ. Москва: Прогрес. 1986. 421с.
9. Чеснокова И.И. Проблема самопознания в психологии. Москва : Наука, 1977. 144 с.
10. Столин В. В. Самосознание личности. Москва : Изд-во МГУ, 1983. 286 с.
11. Пантелеев С.Р. Методика исследования самооотношения. Москва : Смысл 1993. 32 с.
12. Бороздина Л.В. Что такое самооценка. *Психологический журнал*. 1992. Т.13. №4. С. 99–101

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ В УЧНІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ У ЗАКЛАДАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СПРЯМУВАННЯ

Куйдан Василій Андрійович

студент II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

Психологові, що працює із учнями, які навчаються у закладах інклюзивного спрямування часто доводиться проводити психокоригуючу роботу. Виходячи з того, що під психологічною корекцією розуміється; обґрунтований вплив психолога на дискретні характеристики внутрішнього світу людини, психолог має справу з конкретними проявами переживань, психологічних процесів та станів, дій учня. Корекційний вплив здійснюється на основі теоретичного уявлення про норму змісту переживань, про норму протікання психічних процесів та станів. Інакше кажучи, психолог, ставлячи за мету корекцію негативних психічних станів учнів, має працювати за схемою: а) в якому несприятливому стані перебуває учень; б) який позитивний психічний стан потрібно розвивати; в) що потрібно зробити, щоб досягти бажаних змін?

Для того, щоб дізнатися в якому несприятливому стані перебуває учень з інвалідністю необхідно здійснити бесіду. Предметом взаємодії психолога та учня з інвалідністю буде його внутрішній світ. Саме тому, хід бесіди спрямовується на зміну його ставлення до свого внутрішнього

світу (переживань, стану), на підвищення його динамічності. Для досягнення мети бесіди потрібно вирішувати послідовно такі завдання:

1) вивчення особистості учня з інвалідністю, його емоційної стійкості та реагування, мотивації, системи стосунків, домінуючих станів;

2) виявлення та вивчення механізмів, що сприяють виникненню та збереженню негативних психічних станів;

3) досягнення усвідомлення та розуміння причинно-наслідкового зв'язку між особливостями його нервової системи, типу темпераменту, віку, між реагуванням на екстремальні ситуації та несприятливими емоційно-вольовими станами;

4) психологічна допомога, озброєння його раціональними прийомами керування своїми психологічними станами, розвантаження психіки від негативних психологічних станів; здійснення при необхідності відповідного психологічного впливу на нього.

Психокорекційна робота включає такі основні прийоми:

1) „Переінтерпретація”. Часто учні з підвищеною тривожністю деморалізують перші ознаки виникнення стану тривоги. В багатьох випадках корисно розповісти, роз'яснити, що це ознаки готовності людини до дій (ознаки активації), їх відчуває більшість людей, вони допомагають відповісти, виступити якомога краще. При певному тренуванні цей прийом може допомогти вибратися з „зачарованого кола”;

2) „Налаштування на певний емоційний стан”. Учні пропонується подумки пов'язати тривожний емоційний стан з однією мелодією, кольором, пейзажем, яким-небудь характерним жестом; спокійний, розслаблений стан – з іншим, а впевненість, „переможність” з третім. При сильному хвилюванні спочатку згадати перше, потім – друге, потім – третє, повторити декілька раз.

3) „Приємні спогади”. Учні пропонується уявити собі ситуацію, в якій він відчував повний спокій, розслабленість, і, якомога яскравіше, намагатися згадати всі відчуття, уявити цю ситуацію.

4) „Використання ролі”. У важкій ситуації учні пропонується яскраво уявити образ, наприклад, кіногероя, увійти в цю роль і діяти ніби в його „образі”. Цей прийом особливо ефективний для учнів чоловічої статі.

5) „Контроль голосу і жестів”. Учні пояснюють, що по голосу і жестах можливо визначити емоційний стан людини, розповідається, що впевнений голос і спокійні жести можуть мати зворотну дію – заспокоювати, надавати впевненості. Вказується на необхідність

тренування перед дзеркалом і „глядачами”, наприклад, при підготовці до семінарських і практичних занять.

6) „Посмішка”. Навчання цілеспрямованому керуванню м'язами обличчя. Пропонується ряд стандартних вправ для розслаблення м'язів обличчя, пояснюється значення посмішки для зняття нервово-психічного напруження.

7) „Дихання”. Розповідається про значення ритмічного дихання, пропонуються способи використання дихання з метою зняття напруження, наприклад, зробити видих вдвічі довше, ніж вдих; у випадку сильного напруження зробити глибокий видих вдвоє довше; затримати дихання на 20-30 сек.

8) „Мисленнєве тренування” Ситуація, що викликає тривогу, напередодні уявляється в усіх подробицях, труднощах, які викликають переживання, детально продумується власна поведінка.

9) „Репетиція”. Психолог програє з учнем ситуації, які викликають тривогу. Наприклад, учень відповідає біля дошки, психолог виконує роль суворого вчителя, іронічного однокласника, детально опрацьовуються способи дій учня. Корисним є також, коли психолог змінює тон розмови з ним – стає нетерплячим, перериває співрозмовника, виявляє незадоволеність слухачем.

10) „Доведення до абсурду”. В процесі співбесіди з психологом, а також в деяких інших, „спокійних” ситуаціях, учневі пропонується грати дуже сильну тривогу, фрустрацію, страх, роблячи це весело, несерйозно.

11) „Переформулювання завдання” Відомо, що однією з причин, яка заважає результативній діяльності тривожних особистостей є те, що вони сконцентровані не тільки на її виконанні, але й на тому, як вони виглядають зі сторони. В зв'язку з цим необхідно навчити студента вмінню знижувати значення „поразки” або „перемоги”. Тут ефективним стає прийом, коли деякі ситуації розглядають як тренувальні, в яких можливо навчитися володіти собою для більш відповідальних іспитів.

Також великого значення у саморегуляції емоційно-почуттєвої сфери набуває здатність учня передбачати певні події, реакції оточуючих їхні оцінки та почуття. Це, в свою чергу, дає можливість запобігати виникненню негативних психічних станів та розвиває здатність учня до ідентифікації себе з іншими, сприяє розвитку емоційної стійкості й врівноваженості. Визначення особистісно-стильових особливостей саморегуляції (таких як критичність, автономність-залежність, сприйнятливність до впливу інших, відповідальність) сприятиме глибшому пізнанню індивідуальних рис поведінки особистості, а також цілеспрямованій педагогічній корекції. Зважаючи те, що учні страждають

здебільшого від думки про те, що у них є комплекси, ніж від самих комплексів, доцільно було б спрямувати процес саморегуляції на зняття зайвого самоконтролю, самозвинувачування і самознецінення. Це можна зробити за допомогою зміни спрямованості свідомості. Відволікання полягає в умінні думати про що завгодно, крім емоційогенних обставин. Найбільш яскраво здатність до самовідсторонення виявляється в гуморі. Гумор дозволяє дистанціюватися від чого завгодно (в певному сенсі і від самого себе) і тим самим знайти контроль над собою і ситуацією. Сміх зменшує стрес та його наслідки, знижує біль та концентрацію стресових гормонів. Він має позитивний вплив на психіку і організм людини, а саме: знижує кров'яний тиск, поліпшує кровообіг, полегшує дихання, зміцнює імунну систему (В. Лук'янов) [3]. Для того, щоб оволодіти навичками саморегуляції Л. Терлецька вважає, що необхідно розвивати здатність учня до рефлексії, завдяки якій він зможе критичніше ставитись до себе, оцінювати процесуальні і результативні аспекти своєї діяльності і поведінки [4, с. 62]. К. Ізард пропонує три методи усунення небажаного емоційного стану, а саме: регуляція за допомогою іншої емоції; когнітивна регуляція; моторна регуляція [2]. Перший спосіб спрямований на свідомі зусилля особистості, що активізують іншу емоцію, протилежну тій, яку особистість переживає і хоче позбавитись; другий спосіб пов'язаний з переключенням свідомості на інший вид діяльності; третій спосіб передбачає використання фізичної активності як каналу розрядки існуючого емоційного напруження. М. Савчин досліджуючи шляхи управління емоціями та емоційними станами розглядає такі способи [3]: отримання додаткової інформації, що знімає невизначеність ситуації, розробка запасної, відступної стратегії досягнення на випадок невдачі; відкладання часу досягнення мети у випадку усвідомлення неможливості зробити це за наявних знань, засобів тощо; фізична розрядка (як сказав І. Павлов, потрібно „пристрасть загнати в м'язи”) – зробити тривалу прогулянку, зайнятися якою-небудь корисною фізичною роботою тощо; прослуховування спокійної музики; написання листа, запис у щоденнику з викладом ситуації і причини, що викликала емоційну напругу.

І. Бех вважає, що у психолого-педагогічному процесі слід використовувати явище взаємодії між емоцією радості, пізнавальними процесами та поведінкою [1]. Також, велике значення має комунікація, яка передбачає: спілкування зрозумілою для учнів мовою, вияв поваги до особистості учня, його позиції, неприпустимість маніпулювання ним, приниження, залякування тощо, визначення послідовності аргументів та

поступовість наведення доказів, підвищення переконливості дії слів за рахунок наочно-образної демонстрації предмета [1, с. 252–253].

Таким чином, саморегуляція негативних психічних станів є психолого-педагогічною проблемою. З психологічної точки зору – саморегуляція негативних психічних станів в учнів з інвалідністю передбачає опанування навичками саморегуляції (через отримання необхідних знань, що стосуються особливостей вікового розвитку, накопичення психологічних навичок і вмінь, що допоможуть покращити свій емоційний стан); з педагогічної – опанування навичками емоційної регуляції навчальною діяльністю. Це в свою чергу дає можливість розвинути гармонійну особу, однаково соціально цінну за своїми етичними, політичними і діловими якостями і в той же час глибоко своєрідну за своїми схильностями, способами відшукання власних шляхів в житті і творчості.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технол. засади: у 2-х кн. Кн.1. Київ.: Либідь, 2003. 278 с.
2. Изард К. Эмоции человека. Москва.: МГУ, 1980. 439с.
3. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ.: Академвидав, 2007. 424 с.
4. Терлецька Л. Підлітковий вік. Психолог. Київ.: 2002. №3. С. 2–18.

ЕМПАТІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ НА ОСНОВІ МЕТОДУ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Лезнюк Аксинія Михайлівна

студентка ІV курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Левицька Л. В.

Щодня ми спілкуємось на роботі, дома, з керівниками, колегами, дітьми, близькими тощо. І щодня нам доводиться встановлювати комунікативні зв'язки. Одним це вдається легко, іншим же – навпаки – потрібно докласти чимало зусиль, щоб розмова „вдалась”. Спілкування сучасної людини базується не тільки на вмінні вести переговори, але правильно налагоджувати контакти. Це розуміють та усвідомлюють всі, хто у своїй діяльності включений в інтенсивне міжособистісне спілкування.

Звернемо спершу увагу на причини проблем в спілкуванні. Їх можна розділити на три групи: наша схильність інтерпретувати і оцінювати те, що ми спостерігаємо, наша схильність дорікати іншим та покладати на інших відповідальність за свої переживання, наш опір розумінню співрозмовником наших потреб, сподівань і того, що для нас важливо.

Ефективним способом переходу від руйнуючого способу поведінки у суперечці чи конфлікті, які ведуть до погіршення стосунків, до способу підтримки гуманістичного зв'язку незалежно від обставин є методика Ненасильницької Комунікації (ННК) (Nonviolent Communication (NVC)TM). Автор методики – М. Розенберг – відомий у всьому світі спеціаліст по залагодженню конфліктів. Тож якщо наша увага під час обговорення конфлікту фокусується у спосіб, рекомендований ННК, виникає глибинне розуміння. Це призводить до неочікуваних позитивних змін в процесі спілкування та до вирішення конфліктних ситуацій. Необхідно навчитися бачити в кожній конфліктній ситуації потенціал і можливість для особистісного зростання і поліпшення відносин з близькими і колегами! Це мистецтво, якому можна навчитися, розмовляючи мовою серця, мовою емпатії чи ненасильницької комунікації.

М. Розенберг в своїй книзі „Ненасильницьке спілкування. Мова життя” („Софія” 2018 рік) виділив декілька навиків ефективної комунікації:

Уміння почути і побачити те, що важливо для нашого співрозмовника. Які його потреби і прагнення. Навіть якщо наш співрозмовник не вміє спілкуватися з нами таким-же чином. Залишатися „включеним в цей процес”, незважаючи на те, що наш співрозмовник говорить різкості.

Уміння краще розуміти, які потреби, прагнення та бажання ховаються за нашими сумом, розгубленістю, протидією і засудженням.

Здатність помічати тонкі і часом разючі відмінності між психосоматичними відчуттями на кшталт: „Мені сумно” і чуттєво-інтерпретованими на кшталт „Я відчуваю, що мене зрадили”.

Здатність розуміти, як люди зазвичай інтерпретують і аналізують що бачать і як при цьому помиляються, дивлячись на самих себе.

Здатність бачити різницю між проханням і вимогою, і як вимоги розділяють нас, а прохання – з'єднують.

Здатність по-справжньому розуміти, що якщо щось важливо для іншої людини, це не означає, що ми зобов'язані це зробити. Що розуміння людей зовсім не означає нашої з ними згоди. І що наше

розуміння інших не означає того, що вони мають рацію, а ми – ні. Ці невірні переконання є ключовими причинами нерозуміння в виникненні конфліктів.

М. Розенберг довго вивчав стилі спілкування по всьому світу і виявив, що у важких ситуаціях більшість людей в різних світових культурах схильні до різких слів. Для простоти сприйняття він назвав цю мову „Мовою Шакала” або „Вовка”. І абсолютно не має значення, яка мова є для людей рідною. „Мова Шакала” – домінуюча. Це мова вимог, наказів, моралізування, оцінки, критики, навішування ярликів тощо. Але в світі були виявлені і такі культури, де не було воєн, і рідко траплялися конфлікти. Представники таких культур взаємодіють один з одним більш емпатійно, гуманно і сердечно, мають бажання зрозуміти один одного, а не засуджувати, докоряти, навішувати ярлики. М. Розенберг вирішив назвати цю мову „Мовою Жирафи” – за назвою тварини з великим серцем і її здатністю бачити далеко вперед. Якщо говорити мовою метафор – „Мова Жирафа” – це мова серця, мова, яка єднає, а „Мова Шакала” – мова, яка нас розділяє. За даними М. Розенберга, лише 6-8% людей опановують „Мову Жирафи”, тобто володіють умінням спілкуватися від щирого серця.

„Мова Шакала” – мова персонажа, який хоче з'ясувати, хто ж правий, хто буде винагороджений, а хто покараний. Вона руйнівна, якщо ставиться мета комунікації. Це мова побудови ієрархії відносин. Це мова всіляких табу. Коли Шакал говорить, він класифікує, оцінює: „Не можу”; „Це небезпечно”; „Це не правильно”; „Ви погано мислите”; „Ви не можете працювати”.

На відміну від Шакала – Жирафа нікого не оцінює і не навішує ярликів, але реагує на те, що відбувається. Жирафа бачить перспективу спілкування, нею рухає добро і міць. Говорить ясно, чітко, прямо. Є відкритою до партнера та дає побачити, що діється в серці.

Щоб засвоїти технологію володіння „мовою Жирафи”, потрібно опанувати чотири основних компоненти ненасильницького спілкування, а саме: спостереження, почуття, потреби, прохання.

Спостереження/факт – без осуду, ярликів, діагнозів, суджень тощо. У будь-якій ситуації ви спершу спостерігаєте і озвучуєте, що бачите, але ні в якому разі не оцінюєте.

Почуття – ідентифікація та вираження без обдумування. Визначаємо, що відчуваємо відносно того, що бачимо. Не потрібно боятися озвучувати свої переживання.

Потреби – загальні для людей, без стратегій. Базові потреби у всіх однакові – безпека, увага, потреба бути ефективним, почутим і таке інше.

Прохання – без вимог. Завершити комунікацію варто чітким проханням, а не жорсткою вимогою.

Ненасильницьке, емпатійне спілкування – це здатність зрозуміти, що ти відчуваєш, які емоції переживаєш, і припустити, що відчуває і які емоції переживає інша людина. Це розуміння власних потреб у ситуації і припущення того, які потреби має інша людина. Ненасильницьке спілкування – це технологія, що дозволяє всім цим обмінятися і виробити якісь взаємні дії, що допомагають ухвалити прийнятне для обох сторін рішення. При цьому принципово важливо зберігати власну позицію і зрозуміти власні потреби. Як бачимо, описувана модель ненасильницького спілкування повністю вписується в концепцію психології ненасильства, і є найбільш адекватним виразом однойменної позиції.

„Мета ненасильницького спілкування не в зміні людей та їх поведінки заради досягнення наших цілей, а у встановленні відносин, заснованих на чесності та емпатії, які в результаті дадуть задовільнять всіх” – Маршалл Розенберг, автор методики ненасильницького спілкування.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ „Я-ОБРАЗУ” ПІДЛІТКІВ-АКЦЕНТУАНТІВ

Лінькова Юлія Юрївна

студентка II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Одним із центральних психічних новоутворень підліткового віку є відкриття власного внутрішнього світу. Цей процес має суттєвий вплив на побудову характеру і поведінки особистості, перспективи її розвитку. Самосвідомість характеризується своїм продуктом – „Я-образом”.

„Я-образ” – динамічна система уявлень людини про себе, що включає такі структурні компоненти: когнітивний – процес пізнавальної діяльності, орієнтований на самого себе, внутрішній світ, багатий суб’єктивним, індивідуально-самобутнім; емоційний – широкий спектр емоційних установок по відношенню до себе, від самоповаги і до самоприниження; поведінковий (результативний) – система установок

суб'єкта по відношенню до власних дій, вчинків, опосередкованих зовнішньою (руховою) та внутрішньою (психічною) активністю.

Найважливіше місце у розвитку людини відіграють перші етапи становлення людини-особистості, серед яких і є підлітковий період. Процес характероутворення має певні етапи і кризові періоди, під час яких молода людина відчуває психологічний дискомфорт, соціальнопсихологічну дезадаптацію.

Перехід до підліткового віку характеризується глибокими змінами, що впливають на особистісний розвиток дитини. Вони стосуються фізичної зрілості організму, а також відносин, які складаються у підлітків з дорослими людьми та однолітками. К. Левін розглядає підлітковий період як соціально-психологічне явище, зв'язує психічний розвиток особистості підлітка зі зміною його соціальної позиції. Поведінка підлітка визначається маргінальністю його положення. На шляху переходу із дитячого світу в дорослий, підліток не належить повністю ні до того, ні до іншого [2].

І. Штих, Б. Попович [3, с. 63] опираючись на науково-методичну літературу виділили декілька напрямків вивчення проявів акцентуацій характеру підліткового віку та людини у цілому: медичний – як чинник виникнення розладів психіки: неврозів, реактивних станів, психозів (В. Бехтерев, П. Ганнушкін, А. Личко та ін.); соціально-правовий – взаємозв'язок із девіантними формами поведінки (Т. Драгунова, М. Раттер, В. Татенко та ін.); соціально-психологічний – як чинник виникнення форм дезадаптації (Г. Бурменская, В. М'ясищев, Т. Титаренко та ін.); психолого-педагогічний – як розвиток особистісних труднощів учнів у навчальній діяльності та спілкуванні (Л. Анциферова, Е. Ейдемільер, О. Скрипченко та ін.)

У цьому віці проявляються елементи деструктивної поведінки (тяга до паління, злодійства, обманів, тощо). Підлітки часом не дисципліновані, енергійні, тривожні, дуже активні, особливо проявляють активність при виконанні класних, суспільних доручень, при прибиранні кабінету, шкільної території й тощо. Підліток зазвичай гостро переживає власні невдачі, і порушене самолюбство викликає в нього бажання замаскувати своє справжнє відношення до цих невдач: він робить вигляд, що успіхи в навчанні не мають для нього значення. Істотні знання при негативному відношенні підлітків до навчання має усвідомлення й переживання або неуспіхи в оволодінні тими або іншими навчальними предметами. Неуспіх, як правило, викликає в учнів бурхливі негативні емоції й небажання виконувати важкі навчальні завдання. Навпаки,

сприятливою ситуацією навчання для підлітків є ситуація успіху, що забезпечує їм емоційне благополуччя.

У підлітковому віці серйозно змінюються умови життя і діяльності підлітка, що, в свою чергу призводить до перебудови психіки, появи нових форм взаємодії між однолітками. У підлітка змінюється суспільний статус, позиція, становище в колективі, йому починають пред'являтися більш серйозні вимоги з боку дорослих.

Так як тип акцентуації вказує на слабкі місця характеру особистості підлітка, це дозволяє передбачити чинники, здатні викликати психогенні реакції, які ведуть до дезадаптації – тим самим відкриваються перспективи для психопрофілактики серед неповнолітніх. У напрямку перетворюючої корекції доцільно використовувати наступні форми роботи з підлітками: психологічне консультування учнів, психологічне консультування батьків, психологічне просвітництво учнів і особливий вид психологічного тренінгу. Так у процесі консультування психолог намагається вирішити чотири основні завдання:

- сформуванню у підлітка здатність об'єктивно підходити до особливостей свого характеру;
- розширити діапазон можливих способів поведінки підлітка в тяжких для нього ситуаціях;
- необхідно допомогти підлітку осмислити зі значущими для нього позиціями можливі проблеми;
- важливо спільно з підлітком сформуванню позитивну програму майбутнього.

Серед чинників, що впливають на появу акцентуацій характеру підлітка виділяють соціальні та біологічні чинники, які діють не ізольовано, а тісно взаємодіють. Акцентуації характеру це ґрунт, визначний фактор для розвитку психогенних розладів. У цих випадках від типу акцентуації залежить як вибіркова чутливість до визначеного психогенного фактору так і особливості клінічної картини. У більшості випадків акцентуації характеру створюють передумови для формування девіантної поведінки, особливо в підлітковому віці та можуть бути чинником для розвитку невротичних реакцій, неврозів, патохарактерологічних особливостей, агресивної поведінки, сприяти порушенню процесів самореалізації та соціальної адаптації. Таким чином, для того щоб уникнути відхилень у поведінці дітей, батькам і педагогам слід вчасно звернути увагу на особливості характеру дитини. Вивчення особливостей впливу акцентуації характеру на поведінку підлітків, знання „місць найменшого опору” в характері підлітка дає змогу розробки та впровадження системи психопрофілактики та

психокорекції задля усунення негативних проявів дезадаптації, важковиховуванності, девіантної поведінки враховуючи особливості прояву кожного типу акцентуації [1].

І. Штих, Б. Попович теоретично дослідили і виявили такі найбільш поширені чинники появи акцентуацій у підлітків [3]:

– умови виховання. Розвиток певної акцентуації характеру, негативних тенденцій у поведінці підлітка часто спричинюють безконтрольність або домінуюча надопіка дорослих, жорсткі стосунки, надмірність вимог і очікувань стосовно дитини, страх втрати її, дефіцит любові і спілкування з підлітком та ін.

– перешкоди в діяльності. Деякі ознаки акцентуацій характеру підлітків проявляються, коли їм доводиться долати перешкоди в діяльності, спрямованій на задоволення особисто значущих потреб. Авторитарний стиль спілкування у школі, домінування методів примусу в навчанні є недопустимими, оскільки можуть спровокувати конфліктні ситуації, найрізноманітніші форми дезадаптивної поведінки підлітків – нехтування чи незнання норм соціальної взаємодії. Школа має забезпечити максимальний простір для вільної і природної самореалізації особистості учня. Однак його свобода не має загрожувати безпеці й психологічному комфорту інших учнів, перешкоджати здобуттю ним повноцінної освіти.

– когнітивна криза. Розширення сфери діяльності і взаємодії підлітка з оточуючими значно випереджає його психологічну компетентність. Тому часто виникають зовнішні і внутрішні бар'єри в діяльності та спілкуванні, що спричинює психологічні зриви.

– дисгармонійність „Я-образу”. Суттю цього чинника є неадекватні та суперечливі уявлення про себе, а також неадекватні самооцінка і рівень домагань, комплекс неповноцінності.

– несформованість спонукальної сфери. Йдеться про відсутність стійких інтересів і цілей, несформованість соціально цінних потреб і норм, невміння адекватно задовольняти актуальні потреби, одержувати справжнє задоволення тощо.

– спадкові ознаки. До цього чинника належать тип нервової системи, захворювання нервової системи, фізичні вади, спадкові та хронічні хвороби.

Таким чином, в складному підлітковому віці при комбінуванні з певними соціальними умовами (сім'я, школа, референтна група) з'являються передумови для виникнення акцентуації. При сприятливому перебігу кризових моментів, індивідуальному психолого – педагогічному супроводі, а також застосуванні психотерапевтичних методів акцентуації

можуть зникати, або принаймні згладжуватися їхні прояви в поведінці підлітка.

Підлітковий вік, на думку педагогів та психологів, є критичним не лише з боку його психофізіологічних змін, а й важливих перетворень у сфері самосвідомості.

Список використаних джерел:

1.Бочаріна Н. О., Михайленко Н. К. Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітків. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 785-788. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_192

2.Соціальний стереотип у життєдіяльності людей. *Філософія і суспільство*. № 3, 2007. С. 152–160.

3.Штих І.І., Попович Б.В. Психологічні чинники акцентуації характеру у підлітків. *Журнал наукових праць. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Гуманітарні і суспільні науки*. 2015. №18(13). С. 62-66.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЖІНКАМ ЩОДО САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА В ОСОБИСТІСНОМУ І СІМЕЙНОМУ ЖИТТІ

Марченко Альона Петрівна

студентка II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

Проблема самоактуалізації жінки в сучасному суспільстві є однією з основних і актуальних. Актуальність проблеми визначається тим, що проблема самоактуалізації жінки в особистісному, сімейному, професійному плані є проблемою через її екзистенціальний характер, що динамічно змінюється в контексті соціальних процесів і перетворень, що і призводить до необхідності її переосмислення. Життя сучасної жінки не можна уявити без постійної постановки та досягнення якихось цілей, пов'язаних, як із особистим, так і професійним життям. Це відбувається через швидкоплинність соціально-економічних і суспільних умов, які ставлять перед жінкою нові завдання, яких треба досягнути, щоб не залишитися осторонь життєвих подій, оскільки це призведе до стагнації, як особистості, так і професіонала. Тому, головним завданням сучасної жінки є постійний всебічний розвиток, повна самоактуалізація, творчі перевершення, повноцінна життєдіяльність, власний неповторний

індивідуальний стиль і спрямованість життя. Всі ці здатності сприяють або тимчасовій або постійній самоактуалізації. Враховуючи те, що протягом життя важливим напрямком самоактуалізації жінки є її професійна діяльність, постає потреба розглянути рекомендації жінкам щодо самореалізації в професійній діяльності:

Кожній жінці важливо постійно зосереджувати свою увагу на самоаналізі та виявленні тих якостей, здібностей, знань, вмінь яких не вистачає для того, щоб в подальшому розвивати їх. Для цього необхідно скласти конкретний план розвитку необхідних професійних здібностей.

З метою професійної самоактуалізації жінкам необхідно:

- організовувати роботу так, щоб усі її здібності, таланти були ніби поєднані з талантами інших людей, тоді в спільній роботі люди будуть довіряти Вам;

- „тренуватись” у тих випадках, коли якісь здібності не розвинуті. В реальній практиці часто виникають ситуації, коли жінка розуміє, що їй не вистачає певних здібностей, і тоді найважливішим показником її професіоналізму є її здатність наполегливо розвивати цю здібність;

- розвивати професійні здібності у спільній діяльності з колегами по роботі. Наприклад, можна просто постежити за роботою своєї колеги, а то й послухати про те, як вона (він) розповідає про свої успіхи та невдачі. Також, доречно проходити так звані „стажування”;

- займатися самоосвітою. Для цього необхідно навчитись планувати свій вільний час, скласти певний план і програму розвитку професійних здібностей;

- самостійно мобілізувати свої сили в професійному розвитку;

- проводити гарячі дискусії зі своїми колегами, тренінги, балінтові групи, майстер класи, обговорювати та розігрувати проблемні ситуації, все це сприяє розвитку професійно важливих здібностей.

- підвищувати кваліфікаційну категорію, брати участь у різних професійних конкурсах, проходити ефективно стажування, в тому числі і за кордоном тощо;

- постійно уточнювати змістові і структурні компоненти цілісного Я-образу себе як професіонала;

- враховувати власні індивідуальні особливості;

- постійно збагачувати, суб’єктивний досвід у професійній діяльності;

- створювати позитивно-творчий емоційний клімат у колективі;

- експериментувати при виконанні професійних обов’язків;

- долати невпевненість у собі (засобами програмування дій і вчинків), контролювати свій емоційний стан (прийомами логіки,

регулюванням дихання, фізичними вправами; засобами саморегуляції: самонавіювання, само переконання, самонаказ, самозаохочення, самообілізація, самозаспокоєння, самокритика тощо);

– збагачувати свої знання, які лежать в основі професійної діяльності. Ці знання можна отримати різноманітними шляхами: на спеціальних факультетах підвищення кваліфікації, курсах, семінарах, а також самостійно, за рахунок постійного знайомства з найновішими науковими та науково-практичними публікаціями;

– знайомитись з новими методами професійної діяльності, з метою використання їх у своїй роботі. Чим краще Ви будете знати ці методи, тим легше Вам буде у роботі.

– проходити стажування в різноманітних центрах, службах під керівництвом більш досвідчених фахівців. Слід зазначити, що ця форма професійної діяльності пов'язана з обміном досвіду роботи, а це є необхідною умовою розвитку професійно важливих здібностей.

- не відкладайте на потім те, що треба робити тут і зараз;
- проявляйте поглиблений інтерес до професійної діяльності;
- захоплюйтесь справою, якою займаєтесь.

Отже, з метою самоактуалізації в професійній діяльності жінці необхідно постійно розвиватись, поповнювати кошик своїх знань, вмій та навичок, стежити за новинками в професійній діяльності; відвідувати різноманітні тренінги, майстер-класи, фестивалі, конференції, різноманітні проекти, балінтові групи де можна отримати необхідні знання, вміння, навички; де можна оволодіти потрібними професійно важливими якостями та здібностями; навчитись працювати на високому професійному рівні. Крім того, слід зазначити, що самоактуалізація в професійній діяльності передбачає постійну роботу над собою, яка включає в себе саморозвиток та самовдосконалення.

Враховуючи те, що протягом життя важливим напрямком самоактуалізації жінки є її реалізація в особистісному та сімейному житті розглянемо рекомендації у цих сферах.

В особистісному житті жінкам рекомендовано дотримуватись наступних рекомендацій:

– приймайте в собі свої сильні і слабкі сторони;

– запишіть, що для Вас є цінним, у що ви вірите, яким Ви б хотіли бачити своє життя;

– проаналізуйте своє минуле, зрозумійте, що Вас привело до теперішнього стану. Пробачте тих, хто змусив вас страждати або не допоміг. Вибачте собі всі свої помилки і не повертайтеся до негативних спогадів;

– постійно згадуйте про свої успіхи. Пам'ятайте, що самозвинувачування не допоможуть вам досягти успіху. Не давайте їм влади.

– пам'ятайте, що кожна подію можна оцінити по-різному. Будьте терпимі до людей.

– не говоріть про себе погано, особливо уникайте приписувати собі негативні та образливі прикметники – „придуркувата”, „ненормальна”, „негідна”.

– не дозволяйте іншим критикувати Вас як особистість.

– пам'ятайте, що поразка дає можливість unikнути подальших неприємностей, тому скористайтеся нею для свого блага. Зробіть висновок, що Ви переслідували помилкові цілі, які не були варті Ваших зусиль;

– не займайтесь тим, що Вам не подобається. Прислухайтеся до своїх думок, займайтесь тим, що вам до душі. Так ви зможете краще себе зрозуміти.

– не спілкуйтесь з людьми, які змушують вас відчувати свою неповноцінність. Життя занадто коротке, щоб витратити його на зневіру.

– будьте відкриті для знайомств, нових друзів, зустрічей;

– пам'ятайте, що бездіяльність призводить до краху Ваших планів, тому ставте цілі, досягайте їх, хваліть себе. Пам'ятайте Ви – неповторна особистість!

– пам'ятайте, що ваше життя належить тільки Вам і Ви самі керуєте ним. Правила, за якими ви живете, повинні бути вашими правилами, вашими цінностями, вашими переконаннями про те, що добре і що погано, що правда і що брехня, що важливо, а чого не варто надавати значення (Елеонора Рузвельт).

– орієнтуйтеся на свою власну думку. Не порівнюйте себе з іншими людьми. Пам'ятайте про те, що якщо Ви самі вважаєте себе в чомусь недосконалою, то у Вашому житті обов'язково з'явиться людина (або якась подія), яка Вам постійно буде вказувати на Вашу недосконалість;

– дозвольте собі відчути стан свободи, щастя, стан коли Вас переповнює енергія і Ваші дії спрямовані на здійснення власних цілей і планів; стан, коли Ви відчуваєте підйом і насагу;

– розвивайте в собі відвагу та відкидайте свої страхи, фрустрацію, дійте. Пам'ятайте, дотримання занадто суворих правил блокує спонтанність, а блокування будь-яких ресурсів знижує потік енергії.

– використовуйте прийоми позитивної психології, які роблять жінку щасливою. У щасливої жінки вистачає резервів, щоб не ламатися від внутрішніх і зовнішніх потоків та творити свій неповторний світ.

– пам'ятайте: перший крок до сили – це прийняти факт боротьби і знайти в цьому красу і мудрість природи. Другий крок до сили – взяти на себе відповідальність за розсудливу поведінку, усвідомлену, осмислену і відповідальну. Лише слабка особистість не справляється зі стресами у своєму житті;

– діагностуйте періодично наскільки велика різниця між бажаним і дійсним. Щоб позбутися від проблеми, потрібно зменшити прірву між „Я-ідеальним” і „Я-реальним”. З одного боку, треба прийняти себе реальну і почати ставитися до себе краще, з іншого боку вживати заходів щодо розвитку ресурсів, наближаючись до свого ідеального „Я”. Але без згоди знизити планку самосприйняття все одно не обійтися;

– пам'ятайте головна ознака зрілої особистості: саморегуляція гармонійність, спонтанність. Щоб швидко привести себе до гармонійного стану, необхідно переформулювати будь-яку проблему (переживання) так, щоб вона звучала: „Що я можу зробити?” В цьому випадку Ви берете на себе відповідальність за те, що трапилось. Безвідповідальні люди акцентують свою увагу не на тому, що вони реально можуть зробити, а на тому, що повинні зробити для них інші;

– приймайте себе такою, якою Ви є;

– відчуйте себе окремим суб'єктом. Усвідомте свою самостійність, опирайтеся на саму себе, хваліть себе, тоді всередині у Вас формується стрижень;

– піклуйтеся про своє здоров'я, займайтеся фітнесом, аквааеробікою, танцями, виконуйте дихальні і релаксаційні вправи;

У сімейному житті жінкам рекомендовано дотримуватись наступних рекомендацій:

– розвивайте в собі розсудливість та помірність. Це дасть можливість Вам уникнути крайнощів у міжособистісних стосунках;

– ведіть себе відповідально;

– поважайте свою і чужу суб'єктність;

– навчіть себе приймати корисні вольові рішення. Якщо ви ловите себе на тому, що готові закрити очі, пропустити повз вуха, не звертати уваги, постарайтеся цього не робити.

– не дозволяйте жорстокого поводження по відношенню до вас;

– не дратуйтеся через дрібниці;

– не кидайтеся в крайнощі, не ставайте жорсткими, надмірно вимогливими;

– адекватно відстоюйте власні кордони. Захищайте себе якщо хтось принижує Вашу гідність і зневагою ставиться до вас. Крім Вас це зробити нікому. Будьте послідовні.

– не вимагайте багато від чоловіка та дітей. Вимагайте рівно стільки, щоб вони могли відчувати себе нормально. Якщо чоловік не готовий Вам дати це, зрозумійте і відпустіть. Для цього вам знадобиться воля, яка з'являється відразу, тільки-но ви на ній сфокусувались.

– розвивайте в собі адекватність. Роздування власної важливості часто призводить до скандалів, з'являються ілюзії щодо реального ставлення чоловіка, дітей до Вашої персони. Ці ілюзії негативно впливають на Вашу поведінку. Відчуваючи власну значимість для інших, можна регулярно порушувати межі близьких для Вас людей, а хитросплетіння психологічних захистів буде приховувати Ваше вторгнення на їх територію.

– поважайте суб'єктність іншого члена сім'ї. Не тисніть на жалість, совість і страх. Не дозволяйте, щоб хтось тиснув на вас. У разі подібного тиску – дистанціюйтесь.

– розвивайте в собі емпатію. Емпатія – це усвідомлене розуміння внутрішнього світу або емоційного стану іншої людини; це спокійне усвідомлення суб'єктності іншої людини; це здатність без ілюзій дивитися на вчинки і слова іншої людини, на те що вона робить і говорить, на те що вона вам пропонує.

Отже, з метою самоактуалізації в особистісному житті жінкам необхідно розвивати впевненість у собі; приймати свої сильні і слабкі сторони; приймати себе такою, якою Ви є; піклуватись про стан свого здоров'я; розвивати в собі відвагу, відповідальність; позитивно мислити; орієнтуватися на свою власну точку зору. З метою самоактуалізації в сімейному житті жінкам необхідно адекватно відстоювати власні кордони; розвивати в собі емпатію; поважати суб'єктність кожного члена сім'ї; розвивати в собі розсудливість, відповідальність, помірність.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПІДЛІТКАМ У ПСИХОТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЯХ

Михальчук Ігор Володимирович

студентка II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Психотравмуюча ситуація – це ситуація, зумовлена впливом природних, соціальних, інформаційних, особистісних та інших чинників на людину, яка супроводжується зростанням психологічного напруження, порушенням механізмів адаптації, частковим або повним руйнуванням психологічного світу особистості.

Т. Кириленко [1, с. 178] розглядає психічну травму, як негативні емоції, значний рівень напруженості, тривалі за часом переживання звернені на себе („Я” і „Я”). Це дисгармонія, дисонанс, розлад у психічному світі особистості. Психічна травма пов’язана з негативними емоціями, сильними за рівнем напруженості, тривалими за часом, і характеризуються переживаннями, зверненнями до себе, що порушує дисгармонію, дисонанс, розлад у психічному світі особистості

Виділяють чотири характеристики психічної травми: подія, що відбулася усвідомлюється, тобто людина розуміє причини свого стану, пам’ятає саме травмуючу подію і бачить можливі наслідки травми для себе, своїх близьких і тощо; психотравмуюча подія обумовлено зовнішніми обставинами; травмуюча ситуація руйнує звичний для людини уклад життя; пережита подія викликає жах, відчуття безпорадності, безсилля. Посттравматичний стресовий розлад може розвиватися слідом за травмуючими подіями, які виходять за рамки звичайного людського досвіду.

Зміст та завдання психологічної допомоги дітям, які пережили психічну травму, визначається відповідно до моменту здійснення цієї допомоги, відбувається вона безпосередньо після травми, кілька тижнів, місяців або кілька років після травмуючої події. В залежності від часу надання допомоги умовно виокремлюють першу (екстрену), короткострокову і пролонговану психологічну допомогу [4, с. 9]. Перша допомога надається безпосередньо після травмуючої події або в перші кілька днів після неї, короткострокова – протягом перших тижнів, місяців, пролонгована ж допомога може, за необхідністю, здійснюватись

навіть протягом декількох років після отримання людиною психічної травми

Основним завданням психологічної допомоги у психотравмувальних ситуаціях є актуалізація адаптивних і компенсаторних ресурсів особистості, мобілізація психологічного потенціалу для подолання негативних наслідків надзвичайних обставин. Наслідком ефективної психологічної допомоги постраждалим є оптимізація психічного стану та поведінки людини в екстремальних ситуаціях. Подібна психологічна допомога необхідна для запобігання порушень поведінки та профілактики психосоматичних розладів. Вона припускає нормалізацію психічного стану з нівелюванням негативних переживань, які надають настільки руйнівний вплив як на психічні, так і на соматичні функції людини.

Перша психологічна допомога передбачає такі дії психолога: надання практичної допомоги і підтримки, не нав'язуючи її; оцінка потреб і проблем постраждалої людини; допомога у задоволенні базових потреб (наприклад, їжа, вода, інформація); активне слухання людини (не схилиючи її до розмови); допомога в адаптації шляхом підключення до інформації, послуг, соціальної підтримки.

Якщо дитині не надати психологічну допомогу, її особистість починає формуватися з урахуванням хворобливих переживань. Як свідчить практика, у цьому разі дитина стає емоційно вибуховою, некеровано агресивною, мстивою, підозрілою, замкнутою. Її ставлення до світу і оточуючих людей обтяжується болючим досвідом, а тому апріорі негативне. Часто у пошуках компенсації душевного болю дитина може мати девіантні форми поведінки. З іншого боку, в дитини розвивається комплекс „вимкненого тіла”: фізичний та емоційний біль породжують м'язовий панцир, дитина стає байдужою, цинічною. Тому психологічна допомога повинна базуватись на емпатійності та співпереживанні, важливо розуміти почуття дитини і поступово виводити її з травматичного стану. У спілкуванні з дітьми необхідно демонструвати оптимізм, бо це допоможе дитині подолати свої страхи, впоратись з психологічною травмою [2].

Психолого-педагогічна робота з дитиною, яка пережила психічну травму має здійснюватись щодо відновлення дитини в статусі продуктивного суб'єкта діяльності, особистості та індивідуальності, здатної до позитивної взаємодії зі світом, людьми і собою. Для забезпечення підтримки і розвитку власних ресурсів, оволодіння стратегіями успішної поведінки доцільно використовувати технології: індивідуальний профорієнтаційний супровід (тьюторство, коучинг);

професійне консультування; робота з „портфолію”; кейс-метод. З метою усунення дезорганізуючого впливу на особистість підлітка наслідків негативних емоційних станів необхідно проводити профілактичну психологічну роботу з діагностики і корекції проявів цих емоційних станів, також застосовувати практичні рекомендації щодо психологічного захисту в ситуації психологічної травми. Вирішення цієї задачі можливо на основі створення діагностико-корекційної програми для психологічної роботи з підлітками.

О. Самойлова [3] виділяє індикатори психологічного стану дітей під час впливу психотравмуючих подій:

1. Почуття незахищеності і безпорадності. Діти сприймають світ як джерело непрогнозованих небезпечних подій.

2. Тривога про майбутнє, очікування „поганого”, страх змін. Очікування „поганого” у дітей в основному проявляється в почутті остраху й настороженості.

3. Сором, низька самооцінка і почуття провини. Відчуття безпорадності і недовіри до світу у дітей часто розвиває їх низьку самооцінку, почуття ущемленої гідності. Низька самооцінка дітей проявляється у вигляді страху саморозкриття і блокування спонтанної активності. Їм важко висловити власну думку, виразити себе. Так само для дітей характерно почуття провини.

4. Напади люті, агресивність. У травмованих дітей фрустровані потреби безпеки, захищеності і самоповаги. Фрустрація цих потреб спричиняє гнів і підвищення рівня агресії. Зазвичай, не знаходячи джерела, що провокує агресію, діти починають підбирати найбільш зручну „мішень” для реалізації своїх агресивних почуттів.

5. Відчуження та ізольованість від навколишньої фізичної та соціальної реальності.

6. Невиплакane горе і печаль – найважливіші характеристики психотравми, які завжди пов’язані з почуттям будь якої втрати – втрата близької людини, уявлення про себе, надії тощо. Головною перешкодою стають почуття сорому і безпорадності, бажання стримати агресивний імпульс.

7. Травматичні ігри і повторювані дії. Травматичні ігри повторюють епізод травми. У іграх дитина найчастіше уособлює самого себе.

8. Деформація картини світу. Дитина, у якої ще не сформована система переконань, постає перед небезпекою утворення у неї деформованої картини світу під впливом травми. Часто світ уявляється як джерело зловісних подій, ворожості, а сама дитина в ньому – незахищена,

безпорадна жертва. Така картина світу позбавляє дитину свободи вибору, блокує її життєві сили.

9. Проблеми уваги, пам'яті, навчання. Невиплаканий травматичний досвід – психологічно незавершене явище, тому він несе у собі тенденцію постійної актуальності. Для людини, а особливо для дитини, ця актуалізація досить болісний процес, тому більша частина життєвої енергії дитини спрямована на опір цій тенденції, на приборкання хворобливих емоцій. Це накладає відбиток на пізнавальну активність – увага розсіюється, виникають зосередження, знижується обсяг пам'яті.

10. Різного роду острахи. Страх виконує захисну функцію і має доцільний характер. На різних вікових етапах дитині властиві різні „нормальні страхи”. На відміну від „нормальних страхів”, невротичні страхи, мають дуже сильну (панічну) інтенсивність, вони тривалі у часі і тому деструктивні за своїм характером. У дітей відзначають страхи, „успадковані” від батьків.

11. Травматичні сновидіння і порушення сну. Травматичні повторювані сновидіння є однією з ознак „непережитого”, все ще неподоланого травматичного досвіду. Сновидіння може відтворювати пережиту картину повністю або змінену. У кожному разі травматичний сон спричиняє бурхливі емоції (вигуки, бурмотіння, плач, раптовий підйом з ліжка, ходіння під час сну).

12. Психосоматичні порушення.

Таким чином, основою нервового зриву можуть бути найрізноманітніші обставини. Це – зміни фізичного стану, почуття своєї неповноцінності, уражене самолюбство, образи і розчарування, ревності, страхи, тяжкі спогади про неприємні переживання минулого, ситуації, що створюють загрозу для життя.

Психотравмуючі ситуації, пережиті людиною, у багатьох випадках не тільки потенціюють розвиток психічних і поведінкових розладів, але й змінюють життєвий шлях і особистісну перспективу, а також деформують цілісність картини життя людини. У травмуючих ситуаціях необхідне переосмислення ситуації, вміння по-новому поглянути на сенс того, що було раніше, того, що відбувається зараз, і того, що повинно відбутись у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Кириленко Т. Індивідуальні відмінності у переживанні психотравмуючих ситуацій. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2014. Вип. 33. С. 176–187.

2. Музиченко І. В. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби : метод. рек. / Музиченко І.В., Ткачук І.І. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 88 с.

3.Самойлова О. В. Розвиток дитячих посттравматичних стресових розладів під дією психотравмуючих чинників. *Український вісник психоневрології*. 2017. Т. 25, вип. 1. С. 152. URL : nbuv.gov.ua/UJRN/Uvr_2017_25_1_165

4.Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. Київ : МЖПЦ „Ла Страда-Україна”, 2014. 84 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ САМОСТІЙНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Московчук Ольга Анатоліївна

студентка IV курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: ст. викладач Новікова О. А.

Самостійність є однією з провідних якостей особистості, яка виражається у здібності та можливості бути незалежною у думках, відповідальною у своїй поведінці та діях, готовою застосовувати свої знання на практиці, бути корисною суспільству, в умінні ставити перед собою певну мету і добиватися їх досягнення власними силами, можливістю власними силами вирішувати свої життєві проблеми, діяти свідомо і ініціативно не тільки в знайомій обстановці, але і в нових умовах, що вимагають ухвалення нестандартних рішень.

Науковців В. Асеєв, Р. Берне, Л. Божовіч, Л. Виготський, О. Конопкін, А. Леонтєв, О. Осницький вказують, що самостійність є однією з провідних якостей особистості, що виражається в умінні ставити перед собою певну мету і добиватися їх досягнення власними силами. Самостійність передбачає відповідальне відношення людини до своєї поведінки, здатність діяти свідомо і ініціативно не тільки в знайомій обстановці, але і в нових умовах, що вимагають ухвалення нестандартних рішень.

Психологи В. Абраменко, Р. Берне, І. Кон, О. Крутецький, А. Третьякова, Ю. Кулюткін, О. Осницький відмічають, що самостійність починає яскраво виявлятися саме в підлітковому віці. В цей період підлітки, незважаючи на те, що вони ще вчаться, вже багато що можуть робити самостійно і прагнуть розширити сферу такої діяльності.

Традиційно головним інститутом виховання є сім'я. На думку фахівців вікової психології та психології сім'ї (М. Буянов, А. Захаров,

Ю. Петров, В. Семіченко, В. Заслужнюк, А. Харчев, М. Мацьковський та ін.) важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що у ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя, і по тривалості своєї дії на особистість жоден з інститутів виховання не може порівнятися із сім'єю. У ній закладаються основи особистості дитини, і до надходження в школу вона вже більш ніж наполовину формується як особистість.

Експериментально-психологічне дослідження самостійності підлітків проводилося на базі НВК № 9 м. Хмельницького, у якому взяло участь 26 учнів 8-го класу у віці 12-13 років та 26 батьків цього класу.

На основі узагальнення результатів дослідження самостійності підлітка можна зробити наступні висновки. Більшість досліджуваних підлітків (58%) мають середню самооцінку, 29% завищену і лише 19% підлітків мають низьку самооцінку, що свідчить про недооцінку себе та про несприятливості у розвитку особистості.

Результати опитування показали, що понад третини підлітків (36,3 %) пояснює самостійність як неухильне виконання свого учнівського обов'язку, обов'язків по дому, вирішення своїх проблем та критичне ставлення до себе та своєї діяльності, що свідчить про позитивне оцінювання своєї самостійності. 21,1% – амбівалентне ставлення підлітків цієї групи до самостійності. 24,3% підлітків – приємно самим відчувати себе самостійними і те, що вони відчувають, що дорослі теж вже відносяться до них як до самостійних, тобто вже дорослих. 3,2% підлітків не змогли пояснити що таке самостійність. 15,1% опитаних підлітків опинились, недовірою до них батьків та вчителів, з переживанням жорстоких санкцій у діях дорослих, які ставлять вимоги.

Інтереси досліджуваних підлітків тільки у 12,1% в основному пов'язані з обраною професією, у більшості 87,9% – з чимось іншим. На нашу думку, це пояснюється тим, що більшість підлітків ще не визначилася з тим, якою б професією вони хотіли оволодіти та працювати у житті.

Більшість досліджуваних – 78,8% схильні до наслідування: з однієї сторони підлітки прагнуть знайти себе, свій образ, імідж, а з іншої наслідують тим, хто є для них референтними.

У відношенні до успіхів та невдач дані розподілилися наступним чином: 42,2% досліджуваних високо оцінюють своє схильність добиватися успіхів, 48,8% – середнє, 9% – низько оцінюють своє схильність добиватися успіхів. Свою схильність уникати невдач підлітки оцінюють нижче середнього – 33,4%, тільки 6% – низько, в основному

60,6% підлітків – середньо оцінюють свою схильність уникати невдач. Найбільш високо була оцінена підлітками їх схильність врівноважувати успіхи та невдачі – 66,6% підлітків, 30% підлітків – середньо та 3,4% підлітків – низько була оцінена їх схильність врівноважувати успіхи та невдачі.

Майже більш ніж дві третини підлітків – 78,7%, так чи інакше мають тенденції до постійного або ситуативного виявлення самостійності, і лише менш третини всіх досліджуваних підлітків – 21,3% не виявляють самостійності.

З результатів дослідження соціально-психологічної характеристики родини було виявлено, що вихованням у підлітків самостійності займаються обидва батьки (53,4%). У несамостійних підлітків домінуюча роль у вихованні належить бабусям по материнській лінії (21%) та матерям (25,6%). Таким чином, у групі несамостійних підлітків, відзначається односторонній характер виховання.

За результатами дослідження батьківського ставлення до підлітка було виявлено, що на відміну від батьків підлітків із низьким рівнем самостійності, батьки підлітків з високим рівнем самостійності, у значно більшому ступені орієнтовані на прийняття своєї дитини. Результати тестування свідчать, що батьки готові сприяти і допомагати в справах сину або дочці: приймають свою дитину – 45% батьків, співпрацюють – 33% батька. У той же час значно менший відсоток батьків сприймають своєї дитину як невдачу, нездатну домогтися життєвих успіхів за рахунок власних здібностей: вважають її невдахою – 5% батьків, відторгають – 7% батьків.

Якщо батьки виховують своїх дітей по типу гіперопіки, надмірно їх опікуючи, виконуючи за них їх справи, авторитарно наказуючи що, як та коли робити то такий підліток і за оцінкою батьків, за оцінками вчителів і за своєю власною оцінкою є несамостійним та потребуючим допомоги оточуючих. Якщо ж батьки виховують дитину по демократичному типу або якщо в силу різних обставин, надмірна зайнятість батьків або навмисне постійне доручення виконання обов'язків, то такі підлітки і за оцінками експертів і за власним оцінюванням є самостійним або іноді самостійним у залежності від ситуації.

Таким чином, самостійність – це здібність людини бути незалежною у думках, відповідальною, готовою застосовувати свої знання на практиці, бути корисною суспільству, вирішувати свої життєві проблеми. Зростання прагнення підлітка бути самостійним, зумовлене всім ходом психічного розвитку, набутим життєвим досвідом та змінами в організмі, зумовленими його дозріванням. Одночасно підлітки гостро

потребують доброзичливої і тактовної підтримки з боку дорослих, яка б допомагала здійсненню їх прагнення до самостійності. Стрижень самостійності формується у підлітковому віці сім'єю.

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ „ЛАЙКІВ” НА САМООЦІНКУ

М'ясникова Юлія Григорівна

студентка III курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

У наш час інтернет є невід'ємною частиною культури сучасного суспільства. Інтернет – всесвітня система сполучених комп'ютерних мереж, що базуються на комплекті Інтернет-протоколів [1]. За статистикою більше третини населення Землі використовує інтернет для тих чи інших потреб. Одним з напрямків застосування інтернету є передача інформації, використовуючи різні соціальні мережі. Соціальна мережа – платформа, онлайн-сервіс або веб-сайт, призначені для побудови, відображення і організації соціальних взаємовідносин в Інтернеті [1].

Самооцінка особистості – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінки своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини. Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних відносинах. Самооцінка пов'язана з однією із центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, із прагненням людини знайти своє місце в житті, ствердити себе як члена суспільства в очах навколишніх і у своїх власних. [2]. Один з найбільш важливих елементів у використанні соціальних мереж – можливість отримувати реакцію інших людей у відповідь на розміщувану інформацію. Як було встановлено Університетом Квінсленда, якщо людина відчуває, що її відкидають у соцмережі, її самооцінка впаде, пише Meddaily.ru [3] з посиланням на Stuff.co.nz [4].

З появою в нашому житті соціальних мереж, розширилося, і коло людей, які можуть давати свою оцінку особистості, і з'явився новий спосіб вираження цієї оцінки, який отримав назву „лайк”. У зв'язку з тим,

що кожна людина в своєму профілі в Instagram, FaceBook, та інших соціальних мережах, може викладати будь-яку інформацію про себе, фото, відео зі своєю участю, а інші користувачі цих же соціальних мереж можуть давати своє схвалення або ж несхвалення цього матеріалу, для спрощення його передачі, розробниками соціальних сервісів, і були введені „лайки”.

„Лайк” – це умовний вираз схвалення матеріалу, користувачеві, фотографії, що виражаються натисненням однієї кнопки. Знімається „лайк” теж однією кнопкою [5]. Українською кнопка зазвичай називається – „Мені подобається”, „Мені сподобалося”, „Клас!,,, „+1” („Плюс один”), „Лайк”, „Вподобання” чи „Вподобайка” і тощо [5].

Так, потреби в позитивній оцінці особистості, переродилися в потребу великої кількості „лайків” під фото, відео або іншим інформаційним вмістом, які користувач може викладати на своїй сторінці, а відсутність даного схвалення, може добре бити по самооцінці людини.

Стиль записів, а також те, як часто ми їх публікуємо, буквально кричить про нашу особистість. Зміст самих записів при цьому розповідає менше інформації. Люди з низькою самооцінкою, зазвичай, розповідають про свого романтичного партнера. Невротики шукають можливості переконатися у своїй цінності або привернути увагу. А нарциси постійно хваляться досягненнями або хвалять свою дієту та спортивний режим. Не обійшли увагою і любителів селфі – дослідження показують, що ті, хто постійно постить автопортрети, є самозакоханими та схильними до психопатії. А ті, хто не може викласти знімки без обробки у „фотошопі”, мають низьку самооцінку [6].

У ході опитування 227 студенток університету розповіли, що, переглядаючи Facebook, зазвичай порівнюють себе з однолітками та знаменитостями, але не з членами родини. Дослідники найбільше пов'язують з негативною самооцінкою порівняння себе з мало знайомими людьми одного з вами віку. Дослідники пояснюють це тим, що люди представляють у соцмережах лише найкращу версію свого життя. Коли ви знайомі з кимось близько, ви знаєте, що життя людини складається не лише з того, що вона показує в соцмережах. Але про незнайомих людей нам це не відомо [7].

Різні види контенту впливають на нас неоднаково. Дослідження свідчать, що фото „фітнес кумирів” – світлини людей у чудовій спортивній формі зі спортзали – змушують нас жорсткіше ставитися до себе. Доцент Університету Західної Англії у Бристолі Емі Слейтер провела дослідження за участю 160 студенток. У ході експерименту вона

показувала одній групі учасниць фотографії „фітоняшек” (дівчат, які активно займаються спортом і стежать за своєю фігурою), і другій – цитати на тему позитивного ставлення до себе (як-от „Ти досконала така, якою ти є”). Після перегляду знімків ставлення до себе у першої групи було набагато менш поблажливим, ніж у другої. Коли третій групі учасниць показали обидва види фотографій, переваги позитивних цитат помітно переважили негативну реакцію від світлин спортивних дівчат. Утім, публікації на тему „боді-позитива” також мають свій зворотний бік – вони все одно змушують фокусуватися на своїй зовнішності, а не, скажімо, вміннях або особистості. І це те, за що рух боді-позитива цілком справедливо критикують. „Звісно, йдеться про те, що треба любити своє тіло, але в основі цього руху все одно лежить надмірна увага до зовнішнього вигляду”, – зазначає Жасмін Фардулі, дослідниця з Університету Макквері у Сіднеї [7].

Американський соціолог та соціальний психолог Ервінг Гофман 1956 року в роботі „Презентація себе у повсякденному житті” описав концепцію соціальної драматургії, де розглядає людину як актора, котрий грає певну роль. Зазвичай, нам хочеться надягати маску успішності, ділитися лише позитивними подіями зі свого життя, перетворюючи акаунт на „ідеальний” – вірцеву картинку, посібник життя для інших. Коли людина бачить, які всі навколо гарні та щасливі, багаті та самореалізовані, – її самооцінка зазнає негативного впливу. Тому ми публікуємо лише найкраще, аби сподобатися, викликати заздрість та захоплення. Проте маніфестуючи в соцмережах свої найкращі якості, ми відтворюємо в соціальному житті „ідеальне Я” – образ життя, до якого прагнемо. Це дозволяє втекти від буденності, а також ідентифікуватися зі своїм образом у соцмережах. Переглядаючи свій „ідеальний” профіль, людина сама починає в нього вірити. Це має як негативні, так і позитивні наслідки. З одного боку, людина може насправді почати працювати над собою, змінювати свій стиль життя, аби адаптувати його під образ в житті соціальному і почуватися краще. Але також може виникнути і підміна реальностей, коли проблеми життя „неідеального” будуть витіснятися та не будуть усвідомлюватися. Своєю чергою, це може призвести до особистісної кризи або депресії [8].

Соціальні мережі є невід'ємною частиною нашого суспільства. Для когось це спосіб спілкування, а для когось ціле віртуальне життя, яке іноді стає реальніше, ніж сама реальність. Можна зробити висновок, що людям важливо отримувати схвалення оточуючих, це їх невід'ємна потреба, так як від цього залежить самоповага індивіда, в наш час це схвалення можна отримати за допомогою „лайків”, але „зловживання”

такою позитивною оцінкою, може привести до залежності, а її нестача може негативно позначитися на самооцінці людини і привести до її зниження.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія : вебсайт. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82>
2. Самооцінка особистості. Психологічні та педагогічні аспекти формування та зміни самооцінки особистості. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r26.htm
3. Соцсети напрямую влияют на самооценку человека, предупреждают психологи URL : http://www.meddaily.ru/article/16may2014/sosamo_occ
4. Latest news headlines URL : <https://www.stuff.co.nz/technology/digital-living/60062993/being-ignored-online-can-lower-self-esteem>
5. Лайк URL : <http://wikireality.ru/wiki/%D0%9B%D0%B0%D0%B9%D0%BA>
6. Як у соцмережах розпізнати людей з низькою самооцінкою URL : <https://ukr.media/psihologiya/396198/>
7. Запиляти” чи ні? Як селфі та соцмережі змінюють наше ставлення до себе URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-47545165>
8. Захист патріотів. Просвітництво. навчання. Зміна культури. URL : <https://patriotdefence.org/brai>

ПРАГНЕННЯ ДО ДОМІНУВАННЯ І ДРУЖЕЛЮБНОСТІ У ХАРАКТЕРИСТИЦІ САМОСВІДОМОСТІ ЮНАКІВ ЗАЛЕЖНИХ ВІД КОМП'ЮТЕРА

Палагута Оксана Ігорівна

студентка IV курсу спеціальності „Психологія”

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: асистент кафедри психології Чумак О. О.

Комп'ютерна залежність – пристрасть до занять, пов'язаних з використанням комп'ютера, що приводить до різкого скорочення всіх інших видів діяльності, обмеження спілкування з іншими людьми.

Комп'ютерна залежність є однією з різновидів адиктивної поведінки і характеризується прагненням піти від повсякденності методом трансформації власного емоційно-психічного настрою. У цей момент людиною не тільки відкидаються насущні турботи на задній план, а й загальмовується робота його психіки, а частіше зовсім припиняється індивідуально-особистісний розвиток. Таким чином, люди йдуть від вирішення різних проблем у своєму житті [1, с. 19].

Засновниками психологічного вивчення комп'ютерної залежності вважаються американські дослідники: К. Янг та І. Голдберг. У своїх роботах вони дають характеристику типам комп'ютерної залежності: залежність від інтернету – це рід залежності при якому людина відчуває моральне задоволення від пошуку інформації, також людина заводить безцільні знайомства в мережі, що не приводять до розвитку соціальних контактів; залежність від гри – це нав'язливе захоплення комп'ютерними іграми по мережі або стаціонарно [2, с. 156].

Комп'ютерна залежність значною мірою впливає на розвиток особистості, а саме, призводить до викривленого та неструктурованого сприйняття власного образу „Я” і гіпертрофованої об'єктивної реальності, що негативно впливає на адаптаційний потенціал людини, не дозволяє їй виробити несуперечливі уявлення про себе та оточуючу дійсність.

Юнаки – специфічна соціально-демографічна група. Активне фізичне, статеве, психічне та соціальне формування супроводжується збільшенням прагнення до самоствердження, самопізнання. Ці потреби задовольняються через різного роду комунікативні практики, які самостійно реалізуються [3, с. 46].

Відомо, що найважливішим психологічним новоутворенням даного віку є становлення самосвідомості.

Узагальнюючи вище викладене ми припускаємо, що порушення у розвитку самосвідомості юнака, а саме значний розрив між реальним та ідеальним образом „Я” може бути одною з причин формування комп'ютерної залежності.

На нашу думку, вивчення особистісних особливостей інтернет-залежних юнаків є актуальним і сприятиме прогнозуванню ризику виникнення адиктивної поведінки та розробці більш точних і ефективних профілактичних і корекційних заходів подолання такої поведінки. З метою вирішення цієї проблеми нами було проведено експериментальне дослідження психологічних особливостей самосвідомості особистості юнацького віку, залежних від Інтернету.

Об'єктом дослідження є феномен комп'ютерної залежності у період юнацького віку. Предметом роботи стали психологічні особливості самосвідомості юнаків з різним рівнем комп'ютерної залежності. Мета роботи полягає в вивченні психологічних особливостей зв'язку комп'ютерної залежності з особливостями самосвідомості у юнацькому віці. Гіпотеза роботи – ми припускаємо, що здобувачі вищої освіти зі збільшенням ступеня комп'ютерної залежності будуть характеризуватися закономірною зміною в самосвідомості особистості. А саме, із

збільшенням ступеня комп'ютерної залежності буде збільшуватися розрив між показниками реального і ідеального образу Я.

Відповідно до мети дослідження нами було сформовано вибірку, що включає в себе 72 студента, 1-4 курсів ОС бакалавра та 1-2 курсів ОС магістра, 44 дівчини та 28 хлопців. Психологічна діагностика тривала з 1 травня 2019 року по 21 липня 2019 року. Дослідження проводилося на базі Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Для виявлення рівня комп'ютерної залежності у здобувачів вищої освіти було обрано методика Інтернет-залежності Чен (шкала CIAS) в адаптації В. Малигіна, К. Феклісова [4]. Для діагностики особливостей самосвідомості ми використали методика Т. Лірі. Дана методика розроблена 1954 р. і призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе реального та ідеального, а також для вивчення взаємовідносин в малих групах [5].

Першим етапом нашої роботи стало визначення рівня комп'ютерної залежності в здобувачів вищої освіти за допомогою методики Інтернет-залежності Чен (шкала CIAS) в адаптації В. Малигіна, К. Феклісова. У процесі дослідження ми отримали наступні дані: низький рівень комп'ютерної залежності властивий 27,20% випробуваних, середній рівень – 57,10 %, високий рівень – 15,70%.

Наступним завданням нашої роботи стало зіставлення результатів дослідження комп'ютерної залежності і особливостей самосвідомості в здобувачів вищої освіти. У процесі роботи над дослідженням ми зупинилися на аналізі інтегративних шкал „Домінування” та „Дружелюбність” які являють собою синтез базових восьми шкал даного методу. Для подальшого психологічного аналізу ми вираховували середню величину розбіжності між „Я-реальним” та „Я-ідеальним” у респондентів з різним ступенем комп'ютерної залежності у її абсолютному вигляді.

За результатами дослідження ми можемо зробити висновок про те, отримані дані мають помітні відмінності між середніми показниками різниці „Я-ідеального” і „Я-реального” та розмахом цих різниць. А саме, помітна різниця відмічається нами між середніми показниками різниці між „Я-реальним” і „Я-ідеальним” у домінуванні між випробуваними з низьким рівнем комп'ютерної залежності з одного боку та випробуваними з середнім та високим рівнем комп'ютерної залежності. Також помітно відрізняється розмах середніх показників даної різниці між цими ж групами випробуваних у бік його збільшення у випробуваних з низьким рівнем залежності від комп'ютера. Що стосується середніх показників різниці між „Я-ідеальним” та „Я-

реальним” по шкалі дружелюбності, то єдина відмінність між групами була помічена нами лише у розмаху середніх показників даної різниці знову таки у групі випробуваних з низьким рівнем залежності, який являється більшим ніж у двох інших підгруп. Отримані дані свідчать про те, що у випробуваних з низьким рівнем комп’ютерної залежності оцінки свого „Я-реального” та „Я-ідеального” більш високі, та більш різноманітні.

При аналізі середньої величини розбіжності між Я-реальним та Я-ідеальним у респондентів з різним ступенем комп’ютерної залежності ми робимо висновок про те, що юнаки з високим рівнем комп’ютерної залежності характеризуються меншими самооцінками, меншою різноманітністю та меншою різницею між „Я-реальним” і „Я-ідеальним” у прагненні до домінування та дружелюбності.

Список використаних джерел:

1. Моцик Р.В. Інтернет-залежність та її вплив на виховання сучасної людини. Актуальні проблеми психології. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ : Видавництво „Фенікс”, 2013. Випуск 18.
2. Журавлева А. Л., Крюкова Т. Л., Сергиенко Е. А. Совладающее поведение: Современное состояние и перспективы. Москва : Изд-во „Институт психологии РАН”, 2008. 474 с.
3. Антипин Н. А. Компьютерная зависимость и особенности ее влияния на сознание и поведение человека. 2012. № 2.
4. Малыгин В. Л., Феклисов К. А. Тест Интернет-зависимости Чен (шкала CIAS). Интернет-зависимое поведение критерии и методы диагностики : учебное пособие для студентов факультета клинической психологии по дисциплине специализации „Психологическая коррекция аддиктивного поведения”. Москва МГМСУ, 2011. 32 с.
5. Лири Т. Методика диагностики межличностных отношений. URL : <http://testoteka.narod.ru/mlo/1/26.html> (дата звернення: 23.03.2020).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ-АУТИСТІВ

Радомська Яна Зигмундівна

студент II курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

На теперішній час аутизм є однією з найпоширеніших форм порушень розвитку серед дітей. Аутизм досить багатогранне захворювання, що має безліч проявів, які при різних особливостях розвитку дитини проявляються по-різному, а іноді зовсім протилежно. Походження захворювання донині залишається в тіні гіпотез і теорій, не маючи однозначного визначення. Головними особливостями аутизму представлені порушення комунікативної і емоційно-вольової сфер з подальшим порушенням соціалізації та психосоматичні розлади. Дітям з аутизмом більше за інших властиві поняття гіпочутливості і гіперчутливості, які є ключовими для їх сприйняття і вказівними для діагностики. Зазначимо, що у дітей з аутизмом спостерігається особлива будова та функціонування головного мозку і як наслідок відмічаються порушення соціального та мовленнєвого розвитку. Також, слід зазначити, що діти з аутизмом мають специфічну поведінку уже з раннього віку.

Вивчення аспектів проблеми виникнення аутизму простежується у працях А. Хаустова, О. Романчика, К. Островської, Е. Іванова, Л. Демьянчука, Р. Демьянчука та інших. Особливу увагу привертають роботи Е. Агафонової, Т. Ахутінової, О. Галактіонової, М. Гончаренко, О. Григорян, С. Грінспена, А. Козоріз, І. Костіної, А. Хаустова які багато уваги присвятили психолого-педагогічним методам корекції дітей аутистів, а саме: навчанню і соціальній адаптації дітей з важкими формами аутизму; корекції моторно-рухових порушень; формуванню комунікативних навичок; подоланню шкільної неуспішності на ранньому етапі навчання [1; 2; 3; 4; 5]. Розглянемо більш детально кожний.

Методика Floortime (Флортайм) – це поширена система допомоги дітям з розладами аутистичного спектру, розроблена професором Стенлі Грінспеном в 1979 році. Стенлі Грінспен – найбільший в світі фахівець в області вивчення і корекції аутизму, визнаний авторитет в сфері клінічної роботи з дітьми раннього та дошкільного віку, що мають когнітивні й емоційні порушення розвитку. Дана методика успішно застосовується в роботі з дітьми раннього віку, з підлітками і дорослими людьми.

Головною метою терапії за даною методикою є робота над зовнішніми сторонами поведінки і симптомами. В першу чергу увага приділяється створенню фундаменту для здорового розвитку дитини. Завдяки цього підходу діти набувають ключові здібності, відсутні або порушені в процесі їх розвитку: здатність до теплих відносин з оточуючими, цілеспрямоване та повноцінне спілкування; логічне, творче та абстрактне мислення. Для багатьох дітей, які займалися за даною методикою, відкрилися нові можливості, вони придбали здатності, які вважалися для дітей з аутизмом недосяжними. У них з'явилися теплі і близькі стосунки з родиною та однолітками, розвинулися складні мовні навички. Діти стали справлятися не тільки з навчальними дисциплінами, а й придбали такі інтелектуальні здібності як спонтанне мислення, вміння міркувати, розуміти чужі доводи, навчилися співпереживати іншим.

До психологічно-педагогічних методів корекційного впливу відносять метод прикладного поведінкового аналізу. В основі цього методу лежить розуміння взаємозв'язку поведінки і середовища. Поведінка розглядається, як всі можливі типи дій і здібностей. Середовище включає в себе всі фізичні і соціальні фактори, які можуть впливати на зміни в поведінці. Цей метод пройшов необхідне наукове тестування, яке підтверджує практичність, якість і ефективність програми. Даний метод допомагає: направити характер поведінки в більш гармонійне русло і підтримати процес навчання; розкрити мовленнєві особливості та вирішити завдання комунікативного розвитку; допомагає подолати порушення у концентрації уваги, соціалізації, пам'яті і навчання. АВА терапію використовують як для роботи з дітьми, так і у роботі з дорослими, у яких спостерігаються особливості в сприйнятті і засвоєнні інформації, розвитку мови і пам'яті. Цей метод включає в себе деякі принципи, які є основою поведінкового аналізу. Вони служать для дослідження та виявлення бажаної і небажаної поведінки для подальшої корекції.

Слід зазначити, що даний метод має різні напрямки та техніки в роботі. Так наприклад, цей метод може бути заснований на спостереженнях і встановленні причинно-наслідкових зв'язків поведінки. Спостерігаються мотивація, навички внутрішньої дисципліни, ініціативності, швидкості реакції та ключові стимули. В практику включений метод природної мовної парадигми. В даному напрямку використовується ретельно підготовлене середовище для стимуляції мовної активності. Створюються умови для активного використання мови. Це може бути повсякденне середовище, яке служить відправною точкою для включення дитини в навчання. Зазначимо, що складене пробне навчання ґрунтується на принципі повторення. Навчання

складається з частин, які відпрацьовуються для засвоєння матеріалу. Даний метод допомагає зрозуміти, як практика та систематичне повторення допомагають в освоєнні інформації. Такі заняття проходять індивідуально з одним учнем. Додаються підкріплюючі дії, наприклад, „дай п'ять”, для фокусування уваги. Також, заняття можна проводити у природному середовищі, і ті навички, які вона отримала, можна перенести в ситуації повсякденного життя. Психолог, педагог в даному випадку має звертати увагу саме на інтерес дитини. Ситуації і теми дитина вибирає самостійно. Для цього необхідно спостерігати та слідувати вибору дитини. У розвитку мови допомагає вербальний напрямок. Заняття проходять індивідуально з одним учнем і ґрунтуються на розумінні визначень. Для встановлення розуміння необхідно роз'яснити функціональне застосування предмета. Таким чином, в основі напрямку лежить встановлення розуміння значення слова через його функціональне застосування. Використовується алгоритм питань „що це?”, далі йде „для чого це використовується?”.

Також, у психолого-педагогічній роботі з дітьми аутистами використовується напрямок сенсорної корекції. Цей напрямок передбачає застосування сенсорного впливу на органи чуттів дітей аутистів. Сенсорна корекція являє собою психолого-педагогічну роботу в середовищі, що впливає на сприйняття людини. Під час такої роботи відбувається вплив на нюхову, зорову, слухову, тактильну, вестибулярну, пропріоцептивну, інтероцептивну системи сприйняття. Найчастіше порушення сенсорної інтеграції відбувається через особливості в розвитку дитини. Через це звужується коло сприйняття, і інформація стає спотвореною. Сенсорна корекція сприяє поповненню нестачі відчуттів і розпізнаванню сенсорних сигналів. Сенсорна корекція впливає на всі сфери і функції психіки. Завдяки різноманітності вправ і широкого спектру застосування, можливо підібрати тренажери виходячи з особливостей розвитку дитини. Тому сенсорна корекція є обов'язковою частиною навчання, абілітації та реабілітації. Слід зазначити, що під час проведення сенсорної корекції психолог або педагог велику увагу звертають на: загальні особливості сприйняття дитини; особливості сприйняття у гіперчутливих дітей; особливості сприйняття у гіпочутливих дітей. Також, велика увага приділяється комплектації сенсорної кімнати для гіперчутливих та гіпочутливих дітей з аутизмом. Таке обладнання повинно бути придатним для всіх видів чутливості.

Основу психолого-педагогічної корекції також складають індивідуальні та групові комплексні заняття до яких відносять: логопедично-педагогічні заняття, заняття розвитку комунікативних та

соціальних навичок, заняття поведінкової корекції, танцювально-рухової корекції, арттерапію та музикотерапію. Заняття проходять як в груповій, так і індивідуальній формі і здійснюються такими фахівцями: психологом, логопедом, спеціальним педагогом у відповідності до сучасних педагогічних методик. Широко інтегруються так само і компоненти ігрової терапії (батьки–діти і діти–діти). В залежності від форми та індивідуальних характеристик дитини акцент у заняттях може робитися на різних компонентах. Так, наприклад, для дітей з синдромом Аспергера показаний більший наголос на розвиток соціальних навичок та комунікації, а логопедичні заняття як такі непотрібні. Рекомендована тривалість занять щонайменше 15 годин у тиждень, загальна тривалість – щонайменше шість місяців. Окремі заняття можуть відбуватися вдома у формі домашніх візитів, а також у реабілітаційній установі. Також, існує програма „Раннього Втручання” де батьки можуть навчатися методам стимулювання мовленнєвого, соціального та когнітивного розвитку дитини.

Таким чином, застосування методів психолого-педагогічної корекції у роботі з дітьми-аутистами дає позитивні результати. Найбільші зміни простежуються у таких поведінкових проявах як: усунення спалахів гніву, порушень сну, самоскалічення. Корекція досягає успіхів у питаннях соціалізації, мовленнєвого розвитку і вербальної комунікації. Це має велике значення для розвитку соціальних навичок і формування відносної незалежності дітей-аутистів. Проте, слід зазначити, що перенесення сформованих навичок соціального спілкування на інші ситуації неможливе. У сфері розвитку інтелектуальної діяльності успіхи, зазвичай, незначні. Незважаючи на це, спеціальне корекційне навчання, безумовно, може дати поштовх до поліпшення подальшого розвитку дитини з аутизмом. Досвід свідчить, що система неперервної спеціальної допомоги, яка охоплює всі етапи життя, забезпечує найкращі результати.

Список використаних джерел:

1. Хаустов А.В. Проблема социального взаимодействия и коммуникации у детей с ранним детским аутизмом. *Современные тенденции специальной педагогики и психологии* : научные труды Всероссийской научно-практической конференции. Самара, 2003. С. 408–410.
2. Хаустов А.В. Исследование коммуникативных навыков у детей с синдромом раннего детского аутизма. *Дефектология*. 2004. №4. С. 69–74.
3. Романчук О. Розлади спектру аутизму. В запитаннях та відповідях.
4. Островська К. О. Терапія і навчання аутичних дітей. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : збірник наукових праць. №1 (3). Київ : Університет „Україна”. 2004. С. 528–534.
5. Иванов Е. С., Демьянчук Л. Н., Демьянчук Р. В. Детский аутизм : диагностика и коррекция. Санкт-Петербург. 2004. С. 9.

ПРОБЛЕМА МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Чорна Іванна Михайлівна

студентка IV курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.військ.н., професор Бастричев В.С.

Актуальність теми зумовлена взаємодією студентів у підготовці під час навчання, також виконання спільних завдань, яке передбачає пряме встановленні контактів та обмін інформацією. Часті зіткнення поглядів, думок і інтересів зумовлюють виникнення суперечностей і розбіжностей серед студентів. Завдання для вирішення цієї проблеми повинно стояти у формуванні міжособистісних взаємин студентів на умовах взаємоповаги і взаєморозуміння.

Реалізація міжособистісної взаємодії пов'язана з діяльністю спрямованою на навчання, яка здійснюється студентами від першого року навчання і до його завершення. Взаємо співпраця потребує поваги до людської гідності, неупередженого ставлення до оточуючих, дотримання моральних принципів.

Вивченню теми міжособистісних стосунків займалися такі вчені як: (А. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Буєва, Л. Виготський, Є. Ільїн, М. Каган, Я. Коломінський, І. Кон, В. М'ясищев, М. Обозов, А. Петровський, А. Реан, зарубіжні учені – М. Ніколас, К. Роджерс, І. Сайтарлі та інші); стиль побудови міжособистісних взаємин (Є. Потапчук, О. Сафін, О. Тімченко, В. Ягупов та інші).

У дослідженнях вітчизняних та російських учених розкривалися питання, що стосуються впливу міжособистісних взаємин на процес спілкування (Є. Козуб, Є. Кондратьєва, Є. Цуканова), формування міжособистісних взаємин у малих групах, колективі (Н. Анікеєва, А. Лутошкін, Л. Уманський), створення морально-психологічного клімату (І. Антонова, В. Богданов, Р. Кричевський), урегулювання міжособистісних конфліктів (А. Горбатенко, О. Гориманова, М. Рібаков), ролі лідера в системі міжособистісних взаємин (А. Видай, В. Каширин, Р. Кричевський), культури взаємин між викладачами і студентами (Ю. Астраханцева, Т. Верьовкіна, Т. Черкашина).

Успішне формування міжособистісних стосунків студентів у процесі навчання на гуманістичних засадах забезпечується педагогічними умовами:

а) виявленням морально-психологічного стану кожного студента (діагностика характеру міжособистісних взаємин у навчальній групі, їх видів);

б) організацією спільної навчально-виховної діяльності, створенням виховних ситуацій, що відповідно до визначених особливостей взаємин майбутніх психологів забезпечують оволодіння знаннями та вміннями гуманних міжособистісних стосунків.

Міжособистісні стосунки розуміються як особистісно-професійні зв'язки що формуються між ними як майбутніми фахівцями, в основі яких гуманне ставлення до іншої людини в навчально-виховному процесі, та в умовах здійснення професійної діяльності та у побутово-соціальних відносинах на основі взаємоповаги, емпатії, тактовності, толерантності в процесі спілкування, що дозволятиме уникати конфліктних ситуацій [1].

Взаємодія між студентами формується на підставі виникнення різних інтересів, уподобань, смаків і переконань; потреби у професійному спілкуванні; виявлення вміння товаришувати, бути доброзичливим, привітними у спілкуванні.

Встановлено ряд причин, що зумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів у молодіжному колективі:

а) виявленням негативних якостей окремих студентів (прискіпливість, заздрість, грубість, схильність до пліток, невірноваженість, владність, різкість у спілкуванні, нечесність, байдужість);

б) незлагодженістю у стосунках між особистістю і студентським колективом (несприйняття загальних цілей колективу, неправильна реакція особистості на вплив з боку колективу і, навпаки, занижена оцінка своїх можливостей, невиправдані сподівання як окремих особистостей, так і груп, колективів):

в) слабким розвитком колективу (відсутність свідомої дисципліни, неправильна реакція на критику, відстоювання інтересів тільки своєї групи та ігнорування громадських інтересів, „хибне” уявлення про лідерство в групі, відсутність авторитету в групі) [2; 3; 4].

Так як існують причини виникнення конфліктних ситуацій, існують заходи щодо боротьби з ними: організація спільної навчальної діяльності [5; 6; 3]. Оптимальними для такої організації є позааудиторні заняття у вигляді, наприклад, спільної підготовки до контрольних робіт, заліків, екзаменів тощо. Під час аудиторних занять міжособистій взаємодії сприяють такі групові форми роботи: робота всіх, спрямована на досягнення спільної мети; робота парами, трійками, п'ятірками. Хоча засвоєння знань і в цьому випадку залишається індивідуальним процесом, воно передбачає спільні дії: взаємоконтроль, взаємодопомогу, обмін інформацією, що не лише підвищує

ефективність навчальної діяльності, а й опосередковує міжособистісні стосунки [7].

Міжособистісні стосунки у групі студентів-психологів мають опосередковуватися різними видами та формами змістовної активності: грою, працею, участю в різних гуртках та об'єднаннях. Це має бути реальна взаємодія і взаємодопомога, результат, що досягається шляхом спільних зусиль. За таких умов міжособистісні стосунки стають багаторівневими, породжують складні соціально-психологічні явища. Непересічна роль при цьому належить лідерові, властивістю характеру якого є колективізм і який прагне створити колектив [8].

Вміння створити сприятливі умови і середовище біля себе, яке у свою чергу сприятиме розвитку та комфортному перебуванню. Міжособистісна взаємодія, вміння налагоджувати взаємозв'язки, вирішувати конфлікти, є важливим чинником не лише професійним але й соціальним та особистісним.

Список використаних джерел:

1. Бодалев А. А. Психология межличностных отношений (К 100-летию со дня рождения В.Н. Мясищева). *Вопросы психологии*. 1993. № 2. С. 86–91.
2. Кон И. С. Личность как субъект общественных отношений. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України* *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. Москва : Наука, 1966. – С. 16.
3. Семиченко В. А. Психологія спілкування. Київ : Магістр-S, 1998. 152 с.
4. Бех І. Д. Закономірності сучасного виховного процесу. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 1 (42). С. 33– 40.
5. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування : навчальний посібник. Київ : ДАКККіМ, 2010. 273 с.
6. Вережкина Т. А. Межличностные отношения педагогов и студентов. *Среднее профессиональное образование*. 1997. № 9. С. 29–32.
7. Выготский Л. С. Педагогическая психология ; под ред. В. В. Давыдова. Москва : ПедагогикаПресс, 1999. 536 с.
8. Міжособистісна взаємодія. *Особливості взаємодії*. URL : http://pidruchniki.ws/1534122039128/psihologiya/mizhosobistisna_vzayemodiya (дата звернення 14.03.2020)

Секція ІІІ.

МОЛОДЬ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

МОТИВАЦІЯ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ

Боднарчук Іван Іванович

студент II курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: ст. викладач Геделевич Є. В.

Наше століття характерне глобальними змінами в ринкових відносинах, проривами в економічній науці, революційними змінами в техніці.

Відбувається прискорений процес глобалізації фінансів, економіки, технології та суспільства. Новий ринок, небувала конкуренція потребують нових підходів до забезпечення високої якості управління.

У ринковій системі керування господарством забезпечення якісного управління стає об'єктивною умовою існування, найважливішим фактором підвищення рівня життя, гарантією соціальної та економічної безпеки [1].

Одним з головних складників успіху економічно розвинутих країн світу є використання менеджменту, науково обґрунтованої та якісно побудованої системи управління організацією.

Менеджмент виступає як результативний засіб формування ринкових стратегій, залучення інвестицій, здійснення нововведень, оптимізації співвідношення попиту і пропозиції тощо.

Отже, менеджмент – це процес планування, організації, приведення в дію та контроль організації для досягнення координації людських і матеріальних ресурсів, потрібних для ефективного виконання завдань [2].

Наявність у працівників належної професійної підготовки, навичок, досвіду не гарантує високої ефективності праці, а кінцевому рахунку високої ефективності діяльності організації. „Локомотивом” їхньої активної трудової діяльності сучасна психологія управління визначає мотивацію. Відомий американський фахівець у галузі менеджменту Р. Дафт зазначає: „Мотивація працівників впливає на їхню продуктивність, і частина роботи менеджера якраз і полягає в тому, щоб спрямувати мотивацію на досягнення цілей організації”. Перед менеджерами стоїть завдання переконати інших людей працювати краще, створити у людей внутрішні спонуки до активної трудової діяльності, підтримувати зацікавленість у праці, формувати потребу в активній діяльності, створювати ситуацію переживання задоволення від

отриманих результатів, переконати людей здійснити необхідні зусилля і взяти на себе зобов'язання щодо участі в процесі праці – що є основою ефективної діяльності організації.

Визначення мотивації як головної функції теорії та практики менеджменту детерміноване зростанням ролі особистості в системі діяльності організації, вимогами науково-технічного прогресу, назрілою потребою пошуку відповідних сучасному етапу розвитку бізнесу та менеджменту підходів до означення мотивації та розробки і впровадження практичних моделей мотивації [3].

Мотивація – це процес спонукання працівників до діяльності для досягнення цілей організації. Мотиви можуть бути внутрішні і зовнішні; останні обумовлені прагненням людини володіти своїми об'єктами чи, навпаки, – уникнути такого володіння. Внутрішні мотиви пов'язані з отриманням задоволення від уже наявного в людини об'єкта, який вона бажає зберегти, або прагненням його позбутися. Мотиви, що формуються у людини під впливом безлічі зовнішніх і внутрішніх, суб'єктивних і об'єктивних факторів, активізуються під впливом стимулів. Як стимули можуть виступати матеріальні предмети, дії інших людей, можливості, що надаються, тощо. За змістом стимули можуть бути економічні і неекономічні (організаційні і моральні). Однак чіткої межі між ними не існує; на практиці вони взаємозалежні.

Отже, мотивація – це один з важливих факторів підвищення ефективності діяльності всієї організації. Процес діяльності організації можна спланувати і організувати, але якщо працівники цієї організації невідповідально ставляться до своїх обов'язків і особисто не зацікавлені у розв'язанні проблем і завдань, що постали перед організацією, то досягти мети діяльності складно.

Отже, можна зробити висновок, що реалізація функції мотивації потребує:

- 1) усвідомлення того, що спонукає працівника до праці;
- 2) розуміння того, як спрямувати ці спонукання на досягнення цілей організації.

Менеджмент розглядає різні теорії мотивації працівників, найпоширенішими з яких є: теорія ієрархії потреб А. Маслоу, двофакторна модель мотивації Ф. Герцберга, модель робочих характеристик Дж. Хекмана і Дж. Олдхема, теорія ERG К. Альдерфера, теорія мотивації Л. Портера – Е. Лоулера, теорія мотивації Д. Макгрегора, теорія очікувань В. Врума, теорія справедливості Дж. Адамса, теорія поставлення мети, концепція партисипативного управління.

Розглянемо Ієрархію потреб Маслоу. Спонування як поведінкове виявлення потреб людини, сконцентрованих на досягненні мети, покладено в основу теорії ієрархії потреб А. Маслоу – ієрархічну структуру потреб.

Потреба – це особливий стан індивіда, відчуття нестачі (браку) чогось, відображення невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами. Згідно з теорією А. Маслоу потреби людини поділяються на кілька рівнів.

Потреби першого рівня (фізіологічні, базові) пов'язані із забезпеченням фізичного виживання людини (потреби в їжі, житлі, родині тощо). Такі потреби задовольняються за допомогою системи оплати праці.

Після задоволення базових потреб для людини набувають значення потреби наступного рівня – потреби в безпеці. Такі потреби означають, що базові потреби і надалі будуть задовольняти. Способами задоволення таких потреб можуть бути: пенсійна система, система страхування; права, які забезпечує трудовий стаж, членство у профспілках тощо.

Далі потреби задовольняють в такій послідовності: 1) потреби в належності – це потреби об'єднуватися з іншими людьми (належність до фірми, робочої групи, професійної спілки, спортивної команди тощо); 2) потреби в повазі – потреби в усвідомленні особистих досягнень, компетенції і визнанні іншими людьми; 3) потреби в самореалізації – потреби в реалізації своїх потенційних можливостей, у зростанні як особистості [2].

Отже, теорія А. Маслоу стверджує, що в основі прагнення людей до праці лежать їхні численні потреби. Отже, для того, щоб мотивувати підлеглого, керівник має надати йому можливість задовольнити його потреби, але так, аби забезпечити досягнення цілей всієї організації.

Список використаних джерел:

1. Мазур В. С. Навчально-методичний комплекс „Менеджмент : теорія і практика” : до вивчення курсу та проведення практичних занять з дисципліни „Менеджмент” для студентів економічних спеціальностей усіх напрямів підготовки та спеціальностей. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 200 с.

2. Стахів О. Г., Явнюк О. І., Волощук В. В. Основи менеджменту : навчальний посібник. / за наук. ред. док. екон. наук, проф. М. Г. Бойко. Івано-Франківськ, „Лілея-НВ”, 2015. 336 с.

3. Прищак М. Д., Лесько О. Й. Мотивація як головна функція сучасної теорії та практики менеджменту. *Психологія управління в організації*. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/1lesko_psiholog_upravlin_organizaciyi/331.html

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЛОВОДСТВІ

Дронський Павло Михайлович

студент II курсу спеціальності „Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: ст. викладач Геделевич Є. В.

Інформаційне середовище, в якому живе зараз увесь світ, – це сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки і передачі даних, а також політичні, економічні і культурні умови реалізації процесів інформатизації. В той же час, інформаційне середовище – це сфера діяльності суб'єктів, пов'язана зі створенням, перетворенням, споживанням інформації.

Сьогодні не можуть не вражати можливості, що надають досягнення у сфері інформатизації, телекомунікацій та інформаційних технологій, в отриманні, поширенні та швидкості доставки різноманітних повідомлень.

Інформаційні технології широко використовуються в різних сферах діяльності сучасного суспільства. Вони дозволяють оптимізувати інформаційні процеси, в тому числі організувати й автоматизовано обробляти електронні дані. Роль і значення інформаційних технологій для сучасного етапу розвитку суспільства є стратегічно важливою, а значення цих технологій в найближчому майбутньому буде швидко зростати. Саме інформаційним технологіям належить сьогодні визначальна роль у галузі технологічного розвитку суспільства з дотриманням вимог правової політики держави [1].

Інформаційні технології – цілеспрямовано організована сукупність інформаційних процесів, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкісний пошук інформації, розосередження даних, оперативний доступ до першоджерел незалежно від місця їх розташування.

Інформаційні технології в діловодстві, являють собою перелік технологічних процесів (збору, передачі, обробки, збереження й подання інформації), які можна розглядати як узагальнення відповідних цілеспрямованих змін властивостей певних даних. З точки зору інформатики діловодні процеси виглядають таким чином.

З точки зору інформатики діловодні процеси виглядають таким чином:

– **збір даних** – процес, коли інформація, що надходить з різних джерел стосовно певного кола питань, збирається в одному документі;

– **передача даних** – зміна її просторових координат, що розглядаються як відповідна властивість;

– **обробка даних** – змінна та інша якісна їх властивість, що необхідна для підготовки конкретного документа;

– **збереження даних** – зміна тимчасових координат (від минулого до майбутнього), що розглядаються як певна їх властивість;

– **подання даних** – зміна виду інформації – форми документного збереження чи результати її обробки, зручної для використання у вирішенні конкретного завдання [2].

Сучасні інформаційні технології в документознавстві повинні відповідати таким вимогам:

– забезпечувати високий рівень розчленування всього процесу опрацювання інформації на етапи (фази), операції, дії;

– включати весь набір елементів, необхідних для досягнення поставленої мети;

– мати регулярний характер. Етапи, дії, операції технологічного процесу можуть бути стандартизовані й уніфіковані, що надає можливість більш ефективно здійснювати цілеспрямоване управління інформаційними процесами;

– доцільність впровадження технічних засобів;

– можливість придбання технічних засобів у певні терміни;

– наявність придатних приміщень;

– можливість підготовки чи залучення спеціалістів до обслуговування техніки і її ремонту [3].

Переваги застосування інформаційних технологій:

1) Передусім це стосується створення й оформлення ділових документів з допомогою текстових редакторів.

2) Інформаційні технології дозволяють також забезпечувати зручне зберігання документів, яке реалізується у вигляді багаторівневої структури папок на диску комп'ютера.

3) Важливе завдання діловодства – це організація реєстрації (обліку) документів, і навіть контролю над термінами їхнього виконання.

4) Коли кожному відділенню підприємства встановити комп'ютери, пов'язані локальною мережею. Такий спосіб ведення діловодства і називають безпаперовою технологією.

5) Документи можна піддати скануванню та їх обробки з допомогою спеціалізованих програм – систем оптичного розпізнавання символів.

Сучасні інформаційні технології забезпечують оперативність підготовки, проходження і виконання документів. Широко використовується електронний документообіг, переваги мережі Інтернет у діловодстві. Впевнений, що і надалі сфера впровадження буде ще більше проникати у діловодство і вдосконалюватись.

Список використаних джерел:

1. Бонч-Бруєвич Г. Ф., Носенко Т. І. Організація та обробка електронної інформації : навчальний посібник. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, ін-т суспільства, каф. інформатики. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 108 с.
2. Загальне діловодство. Впровадження інформаційних технологій в діловодстві. *Навчальні матеріали онлайн* : вебсайт. URL : https://pidruchniki.com/1292052260547/dokumentoznavstvo/vprovadzheniya_informatsiynih_tehnologiy_dilovodstvi
3. Інформаційні технології документознавства. *Сайт referat-ok.com.ua*. URL : <http://referat-ok.com.ua/dokumentoznavstvo-dilovodstvo/informaciini-tehnologiji-dokumentoznavstva>

Секція ІV.

МОЛОДЬ ЗА ЗДОРОВУ НАЦІЮ

ГРУПОВА МОТИВОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМ ВИХОВАННЯМ В УМОВАХ ВЗАЄМОНАВЧАННЯ

Боднар Андрій Андрійович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.мед. н., доцент Фесенко В. П.

Аналіз спеціальної науково-методичної літератури [6, 7] свідчить про те, що у переважній більшості студентів низький рівень мотивованості до занять фізичним вихованням. Основна причина – відсутність необхідного стимулювання до занять, байдужість до власного здоров'я і теоретична невідповідність студентів. Розмови про те, що заняття фізичною культурою корисні для здоров'я студентів мають абстрактний характер у зв'язку з відсутністю конкретних (об'єктивних) критеріїв його оцінки, які використовувались би на заняттях.

Саме заняття фізичним вихованням, з точки зору багатьох дослідників (С. Канішевський 1999, М. Кобза 2002, В. Юрчишин (2010) сприяють зменшенню впливу стресів та формують такі якості особистості як цілеспрямованість, організованість, ініціативність, які у свою чергу є основою самостійності людини, сприяють її соціалізації. Крім того, фізична культура сприяє заповненню дефіциту рухової активності, гармонізації навантажень, організації дозвілля і зайнятості молоді. Проте, сучасні науково-методичні розробки не в достатній мірі вирішують дану проблему, що й обумовило вибір дослідження.

Науковцями доведено [1, 8], що міжособистісні відносини, групові цінності і норми, морально-психологічна атмосфера у процесі занять фізичним вихованням – це одні з головних факторів, які впливають на стан соціальнопсихологічної адаптації людини в колективі й забезпечують її психофізіологічну сталість особистості. Тому дуже важливим є сформувати потребу у молоді до систематичних групових занять фізичним вихованням, як для здоров'я так і для соціалізації особистості.

Розвиток фізичних якостей людини неможливо відокремити від функціонування її особистісних характеристик, більше того, він визначається ними. Ефективність фізкультурної діяльності молодих людей, так само як і будь-якої іншої діяльності, визначається потребо-мотиваційною ланкою, пов'язаною з формуванням їх потреб, інтересів,

цілей, мотивів, ціннісних орієнтацій. Тому для досягнення високого рівня розвитку фізичних якостей оволодіння та ефективного опанування ключовими компетенціями необхідно сформувати потреби в знаннях та інтерес до навчання. Мотивація виникає тоді, коли студент відчуває інтерес від самого процесу і умов занять, від характеру взаємин з педагогом, з членами колективу під час занять. Задоволення інтересу сприяє зміцненню, розвитку мотивів [9]. Мотивація, таким чином, є каталізатором енергії людини, яка або полегшує виконання діяльності, або стимулює вольове зусилля, допомагає проявляти терпіння, завзятість, наполегливість, сприяє розвитку цілеспрямованості [7, 10].

У зв'язку із цим необхідним є створення перспективних інноваційних технологій у фізичному вихованні вищих навчальних закладів, які могли б забезпечити можливості до саморозвитку і фізичного удосконалення, формування активної життєвої позиції студентів.

У дослідженні взяли участь 63 студента Хмельницького інституту соціальних технологій відповідно поділені на експериментальну і контрольну групи методом випадкої вибірки, при цьому статистичні методи підтвердили однорідність вибірки. Контрольна група (n=32) – займалась фізичним вихованням за традиційною системою проведення занять, а експериментальна (n=31) згідно розробленої нами системи завдань з використанням взаємонавчання.

Експериментальна програма передбачала створення диференційованих підгруп із змінним складом для удосконалення як фізичних кондицій, так і теоретико-методичних знань студентів. Нами використовувались активні методи навчання (підготовка презентацій, „семінари-аукіони”, розробка проєктів щодо розвитку фізичних якостей та формуванню вмінь планування), перевага надавалась самоврядуванню студентів при постійному взаємоконтролі, як техніки навчання фізичних вправ, так і самопочуттю та реакції на навантаження. Комплектація груп студентів відбувалась таким чином: генератор ідей та його помічники (студенти, які краще були підготованими); технічний лідер, який координував групу з основ техніки фізичних вправ); „емоційний” лідер, який відповідав за міжособистісну рівновагу та допомагав уникати суперечок.

Експериментальна група працювала у різних за складом і кількістю учасників у підгрупах та в постійній взаємодії, суть якої полягає в тому, щоб спрямувати студентів на творчу і продуктивну роботу, постійно обмінюючись досвідом; „пробудити” їх активність і

максимально залучити до формування системи знань для застосування повсякденної фізичної активності.

У процесі опитування нами встановлено, що 31,7 % студентів, займаючись фізичним виховання очікують підвищення фізичної підготовленості і стільки ж відсотків прагнуть удосконалити свою фігуру. Лише 15,3 % сподіваються покращити свій рівень здоров'я, що можна пояснити не сформованістю у студентів потреби турбуватися про свій стан здоров'я. Всього 11,0 % студентів відвідують заняття з фізичного виховання для отримання заліку, що вкотре підкреслює незацікавленість до занять фізичними вправами (Рис. 1).

Для того, щоб заняття фізичними вправами давали найкращий результат, необхідно раціонально планувати не тільки обсяг та інтенсивність навантажень, але й співвідношення форм і методів організації педагогічного процесу [4, 7]. Проте, як показує практика, обов'язкових занять фізичними вправами недостатньо для підвищення рівня фізичного стану молоді. Таким чином, у навчальному процесі все більшого значення набуває самостійність студента, його активність, здатність працювати над собою.

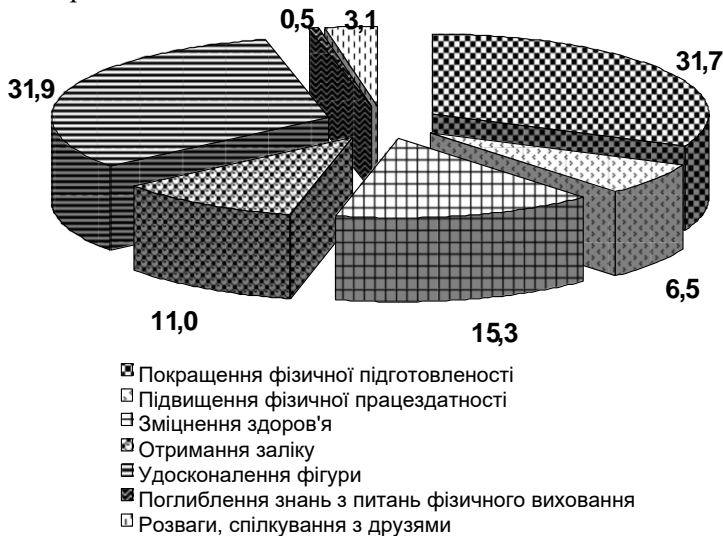

Рис. 1. Мотиви студентів до занять з фізичного виховання (%)

Мотивуючи творчу діяльність кожного студента важливим є включення відчуттів підсвідомості, що сприяють формуванню особистісного ставлення до предмету „Фізичне виховання”.

Співвідношення своєї діяльності з діяльністю інших; робота в підгрупах створює уявлення проміжного, а потім і остаточного результату своєї праці, створення свого „світу” рухів, гіпотези, проекту, рішення. В результаті формується *групове мислення* (вміння студентів „бачити” один одного, співпрацювати з одногрупниками; *організаційна єдність* (адекватні збалансовані відносини між формальним керівником групи і її неформальним лідером); *групова згуртованість* (при єдиній меті та відповідній мотивації формальні і неформальні стосунки доповнюють один одного). Крім того важливо розвивати у студентів *рефлексію* – відображення самоаналізу, взаємоналізу, узагальнення результатів діяльності, відчуттів. Не оціночне судження (це добре, це погано), а аналіз власних рухів, власної думки, почуття, знання, світовідчуття [1].

Процес навчання під час експерименту був побудований таким чином, щоб поступово перетворити навчання у само- та взаємонавчання. Студенти постійно обмінювалися знаннями за рахунок творчої спільної роботи у підгрупах, шукаючи найефективніший спосіб вирішення завдання. Розвиток такої навчальної автономії потребував розробки та проектування цілого ланцюга технологічного процесу реалізації. Першочергово було забезпечено навчальними матеріалами та методичною літературою студентів для самостійної роботи і організовано доступ до інформаційних технологій, розміщених у всесвітній мережі Internet. З цією метою нами був укладений навчально-методичний посібник, в якому чітко окреслені завдання (як самостійного, так і групового характеру) і алгоритм його виконання для освоєння навчального матеріалу.

Під час проведення експерименту регулярно проводилися індивідуальні і групові консультації з одногрупниками та викладачем. Такі заняття дозволили більшою мірою керувати процесом формування педагогічних вмінь та навичок студентів, проводити аналіз та оцінювання виконання як окремих заходів, так і результатів власних досягнень. Участь у груповій діяльності дозволяє кожному студенту знайти якомога раціональний спосіб вирішення завдання і у випадку виникнення труднощів негайно отримати допомогу від одногрупників або викладача (*табл. 1*).

Схема взаємного навчання з фізичного виховання

Форми занять	Зміст навчального матеріалу	Методичні підходи до організації
Академічні	Розвиток фізичних якостей	Колове тренування, взаємоконтроль ЧСС, взаємоаналіз виконання вправ. Груповий метод виконання завдань (7-9 осіб)
	Вивчення і розучування техніки виконання легкоатлетичних вправ з використанням навально-методичних карток	Взаємоперевірка правильності виконання, взаємоконтроль і взаємострахування. Груповий (5-7, 7-9 осіб). Мозаїка, аукціон, пила
	Підготовка і проведення гри для розвитку певної фізичної якості	Взаємоконтроль, взаємоаналіз. Кість учасників 2-3 осіб в групі
Самостійні	Скласти комплекс вправ для не достатньо розвинутих фізичних якостей	Пошук методичних матеріалів, конспект. У мікрогрупах (3-5 осіб)
	Скласти програму розвитку певної фізичної якості	Мозковий штурм, круглий стіл, обговорення, взаємоаналіз. Груповий спосіб виконання (5-7 осіб)
	Взяти участь у змаганнях, суддівстві	Педагогічний контроль. Індивідуальний, груповий способи

Студентам надавалась можливість на методичних заняттях вимірювати показники фізичного розвитку і реєструвати їх у картки самоконтролю аналізуючи свої дані. Кожного місяця студенти заповнювали картки новими даними та здійснювали взаємоконтроль основних показників. В основному на таких методичних заняттях

студенти працювали у парах-трійках. При цьому оцінка за ведення карток самоконтролю і аналіз даних враховувався до заліку.

Саме організація процесу фізичного виховання із застосуванням взаємонавчання студентів дає можливість кожному з них проявити себе у якості викладача та здійснювати контроль результатів досягнень однокласників. Під час проведення заняття викладач налаштовує усіх студентів групи на підготовку до проведення кожним студентом частини чи цілого заняття з фізичного виховання з академічною групою (чи підгрупою) студентів. Спочатку пропонує підготувати конспект і провести частину заняття добре підготовленим студентам (з досвідом занять у спортивній секції). Потім, у міру набуття досвіду, відносно слабо підготовлені студенти випробовують себе в якості викладача фізичного виховання.

У процесі взаємного формування вмінь у студентів щодо планування і складання програми занять для розвитку фізичних якостей ми виокремили такі технологічні етапи взаємонавчання:

- Пошуковий етап передбачав ознайомлення студентів у загальних рисах з темою; формувалася пізнавальний інтерес, мотивація; визначались терміни та рівень розвитку фізичних якостей; спільно переглядалась наявна література та здійснювався пошук необхідної навчально-методичної літератури, ілюстративного матеріалу, технічних засобів навчання тощо.

- Визначальний етап полягав у вирішенні організаційних моментів студентами безпосередньо на занятті; їм надавалася можливість вибрати самостійно фізичну якість, для розвитку якої будуть складати програму, об'єднатися у творчі групи за інтересами, ознайомитися із завданнями.

- Етап планування й виконання завдання – передбачав розподіл функцій; конкретизацію завдання, підбір вправ, інтенсивність та дозування навантаження, консультація з викладачем, відбувався показ вправ, виправлення помилок, корекція програм; викладач надавав методичні рекомендації, студенти накопичували інформацію.

- Презентаційний етап – студенти демонстрували результати групової творчої розробки (одне із занять створеної програми); студенти поділялись між собою заняття на частини і проводили з групою.

- Аналітичний етап – кожен студент оцінював позитивні та негативні сторони; проводив самоаналіз творчої моделі і стилю проведення; здійснював взаємооцінювання щодо коректності дозування та підбору вправ; підводив підсумки.

Для розвитку фізичних якостей ми застосовували метод „Мозаїка”. Студенти поділялись на мікрогрупи по 3–5 осіб, кожна

мікрогрупа займалася розвитком окремої фізичної якості, після чого експерти (краще студенти підготовані) з кожної фізичної якості переходили до іншої мікрогрупи (тобто експерт мікрогрупи з розвитку сили змінював експерта або методиста з розвитку гнучкості, і так доти поки усі експерти-методисти не обмінялися у всіх мікрогрупах). Потім усі експерти знову поверталися у свої групи для того, щоб поділитися тими новими вправами для розвитку певної фізичної якості, які йому надали учасники інших груп. За допомогою такого підходу за короткий проміжок часу можна збагатити свій руховий досвід і підвищити рівень знань.

Таким чином відбувається взаємообмін теоретико-методичними знаннями.

Під впливом експериментальної програми відмічено збільшення на 77,5 % кількості студентів з достатнім рівнем групової мотивації для досягнення успіхів, крім того у 12,9 % студентів сформовано позитивну мотивованість на досягнення успіхів у фізичному вихованні. На нашу думку, саме проведення занять із використанням широкого арсеналу методів взаємонавчання, ставить студентів у позицію активного суб'єкта навчання, яке здійснюється в загальній системі колективної роботи академічної групи; розвиває здатність студента до взаємоорганізації та самоуправління власної діяльності; організовує процес навчання як вирішення навчально-пізнавальної проблеми на основі творчої взаємодії (діалогу) викладача і студентів, та студентів один з одним.

Список використаних джерел:

1. Горіна О. Проблеми типологічного групування студентів – дидактичні основи диференційованого навчання. *Педагогіка і психологія проф. освіти*. 2008. № 2. С. 41–46.
2. Заярин Г. А. Фізичне та валеологічне виховання студентської молоді. Луганськ : Суну, 2000. 76 с.
3. Канішевський С. М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самовдосконалення студентства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К., 1999. 270 с.
4. Кобза М. Т. Фізіологічний аналіз впливу занять фізичним вихованням на адаптацію до фізичних навантажень та здоров'я студентів : автореф. дис. ... канд. біолог. наук : 03.00.13 „Фізіологія людини і тварин” ; Таврійський НУ ім. В. І. Вернадського. Сімф., 2002. 18 с.
5. Короткова Е. Обучение двигательным действиям в условиях организации продуктивных взаимодействий (ученик-ученик). *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*. 2002. № 4. С. 21–23.
6. Куліш Н. М. Низька мотивація молоді до занять спортом чи фізичним вихованням – проблема формування здорового способу життя. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. Х., 2012. № 4. С. 66–70.*

7. Литовченко Г. Підвищення рухової активності студентів – один з видів підготовки фахівців високої кваліфікації в технічних вузах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. Х, 2005. № 7. С. 34 – 40.

8. Лийметс Х. Й. Групповая работа на уроке. Г. : Знание, 1975. 64 с.

9. Психология потребностей и мотивация персонала. Харьков : Изд. „Гуманитарный центр”, 2002. 153 с.

10. Юрчишин Ю. В. Формування мотивації до здорового способу життя студентської молоді засобами масової інформації. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. Львів, 2010. Вип. 14. Т. 4. С. 186–191.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Брила Олександр Іванович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: д.п.н., професор Мозолев О.М.

Стан здоров'я молоді є найважливішою складовою здорового потенціалу нації, тому збереження і розвиток здоров'я студентів і формування у них здорового способу життя сьогодні має пріоритетне значення [1]. Невипадково педагоги останнім часом виявляють глибокий інтерес до проблеми здоров'я студентів, виховання у них відповідального ставлення до свого здоров'я, до здоров'я оточуючих і здоров'ю майбутніх поколінь [3].

Багато вчених із різних галузей наук – педагогіки (О. Гришко, В. Кремень, В. Родигіна, В. Шпак та ін.), психології (В. Ананьєв, Г. Нікіфоров, Л. Перетятко та ін.), валеології (Е. Булич, А. Голобородько, В. Горащук та ін.), медицини (М. Амосов, А. Волик, А. Мальований, В. Мухін, С. Яковлева та ін.), фізичного виховання (С. Канишевський, В. Лабскір, А. Любієв, Б. Шиян та ін.) спрямовували та спрямовують свої зусилля у вирішенні питань поліпшення здоров'я студентської молоді, забезпечення здорового способу життя, але останнім часом стан студентської молоді ЗВО з кожним роком погіршується. А саме: систематичне недосипання; недостатнє перебування на свіжому повітрі; недостатній обсяг рухової активності; відсутність загартовувальних процедур; виконанні самостійної навчальної

роботи у призначений для сну час; наявність шкідливих звичок. Накопичуючись протягом навчального року і всього навчання у ЗВО, негативні наслідки істотно впливають на стан здоров'я студентів.

Мета дослідження – провести теоретичний аналіз наукової літератури та визначити сутність і складові поняття „здоровий спосіб життя” студентської молоді.

Формування, збереження, й зміцнення здоров'я студентів України є однією з важливих проблем нашого суспільства. Глобальна вагомість і актуальність проблеми викликала необхідність ґрунтовних досліджень феномена здоров'я людини і його складників.

Здоров'я – це перша і найважливіша потреба людини, що визначає здібність її до праці і забезпечує гармонічний розвиток особистості. Воно є найважливішою передумовою до пізнання оточуючого світу, до самоствердження і щастя людини. Світова наука розробила цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує його сфери або складові:

Психічне здоров'я містить високий рівень свідомості, розвитку мислення, великі внутрішні та моральні сили, що спонукають особистість до творчої діяльності. Психічне життя індивіда складається з: емоційне здоров'я – це наявність лише позитивних емоцій або рівновага позитивних і негативних емоцій, психологічна емоційна рівновага. Соціальне здоров'я – оптимальні, адекватні умови соціального середовища, що перешкоджають виникненню соціально обумовлених захворювань, соціальної дезадаптації та визначають стан соціального імунітету, гармонійний розвиток особистості в соціальній структурі суспільства.

Духовне здоров'я – комплекс потреб, мотиваційної та інформативної сфер життєдіяльності, основу якого визначає система цінностей, настанов і мотивів поведінки людини в суспільстві. Духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості, зокрема складових духовної культури людства – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики.

Здоров'я є складним динамічним процесом, який тісно пов'язаний зі способом життя людини. Взаємозв'язок між способом життя і здоров'ям найбільш повно відображає поняття „здоровий спосіб життя”.

Здоровий спосіб життя – це поведінка людини, яка відображає життєву позицію, спрямовану на збереження та зміцнення здоров'я, і націлена на виконання певних норм і правил.

Успішність залучення студентів до здорового способу життя суттєво залежить від знань ними його складових.

Таким чином, складові здорового способу життя – комплекс компонентів, що забезпечують високий рівень фізичної, психічної, духовної та соціальної складових здоров'я людини. Будь-який з

названих компонентів активно впливає на одну або кілька функціональних систем організму, але тільки разом вони створюють позитивні умови для нормального функціонування організму і захист його від несприятливих факторів життя і зовнішнього середовища.

Головним завданням на період навчання у ЗВО є вдосконалення, збереження і зміцнення здоров'я кожного студента. Успішність залучення студентів до здорового способу життя суттєво залежить від знань ними його складових. Складові здорового способу життя – комплекс компонентів, що забезпечують високий рівень фізичної, психічної, духовної та соціальної складових здоров'я людини.

Здоров'я є складним динамічним процесом, який тісно пов'язаний зі способом життя людини. Отже, змінюючи спосіб життя, людина сама може впливати на своє здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Державна цільова соціальна програма „Молодь України” на 2009-2015 роки. Кабінет Міністрів України. Постанова від 28 січня 2009 р. № 41.

2. Маценко Л.М., Сопівник Р.В. Методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо виховання здорового способу життя. К. : ДАКККіМ, 2009. 40 с.

3. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту України. К., 2004. 9 с.

4. Раевский Р.Т. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов. *Наука и техника*, 2008. 556 с.

5. Смолякова І.Д. Формування здорового способу життя студентів у системі фізичного виховання вищого технічного навчального закладу: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2010. 238 с.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧОГО АКВАФІТНЕСУ

Василевський Юрій Сергійович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.мед. н., доцент Фесенко В. П.

Сучасна система середньої освіти характеризується стрімким зростанням обсягу наукових знань – ущільненням і ускладненням навчальних програм, а також винесенням багатьох тем навчальної

218

програми на самостійне опрацювання. Тому такі завдання як формування гармонійно розвиненої особистості та вдосконалення потреб у фізичному розвитку є першочерговими у період їх навчання у ЗСО.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури [2, 4, 7, 8, 10] показав, що для отримання ефективних результатів у поліпшенні фізичної підготовленості учнівської молоді, потрібні принципово нові підходи, засоби та технології, котрі мають відповідати індивідуальним особливостям учнів, сприяти максимально ефективній реалізації їхніх інтересів, схильностей та здатностей. Корекція фізичної підготовленості учнів у ЗСО має будуватися з використанням різноманітних форм фізкультурно-оздоровчих занять з урахуванням мотивації та рівня здоров'я.

Таким чином, при роботі з учнівською молоддю є актуальними дослідженнями, спрямовані на розвиток нетрадиційних для закладу суредньої освіти, але досить популярними і ефективними видами рухової активності, що застосовуються у практиці оздоровчого тренування дівчат. Найбільшу зацікавленість викликає заняття аквафітнесом – що являє собою систему фізичних вправ вибіркової спрямованості в умовах водного середовища, яке завдяки своїм властивостям виконує роль природного багатофункціонального тренажера. Аквафітнес поєднує елементи плавання, гімнастики, стретчинга, силових вправ і вправ на розслаблення, які виконуються під музичний супровід [3].

Сьогодні в системі фізичного виховання середньої школи існує нагальна потреба у пошуку правильного та науково обґрунтованого застосуванні привабливих для учнів видів фізичної активності. Незважаючи на численні дані про позитивний вплив водного середовища на організм (Ю. Давидов, 2005; Н. Казакова, 2008; Т. Кохан, 2001; Т. Меньшуткіна, 2000; А. Третьяков, 2008; О. Фанігіна, 2003; Крістін Олександр, 2012 та ін.), до цього часу недостатньо розроблені питання дозування та регламентації рухової активності на заняттях з аквафітнесу у навчальному процесі з фізичного виховання дівчат. У зв'язку з цим є актуальним, питання удосконалення змісту фізичного виховання учнів і найбільш ефективної методики його реалізації в період довузівської освіти.

Мета дослідження – обґрунтування експериментальної методики занять з аквафітнесу та умов її ефективного застосування на заняттях з фізичного виховання в учнів старшокласників.

У педагогічному експерименті, що проводився на базі навчально-виховного комплексу №2 смт. Чемерівці у період 2019-2020 н.р. брали участь 66 дівчат дев'ятого і восьмого класу. Були сформовані дві групи, однакових за рівнем фізичного розвитку та фізичної підготовленості, одні з яких виявили бажання займатись аквафітнесом, інші оздоровчою аеробікою. Учениці не мали медичних протипоказань для занять фізичною культурою в повному обсязі за запропонованими програмами. Заняття проводились двічі на тиждень по 60 хв. з вересня по травень. Під час підготовки експерименту для дівчат експериментальної групи (ЕГ) (n=34) була розроблена програма, яка включала три комплекси вправ з поступовою інтенсифікацією навантажень: ввідний з пониженою інтенсивністю, основний – з підвищеною та тренувальний – з високою інтенсивністю. Ввідний комплекс вправ передбачав 4 тижні занять, направлених на прискорення адаптації у воді дівчат, які не вміють плавати та застосовувалися вправи низької інтенсивності та координаційної складності. Цей етап програми передбачав навчання базовим рухам методики, правильному диханню під час виконання вправ. На другому етапі програми (3 місяці) виконувався основний комплекс з вправами середньої інтенсивності; завдяки чому підвищилася координаційна складність рухів, закріпилися отримані знання та навички, дівчата навчилися контролювати свої рухи в умовах водного середовища. Третій тренувальний комплекс вправ (4 місяці) виконувався зі збільшенням рухової активності за рахунок підвищення моторної щільності заняття і координаційної складності вправ. Переважно застосовувалися вправи високої інтенсивності. Всі комплекси вправ у даній програмі проводилися з використанням нових форм рухової активності в умовах водного середовища: аквастретчинг (спеціалізованих вправи для розвитку гнучкості та збільшення амплітуди рухів); акваджогінг (комплексу бігових локомоцій, які виконуються з вибірковою амплітудою, швидкістю та інтенсивністю на різній глибині басейну); акваданс (різноманітних елементів і комбінації складнокоординаційних танцювально-гімнастичних рухів); аквабілдінг, акваформінг (вправ з арсеналу засобів атлетизму, каланетики з метою підвищення силових можливостей локальних і регіональних м'язових груп) [1, 3]. З метою збільшення навантаження, заняття проводилися на мілкій та глибокій воді, а вправи основного та тренувального комплексів виконувались із використанням різного інвентаря: плавальні рукавички, водні гантелі та нудлси. Всі комплекси вправ у програмі виконувалися під музичний супровід в діапазоні від 128 – 150 уд.хв.

Заняття дівчат контрольної групи (n=32) проводились за програмою оздоровчої аеробіки в спортивній залі. Побудова занять і навантажень, були такими ж, як і в експериментальній групі (n=32).

На основі методу тестування проводилась реєстрація показників вихідного рівня фізичного стану дівчат контрольної та експериментальної груп, етапний контроль, аналіз динаміки цих показників після закінчення занять (у травні 2013 р.) та визначення контрольної оцінки фізичного стану дівчат у педагогічному експерименті. За допомогою методу педагогічних спостережень у процесі реалізації експерименту проводилися оцінки правильності виконання вправ та їх корекція.

Серед дівчат відзначався підвищений інтерес до занять аквафітнесом. Водне середовище створює оптимальні умови для виконання найскладніших різноманітних фізичних вправ. Це пов'язано з тим, що маса тіла людини у воді становить приблизно десяту частину звичайної. Як результат при виконанні вправ знижуються навантаження на м'язи і суглоби, що практично виключає травми і розтягування [6, 7, 8].

Рухова активність, тих хто займається у водному середовищі сприяє активізації обмінних процесів, удосконаленню систем терморегуляції, зміцненню опорно-рухового апарату. Поліпшується діяльність кардіораспіраторної, нервової, травної систем, підвищується розумова працездатність, формується ефект загартовування. Завдяки фізичним властивостям води рухи в ній виконуються плавно, з більшою амплітудою. Зменшується вплив навантажень на суглоби, додатковий опір рухам тіла вимагає великих м'язових зусиль і більшої витрати калорій; поліпшення кровопостачання серця і м'язових тканин зменшує стресовий вплив на м'яз серця і збільшуючи аеробні можливості організму, знижує ризик застою крові і покращує повернення венозної крові в серце [5, 9].

Застосування розробленої програми занять аквафітнесом у процесі фізичного виховання дівчат, забезпечило приріст низку показників фізичного розвитку. Порівняння кінцевих даних тестування свідчить, що за показниками фізичного розвитку студентки ЕГ, окрім „довжини тіла”, „ІМТ” та „обвід грудної клітини на видиху”, достовірно значимо ($p < 0,05$) перевершили учнів КГ (табл. 1). Так, в експериментальній групі особливо значні показники зменшення величин маси тіла (на 10,46%), обвід стегон – 6%, живота – на 7,18%, талії – на 6, 83%. Для оцінки показника маси тіла важливим показником є масо-зростовий індекс – ІМТ, в якому вплив довжини тіла на загальну масу тіла нівелюється. Його середньо-групове значення у експериментальній групі на початку

експерименту дорівнював $22,25 \pm 3,76 \text{ кг} \cdot \text{м}^2$, індивідуальні величини були розташовані в діапазоні від 17,80 до 28,62 $\text{кг} \cdot \text{м}^2$. Згідно з класифікаційною оцінкою, запропонованою ВООЗ, більша половина дівчат ЕГ (55,90 %) до експерименту мала нормальне значення ІМТ, надлишкову масу тіла виявлено в 35,29 % осіб, страждали на ожиріння І ступеня 2,94 % дівчат, дефіцит маси тіла відмічено в 5,88 % обстежених. Після експерименту різниця між показниками ІМТ в ЕГ змінилась ($p < 0,05$): нормальне значення ІМТ мали вже 76,59%, надлишкову масу тіла було констатовано в 20,47 %, дефіцит маси тіла було відмічено у 2,94 % студенток.

Під час порівняння показників морфологічного статусу досліджуваних за групами не було виявлено вірогідної різниці між показниками ІМТ ($p > 0,05$).

Середнє значення даного показника студенток КГ дорівнювало $21,04 \text{ кг} \cdot \text{м}^2$, студенток ЕГ – $19,99 \text{ кг} \cdot \text{м}^2$.

Таблиця 1

Динаміка показників фізичного розвитку учнів контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп

Показники	Груп и		Р
	КГ(n=32)	ЕГ(n=32)	
Довжина тіла, см	$168,3 \pm 1,79$	$167,9 \pm 2,14$	$>0,05$
Маса тіла, кг	$59,6 \pm 1,74$	$56,4 \pm 1,09$	$<0,05$
ІМТ, $\text{кг} \cdot \text{м}^2$	$21,04 \pm 3,88$	$19,99 \pm 4,12$	$>0,05$
Обвід талії, см	$70,15 \pm 0,58$	$69,66 \pm 0,87$	$<0,05$
Обвід стегон, см	$92,84 \pm 0,74$	$90,42 \pm 0,41$	$<0,05$
Обвід живота, см	$74,22 \pm 1,78$	$71,85 \pm 1,56$	$<0,05$
Обвід грудної клітини (вдих), см	$89,71 \pm 1,25$	$93,07 \pm 0,98$	$<0,05$
Обвід грудної клітини (видих), см	$85,07 \pm 1,12$	$84,50 \pm 1,06$	$>0,05$

Покращення антропометричних параметрів, на наш погляд, пояснюється включенням в програму аквафітнесу спеціалізованих вправ аквастретчингу та аквадансу для розвитку гнучкості і збільшення амплітуди рухів та покращення координаційних здібностей; аквабілдінгу та акваформінгу з метою підвищення силових можливостей локальних і регіональних м'язових груп, які сприяють зміцненню м'язів, зниженню

зайвої ваги, розвитку гнучкості, коригування викривлення хребта і покращення постави.

Слід зазначити, що під час порівняння підсумкового тестування рівня рухової підготовленості встановлено значну перевагу в тестах студенток ЕГ над КГ від $p < 0,05$ до $p < 0,001$ (рис. 1).

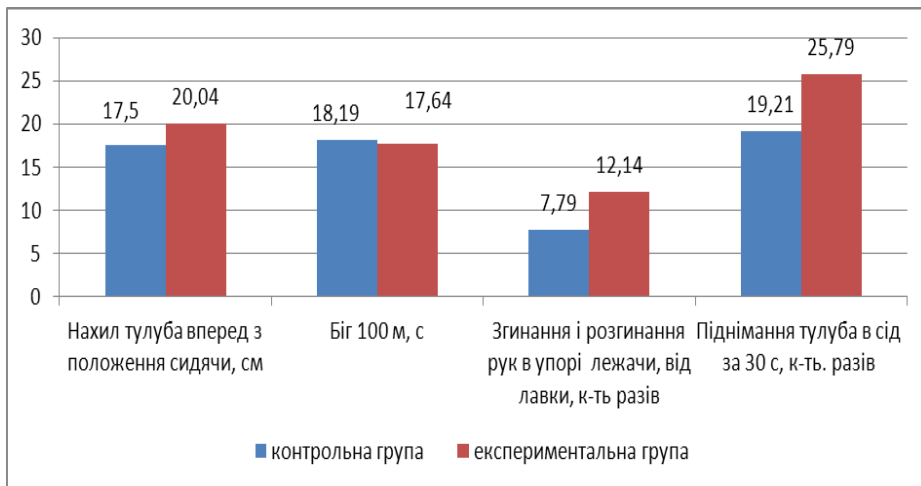

Рис. 1. Показники фізичної підготовленості учнів

У результаті експерименту показано позитивний ефект використання засобів аквафітнесу для покращення фізичного стану дівчат в порівнянні із звичайним варіантом аеробіки. Можна обґрунтовано стверджувати, що ці поліпшення в першу чергу обумовлені позитивним впливом водного середовища в процесі рухової активності учнів старшокласників. Системне використання розробленої нами програми з аквафітнесу дозволило констатувати у дівчат експериментальної групи більш високий приріст показників фізичного розвитку та фізичної підготовленості порівняно з контрольною групою. На підставі отриманих нами в експерименті та існуючих літературних даних можна вважати, що використання аквафітнесу у фізичному вихованні вищої школи є доцільним і є привабливим для дівчат старшокласників.

На основі даних анкетування буде розглянуто вплив занять аквафітнесом на психоемоційний стан та мотивацію дівчат до занять фізичною культурою.

Список використаних джерел:

1. Кристин А. Аквааэробика ; пер. с англ. Е. В. Шафранова. М. : Эксмо, 2012. 232 с.

2.Бальсевич В. К. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи. *Физическая культура: образование, воспитание, тренировка*. 1996. № 1. С. 23–27.

3.Давыдов В. Ю. Новые фитнес-системы (новые направления, методики, оборудование и инвентарь) : учебное пособие. ВГАФК. 2-е изд., перераб. и доп. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2005. С. 250–261.

4.Казакова Н. А. Формирование и сохранение физического здоровья студентов вузов на основе средств аквааэробики. *Вестник Томского государственного технического университета*. Томск, 2008. № 311. С. 155–158.

5.Кохан Т. А. Применение гидроаэробики в физическом воспитании студентов технического вуза : автореф. дис. канд. пед. Наук. Омск: ОГИФК, 2001. 24 с.

6.Лоуренс Д. Аквааэробика. Упражнения в воде. М.: ФАИР Пресс, 2000. 95 с.

7.Полухина Т. Г. Классификация и типология упражнений в аквааэробике как основа для разработки технологии обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Москва, 2003. 160 с.

8.Третьяков А. С. Содержание и методика занятий оздоровительной направленности в водной среде со студентами вузов. *Сибирский педагогический журнал*. 2008. № 7. С. 385–391.

9.Фаныгина О. Ю. Особенности построения процесса физического воспитания студентов в программе оздоровительного плавания : метод. рекоменд.. К.: Науковий світ, 2003. 33 с.

10. Федякіна Л. К. Аналіз досліджень по вдосконалюванню процесу фізичного виховання студентів вузів. *Физическое воспитание студентов. Научный журнал*. Харьков, 2010. №2. С. 119–124.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ І ЗМІЦНЕННЯ СВОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я: ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ

Гарбарець Олена Миколаївна

студент І курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.мед. н., доцент Фесенко В. П.

В успішній педагогічній діяльності велике значення належить фактору здоров'я. Здоров'я вчителя є необхідною умовою компетентнішого виконання ним функціональних обов'язків і водночас важливою складовою його професійної придатності. Стан здоров'я педагога позначається на результатах всієї навчально-виховної роботи,

224

впливає на стабільність результатів праці, забезпечує високий рівень професіоналізму, визначає самоефективність його особистості. Психічне здоров'я вчителя є вирішальним в ієрархії чинників його особистісного і професійного зростання. Воно впливає на всі аспекти становлення особистості педагога – мотиваційні, когнітивні, емоційні, поведінкові. Крім того, від здоров'я педагога великою мірою залежить стан здоров'я учнів, їхнє соціально-психологічне благополуччя, рівень „життєстійкості”. Створення в навчальному закладі безпечного освітнього середовища можливе за умови, коли педагог буде орієнтований на збереження і зміцнення свого професійного здоров'я, володітиме системою умінь і навичок, що забезпечують розумний спосіб життя [4].

Професію вчителя вже давно відносять до професій підвищеного ризику за частотою виникнення невротичних і психосоматичних розладів. У працівників системи освіти відзначено найбільш високий рівень „накопичення” важких форм неврозу [1, с. 161]. Серед педагогів поширеними є синдром професійного вигорання, емоційна нестійкість, дисгармонійність особистості. Чинниками ризику для професійного здоров'я вчителя виступають висока емоційна затратність і стресовість педагогічної діяльності, відсутність у школах умов для зняття психоемоційної втоми, недостатня компетентність у питаннях збереження і зміцнення здоров'я. Більшість із опитаних нами студентів-майбутніх педагогів відзначають, що не вміють протистояти стресам, долати негативний вплив дистресу на власну особистість, не володіють інформацією про способи формування стійкості до стресу, технологією збереження і зміцнення свого професійного здоров'я. Як справедливо зазначає Л. Мітіна, „ніхто не вчить учителів витримці і самовладанню, умінню зберігати професійну форму і звідси стільки багато численних „провалів” в їх фізичному і психологічному стані” [6]. Тому питання підготовки педагогів до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я повинні бути важливими на етапі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Досліджуючи питання професійної готовності до педагогічної діяльності, науковці І. Ісаєв, А. Міщенко, В. Сластьонін, Є. Шиянов поряд з науково-теоретичною, практичною підготовкою виділяють психологічну, психофізіологічну і фізичну готовність. Фізичне і психічне здоров'я, професійну працездатність вони розглядають як невід'ємну характеристику учителя нового типу [7]. Цю проблему А. Маркова розглядає з точки зору професійної компетентності, невід'ємним компонентом якої є „здатність до індивідуального

самозбереження, невіддатливість професійному старінню, уміння раціонально організувати свою працю без перевантажень часу і сил, здійснювати роботу ненапружено, без втоми і навіть з освіжаючим ефектом” [4, с. 35]. Професійне старіння, деформації особистості, професійні хвороби автор відносить до перешкод на шляху до професіоналізму, до реалізації свого творчого потенціалу.

У сучасній психолого-педагогічній літературі велика кількість досліджень присвячена проблемі формування валеологічної грамотності майбутніх учителів, їх валеологічні самосвідомості і ціннісного ставлення до свого здоров'я, валеологічної культури (Н. Антипіна, О. Багнетова, С. Болтівець, В. Горашук, Н. Гончарова, М. Доброрадних, Є. Жданова, З. Литвинова, О. Мельник, Л. Овчиннікова, Н. Рибачук і ін.), підготовки учителя до реалізації завдань здоров'язберігаючої педагогіки (В. Безпалько, Т. Засобіна, С. Крохмаль, О. Панюкова, Л. Хабін і інші). Останнім часом з'являються роботи, в яких розглядаються питання профілактики синдрому професійного вигорання педагогів, попередження виникнення професійного стресу, професійних деформацій, подолання фрустрацій у педагогічній діяльності (О. Баранов, Г. Зайчикова, Л. Карамушка, С. Максименко, О. Марковець, Н. Савчук, Є. Симанюк, Л. Тишук, В. Третяченко, І. Холоднова і інші).

Значно більшої уваги потребують дослідження, що стосуються розробки превентивних заходів та шляхів збереження і зміцнення професійного здоров'я педагога, формування стратегії здоров'язбереження, підвищення рівня стресостійкості майбутнього фахівця, обґрунтування методів гармонізації його внутрішнього світу. Проблема підготовки майбутнього вчителя до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я ще не знайшла достатнього відображення у психолого-педагогічних дослідженнях, практиці роботи вищої школи. Необхідно розробити і впроваджувати у роботу вищих навчальних закладів комплексну програму підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я.

Мета дослідження полягає у розкритті актуальних проблем підготовки майбутніх вчителів до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я, шляхів вирішення поставлених завдань, аналізі системи та досвіду роботи у цьому напрямку.

Майбутніх педагогів потрібно спеціально готувати до збереження, зміцнення і відновлення свого професійного здоров'я. Важливо формувати у майбутніх учителів ставлення до свого здоров'я як необхідної умови успішного здійснення педагогічної діяльності, сприяти усвідомленню студентами значимості професійного здоров'я для

здоров'язберігаючої спрямованості педагогічної діяльності. Потрібно формувати компетентність здоров'язбереження, стійкість до несприятливих факторів, які супроводжують професійну активність. Необхідно підвищувати рівень їх усвідомленості про істинний стан здоров'я, причини його погіршення і способи, шляхи зміцнення. Як стверджує І. Коцан, майбутнього педагога потрібно навчити „розшифровувати” свій психосоматичний стан, уміти керувати ним у рамках доступного і корисного. Учителю корисно знати свої сильні і слабкі сторони адаптаційно-компенсаторних реакцій, адекватно оцінювати справжній рівень фізичних і психічних можливостей [3, с. 73]. Майбутній фахівець повинен чітко усвідомити самоцінність свого здоров'я і використовувати для його збереження сучасні оздоровчі системи і технології. Він повинен виробляти власний досвід підтримання оптимального стану професійного здоров'я, свою лінію (стратегію) щодо його збереження і зміцнення. Щоб майбутній педагог активно займався своїм професійним здоров'ям, потрібні зміни в його смисловій сфері, ціннісних установках, мисленні, поведінці.

Реалізація комплексної програми підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я сприятиме вирішенню визначених вище завдань. Її втілення у практику роботи вищої школи вимагає спільних зусиль викладачів кафедр психології, валеології, педагогіки, загалом створення здоров'язберігаючого освітнього простору у вищій школі. Варто зазначити, що спроби окремих вищих навчальних закладів замінити домінуючу здоров'язатратну педагогічну систему ведуть тільки до часткової адаптації до нових умов. Проте в цілому вона залишається незмінною, що пояснюється нерозробленістю до цього часу теоретичних основ здоров'язберігаючої педагогічної системи вищої школи.

На наш погляд, програма підготовки педагога до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я повинна передбачати формування у майбутніх вчителів: професійної самосвідомості, педагогічної спрямованості; ціннісного ставлення до свого здоров'я; психолого-педагогічної компетентності (в т. ч. аутопсихологічної, соціально-психологічної, комунікативної, компетентності здоров'язбереження); професійної стресостійкості; саногенного мислення; емоційної гнучкості, навичок психічної саморегуляції; позиції „сам собі психотерапевт”; творчої індивідуальності педагога; готовності до самореабілітації.

Ми вважаємо, що в майбутніх учителів необхідно формувати систему знань про особливості професії в контексті здоров'язбереження

починаючи з етапу вибору професії, продовжуючи у процесі фахової підготовки, а також удосконалюючи і поглиблюючи її протягом всієї професійної кар'єри. Це дозволить знизити втрати здоров'я за час педагогічної діяльності. Тобто, ще на етапі професійного відбору на педагогічні професії необхідно включити до програми обстеження абітурієнтів пункти на вияв у них природних передумов (задатків), що зумовлюють схильність до більш вираженого емоційного компоненту, стабільності, контролю емоційного ресурсу тощо. Робота в цьому напрямі повинна знайти цілеспрямоване продовження у період підготовки студентів у вищому педагогічному навчальному закладі, коли формується професійно-творчий потенціал їх особистості. Її важливими аспектами є:

- лекційно-просвітницька робота, що переслідує мету розширення рівня теоретичної компетентності студентів у сфері професійного здоров'я, формування у них позитивної мотивації на самовдосконалення у визначеному напрямку (курс „Вступ до спеціальності”);

- індивідуальна консультативно-методична робота, спрямована на вияв та аналіз соціально-психологічних, індивідуально-психологічних й особистісних детермінант професійного здоров'я педагогів, які для конкретного студента чи студентів сприяють формуванню оптимальної стратегії здоров'язбереження або, навпаки, можуть приводити до специфічних труднощів у цій сфері; формування внутрішньої картини професійного здоров'я;

- тренінгова практика, побудована на принципах активного психологічного навчання з метою корекції у майбутніх педагогів індивідуальних способів спілкування, формування аутопсихологічної, комунікативної компетентності, активізації духовно-творчого потенціалу, гармонізації їх особистості);

- виконання студентами системи спеціально розроблених завдань під час педагогічної практики в школі;

- самостійна робота студентів з метою вироблення комунікативної лінії поведінки, індивідуального стилю діяльності і спілкування, пошуку ресурсів збереження психологічної стійкості, власних систем оздоровлення, проектування програм збереження і зміцнення професійного здоров'я.

З метою реалізації окреслених вище завдань до програми курсу „Вступ до спеціальності” ми включаємо розгляд наступних питань: професійне здоров'я учителя, шляхи його збереження і зміцнення; психоемоційні перевантаження, фактори, що зумовлюють їх

виникнення, шляхи зняття психоемоційної напруги; професійний стрес, його види, саморегуляція педагога в умовах стресу, методи підвищення стресостійкості; виникнення, профілактика і усунення професійного вигорання педагога; адаптація молодого вчителя до педагогічної діяльності; гармонія особистості педагога і шляхи його особистісного і професійного зростання.

Першокурсників ми знайомимо з особливостями і специфікою педагогічної професії, з тим, що вони можуть чекати від своєї професійної діяльності, характеризуємо як позитивні, так і негативні сторони професії, в результаті чого майбутні педагоги зможуть об'єктивно і реалістично ставитись до своєї роботи. На ранніх етапах навчання ми виявляємо у студентів рівень сформованості педагогічних здібностей, рівень стресостійкості, схильність до емоційного вигорання, здатність до саморозвитку, особливості мислення тощо. На основі самоспостереження, самоаналізу і використання результатів психодіагностичних методик і тестів на практичних заняттях курсу „Вступ до спеціальності” першокурсники визначають, на якому рівні знаходяться професійно значущі риси і якості їх особистості, накреслюють шляхи і способи їх удосконалення, створюють „професійний рельєф своєї особистості”. При розв'язуванні педагогічних задач, педагогічних ситуацій на заняттях з „Вступу до спеціальності” наша діяльність спрямовується на формування у майбутніх учителів позитивного ставлення до професійної діяльності, вихованців, самого себе, ціннісного ставлення до свого здоров'я, здоров'я учнів, на допомогу у пізнанні студентами властивостей власної індивідуальності, на створення у них мотивів професійного і особистісного розвитку. Програмою курсу передбачено розгляд таких тем: „Професійне здоров'я педагога як стратегічна проблема сучасної школи”; „Фактори професійного здоров'я – нездоров'я педагога”; „Вплив професії на здоров'я педагога. Професійні кризи. Професійні деформації, деструкції особистості педагога”; „Професійний стрес. Емоційне вигорання”; „Гармонія особистості педагога і його професійне здоров'я”; „Технології збереження професійного здоров'я” [5]. Вивчення програмного матеріалу відбувається на лекціях, практичних заняттях, а також у процесі самостійної та індивідуальної роботи у позаурочний час (виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), творчих робіт, реферативних повідомлень, розв'язування педагогічних задач тощо).

Найкоротший шлях до збереження і зміцнення професійного здоров'я, найкращий психологічний захист і засіб гармонізації

особистості, на наш погляд, – це оволодіння майбутнім педагогом саногенним типом мислення. Таке мислення зменшує внутрішній конфлікт, напруженість, попереджує захворювання, зміцнює здоров'я. На відміну від патогенного, саногенне мислення сприяє оздоровленню психіки, усуненню застарілих образ, комплексів, усуває труднощі у спілкуванні, дарує успіх у діяльності і житті [2, с. 141–142]. Тому теоретична і практична підготовка вчителя повинна сприяти формуванню його саногенного мислення. Вагоме значення при опануванні курсу має ознайомлення майбутніх вчителів із психологічними методами збереження і відновлення професійного здоров'я, психотехнологіями самооздоровлення (системи оздоровлення М. Норбекова, В. Синельникова, метод Х. Сільва, метод „зцілюючих налаштувань” Г. Ситіна, метод самонавіювання за Е. Кує, система оздоровлення та зцілення за допомогою рейки, антистрестехнології тощо). В основі багатьох з цих систем лежить ідея про те, що з допомогою сили розуму можна вилікувати багато хвороб, використовуючи при цьому техніки „творчої візуалізації”, а також афірмації, прощення усіх і себе. Змінивши мислення, можна змінити своє життя, набути душевної рівноваги, що веде до успіху в житті і професійній діяльності.

У науковій літературі вказується, що кожна людина володіє індивідуальною структурою трьох рівнів психіки, які розвиваються, збагачуються, тренуються. Надсвідомість тренується грою, а згодом мистецтвом. Свідомість збагачується в процесі навчання, а потім – освітою і мисленням. Підсвідомість наповнюється шляхом наслідування, пізніше – практичним досвідом, що контролюється свідомістю [8, с. 35]. Саме тому у процесі викладання курсу ми використовуємо комплекс різноманітних методів і засобів, що спрямовуються на розвиток внутрішніх сил майбутнього вчителя, розширення його професійної самосвідомості, послаблення психічної напруги, формування саногенного мислення, гармонізацію його внутрішнього світу.

Корисним, на нашу думку, є читання і обговорення студентами психологопедагогічної літератури, перегляд відеофільмів з проблем збереження і зміцнення професійного здоров'я педагога, підвищення його стресостійкості і складання на основі прочитаного та опрацьованого „Пам'яток для майбутнього педагога”. Тематика пам'яток приблизно така: „Ліки від професійного стресу”, „Рецепти душевної рівноваги”, „Як не згоріти у полум'ї професії”, „Як лікувати ерозію душі”, „Як педагогу досягти гармонії душі”, „Професійне довголіття: шлях до нього”, „Педагогічна кар'єра без стресу”, „Сам собі

психотерапевт! Як саме?” і т.п. Складання таких пам'яток сприяє якісному оволодінню теоретичним і практичним матеріалом щодо шляхів збереження і зміцнення професійного здоров'я.

Майбутні педагоги, які брали участь у роботі психолого-педагогічного тренінгу, продемонстрували високий рівень стресостійкості (77,1% з числа обстежених). Більшості (87,5%) не загрожує нервовий зрив. У конфліктних ситуаціях в них виявлені такі домінуючі тенденції до прояву форм поведінки: співпраця (27,1%), компроміс (39,6%), уникнення (16,7%). Усі вони проявляють конструктивні копінг-стратегії.

Вся робота, що проводиться нами, спрямовується на розробку превентивних заходів щодо збереження, зміцнення професійного здоров'я педагога, активізацію механізмів його особистісної саморегуляції, формування стратегії збереження професійного здоров'я, гармонізацію його особистості. Такий педагог буде відповідальним за своє психологічне благополуччя, усвідомлювати цінність здоров'я як життєвого і професійного пріоритету, уміти підтримувати свою «професійну форму». Це дасть змогу йому продуктивно реалізувати свій творчий потенціал, досягнути вершин досконалості у педагогічній діяльності, забезпечить професійне довголіття.

Відкритим залишається питання розробки теоретичних засад створення у вищих навчальних закладах здоров'язберігаючого освітнього простору, ролі психологічної служби вищої школи у вирішенні поставлених завдань, створення і втілення в життя на державному рівні (із залученням психологів, медиків, психотерапевтів, педагогів) комплексної програми збереження професійного здоров'я працівників освітніх установ.

Список використаних джерел:

1. Вурлачук Л. Ф. Психология жизненных ситуаций : учебное пособие. М.: Рос. пед. агенство, 1998. 262 с.
2. Коррекционно-обучающие программы повышения уровня профессионального развития учителя : учебно-методическое пособие / под. ред. Л. М. Митиной. М. Воронеж: Изд-во Московского психолого-социального института, 2001. 304 с.
3. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини. Луцьк: РВВ „Вежа” Волинського національного університету ім. Л. Українки, 2009. 316 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Просвещение, 1996. 306 с.
5. Мешко Г. М. Програма навчального курсу „Професійне здоров'я педагога” для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Тернопіль: Вид-во ТИПУ, 2009. 34 с.
6. Митина Л. М. Концепция профессионального долголетия. *Директор школы*. 1998. № 5. С. 31–36.

7.Сластенин В. А. Педагогика: учебное пособие. М. : Школа-Пресс, 1997. 512 с.

8.Трусков И. В. О механизме оздоровительной коррекции психики в свете учения о высшей нервной деятельности. *Здоровье человека: технологии формирования здоровьестроителя в системах образования и ідравсохранения*: материалы научной конференции : сборник научных трудов. Днепропетровск, 1995. Выпуск 2. С. 34–37.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗДОРОВ'ЯФОРМУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ГРУП

Гребеля Сергій Григорович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед. н., доцент Крупа В. В.

Турбота про здоров'я молодого покоління – це актуальна проблема сучасного українського суспільства. Вона включає сукупність взаємопов'язаних аспектів, які характеризують різні напрями, а саме: організацію професійної діяльності, заняття фізичними вправами, дозвілля, харчування, спорт, медичне обслуговування тощо [5]. Однією зі складових цієї сукупності є організація фізичного виховання студентської молоді з вадами здоров'я [3,5]. Серед чинників, що негативно впливають на здоров'я підростаючого покоління, слід розглядати погіршення соціально-економічних показників, санітарноепідеміологічної та екологічної ситуації в країні. Згідно зі статистичними даними за останні роки суттєво збільшилася кількість студентів, які відносяться до спеціальних медичних груп (СМГ) [5]. Вихід з положення, що склалося, можливий лише при комплексному вирішенні завдань фізичного, морального та духовного виховання молоді, насамперед студентської [8, 9]. Фізичне виховання повинне передбачати раціональне поєднання нових підходів до педагогічного процесу з дисципліни „Фізичне виховання” і нових технологій здоров'яформування [1, 5]. Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених використанню здоров'язбережувальних технологій у навчальному процесі, це питання залишається недостатньо розробленим [4]. В даний час вкрай недостатньо досліджень, присвячених розробці алгоритмів оздоровлення студентів спеціальних медичних груп у навчальному процесі [7, 10]. Як свідчать статистичні матеріали

Міністерства охорони здоров'я України спостерігається тенденція до зростання загальної захворюваності учнівської молоді, збільшення поширеності неінфекційних хронічних захворювань [9]. За даними вибірових досліджень 70% студентів мають низький і нижче середнього рівні фізичного здоров'я, більше половини (52,6%) з них мають морфофункціональні відхилення різного характеру, а у 36 – 40% відзначаються хронічні неінфекційні захворювання [5]. Стабільно збільшується кількість студентів, які відносяться до спеціальної медичної групи. У зв'язку з цим, виникає необхідність впровадження системи заходів щодо підвищення рівня здоров'я студентів та організації їх належного відпочинку протягом навчального року з урахуванням ризиків для здоров'я молоді, характерних для України. Даними питаннями займалися велика кількість дослідників. Так, Є. Захаріною розглянуті комплексні підходи щодо формування мотивації до рухової активності студентів вищих навчальних закладів [3]; Я. Герчаком вивчалось формування готовності до здоров'язбереження студентів вищої професійної освіти [2]; Н. Рибачук запропонована теорія і технологія формування культури здоров'я студентів [10]; Г. Мещеряковою проаналізовано організаційно-педагогічне забезпечення реалізації здоров'язберігаючих технологій в освітньому процесі ЗВО [6]. Однак, використання даних численних досліджень студентів вельми скрутно через відмінності в умовах навчання і побутових умов студентів, в характері організації фізичного виховання та ін. Крім того, проведені дослідження характеризуються відносно невеликою кількістю охоплених опитуванням студентів, що не дає підстав для широких узагальнень і перенесення отриманих результатів на інший контингент студентів. Практично відсутні роботи, присвячені розробці програм занять зі студентами з ослабленим здоров'ям у позанавчальний час. Все це дозволяє вважати, що розробка та обґрунтування здоров'яформуючих технологій у фізичному вихованні студентів, які належать до спеціальної медичної групи, з використанням диференційованих програм є сучасним та актуальним дослідженням. Важливість проблеми зумовила необхідність виконання даного дослідження.

Мета – здійснити аналіз сучасних технологій здоров'яформування студентської молоді в процесі фізичного виховання, дослідити стан здоров'я та показники мотивації до занять руховою активністю студентів спеціальних відділень.

В даний час, процес навчання у вузі характеризується засвоєнням великого обсягу інформації в короткі терміни, технізацією навчального процесу, частими інноваціями педагогічного процесу. Безумовно, це не може не позначитися на психоемоційному та психофізичному стані

студентів. Статистичні дані свідчать про збільшення кількості студентів, які відносяться до спеціальної медичної групи за останні п'ять років, що природним чином впливає на зниження рівня психоемоційного стану, професійно-прикладних якостей майбутнього фахівця і в кінцевому рахунку на його конкурентно спроможність на ринку праці. У Хмельницькому базовому медичному коледжі за останні роки простежується чітка тенденція до збільшення кількості студентів, які мають відхилення у стані здоров'я. За період з 2015 до 2019 року кількість студентів СМГ збільшилась з 5,1% до 7,4%. Узагальнений аналіз результатів досліджень способу життя і стану здоров'я свідчить, що одним з основних чинників ризику розвитку функціональних розладів у обстеженого контингенту є низька рухова активність (33% юнаків і 74,6% дівчат), що в поєднанні з нераціональним харчуванням (43,8% і у 55,2% осіб відповідно) призводить до надлишкової маси тіла (31,3% юнаків і 62,7% дівчат). Задовільно оцінили стан свого організму в даний час 88,9% юнаків і 61,6% дівчат. Значно менша кількість студентів була не задоволена станом свого організму, це – 11,1% юнаків і 31,4% дівчат. В даний час регулярно займаються фізичною культурою 16,7% юнаків і 8,1% дівчат, епізодично – переважна кількість студентів: 83,3 % юнаків і 66,3 % дівчат. Не займаються фізичною культурою 25,6% дівчат, юнаків з такою оцінкою виявлено не було.

Говорячи про низький рівень фізичного здоров'я основної маси студентів і, зокрема студентів, які належать до СМГ, ми пропонуємо використовувати термін „здоров'яформуючі технології”. В даний час процес фізичного виховання з традиційним підходом до навчання не вирішує проблеми корекції фізичного стану. Як стверджують дослідники (С. Футорний, 2013) створення здоров'язформуючого освітнього середовища є головною передумовою поліпшення здоров'я студентської молоді, що передбачає раціональне планування навчального навантаження; гармонійне поєднання її рухової активності з розумовою діяльністю; організацію збалансованого харчування тощо. Головними ознаками такого середовища має стати оптимальне поєднання методів, форм, засобів навчання, їх відповідність здібностям та віковим особливостям учнівської та студентської молоді; проведення експериментального впливу нових навчально-методичних засобів на здоров'я студентів, дотримання режиму рухової активності, створення емоційно сприятливої атмосфери навчання, культивування здоров'я тощо.

Дослідження проведені зі студентами спеціальної медичної групи Хмельницького базового медичного коледжу встановили, що 59,5% оцінили свій стан здоров'я як поганий. Студентами визначено основні

причини, які перешкоджають участі у регулярних заняттях фізичними вправами. Серед основних визначено: відсутність вільного часу 75,7%; власна недисциплінованість 43,2 %; погане самопочуття 32,4%; скрутне фінансове становище 13,8%; відсутність бажання, інтересу 10,8 % тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Причини, які перешкоджають участі у регулярних заняттях фізичними вправами, %

№	Причини	Студенти		
		1 курс	2 курс	разом
1	Відсутність вільного часу	78,9	72,2	75,7
2	Відсутність бажання, інтересу	15,8	5,6	10,8
3	Незадовільні побутові умови	5,3	22,2	13,5
4	Відсутність спортивних споруд поблизу домівки	15,8	5,5	10,8
5	Відсутність інформації, реклами	5,3	–	2,7
6	Відсутність коштів для оплати занять	21,1	5,6	13,5
7	Погане самопочуття	31,6	33,3	32,4
8	Власна недисциплінованість	47,4	38,9	43,2
9	Інші	–	11,1	5,4

Більшість респондентів (59,5%) обирають тільки організовані форми занять руховою активністю (в режимі навчальних або позанавчальних занять).

У здоров'яформуючих технологіях метою є підвищення рівня фізичного здоров'я, мотивації до здорового способу життя, організації свого рухового режиму, що адекватний власному стану не тільки у навчальних заняттях з фізичного виховання, але і у позанавчальний час. Для студентів спеціальних медичних груп важливими є не тільки систематичні заняття фізичними вправами, але й адресна корекція порушених функцій організму за алгоритмами оздоровлення, забезпечуючи при цьому дію на організм лікувально-оздоровчого впливу, яка зростає. Розробка та застосування здоров'яформуючих технологій у фізичному вихованні студентів, які належать до спеціальних медичних груп, що враховує індивідуальні особливості студентів та передбачає чітке дозування фізичного навантаження щодо поставленого діагнозу спільно з профілактичними і оздоровчими засобами відновлення організму, робить даний напрямок актуальним.

Вивчення стану питання про використання здоров'яформуючих технологій у процесі фізичного виховання студентів за даними літературних джерел свідчить, що у більшості вищих навчальних закладів слабо використовується наявний потенціал для збереження та зміцнення здоров'я студентів, формування ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя. Фізичне виховання у вищих навчальних закладах донині орієнтовано на досягнення нормативних вимог, на реалізацію декларованої державної програми, а не на задоволення потреби у руховій активності кожного студента, без урахування його інтересів та мотивів. У результаті цього з кожним роком збільшується кількість студентів, які мають порушення у стані здоров'я і належить до спеціальних медичних груп. Це дозволяє вважати, що розробка і обґрунтування здоров'яформуючих технологій у фізичному вихованні студентів спеціальних медичних груп є сучасною і актуальною.

Список використаних джерел:

1. Анікєєв Д. М. Рухова активність у способі життя студентської молоді: автореф. дис. ... канд. фіз. вих. : 24.00.02, НУФВСУ. К., 2012. 20 с.
2. Герчак Я. М. Формирование готовности к здоровьесбережению студентов высшего профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 ; Новокузнецк, 2007. 225 с.
3. Захарина Е.А. Формирование мотивации к двигательной активности в процессе физического воспитания студентов высших учебных заведений: автореф. дис. ... канд. наук по физ. воспитанию и спорту: 24.00.02 ; НУФВСУ. К., 2008. 23 с.
4. Кашуба В.А. К проблеме формирования основ здорового образа жизни студентов в процессе физического воспитания. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. №2. С. 127-130.
5. Малахова Ж. В. Методические аспекты занятий по физическому воспитанию студентов специальной медицинской группы. *Спортивний вісник Придніпров'я*. Днепропетровск. № 1. 2011. С. 16–17.
6. Мещерякова Г. П. Организационно-педагогическое обеспечение реализации здоровьесберегающих технологий в образовательном процессе вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 ; Ставрополь, 2006. 190 с.
7. Присяжнюк С.І. Використання здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні студентів спеціального медичного відділення. Теорія і практика. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2012. 464 с.
8. Про затвердження заходів, спрямованих на системи фізичного виховання учнів та студентської молоді у навчальних закладах України: наказ Міністерства освіти і науки України від 27.11.2008 р. № 1078.
9. Про реформування системи фізичного учнів та студентської молоді у навчальних закладах України: спільне рішення колегії МОН, МОЗ, Мінсім'ї молоді та спорту від 11 лист. 2008 р. № 13/1-2/10/11/1.
10. Рыбачук Н. А. Теория и технология формирования культуры здоровья студентов: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 ; Краснодар, 2003. 519 с.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ У СПОРТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Квіквінія Полміра Мірабович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.мед. н., доцент Фесенко В. П.

Витоки виникнення сучасного спорту можна знайти у Стародавній Греції. Уже в ті часи люди відстоювали ідеї гармонії тіла та духу, віддаючи перевагу естетичному вихованню, і вже тоді можна було спостерігати на певну мотивацію людей, які займались спортивною діяльністю.

Спорт є специфічною сферою діяльності людини, яка властива їй і має творчий характер. Відомо, що психіка, свідомість людини, особистість у цілому формуються в діяльності. Щоденні тренувальні заняття, участь у змаганнях розвивають ті функції (фізичні і психічні), що лежать в основі спортивної діяльності. Тому спорт входить у систему видів діяльності, має велике значення для розвитку й удосконалення особистості.

Термін „мотивація” з’явився більше 50 років тому для опису зусиль, спрямованих на виконання завдання, досягнення досконалості, подолання труднощів, виконання чого-небудь краще інших.

У психологічній науці проведено низку фундаментальних теоретичних і експериментальних досліджень, які стосуються загальних аспектів мотивації діяльності, навчання та виховання особистості (С. Рубінштейн, О. Леонт’єв, А. Смирнов, Г. Костюк, О. Ковальов, Б. Баєв, М. Алексєєва, П. Якобсон, Л. Божович).

Останнім часом дослідженням мотивації діяльності, орієнтованої на спортивні досягнення, надається усе більше значення. І практикам, і теоретикам стає очевидна недостатність (а часом і неадекватність) використання традиційних тестів інтелекту для визначення майбутньої успішності в спорті.

Мотивація досягнень уже біля 60-ти років є об’єктом дослідження психологів. Мотивація досягнень – це тенденція, прагнення до успіху, наполегливість у разі невдач і гордість за виконання поставленої мети [1, с. 53].

Мотивацію досягнення вивчали такі вчені, як Дж. Аткінсон, Д. Мак-Клелланд, Х. Хекхаузен, В. Гербачеський, Т. Корнілова, І. Палей.

Вивчення мотивації досягнення у спортивній діяльності, на наш погляд є актуальною на сьогоднішній день. Вона визначається, як внутрішніми так і зовнішніми факторами, які змінюються протягом всієї спортивної кар'єри.

Метою даної статті є визначення понять „мотив”, „мотивація досягнення” та взаємозв'язку між компонентами мотивації досягнення студентів-спортсменів.

Аналіз літератури показав, що дослідження мотивації досягнень почали проводитися ще в середині минулого століття. Д. Мак-Клеланд, в результаті дослідження, він виявив, що існують індивідуальні відмінності в мотивації досягнень. Пізніше питаннями мотивації займалися такі видатні вчені, як Дж. Аткинсон, Н. Фізер, Х. Хекхаузен та ін.. У вітчизняній психології проблемами мотивації займалися і займаються: Ю. Коломейцев, Є. Гогун, Стамбулова, М. Мельников [2, с. 15]

З аналізу літературних джерел, присвячених проблемі мотивації у спорті, випливає, що особливе місце в психологічному забезпеченні спортивної діяльності займає мотивація, що спонукає людину займатися спортом [3, с. 54].

Мотивація досягнення у спорті – це орієнтація людини на прагнення до успішного виконання завдання, яка супроводжується заохоченням, покаранням, а також змагальністю.

Блок мотивації утворюють потреби, мотиви і цілі спортивної діяльності.

Мотивацію ділять на зовнішню та внутрішню. Збільшення чи зменшення внутрішньої мотивації залежить від того, як людина сприймає заохочення.

Заохочення які сприймаються як такі, що контролюють поведінку людини чи забезпечують інформацію про її некомпетентність, знижують рівень внутрішньої мотивації.

Заохочення, що мають інформаційний аспект і забезпечують позитивний зворотній зв'язок про компетентність людини, підвищують рівень внутрішньої мотивації [4, с. 156].

Ряд сучасних спортивних психологів відзначають, що в процесі заняття спортом не завжди враховуються інтереси і потреби молоді. А в той же час, знання тренера про особливості мотиваційних станів кожного зі своїх учнів представляє особливу значимість у його професійному зростанні. Блок мотивації є пусковим механізмом діяльності, підтримує необхідний рівень активності в процесі тренувань і змагань, регулює вміст активності, використання різних засобів для досягнення бажаних результатів [5, с. 63]

Фактори формування та розвитку мотивації досягнення успіху дуже різноманітні. Якщо вони будуть враховуватися спортивним психологом або тренером, як невід'ємні компоненти єдиної системи, то у спортсмена буде висока мотивація досягнення успіху в своїй спортивній діяльності.

Дослідження проводилось на базі Хмельницького національного університету, вибірку склали 46 студентів першого, другого та четвертого курсів Гуманітарно-педагогічного факультету, спеціальності Здоров'я людини, серед них 38 хлопців та 8 дівчат, середній вік вибірки – 20 років.

Діагностування відбувалося за допомогою методик: опитувальник „Мотивація успіху та уникнення невдач” А. Реана, ця методика дозволяє виявити яка мотивація переважає у досліджуваного спортсмена та опитувальника „Мотивація досягнення успіху” Т. Елерса, методика оцінює силу бажання досягнення мети, успіху, за її допомогою вивчають особистісні властивості, які впливають на прийняття рішення. Результати дослідження за методикою А. Реана (Рис. 1)

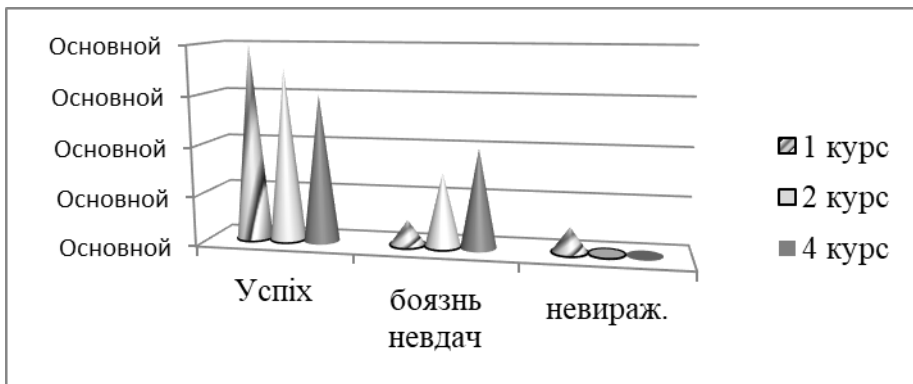

Рис. 1. Мотивація успіху і уникнення невдач(у %)

Спортивні досягнення і ставлення до занять спортом пов'язані з мотивом досягнення успіху. Проводячи методику А. Реана з студентами 1 курсу (14 респондентів), 2 курсу (14 респондентів) та 4 курсу (12 респондентів) на виявлення мотивації успіху й уникнення невдач, ми отримали такі результати. На першому курсі 80% досліджуваних орієнтовані на успіх, 10% - уникнення невдач, 10% – мотиваційний полюс невиражений. 70% другоккурсників орієнтовані на успіх, а 30% – мотивовані на уникнення невдач.

На четвертому курсі 60% досліджуваних показали орієнтацію на успіх, у 40% – переважав мотив уникнення невдач. Результати дослідження за методикою Т. Елерса (Рис. 2).

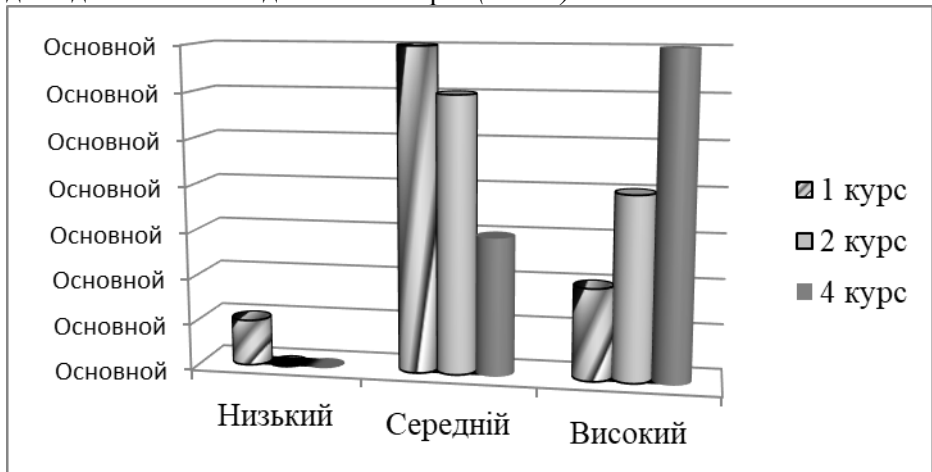

Рис. 2. Рівні мотивації досягнення успіху у студентів (у %)

Вивчаючи силу бажання досягнення мети, за методикою Т. Елерса, у дослідженні якої взяли участь 15 студентів 1 курсу, 14 студентів 2 курсу та 12 спортсменів 4 курсу, ми виявили, що високий і середній рівні характерні для студентів першого, другого і четвертого курсів, а низький рівень наявний лише у студентів першого курсу

За результатами нашого дослідження можна сказати, що у більшості студентів переважає мотивація спрямована на досягнення успіху у спортивній діяльності, також робимо висновок, що переважає середній та високий рівень мотивації спрямованої на досягнення успіху; студенти 2 та 4 курсу є більш вмотивованими на успіх, ніж студенти 1 курсу.

Список використаних джерел:

1. Крайнюк В. М., Шумигора Л. І., Кирієнко Л. А. Психологічні та психофізіологічні особливості спортсменів. *Матер. Всеукр. наук. симпозіуму*. Київ-Черкаси, 1999.
2. Пилоян Р. А. Мотивация спортивной деятельности. М.: ФиС, 1984
3. Ильина Н. Л. Динамика мотивации на протяжении спортивной карьеры : автореф. дис. канд. СПб.: 1998. 403 с.
4. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степнов. Київ : „Академвидав”, 2006. 424 с.

ВПЛИВ СПОРТИВНИХ ТРЕНУВАНЬ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ЖІНОК

Лисий Богдан Миколайович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед. н., доцент Кравчук Л. С.

З 70-х років ХХ ст., після виходу в світ ІХ Постанови Олімпійського Комітету (1972 р.), яка урівнює права осіб обох статей на участь у спортивних змаганнях будь-якого рівня, почався бурхливий розвиток жіночого спорту. З року в рік зростає професійний рівень спортсменок; жінки освоюють все більш екстремальні види спорту. Стрімкість зростання спортивних результатів випереджає навіть самі сміливі прогнози [1–10]. Разом з тим очевидні успіхи в спорті не знижують напружених пристрастей з приводу наявного протиріччя: як уберегти жінку від важких фізичних навантажень, як захистити від стресових ситуацій, якими рясніє спорт вищих досягнень?

Рівень жіночих рекордів безперервно підвищується, тренувальні та змагальні навантаження досягли таких величин, що їх вплив на організм спортсменок знаходяться на межі граничних можливостей індивідуальної адаптації [5]. Підтвердженням цьому служать вже сформовані тенденції участі жінок у змаганнях самого високого рангу, встановлення ними високих рекордів навіть у нетрадиційних видах спорту. Вже нікого не дивують дводобові марафонські забіги спортсменок, жіночі спортивні поєдинки на борцівських килимах і боксерських рингах. Збільшення числа великих навантажень підсилює елементи ризику, підвищує число травм, перенапружень, перетренувань і нерідко супроводжується вимушеним відходом спортсменок зі спорту. У 1993 році Американською Радою по спортивній медицині був описаний зв'язок між трьома різними, але взаємопов'язаними станами - розладами харчування, нерегулярністю менструацій і остеопорозом. Цей зв'язок був визначений терміном „Тріада жінки-спортсменки” (Female Athlete Triad), хоча насправді, незважаючи на те, що поширеність цієї „тріади” вище в середовищі професійних спортсменок, вона може часто зустрічатися у непрофесіоналів. В основному, не завжди спостерігаються всі 3 компоненти, достатньо 1 або 2 складових, щоб

значно посилити прогноз для жінки. Про цю „тріаду” заговорили після ретельної обробки статистичних даних про тривалість життя професійних спортсменок і захворюваності серед них. Виявилося, що свою повну міць ця тріада починає набирати саме в менопаузальний період, коли прискорюється остеопороз [9, с.11]. Деякі вчені пропонують перейменувати тріаду в „тетраду” і додати до цього списку ще й порушення функції внутрішньої оболонки судин, що веде до зростання серцевої патології.

Сьогодні, дуже складно зрозуміти число спортсменок з цією тріадою, так як більшість жінок на початкових етапах приховують свої проблеми, навіть від тренера або сім'ї, це викликано найчастіше професійними амбіціями, на яких весь великий спорт і тримається. Тому діагноз часто ставлять вже при розгорнутій „тріаді”, коли порушення вже зайшли досить далеко.

Прагнення жінок до високих спортивних результатів у багатьох видах спорту викликає неоднозначну оцінку серед науковців. Наводиться безліч прикладів, коли жінки-спортсменки успішно будували свою спортивну кар'єру і їх подальша доля склалася вдало. Поряд з цим висловлюються точки зору про негативний вплив спорту на жіночий організм, фігуру, психіку, манеру поведінки, репродуктивну функцію, сімейні відносини й особисте життя [8]. Не рахуватися з цим не можна, і з жалем доводиться констатувати відставання наукових досліджень від запитів спортивної практики. Теоретичні розробки не встигають за розширенням меж жіночого спорту, методика тренування в яких повинна мати свої виражені особливості. Як підкреслюють Д. Ніаурі, Т. Євдокимова: „... на жаль, нерідко медичний контроль здоров'я і, зокрема, одного з найважливіших його показників - репродуктивного здоров'я спортсменок високої кваліфікації – практично не здійснюється або носить формальний характер; а за основну міру фізичного благополуччя спортсменки приймаються її спортивні результати або антропометричні дані”. Звертає на себе увагу той факт, що в сучасній літературі, в основному зарубіжній, цьому напрямку спортивної медицини приділяється величезна увага. Більша частина фахівців схильна вважати, що тріада має місце серед спортсменок багатьох спеціалізацій. Згідно з численними літературними даними, тріада зустрічається з частотою від 5 до 72%, що залежить від виду спорту. Окремі компоненти її нерідко залишаються не розпізнаними через притаманне прагнення хворої приховувати свою проблему і з поширеним переконанням у тому, що аменорея – нормальне слідство тренувань, а втрата маси тіла – безумовне благо для спортсменки [2].

З моменту вступу жіночого спорту в фазу бурхливого розвитку, в медичній літературі стали з'являтися повідомлення про більш високу частоту порушень менструальної і репродуктивної функцій у жінок - спортсменок в порівнянні з тими ж показниками в загальній популяції [3]. Так на сьогоднішній день, в деяких видах спорту (наприклад, спортивна гімнастика, балет) частота порушень репродуктивної функції нерідко перевищує 70%. У процесі пошуку причин і механізмів розвитку даного явища, сформувалися дві крайні точки зору. Відповідно до першої з них, порушення репродуктивної функції у спортсменок не мають принципових відмінностей від таких у загальній популяції, а їх висока частота пояснюється штучним концентруванням у спорті (за рахунок цілеспрямованих наборів у дитячо-юнацькі школи) жінок з високим вмістом в організмі андрогенів і схильністю до ретардації. За деякими даними, ці якості дають таким спортсменкам переваги перед однолітками в досягненні високих спортивних результатів. З іншого боку, репродуктивна функція спортсменки зазнає певних змін у відповідь на вплив постійних фізичних навантажень, але ці зміни, на думку прихильників даної гіпотези, носять адаптивний характер і, за своєю суттю, відображають нормальну реакцію організму на вплив зазначеного чинника. Питання впливу занять спортом на соматичне і репродуктивне здоров'я юних спортсменок відображенні в ряді наукових досліджень [3, 6, 9]. Провідні вчені в галузі спортивної медицини приділяють велику увагу проблемам жіночого спорту, впливу зростаючого фізичного навантаження на організм жінки, питанням комплексного підходу до відновлення і реабілітації спортсменок (Н. Граевская, Г. Гончарова, Л. Груєв, 1990; О. Журавльова, Н. Граевская, 1993; В. Геселевич, 1997; Л. Шахліна, 2006).

Мета – наукове обґрунтування оптимізації організаційної та профілактичної допомоги жінкам спортсменкам, яка спрямована на збереження їх репродуктивного та психічного здоров'я.

У сучасному жіночому спорті склалося протиріччя між вельми переконливими доводами медиків про небезпеку спортивних занять для здоров'я спортсменок і соціальною ситуацією, коли більшість спортсменок оцінюють спортивну діяльність як важливий елемент стилю життя, необхідний для самореалізації. Природа наділила жінок складними фізіологічними процесами, які не мають аналогів у чоловіків: менструальною функцією та здатністю до дітородіння. Найважливішою складовою частиною „ціни” адаптації організму спортсменки до „переносимості” великих фізичних навантажень, які виникають у процесі спортивного тренування є порушення ритму функціонування жіночої

репродуктивної системи [3]. Однак, як показують проведені медичні дослідження, порушення менструального циклу (МЦ) у спортсменок на піку їх спортивної форми є складовою частиною комплексу адаптаційних перетворень у жіночому організмі у відповідь на стресові фактори (до яких відносяться і великі фізичні навантаження). Порушення МЦ у жінок-спортсменок – своєрідна „ціна” за досягнення організмом високого рівня адаптації до напружених тренувальних та змагальних навантажень. В ході численних досліджень було встановлено, що відбуваються протягом МЦ зміни гормонального статусу обумовлюють складну перебудову нейрогормональної регуляції функцій систем організму, що супроводжується зміною дихання, кровообігу, кисневої ємності крові, спрямованості метаболічної адаптації, що, природно, відбивається на працездатності спортсменок [7].

У сучасному спорті тренувальний процес жінок будується, на жаль, за загальноприйнятою методикою для чоловіків, в якій домінуючим напрямком є підвищення обсягів тренувальних навантажень. Водночас великі фізичні та емоційні навантаження дуже часто служать причиною перенапруги регуляторних систем і виснаження адаптаційного резерву жіночого організму. Це призводить до скорочення термінів виступу спортсменок у спорті вищих досягнень і „відсіюванню” талановитої молоді. Багато спортсменок йдуть зі спорту, так і не показавши спортивних результатів, адекватних функціональним можливостям. Специфічні особливості жіночого організму проявляються у фізичному розвитку, будові тіла і фізіології окремих систем організму, в ступені розвитку основних фізичних якостей: сили, швидкості та витривалості [4].

Якщо два десятиліття тому питання про підготовку спортсменок високої кваліфікації зводився в основному до планування тренувального процесу і реалізації плану без конкретного обліку менструального циклу і становлення менструальної функції, то тепер необхідні знання основних характеристик і властивостей організму конкретної спортсменки, закономірностей взаємозв'язку обсягу управління із засобами і методами впливу, сутності та змісту педагогічного управління.

Дані літератури показали, що до теперішнього часу в практичній роботі тренерів не враховується цілий ряд біологічних особливостей жіноцтвспортсменок. Жіночий організм має основну біологічну особливість, менструальну функцію, циклічність якої робить істотний вплив на весь організм і, зокрема, на його працездатність. Правильне використання фаз МЦ, строгий добір засобів і методів у відповідності з

віковими та індивідуальними особливостями і врахування специфіки виду спорту – невід'ємна умова ефективного здійснення навчально-тренувального процесу.

Пристосувальні можливості організму не безмежні, зростання майстерності спортсменки в чомусь залежить від того, наскільки правильно вдається узгодити навчально-тренувальний процес з біологічними ритмами її організму, з властивим йому комплексом психофізіологічних проявів. У практичній роботі необхідно враховувати зниження працездатності і психофізіологічних функцій організму в предменструальну, менструальну і овуляторну фазу МЦ, максимально ускладнювати програму тренування в постменструальні і постовуляторні дні. У період зниженої працездатності необхідно уникати важких фізичних навантажень, як за обсягом, так і за інтенсивністю, чергувати їх з частішими паузами відпочинку.

Сучасний спорт вищих досягнень вимагає досліджень в області адаптаційних можливостей спортсменок, їх фізичної активності як головної теоретичної передумови фізичного тренування. Наукові дослідження в цьому напрямі ведуться вже давно. Вони показують, що навіть важка фізична праця не здатна викликати в організмі людини таких адаптаційних перебудов, які спостерігаються у висококваліфікованих спортсменок. Це пояснюється тим, що інтенсивність тренувальної роботи поєднується з екстремальними умовами змагальної діяльності. Відомо, що головною особливістю адаптації в спорті, на відміну від багатьох інших сфер людської діяльності, є багатоступінчастість пристосування до екстремальних умов. Це пов'язано з тим, що кожен черговий етап багаторічного спортивного вдосконалення, кожне змагання ставить перед спортсменкою необхідність чергового адаптаційного стрибка. Все це не може не пред'являти особливих вимог до фенотипічних особливостей спортсменок.

Таким чином, для сучасного жіночого спорту характерні наступні тенденції: короткостроковість спортивної кар'єри жінок-спортсменок, невеликий спортивний стаж: заняття спортивною діяльністю закінчуються, як правило, у віці до 20 років; різке омолодження жіночого спорту. Більшість спортсменок починають займатися спортом ще в дитинстві, до 10 років; емансипація спорту, освоєння жінками-спортсменками нетрадиційних, нових і суто „чоловічих” видів спорту зв'язуються із загальною тенденцією фемінізації суспільства; висока думка жінок-спортсменок про позитивний вплив занять спортом на їх здоров'я, зовнішність, привабливість і жіночність; ціннісне ставлення

жінок-спортсменок до спортивної діяльності, що виражається в усвідомленні її високої значимості у формуванні їхнього характеру: комунікабельності, цілеспрямованості, зібраності; в окремих випадках спорт може формувати у спортсменок і негативні риси характеру – агресивність і жорстокість.

Значна частина спортсменок починають займатися спортом заради досягнення високих спортивних результатів; основні цілі спортсменок, як правило, реалізуються. Тому в практиці сучасного спорту при плануванні тренувального навантаження, повинні враховуватися морфо-функціональні можливості організму жінок. Перерозподіл обсягу та інтенсивність фізичних навантажень дає можливість тренеру виконати всі заплановані тренування, зберігаючи при цьому здоров'я спортсменки – майбутньої матері, підвищити можливість зростання її спортивних результатів і „продовжити життя в спорті”.

Практично не висвітлені питання впливу спорту на психоемоційний статус спортсменок і не вирішені питання диференційованого підходу до профілактики виникаючих порушень репродуктивного здоров'я та психоемоційного статусу жінок-спортсменок.

Список використаних джерел:

- 1.Бехтольд И. Женщины в легкой атлетике. *Наука в олимпийском спорте. Спец выпуск „Женщина и спорт”*. 2000. С. 6–9.
- 2.Граевская Н.Д. Некоторые проблемы женского спорта с позиции медицины. *Теория и практика физической культуры*. 1987. № 3. С. 42–45.
- 3.Джемлиханова Л. Х. Регуляция репродуктивного здоровья женщины-спортсменки. *Спорт и здоровье* : материалы 2-го международного конгресса, 21-23.04.2005 г. С. 86-87.
- 4.Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. СПб.: Питер, 2002. 544 с.
- 5.Лубышева Л. И. Женщины и спорт: социальные аспекты. *Теория и практика физической культуры*. 2000. №5. С. 13–15.
- 6.Медик В. А. Состояние здоровья, условия и образ жизни современных спортсменов. М. : Медицина, 2001. 141 с.
- 7.Похоленчук Ю. О сохранении здоровья (менструальной функции) и работоспособности спортсменок в период занятий спортом. *Наука в олимпийском спорте Спец. выпуск „Женщина и спорт”*. 2000. С. 89-97.
- 8.Соболева Т.С. О проблемах женского спорта. *Теория и практика физической культуры*. 1999. № 6. С. 56–63.
- 9.Соколова Н.И. Здоровье женщины в современном спорте. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей* : сб. науч. тр. / под ред. С.С.Ермакова. Харьков, 2003. №3. С. 34-40.

10. Шахлина Л.Г. Женщина и спорт на рубеже третьего тысячелетия. *Наука в олимпийском спорте. Спец выпуск „Женщина и спорт“*. 2000. С. 10-21.

11. Шахлина Л. Г. Здоровье спортсменок один из актуальных вопросов современной медицины. *Спортивная медицина*. 2003. №1. С. 5–12.

ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНИХ ЯКОСТЕЙ

Мельник Александра Олександрівна

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед. н., доцент Крупа В. В.

Сучасний спорт вищих досягнень і його прогрес повністю залежать від підготовки молодих резервів. Ця підготовка починається в дитячо-юнацькому віці з етапу початкової підготовки і триває протягом 10-12 років, після закінчення яких спортсмени набувають високої кваліфікації, що відображається на досягненні ними високих спортивних результатів їх змагальної діяльності. Тому дослідження цього процесу є перспективним і актуальним [4].

Рационалізацією побудови тренувального процесу легкоатлетів-спринтерів на різних етапах багаторічної підготовки займалися багато авторів [1, 4, 5]. Основними факторами, що визначають спортивний результат безпосередньо під час спринтерського бігу, є: швидкість реакції на старті, здатність до прискорення, максимальна швидкість бігу, швидкісна витривалість, технічне і тактичну майстерність [3]. На різних етапах спортивного удосконалення ці фактори не однаковою мірою впливають на результат спринтера. Чим вище рівень підготовленості спортсмена, тим менше структурних компонентів корелюють з його результатом. Якщо у новачків і спортсменів юнацьких розрядів результат залежить від усього комплексу факторів, то у спринтерів другого і третього розрядів він вже визначається головним чином рівнем розвитку швидкісних здібностей, швидкісної витривалості і здатності до прискорення. для спортсменів високої кваліфікації основними факторами, що визначають результат в спринті, є максимальні швидкісні можливості і швидкісна витривалість [1].

Загальним для всіх циклічних рухів є те, що виконувана робота характеризується різною потужністю і тривалістю. За класифікацією В. Фарфеля [1], легкоатлетичний біг відноситься до стандартних (стереотипним) видів спорту, де руху виконуються в заздалегідь відомих умовах і в певній послідовності. За даними Є. Сологуб [2], бігові вправи за своєю біомеханічною структурою відносяться до циклічних видів спорту (з повторюваними циклами рухів), а за характером регламентації навантаження – на вправи заданого обсягу роботи.

Згідно з даними Н. Зімкіна [2], біг на короткі дистанції відноситься до роботи субмаксимальної потужності і може тривати до 1-3 хв. викликаючи при цьому максимальні зрушення в діяльності серцево-судинної і дихальної систем. Частота і глибина дихання різко збільшується, у зв'язку, з чим легенева вентиляція може досягати 150 л / хв. і більше. Споживання кисню при цьому підвищується до 4-5 л / хв., концентрація молочної кислоти в крові може досягти 250 мг%, а рН знижується до 7,0. При цьому спостерігається розширення судин в працюючих м'язах, підвищення максимального артеріального тиску (до 180-240 мм рт. ст.), посилення і почастішання частоти серцевих скорочень до 180 уд / хв.

У кваліфікованих спортсменів кисневий борг може досягти максимальних величин – 20 л. Ставлення споживання кисню до кисневого запиту при даній роботі становить 1/3, витрата енергії в одиницю часу – 1,5-0,6 ккал / с, а сумарна витрата – до 450 ккал, що вимагає близько 100 г глюкози. Наукове програмування є новою більш прогресивною формою планування тренування. Процедура наукового програмування полягає не в формальному конструюванні тренувального навантаження, шляхом розстановки в часі мікроциклів різної спрямованості, а перш за все в створенні об'єктивно необхідних умов для досягнення того конкретного тренувального ефекту, який розглядається як причинний передумова до реалізації цільових завдань підготовки юного спортсмена [1, 2, 3, 5]. Зростання спортивної працездатності об'єктивно пов'язаний не з розвитком і синтезом тих чи інших фізичних якостей, а з глобальною морфофункціональною спеціалізацією організму спортсмена, що є результатом його адаптації до рухового режиму, переважно властивому конкретної спортивної діяльності. Результати досліджень впливу сумарної тижневої бігової навантаження на зміни різних показників рухової функції в відновлювальних мікроциклах дало можливість встановити закономірності процесу адаптації юних бігунів 14-15 і 16-17 років до різних навантажень від попередніх тренувальних мікроциклів, а також визначити деякі педагогічні та функціональні

критерії ефективності відновних мікроциклів підготовчих періодів. Були визначені психофізіологічний, координаційний, вегетативний і критерій силової підготовленості. Встановлено, що значення таких показників рухової функції, як сили згиначів стопи, стрибка по Абалакову, часу стартовою реакції, тремору, диференціювання становий сили, потужності вдиху і видиху, часу затримки дихання і коефіцієнта активності бігового кроку можуть використовуватися при функціональній діагностики та педагогічний контроль юних бігунів на короткі дистанції.

Мета роботи – розробити та експериментально обґрунтувати методику.

Методологічну основу дослідження склали наукові праці авторів різних років з основ спортивної підготовки, зокрема щодо вдосконалення працездатності спортсменів різних вікових груп [2, 3, 4, 5].

Результати досліджень впливу сумарної тижневої бігової навантаження на зміни різних показників рухової функції в відновлювальних мікроциклах дало можливість встановити закономірності процесу адаптації юних бігунів 14-15 і 16-17 років до різних навантажень від попередніх тренувальних мікроциклів, а також визначити деякі педагогічні та функціональні критерії ефективності відновних мікроциклів підготовчих періодів. Були визначені психофізіологічний, координаційний, вегетативний і критерій силової підготовленості. Встановлено, що значення таких показників рухової функції, як сили згиначів стопи, стрибка по Абалакову, часу стартовою реакції, тремору, диференціювання становий сили, потужності вдиху і видиху, часу затримки дихання і коефіцієнта активності бігового кроку можуть використовуватися при функціональній діагностики та педагогічний контроль юних бігунів на короткі дистанції.

В процесі цілорічного тренування спринтерів рекомендується враховувати вихідні функціональні дані в прогнозі перенесення осмоті спринтерами фізичних навантажень. Це є важливим фактором раціонального управління спортивним тренуванням бігунів, які використовують тренувальні мікроцикли з підвищеним обсягом і інтенсивністю.

На етапі спортивного вдосконалення велику роль набуває проблема оптимального співвідношення рівнів розвитку фізичних якостей. У зв'язку з тим що біг на короткі дистанції вимагає від спортсмена одночасного прояви декількох фізичних якостей (швидкості, сили, швидкісно-силових якостей, швидкісної витривалості) раціонально побудований тренувальний процес передбачає поєднане використання декількох тренувальних програм, які мають різну спрямованість.

Управління підготовкою спортсмена – це процес перекладу складної динамічної системи (організму людини) з одного стану в інший шляхом впливу на її змінні. Для цього необхідно мати моделі об'єкта в його даному стані і в тому стані, якого потрібно досягти. Нами розроблені модельні характеристики силовий і швидкісно-силової підготовленості бігунів на короткі дистанції, які можуть бути орієнтирами для тренерів і спортсменів.

Це можливості технології моделювання тижневих відновлювальних мікроциклів повинні розширити творчі можливості тренерів з організації навчально-тренувального процесу бігунів на короткі дистанції. Удосконалення системи педагогічних засобів відновлення передбачає раціоналізацію тренувального процесу на основі науково обґрунтованих методів планування підготовки спортсменів в макро-, мезо- і мікроциклах.

Список використаних джерел:

- 1.Алабин, В. Г. Многолетняя тренировка юных спортсменов: учеб, пособие. Харьков: ОСНОВА, 1993. 243 с.
- 2.Армстронг Л. Программа подготовки Лэнса Армстронга. М., 2014. 232 с.
- 3.Аракелян Е.Е., Филин В.П., Коробов А.В., Левченко А.В. Бег на короткие дистанции (спринт). М.: Инфра-М, 2012. 156 с.
- 4.Байков В. П. Главное упражнение жизни – бег. *Физическая культура в школе*. 2016. № 5. С. 25–27.
- 5.Баранцев С. А., Шлёмин А. М., Береуцин В. Г. Совершенствование техники бега на скорость. *Физическая культура в школе*. 2013. № 5. С. 19–22.
- 6.Блещунова К.М., Чупахіна К.О. Ефективність відбору та орієнтації спортсменів за показниками дерматогліфіки : Здоров'я нації і вдосконалення фізкультурно-спортивної освіти в Україні : тези допов. Всеукр. наук.-практ. конф., м.Харків, 2-3 жовтня 2012 р. Харків: НТУ „ХПІ”, 2012. 80–82.

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ МОДЕЛЬНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ НАВЧАННІ РУКОПАШНОМУ БОЮ

Муляр Артем Сергійович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: професор Пуча В. І.

Техніка прийомів рукопашного бою являє собою складно координовані рухи, якісне вивчення яких відіграє важливу роль у

250

становленні захисних оборонних навичок студентів у повсякденному житті. Однак, при використанні традиційної системи навчання, не завжди вдається одержати позитивний результат, тому що звичайний процес навчання відбувається спеціально заданою програмою, що розрахована в основному на стандартні умови які не завжди відповідають реальним подіям. При цьому використовується метод спроб та помилок – студент намагається виконати той чи інший прийом, а викладач корегує його дії. При такій методиці навчання не завжди вдається якісно оволодіти рухом або прийомом в силу того, що відображення та засвоєння у тих хто навчається різне й не завжди відповідає складній бойовій динаміці дії. Внаслідок цього, не у всіх студентів складається досить чітке розуміння послідовності виконання заданого прийому в реальних умовах. Також слід зазначити що такі заняття в основному не визивають значного інтересу у студентів у зв'язку з тим що вони не можуть усвідомити в повній мірі виникнення можливої небезпеки в практичній діяльності під час застосування отриманих навичок. Для усунення вказаних недоліків розроблена методика моделювання різних педагогічних ситуацій, суть яких полягає у використанні на заняттях та на самопідготовці спеціальних схем модельних ситуацій, які являють собою детальний опис дії, що вивчається з урахуванням аналізу бази статистичних даних оперативної та судової діяльності. Використовуючи під час занять вище зазначені схеми, студенти будуть мати більше шансів не розгубитись в момент нападу та більш впевнено виконати захисні навички навіть за несприятливих умов.

При огляді літературних джерел даної теми було з'ясовано, що найбільш відповідними до цієї роботи були наступні наукові твори (А. Купцов, 1969; В. Плиско, 1987; П. Міхєєв, 1993; А. Кустов, 1994; С. Іванов-Катанский, 2003), в них були зроблені спроби збільшити варіативності захисту, використовуючи методи моделювання в процесі навчання самозахисту без зброї, але ці дослідження не включають в себе аналізу статистичних даних оперативної та судової практики.

Методика моделювання в навчанні і тренуваннях також широко використовується і в інших спортивних галузях (Є. Чумаков, 1980; Ю. Верхошанський, 1980; Л. Баширов, 1988; В. Гамалій, 2005; В. Кузнецов, 1975; Т. Кутек, 2013). Однак, слід зазначити, що в теорії фізичної підготовки студентів у навчальних закладах при навчанні прийомам рукопашного бою ця проблема достатньо не досліджена й практично не застосовується. В той же час оптимізація учбового процесу фізичної підготовки на основі методів моделювання є актуальною, як в системі вищих навчальних закладів, так і в інших силових установах,

пов'язаних з охороною громадського порядку. Під моделлю, в даному випадку, прийнято розуміти зразок (стандарт, еталон), у широкому розумінні-будь-який взірець (уявний або умовний) того чи іншого об'єкту, процесу чи явища [6]. Розробка і використання моделі в даному випадку пов'язана з моделюванням-процесом побудови, вивчення та застосування моделі для визначення й уточнення характеристик і оптимізації процесу спортивної підготовки. Модель певної ситуації є оптимізованою тільки тоді, коли керовані параметри вибираються й корегуються таким чином, щоб інтегральні показники ефективності та надійності приймали інший рівень як норму для подальшого успіху. Тобто відбувається порівняння моделі майбутніх дій з їх фактичним виконанням і своєчасним корегуванням (підгонка до моделі) останніх [3-5, 9]. Наявність у керованій системі моделі об'єкта в поточному стані та моделі програми тренувальних впливів і тих змін станів об'єкту, які повинні здійснюватися під їх впливом є обов'язковою умовою ефективного управління тренувальним процесом [1,2,8-10]. Провідні спеціалісти та тренери вважають, що ефективність використання узагальнених і групових моделей під час занять для орієнтації та корекції навчально-тренувального процесу є дуже актуальною, особливо під час оволодіння складними рухами.

Основною метою нашого дослідження є впровадження в навчальний процес найбільш ефективних засобів та методів вивчення прийомів рукопашного бою в системі вищих навчальних закладів. Для цього викладачами кафедри теорії та методики фізичного виховання і валеології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії були проаналізовані різні літературні джерела про формування рухових умінь і навичок в процесі фізичного навчання й розглянуті певні статистичні бази даних оперативної та судової практики про скоєні напади на громадян. Що повинно дозволити визначити теоретичні та практичні основи із вдосконалення процесу навчання з використанням системи моделювання ситуацій найбільш поширених реальних нападів.

Як уже зазначалось техніка прийомів рукопашного бою являє собою складно координовані рухи, тому для якісного навчання ними учень повинен послідовно пройти всі етапи з їх оволодіння. Як зазначає К. Платонов, формування умінь складних рухів пов'язано з п'ятьма етапами: початкове уміння; недостатньо вмiла діяльність; окремі загальні високорозвинуті уміння; високорозвинуті уміння, що характеризуються творчим використанням знань і навичок що до відповідної діяльності; майстерність [10]. Після проходження перших етапів вивчення рухової дії із оволодіння прийомом на рівні уміння та навички в стандартних

умовах, слід переходити до засвоєння уміння вищого порядку, для якого характерні варіативність і творчість діяльності, стійкість до несприятливих внутрішніх та зовнішніх умов, виконання вправ на тлі втоми, висока індивідуалізація діяльності, здатність перебувати у ході діяльності. Для впровадження найбільш ефективних засобів та методів вивчення і вдосконалення прийомів рукопашного бою, в системі вищих навчальних закладів й усунення вказаних вище недоліків, нами запропонована спеціально розроблена для цих цілей експериментальна програма підготовки студентів на основі методики моделювання різних педагогічних ситуацій, суть яких складається у додатковому використанні на заняттях та на самопідготовці спеціальних схем модельних ситуацій, які являють собою детальний опис дії, що вивчається з урахуванням аналізу бази статистичних даних оперативної та судової діяльності, які відтворюють реальні події нападів на громадян. При цьому, під час занять студенти повинні чітко уявляти собі усі основні фази прийому, й намагатися без схеми модельних ситуацій переказати її зміст, тобто спочатку вони повинні вивчити на пам'ять порядок виконання даної дії. На наступному занятті викладач перевіряє не тільки якість виконання даної дії, а також вимагає від студентів переказати на пам'ять послідовність виконання вивченого прийому, згідно схеми модельних ситуацій.

Наступний прийом вивчається й удосконалюється в аналогічній послідовності: спочатку заданий прийом вивчається на пам'ять до рівня промовляння, а потім до рівня упевненого виконання. Викладач повинен перед кожним новим завданням на самопідготовку постійно звертати увагу на тих, хто навчається на виконання послідовності навчання з використанням схеми модельних ситуацій.

В залежності від складності технічної дії, студенти можуть розбиватися по два, або три і більше чоловік й починати працювати у такій послідовності: один з партнерів читає відповідну схему модельних ситуацій та слідкує, чи витримують послідовність виконання прийомів його товариші. Дії, що вивчаються, повторюються 3-5 разів, після чого партнери міняються ролями.

Вищеназвана експериментальна програма повинна включати в себе чотири основні розділи: теоретична підготовка, загальнофізична підготовка, основи техніки захисту та вдосконалююча підготовка з використанням схем модельних ситуацій. Використовуючи цю програму, при навчанні студентів прийомам рукопашного бою, ми зможемо вирішити наступні педагогічні питання:

1. Вивчаючи модельні ситуації нападів у теоретичній частині програми, студенти зможуть психологічно програмувати свою свідомість на працю в екстремальних умовах та уявляти себе на місці реальних подій, що значно підвищить мотивацію до занять й дасть змогу не розгубитись в момент нападу, й більш впевнено виконувати захисні навички навіть за несприятливих обставин.

2. Усвідомлення виникнення можливої небезпеки допоможе виховати у студентів постійну потребу по вдосконаленню свого рівня загальнофізичної та спеціальнофізичної підготовки.

3. Допоможе сформувати у учнів практичні вміння та навички прийняття найбільш оптимальних варіантів захисту під час раптових нападів.

Застосовуючи у навчальному процесі вищевказану програму особливу увагу слід звернути на якісне формування схем модельних ситуацій що використовуються у її четвертому розділі. Для цього нами було розглянуто та проаналізовано матеріали із оперативної і судової практики нападів на громадян м. Хмельницький за період 2018-2019 р. Під час цього розгляду нами було встановлено що злочинці в основному за цей період скоювали напади без зброї, з використанням предметів та холодної зброї, погрожували або застосовували різні системи вогнепальної зброї, а в останній час також були використані різні нестандартні засоби нападу за допомогою :автотранспорту(наїзди), хімічних засобів, вибухових засобів і тварин(собак). Всі ці напади скоювалися в різних умовах, в різний час доби та за місцем знаходження. Також нами було з'ясовано що найбільш поширений напад був без зброї що склало 72% із усієї кількості вивчених епізодів.

Напади без зброї включають в себе в основному різні види ударів і захоплень за руки, одягу та інше. Напади без зброї найчастіше здійснювалися в темний час доби 56,4%, в суспільних місцях 53%, 92,8% громадян при цьому що піддалися нападу, мали в основному низький рівень фізичної та технічної підготовленості.

Нами виділені також нестандартні способи нападів: з використанням хімічних засобів, тваринних (собак), автототранспорту, а також способом, небезпечним для багатьох осіб вибуховими пристроями і ін.

Аналогічні тенденції також встановлені при аналізі дій і умов озброєного нападу, а також нападу нетрадиційними способами. Найбільш небезпечні ситуації представлені атаками за допомогою холодної зброї та вогнепальної зброї злочинців. Так у 79,3% випадків нападів громадяни

отримали травми різного ступеня тяжкості, і 21.7 відсотків закінчилися трагічно.

Аналізуючи вищезрозглянуті матеріали нами зроблена класифікація основних видів і умов атак. Знайдено 15 основних видів нападу, здійсненого злочинцями. Також виділено в класифікації 13 умов, при яких найчастіше здійснювалися напади на громадян, вдень і вночі, шість ситуацій по місцю нападу та розподілити їх по техніко-тактичному принципу у чотири основні групи: напади без зброї, з предметами та холодною зброєю, вогнепальною зброєю, нестандартними засобами нападів. Таким чином, можна припустити, що з метою розробки стійких навичок та ефективних дій під час захисту студенти повинні засвоїти хоча б 50-60 схем модельних ситуацій, вибраних із 12-15 епізодів із чотирьох вищеназваних основних груп з найбільш поширених нападів.

Таким чином, використання даного методу моделювання повинно значно покращити якість та мотивацію до навчання студентів прийомом рукопашного бою, особливо на останніх етапах вдосконалення, де вивчаються складнокоординовані рухи та різні дії в умовах максимально наближених до реальних.

Застосовуючи схеми модельних ситуацій у навчальному процесі слід звертати більшу увагу на ті моделі які найчастіше зустрічаються в практичній діяльності.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку вбачаємо у постійному спостереженні, пошуку та аналізу різних джерел які відтворюють реальні події сьогодення під час скоєння злочинів проти громадян й складанні на їх основі нових, більш досконалих схем модельних ситуацій для впровадження їх у навчальний процес. Проте це впровадження потребує ще значної роботи зі складання якісних робочих модельних схем, які повинні включати в себе найбільш оптимальні варіанти та описи прийомів (можливо проілюстровані малюнками).

Список використаних джерел:

- 1.Баширова Л. М., Баширов Р. Р. Математическое моделирование в спорте. Ташкент : Медицина,1988. 143 с.
- 2.Гамалий В.В. Моделирование техники двигательных действий в спорте. *Наука в олимпийском спорте*. 2005. №2. С. 108–116.
- 3.Кузнецов В. В., Новиков А. А. К проблеме модельных характеристик квалифицированных спортсменов. *Теория и практика физической культуры*. 1975. №1. С. 59–62
- 4.Чумаков Е.М. СТО уроков борьбы самбо, М., изд. ФиС, 1988. ст. 11.
- 5.Кузнецов В.В., Шустин Б.Н. Методология построения модельных характеристик сильнейших спортсменов. *Совершенствование управления системой*

подготовки квалифицированных спортсменов: Теоритические аспекты / под ред. В.В.Кузнецова. М., 1980. С. 68.

6.Шестаков М. Управление технической подготовкой в легкой атлетике на основе компьютерного моделирования. *Наука в олимпийском спорте*. 2005. №2. С. 187–196.

7.Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. К.: Олимпийская литература, 2004. 808 с.

8.Шустин Б.Н. Моделирование и прогнозирование в системе спортивной подготовки. М.: СААМ, 1995. С. 226–237.

9.Михеев В.Л. Моделирование и методы измерений в педагогике. М., 1987. С. 7–19.

РІВЕНЬ ШКІЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК ФАКТОР УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Радішевський Артур Станіславович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Мозолев О.М.

Успіх будь-якої діяльності залежить не тільки від здібностей і знань, а й від мотивації – прагнень самостверджуватися, досягати високих результатів. Адже чим вищий рівень мотивації, чим більше чинників спонукають дитину до діяльності, тим більших результатів вона може досягти [3].

Навчальна мотивація – це процес, який запускає, спрямовує і підтримує зусилля, направлені на виконання навчальної діяльності; складна, комплексна система, утворена мотивами, цілями, реакціями на невдачу, наполегливістю і установками учня. Успішне навчання без мотивації неможливо. Проведені дослідження мотивації тих хто навчається виявили, що значення мотивації для успішного навчання вище, ніж значення інтелекту для школяра [2]. Роль компенсувального фактора у разі недостатньо високих здібностей учня може зіграти висока позитивна мотивація, однак цей принцип не працює в зворотному напрямку – ніякі здібності учня не можуть замінити відсутність навчального мотиву або низьку його вираженість і забезпечити значні успіхи в навчанні. Велике значення у формуванні мотивації навчання молодших школярів відіграють зовнішні (дидактичні, соціально –

педагогічні) та внутрішні (психологічні) фактори, що спричиняють виникнення мотивів. Діагностика, корекція впливу цих факторів є фундаментальною основою для формування мотивів навчання у школярів.

Проблема підвищення шкільної мотивації учнів до занять у школі досліджується педагогічною наукою досить широко, але незважаючи на велику кількість робіт у цій галузі, її не можна вважати повністю вирішеною. Так, Т. Саранчук [7] присвятила свої дослідження аналізу взаємозв'язку показників фізичної підготовленості з показниками пізнавальної та мотиваційної сфери дітей; Н. Лусканова [5] – оцінці шкільної мотивації молодших школярів в процесі шкільної діяльності; М. Чернявським [6] запропоновано аналіз мотиваційних пріоритетів молодших школярів у виборі різних форм і видів рекреаційних занять та розроблено рекреаційно-оздоровчу технологію (систему дій, яка гарантує поліпшення таких інтегральних характеристик, як рівень здоров'я, самопочуття, здоровий стиль життя).

Враховуючи актуальність проблеми, її недостатню розробленість у теорії і практиці фізичного виховання початкової школи, було визначено тему дослідження.

Мета дослідження – здійснити діагностику шкільної мотивації дітей молодшого шкільного віку.

У дослідження брали участь 118 школярів 3-4 класів м. Хмельницького НВК №4.

Дослідження стану проблеми у шкільній практиці свідчить, що у школярів є необхідні передумови формування позитивної шкільної мотивації. Однак з'ясовано, що чимало школярів у виборі дій і вчинків керуються, переважно, емоційними імпульсами, а не раціональними цілями, пізнавальними потребами чи гуманістичними мотивами [3, 4, 6].

Навчальна мотивація визначається низкою специфічних для цієї діяльності факторів. По-перше, – вона визначається самою освітньою системою, освітнім закладом, де здійснюється навчальна діяльність; по-друге, – організацією освітнього процесу; по-третє, суб'єктними особливостями школяра (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка, взаємодія з іншими учнями і т.д.); по-четверте, – суб'єктними особливостями педагога і, насамперед системою відносини його до учня, до справи; по-п'яте специфікою навчального предмета [1].

Для діагностики шкільної мотивації особистості було проведено опитування школярів молодших класів за методикою Н. Лусканової [5], яка спрямована на дослідження типу домінуючої шкільної установки дітей. За методикою виділяють п'ять рівнів шкільної мотивації:

Перший – високий рівень шкільної мотивації та навчальної активності. У таких дітей є пізнавальний мотив, прагнення найбільш успішно виконувати всі пред'явлені школою вимоги. Учні чітко слідують всім вказівкам вчителя, сумлінні і відповідальні. Другий – хороша шкільна мотивація. Подібні показники мають більшість учнів початкових класів, що успішно справляються з навчальною діяльністю. Третій – позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких дітей позанавчальною діяльністю. Такі діти досить благополучно відчують себе в школі, однак частіше ходять до школи, щоб спілкуватися з друзями, з учителем. Четвертий – низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, вважають за краще пропускати заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, іграми. Відчують серйозні труднощі у навчальній діяльності. П'ятий рівень – негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти відчують серйозні труднощі в навчанні: вони не справляються з навчальною діяльністю, відчують проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Школа нерідко сприймається ними як вороже середовище, перебування в якій для них нестерпно. Часто у подібних школярів відзначаються нервово-психічні порушення [2]. Для диференціації дітей за рівнем шкільної мотивації пропонується система бальних оцінок. За сумою балів визначають провідний рівень. Результати дослідження представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати анкетування рівня шкільної мотивації

Респонденти	Рівень мотивації				
	I	II	III	IV	V
Хлопчики 3 клас n = 41	2,4 %	14,6 %	36,6 %	39 %	7,3 %
Дівчатка 3 клас n =33	12,1 %	9,09 %	39,4 %	18,2 %	21,2 %
Хлопчики 4 клас n =19	10,5 %	10,5 %	42,1 %	31,6 %	5,3 %
Дівчатка 4 клас n =25	28 %	24 %	24 %	20 %	4 %
Всього хлопчиків n =60	5 %	13,3 %	38,3 %	36,7	6,7 %
Всього дівчаток n =58	19 %	15,5 %	32,7 %	19 %	13,8 %

Результати, отримані у ході дослідження, свідчать, що у середньому, тільки 11,9 % школярів молодших класів мають високий рівень мотивації, для яких характерні прояви позитивних емоцій, почуттів в ході виконання всіх дидактичних завдань, запланованих та включених в структуру уроку вчителем; здатність до самоорганізації

власної навчальної діяльності, адекватна реакція на аналітико-оцінні судження вчителя та на виставлену ним оцінку. Такий рівень мотивації демонструють 28 % дівчаток 4 класу, і, тільки, 2,4 % хлопчиків 3 класу. Хорошу шкільну мотивацію демонструють 14,4 % відсотка школярів 3 – 4 класів. У школярів з хорошим рівнем мотивації позитивні емоції щодо запланованих та включених в структуру уроку завдань проявляються ситуативно, залежно від потенційних індивідуальних можливостей, їх виконання, тощо; спостерігається прагнення відповідати вимогам вчителя щодо організації навчальної діяльності на уроці; вони поступово компенсують прогалини у знаннях відповідно до аналітико-оцінних суджень вчителя з метою подальшого відновлення знань, але позитивні оцінки іноді спричиняють зниження пізнавальної активності, оскільки справляють враження певної компетентності у навчальному матеріалі. Позитивна мотивація (III рівень) була відмічена у 35,6 % школярів, яка характеризується тим, що діти вимушено працюють над завданнями, які пропонуються на уроці для виконання, не прагнуть швидше завершити роботу; в них не достатньо сформовані організаційні звички, потребують нагляду з боку вчителя; компенсують недоліки у навчальній роботі тільки під контролем вчителя. Навчальна діяльність приваблює їх тільки як об'єкт спілкування з друзями, учителями, позанавчальними діями. У ході дослідження встановлено також високий відсоток дітей (28%), які характеризуються низькою мотивацією, у яких переважає байдужість до включених в структуру уроку дидактичних завдань; в процесі навчальної діяльності розсіяні, незібрані, не завжди реагують на вимоги вчителя щодо організації пізнавального процесу; для них характерна відсутність сумлінного ставлення до роботи над помилками, навіть під контролем вчителя. Десята частина опитаних школярів мають негативну мотивацію до навчання, які виражають антипатичне ставлення до запланованих вчителем завдань, зовсім відсутні організаційні звички, вони не намагаються виправити власні помилки, що свідчить про шкільну дезадаптацію. Результати опитування відображено на діаграмі (рис.1):

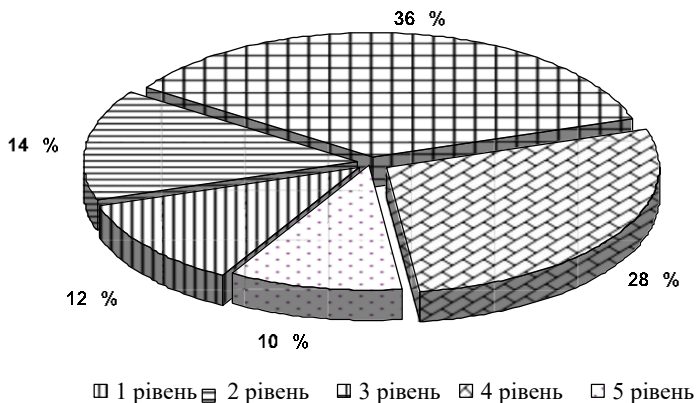

Рис. 1. Результати анкетування рівня шкільної мотивації (n=118).

- 12% дітей характеризуються високою мотивацією;
- 14% дітей характеризуються середньою нормою;
- 36% хлопців і дівчат характеризуються зовнішньою мотивацією;
- 28% молодших школярів характеризуються низькою мотивацією;
- 10 % дітей мають негативну мотивацію до навчання.

Загальний стан сформованості мотивації навчання досліджуваного контингенту можна вважати умовно задовільним, та все ж представлені показники свідчать про необхідність їх підвищення. Це пояснюється тим, що в третьому класі значно менша кількість учнів з високим та вище середнього рівнями мотивації навчання. Крім того, отримані дані були співвіднесені з оцінками в табелях успішності навчання досліджуваних, а це дозволило встановити, що чим гірша успішність навчання молодших школярів, тим нижчий рівень їх мотивації, і навпаки, чим краща успішність – тим вищий рівень мотивації. На основі цього було зроблено висновок про необхідність систематизації педагогічних впливів на мотивацію навчання школярів з метою підвищення продуктивності та успішності праці учнів на уроці.

Попередніми дослідженнями [6] встановлено тісний взаємозв'язок рівня навчальної мотивації з рівнем психоемоційного стану молодших школярів, на який суттєво впливають рекреаційно-оздоровчі заняття. Тому нами запропонована технологія рекреаційно-оздоровчих занять (на прикладі екологічного туризму), що сприятиме якісному відновленню школярів після навчальних занять, підвищенню їх психоемоційного стану та покращанню рівня шкільної мотивації.

Існуючі проблеми в загальноосвітній школі та родині ведуть до зниження рівня шкільної мотивації дітей молодших класів. Результати анкетування та дані констатуючого етапу експерименту свідчать про потенційні можливості молодших школярів щодо формування позитивної шкільної мотивації. Необхідно більш уважно вивчати зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на виникнення мотивів до навчання молодших школярів. Діагностика та корекція впливу цих факторів є першочерговим завданням для педагогів та батьків з метою поліпшення навчання дітей, зростання рівня мотивації, самосвідомості та впевненості учнів.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на пошук шляхів щодо поліпшення шкільної мотивації учнів. Подальшого вивчення потребують питання організації рекреаційно-оздоровчої діяльності школярів, спрямованої на підвищення продуктивності інтелектуальної праці учнів з низькою успішністю навчання тощо.

Список використаних джерел:

- 1.Баландин В.А. Возрастные особенности динамики показателей физического развития, физической подготовленности и психических процессов детей 6-10 лет в период подготовки в период адаптации к обучению в школе. *Физическая культура : воспитание, образование, тренировка*. 2001. № 3. С. 39–42.
- 2.Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: „Питер”, 2000. С. 286–296.
- 3.Канюк С.С. Психологія мотивації : навчальний посібник. К.: Либідь, 2002. С. 238–248.
- 4.Кожевникова Л. Мотиваційні фактори до фізкультурно-оздоровчих занять учнів молодших класів. *Молода спортивна наука України : Зб. наукових праць*. Львів, ЛДІФК, 2006. С. 109–113.
- 5.Лусканова Н. Оценка школьной мотивации учащихся начальных классов. *Школьный психолог*. 2001. № 9. С. 8–9.
- 6.Чернявський М. Рекреаційно-оздоровчі технології у процесі фізичного виховання молодших. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. К., 2007. № 3. С.30–33.
- 7.Саранчук Т.С. Ефективність інноваційних підходів до змісту програм з фізичної культури для дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення”. К., 2012. 20 с.

АНАЛІЗ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ПЛАВАННЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ В УМОВАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Федлюк Олександр Васильович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.мед. н., доцент Фесенко В. П.

В даний час все більше уваги приділяється фізичному вихованню осіб із особливими потребами, у тому числі дітей із вадами слуху, адже фізичне виховання це не тільки засіб зміцнення та оздоровлення організму, а і дієвий фактор корекції та компенсації порушених функцій [1, 2, 7].

Педагогічні спостереження та експериментальні дослідження ряду авторів (Н. Байкіна 1992, І. Бабій 2002, С. Корольов 2004) дозволяють виділити недостатній розвиток рухової сфери у дітей із вадами слуху, і як наслідок, такі діти відстають від своїх здорових однолітків на 1-3 роки за показниками психофізичного розвитку (Л. Шапоква 2007) [3, 8]. Тому так важливо залучати дітей з особливими потребами до рухової активності.

Проблему розвитку та корекції рухових та психічних якостей дітей молодшого шкільного віку із вадами слуху розглядали у окремих дослідженнях на прикладі засобів рухливих ігор, Х. Гурінович (2007), А. Івахненко (2011). Використання засобів артикуляційної та пальчикової гімнастики у поєднанні з мовленнєвими і рухливими іграми подано у дослідженнях Я. Крет (2000), соціальної реабілітації – у працях А. Карабанової, Н. Карабонова, Т. Суворової, Т.Овчаренко (2008), та у роботі С. Федорчак, Л. Кожевнікової та М. Коржевського (2009). Позитивного впливу на рухову сферу дітей із вадами слуху набуло поєднання рухливих ігор та різновидів гімнастики.

Діти даної категорії є схильними до частих простудних захворювань, головокружіння, проблемами із серцево-судинною системою. Одним із ефективних засобів корекції порушених функцій є плавання. Адже окрім основної функції – пересування у водному середовищі, засоби плавання для дітей із вадами слуху в значній мірі сприяють підвищенню рівня розвитку фізичних якостей і оздоровлення організму в цілому [2, 5, 8].

Спеціалістами з адаптивної фізичної культури доведена висока ефективність плавання як засобу компенсації та корекції порушених функцій організму у роботі із дітьми молодшого шкільного віку із вадами слуху. У дослідженнях А. Погребного (2006), Н. Чистової, Т. Павлової, О. Кузнецової (2011) показана висока ефективність застосування плавання з метою покращення діяльності серцево-судинної, дихальної систем, а також вестибулярного та опорно – рухового апаратів, а у працях Д. Мосунов, А. Кубасова, Л. Ковальнової (2004) – у фізичному вихованні дітей, що мають відхилення у стані психічного та фізичного здоров'я.

Аналізуючи у доступних джерелах інформації методики навчання плаванню, ми виявили, що серед них були методики, які розроблялись з для закладів реабілітації, ДЮСШ та спеціалізованих закладів освіти для дітей із вадами слуху. Однак підходи до навчання плаванню у них різні.

Мета роботи – проаналізувати методики навчання плаванню дітей молодшого шкільного віку у спеціалізованих закладах освіти.

Нами було проаналізовано, у доступних джерелах інформації, авторські методики початкового навчання плаванню для дітей із вадами слуху, що цілеспрямовано розроблялись для впровадження у навчальний процес спеціалізованого закладу освіти.

Проаналізувавши кожну із методик, ми виявили, що усі автори дотримувались загальноприйнятого алгоритму навчання плавання. Так, методика А. Риженкова для навчання плаванню слабочуючих дітей в умовах спеціалізованого навчального закладу, складається із 32 занять, які розраховані на весь навчальний рік, тривалістю по 45 хвилин. На початку та у кінці року автор радить проводити із дітьми даної категорії контрольні випробування, які дадуть змогу оцінити їхній рівень швидкісно-силових, силових якостей, а також спеціальну витривалість та гнучкість [4]. Для визначення рівня оволодіння плавальними рухами А. Риженков рекомендує кожні п'ять занять проводити контрольні проливання наступних відрізків: 5 м; 12,5 м; 25 м на грудях з використанням рухомої опори і без, та 5 м, 8 м, 12,5 м проливання на спині [4].

Дана методика початкового навчання плаванню дітей молодшого шкільного віку в умовах навчального закладу складається із п'яти блоків вправ. Це вправи на освоєння із водним середовищем (1 – 5 заняття). В нього входять різновиди ходьби та бігу у воді, гребкові рухи руками (з варіюванням темпу), вивчення техніки дихання, пірнання, вправи на спливання, ковзання та стрибки. Другий блок вправ – початкове навчання техніки плавання (6-10 заняття) де діти удосконалювали

техніку дихання, пірнання та ковзання, а також приступають до вивчення техніки роботи рук та ніг під час плавання стилем кроль на грудях та на спині з використанням рухомої опори та без неї. Третій блок – вправи для вивчення техніки плавання стилем кроль на грудях (11 – 20 заняття), далі учні приступають до вивчення техніки плавання стилем кроль на спині (21-25 заняття). Останній блок вправ автор присвячує розвитку спеціальної витривалості, проведенню контрольних нормативів, удосконаленню техніки стартів та прижків у воду. На це відводить автор методики 7 занять (26 – 32 заняття) [4].

Особливість цієї методики полягає у тому, що А. Риженков Пропонує широко використовувати ігровий метод. Ігри на занятті не лише сприяють кращому засвоєнню плавальних рухів, підвищенню рівня фізичних якостей, а і підвищують емоційний фон заняття. Також, слід наголосити, що процес навчання плаванню побудований на індивідуальному та диференційованому підході, з урахуванням рівня вади, супутніх захворювань та рівня фізичного розвитку кожного учня. Варто звернути увагу на те, що автор рекомендує першим вивчати плавання стилем кроль на грудях, адже дітям із вадами слуху важче освоювати плавання стилем кроль на спині, що пов'язано із проблемою просторової орієнтації, яка виникає під час виконання даної вправи у дітей цієї категорії [4].

Методика початкового навчання плаванню слабочуючих дітей Я. Смекалова розроблена на основі врахування діагнозу та рівня туговухості, супутніх захворювань, а також особливостей фізичного розвитку та фізіологічної адаптації [5].

Згідно методики Я. Смекалова у дітей з порушенням слуху попередня підготовка до занять в басейні виключає імітаційні вправи, так як позитивного переносу при подальшому навчанні ним не виявлено. Навчання диханню, зануренню у воду, ковзанню проводиться в певній послідовності, комплексно (на відміну від чуючих), що обумовлено особливостями патології, дискомфортом станом у водному середовищі і порушенням функцій дихання слабочуючих дітей. Ця методика складається із підготовчого етапу, який необхідний для формування дисциплінованості, навику працювати у групі, а також цей етап включає у себе засоби, які будуть сприяти корекції фізичного розвитку дітей даної категорії. Основний етап автор рекомендує починати з третього класу, а відтак приступати до опанування вправ у водному середовищі. Як і методика А. Риженкова, вона розрахована на 32 години у продовж навчального року. Для кращого засвоєння учнями навчального матеріалу Я. Смекалов рекомендує широко застосовувати на заняттях з плавання

наочний матеріал, заздалегідь опрацьовані орієнтири та жестову мову, а також чітку артикуляцію. Навчання плаванню автор також рекомендує проводити із вивчення техніки плавання стилем кроль на грудях [5].

Спільна авторська методика початкового навчання плаванню глухих дітей А. Фетісова та Е. Лісіцина базується на попередньому визначенні психічного та фізичного стану учнів, і складається із теоретичного, практичного та контрольного розділів [6].

Теоретичний розділ включає в себе відомості про роль і значення плавання в житті людини, вплив занять на організм дітей, правил безпеки в басейні і відкритому водоймищі, правил поведінки у воді [6].

Практичний - спрямований на подолання страху великої води глухими дітьми, підвищення загального рівня функціональних показників і фізичних здібностей, необхідних для успішного освоєння рухових навичок у плаванні, і навчання полегшеним способам плавання [6].

Для перевірки ефективності навчання автори рекомендують проводити підсумкове тестування з метою визначення ступеня оволодіння плавальним навиком (контрольний розділ) [6].

Ця методика розрахована на 15 занять, які проводяться один раз на тиждень, у якості додаткових до занять фізичною культурою, тривалістю по 40 хвилин (підготовча частина на суші – 10 хв, основна частина у воді – 25 хв, заключна – 3-5 хв) [6].

Основними засобами є вправи: на розвиток фізичних якостей, на освоєння з водою, вивчення техніки спливання, ковзання та навчання техніки плавальним рухам [6].

Доступність пропонованого матеріалу автори рекомендують забезпечувати поєднанням застосування наочних посібників та елементів ідеомоторного тренування, додаткових орієнтирів, дактильної мови з виразною артикуляцією, показувати вправу безпосередньо вчителем (тренером), що у поєднанні з наочним матеріалом дозволить акцентувати увагу учнів на основних елементах вправи і попереджати можливі помилки [6].

Для подолання дітьми страху перед водним середовищем автори рекомендують тренеру перебувати разом із учнями у воді. Вправи на занурення і лежання (такі, як „Поплавок”, „Зірка” та ін) застосовувати з 7-го заняття з використанням плавальних жилетів. Ці вправи не дезорієнтують і не викликають почуття страху у глухої дитини при виконанні занурень, що дозволяє успішно засвоїти навчальний матеріал. Застосування ігрового методу в основній частині заняття сприятиме

зняттю психологічного бар'єру перед водним середовищем і формуватиме тісний емоційний контакт дітей з викладачем [6].

Дж. Макміллар створив методику навчання плавання глухих дітей, яка складається із трьох основних блоків навчання. В основу його методики покладено метод „Halliwick”, який базується на психологічних принципах та включає в себе 6 основних пунктів:

- 1) позитив від занять у воді;
- 2) контакт між тренером та учнем (вони єдине ціле);
- 3) навчання відбувається повільно (коли учень ідеально засвоїть одну вправу, тільки тоді можна переходити до іншої);
- 4) не використовувати допоміжних плавучих засобів;
- 5) навчання проводиться у групах, щоразу залучати нових інструкторів для допомоги;
- 6) використовувати імена, щоб підкреслити рівність усіх, хто присутній у воді (орієнтація на радість і задоволення від занять).

Розвиток цих пунктів в методиці Дж. Макміллара ми спостерігаємо через три основні фази, у які Макміллар реалізував за допомогою вправ у воді. Це: психічний розвиток, рівновага та рух [8].

Завданням на початковому етапі (фаза психічного розвитку) є ознайомити учнів із водою, та використовувати вправи, які будуть сприяти подоланню страху води та адаптації до водного середовища [8].

Навчання простих плавальних рухів (виконання вдиху, видиху під воду, рухи руками і ногами, ковзання, стрибки) відбувається у другій фазі (рівновага) [8].

Поєднання попередньо вивченого (плавання у повній координації) реалізовується у третій фазі – рух [8].

В основу цієї методики покладено ігровий метод, адже гра є засобом, який встановлює контакт між дітьми та між дитиною і тренером. Тривалість уроку, Дж. Макміллар не визначає, адже вона є умовною і може змінюватися від різних обставин (самопочуття учнів, їхнього фізичного розвитку температура води, повітря, тощо) [8].

Проаналізувавши авторські методики початкового навчання плаванню дітей із вадами слуху, які входять у навчальний процес спеціалізованого навчального закладу, ми виявили, що усі автори при складанні методик, дотримуються загально прийнятого алгоритму навчання плаванню.

Методики розраховані на 15 та 32 заняття, і базуються на диференційованому підході до вибору плавальних засобів з урахуванням особливостей вади. Навчальний матеріал складається із блоків вправ, які

логічно та гармоній доповнюють один одного. Усі автори у роботі з дітьми з вадами слуху рекомендують використовувати ігри у воді, доступність навчального матеріалу забезпечувати через використання наочних засобів, заздалегідь опрацьованої жестової мови та чіткої артикуляції. Згідно методик А. Риженкова та Я. Смекалова навчання плаванню дітей із вадами слуху слід починати із вивчення техніки плавання стилем кроль на грудях.

А. Риженков і А. Фетісов та Е. Лісіцин на заняттях з плавання рекомендують використовувати допоміжні засоби (плавальні дошки та желети), у той час як Дж. Макміллар та Я. Смекалов навчання плаванню радять проводити без допоміжних засобів.

Список використаних джерел:

1. Артамонова Л. Л. Лечебная и адаптивно-оздоровительная физическая культура : учеб. пособие для вузов. М. : Владос-Пресс, 2010. 389с.

2. Булгакова Н. Ж. Оздоровительное, лечебное и адаптивное плавание : учеб. пособ. для студ. М. : Академия, 2005. 429 с.

3. Погребной А. И. Плавание в системе физической и психической реабилитации детей с дефектами в развитии. URL : <http://www.-lib.sportedu.ru> (дата обращения: 12. 03. 2012).

4. Рыженков А. В. Применение экспериментальной методики начального обучения плаванию слабослышащих детей в возрасте 8 – 9 лет. URL : www.kamgifik.ru (дата обращения: 11. 01. 2012).

5. Смекалов Я. А. Начальное обучение плаванию слабослышащих детей младшего школьного возраста URL : <http://www.dissercat.com> (дата обращения: 12. 01. 2012).

6. Фетисов А. М Подготовка специалистов по адаптивной физической культуре к проведению занятий по плаванию с глухими детьми 6 – 7 лет. *Вестник Тамбовского университета*. 2012. № 1. С. 198 – 202.

7. Чистова Н.А. Некоторые особенности физической реабилитации детей с нарушениями слуха средствами плавания. URL: <http://www.Sportmedecine.com> (дата обращения 4. 01. 2012).

Шапкова Л. В. Частные методики адаптивной физической культуры: учеб.пособ. М. : Советский спорт, 2003. 446 с.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Філіпчук Святослав Анатолійович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед. н., доцент Крупа В. В.

Фізична культура – це обов'язкова гуманітарна складова освіти, значущість якої проявляється в гармонізації духовних і фізичних сил, формуванні таких загальнолюдських цінностей, як фізичне і психічне здоров'я, фізична досконалість, безпека щоденної життєдіяльності. Викладання фізичної культури потребує не лише володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, а й досконалої фізичної і технічної підготовленості, високого рівня професіоналізму. У зв'язку з цим, першочерговим завданням науковців, фахівців цієї галузі, тренерів, учителів фізкультури є розвиток системи фізичного виховання і спорту, пошук ефективних шляхів, форм, засобів, методів, методик фізичного виховання підростаючого покоління, а відтак і створення ефективної системи особистісно-професійного розвитку і саморозвитку вчителя фізкультури, оволодіння ним методами приведення своєї педагогічної і спортивної майстерності у відповідність до сучасних вимог суспільства.

У процесі професійної підготовки майбутній фахівець повинен набути досвіду послідовного цілеспрямованого самопізнання та особистісного зростання. Тільки особистість з яскраво проявленою самосвідомістю здатна оцінити свою індивідуальність, актуалізувати внутрішній творчий потенціал, стати суб'єктом саморозвитку. Поняття особистості як суб'єкта творчої діяльності передбачає ціннісне ставлення людини до саморозвитку та самореалізації й надає нам можливість говорити про особистість як про суб'єкт саморозвитку.

Розвиток особистості в процесі професійної підготовки – це активний творчий процес, який здійснюється студентом у співпраці (партнерстві) з викладачем, одним з результатів якого є здатність особистості до самоактуалізації, уміння знаходити нові змісти в конкретній справі та в усьому своєму житті. Сьогодні зростає потреба суспільства в усебічно розвинутих фахівцях з фізичного виховання, що вимагає формування в студентів умінь самостійно вчитися, здатності до самопізнання й самореалізації, виховання потреби в навчанні впродовж

усього життя, вироблення вмінь практичного та творчого застосування здобутих знань. Тому важливо для осіб, які навчаються, створити умови, за яких би вони мали можливість розвивати свої природні задатки й здібності. Водночас вивчення стану спеціальної підготовки студентів факультетів фізичного виховання показало, що вона здійснюється без достатньої педагогічної спрямованості та мотивації на неперервний професійний саморозвиток особистості фахівця. Відповідно шляхи вирішення проблеми саморозвитку особистості залишаються неусвідомленими студентами і незрозумілими як для студентів, так і для викладачів.

Сучасна професійна освіта повинна враховувати можливості та потреби людини й бути спрямованою на формування активної особистості, здатної самостійно робити вибір, ставити та реалізовувати завдання, оцінювати свою діяльність на основі самоаналізу.

Мета дослідження полягає у формуванні мотивації професійного саморозвитку майбутнього вчителя фізичної культури, трансформованої у відповідну модель досліджуваного феномену.

Підвищення професійної фахової майстерності вихователя до рівня, який відповідає потребам сучасності є однією з найосновніших умов модернізації системи освіти. Зосереджуючи увагу на цій проблемі, ми можемо відзначити, наскільки сильної актуальності набуває мотивація професійного розвитку педагогів. Саме тому спостерігаємо багато спроб визначити систему моральних і матеріальних мотивуючих стимулів для збереження у закладах освіти найкращих педагогів молодого покоління, здатних працювати в умовах соціально-економічних та освітніх реформ, основна ціль яких буде спрямована на професійний саморозвиток. Рівень активності професійного розвитку визначається структурою мотивів діяльності вихователя. Виявлення стимулів і бар'єрів, що впливають на розвиток мотивації творчого саморозвитку вчителя фізичної культури має великий науковий і практичний інтерес. В процесі особистісного розвитку відбуваються внутрішні зміни в особистості: її цінностей, потреб, мотивів, інтересів, установок, позицій, особистісних сенсів. Формується позитивна „Я-концепція”, встановлюються інтегративні зв'язки між основними сферами особистості (ціннісно-мотиваційною, емоційно-вольовою, діяльнісно-поведінковою), унаслідок чого вона стає більш цілісною, інтегральною. Особистісний розвиток створює передумови для професійного зростання – здатності майбутнього вчителя фізичної культури розуміти, формулювати і вирішувати власні життєві проблеми і виконувати завдання професійного саморозвитку, проявляти якості, що свідчать про новий, вищий рівень активності, самостійності,

особистісної саморегуляції, досягнення сталого успіху в одному або декількох видах діяльності. За умови, що мотив є проявом готовності діяти певним чином, завдання полягає у формуванні або активізації такого стану готовності й зовнішнього управління мотивацією.

Отже, поняття „мотивація” відображає не лише внутрішній стан (внутрішню мотивацію), а й зовнішні впливи, що спонукають студента діяти певним чином (зовнішню мотивацію). Завдання сучасного викладача – задовольнити інтереси студента, зацікавити і залучити його до активного саморозвитку, а в подальшому сприяти тому, щоб потреба у саморозвитку домінувала серед інших властивостей особистості. Необхідність вивчення мотивації зумовлена тим, що вона є одним з методів управління особистістю, впливу на її потреби та бажання. Мотивація майбутнього вчителя до здійснення професійного саморозвитку поділяється на зовнішню та внутрішню. Зовнішня мотивація – це мотивація викликана об’єктивними потребами майбутнього вчителя. Вона виникає в результаті впливу на студента вищого педагогічного навчального закладу об’єктивних стимулів, що ініціюють та регулюють його діяльність. Зовнішня мотивація передбачає очікування винагород, заохочень, або навпаки – покарань чи інших мотивів, які можуть викликати як бажання до діяльності так і гальмувати небажану поведінку.

До зовнішніх мотивів професійного саморозвитку можуть належати: премії за успіхи у навчальній чи науковій діяльності; стипендії за успішне навчання; безкоштовні стажування у спеціалізованих установах для набуття досвіду та опанування фахом; можливість працевлаштування після успішного закінчення навчання на хорошу роботу з нормальною заробітною платою та перспективою підвищень; знижки на оздоровлення; різноманітні подарунки за заслуги (книжки, журнали, медалі, грамоти тощо); втягування себе у різноманітні сприятливі для професійного саморозвитку події та ситуації, що передбачають цілеспрямовану підготовку; прагнення уникнути критики з боку керівника чи колег; прагнення уникнути можливих покарань чи неприємностей; інтереси: а) дострокова здача сесії із затратою мінімальних зусиль; б) отримання хороших оцінок, підвищених стипендій, премій за значні досягнення тощо; в) уникнення відпрацювань за пропуски тощо.

Внутрішня мотивація – це мотивація зумовлена сформованою світоглядною позицією та духовними потребами студента вищого педагогічного навчального закладу. Внутрішня мотивація - це сукупність стимулів, що ініціюють та регулюють діяльність майбутнього вчителя із

середини його особистості. Внутрішньо вмотивована діяльність не ґрунтується на зовнішніх заохоченнях, адже студент вищого педагогічного навчального закладу прагне до цієї діяльності заради неї самої.

До внутрішніх мотивів професійного саморозвитку майбутнього вчителя можуть належати: усвідомлення соціальної значущості професії вчителя; потреби (у: визнанні іншими моєї особистості та професійної компетентності; самоствердженні своєї особистості, демонстрації її цінності, значущості, прагнення до реалізації свого „Я”; змаганнях з іншими колегами з метою загартування психіки та перевірки рівня власної підготовки, вдосконалення комунікативних умінь; самовираженні своїх думок, настрою та переконань з метою розкриття свого „Я”; самореалізації своїх здібностей, можливостей, прагнень тощо; самостійності щодо досягнення власних цілей, реалізації власних планів без допомоги та тотального контролю інших; у владі; відкритому спілкуванні, енергійному ритмі життя, прагненні відстоювати свої інтереси (незважаючи на можливість виникнення конфлікту), бути у центрі уваги, проявити свої ораторські якості, підвищувати свій статус; сором за свою некомпетентність); страх втратити повагу інших; професійні ідеали; професійні схильності; професійні цінності; професійна відповідальність; професійні переконання (робота учителя є суспільно важливою, адже суттєво впливає на формування світогляду та психіки підростаючого покоління, яке з часом самостійно визначатиме вектор та темп розвитку суспільства; учитель є взірцем для наслідування учнів, тому потрібно розвивати в собі найкращі людські та професійні якості; учитель має займатись професійним саморозвитком, адже тільки так можна досягнути педагогічної майстерності); задоволення від самого процесу й результату роботи

Останнім часом в освітній системі відбуваються позитивні зміни, що дають змогу педагогу розкрити свій творчий потенціал, бути активним учасником інноваційних процесів. У цьому контексті завдання викладача – використовувати мотивацію як процес спонукання студента до досягнення як особистісних цілей, так і цілей його учнів. Тому важливо дослідити стан мотивації, наявність тих чи інших мотивів у вчителів вищих навчальних закладів. Вплив мотивації на поведінку людини залежить від безлічі чинників, багато в чому індивідуально і може мінятися під впливом зворотного зв'язку з боку діяльності людини.

Потреби, що виникають у людини мають багато спільного у різних людей, але водночас можуть проявлятися у кожній людині по-різному, залежно від її індивідуальних особливостей. Потреби – це те, що людина

прагне задовольнити і звільнитися, тому що, поки потреба існує, вона дає про себе знати і „вимагає” свого задоволення. Виходячи з системного уявлення про людську діяльність, можна стверджувати, що людина схвалює рішення на рівні регулювання, адаптації та самоорганізації. Відповідно і потреби мають бути реалізовані на кожному із зазначених рівнів одночасно. Аналітики стверджують, що нижчі, вищі й найвищі потреби розвиваються паралельно і сукупно, управляючись поведінкою людини на всіх рівнях її організації, тобто існує троїстий характер задоволення потреб через матеріальне і нематеріальне стимулювання. Характеризуючи структуру мотивів, з яких складається мотивація професійної діяльності вчителя фізичної культури, можна звернутися до класифікації Б. Додонова. Дослідник вважає, що причинами будь-якої діяльності може бути сукупність таких факторів: задоволення від самого процесу діяльності; прямого результату діяльності (створений продукт, засвоєні знання, у нашому випадку – власні спортивні успіхи майбутнього вчителя або успіхи його учнів тощо); винагорода за діяльність (заробітна плата, кар’єрне зростання, слава тощо); прагнення уникнути санкцій, якими погрожують у випадку ухиляння від виконання обов’язків. Таким чином, пропонується характеризувати мотиваційну структуру за чотирма факторами, які залежно від певних умов, можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль. Дослідники і педагогіч-практики акцентують увагу на необхідності розроблення способів мотивування і стимулювання. Мотив викликає певні дії людини, він має „персональний” характер, залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів, а також від дії інших мотивів, що виникають водночас з ним. Мотив не тільки спонукає людину до дії, але й визначає, що треба зробити і як буде здійснено цю дію 4 . Зауважмо, що мотивування має на меті спонукання до певних дій шляхом пробудження в людині певних мотивів. Ефективність мотивування значною мірою залежить від того, наскільки педагогу вдається сформувати у студента потребу в досягненні мети, стимулювати його до дії. Мотивування здійснюється за допомогою стимулювання. При цьому чим вищим є рівень творчої взаємодії у системі „викладач – студент”, тим менше доводиться викладачеві застосовувати засоби стимулювання. Це пов’язано з тим, що виховання і навчання, як один із методів мотивування людей, сприяють тому, що студенти самі виявляють зацікавленість у власному професійному розвитку, здійснюючи необхідні дії, не чекаючи або ж взагалі не отримуючи відповідного стимулювального впливу. Зацікавити майбутніх учителів у професійному розвитку – означає забезпечити неперервність їхнього професійного самовдосконалення. Професійний розвиток

студентів може проходити під впливом розвивального освітнього середовища, студентського і педагогічного колективів, власної спортивної і педагогічної діяльності під час практики. Результати такого розвитку будуть складатися стихійно, під впливом найрізноманітніших, переважно неконтрольованих чинників. Тому нашим завданням є забезпечення такого професійного саморозвитку вчителя фізичної культури, який характеризуватиметься усвідомленими діями на етапах самопізнання, збагачення особистісних смислів освітньої діяльності, розвитку професійної компетентності, особистісних, професійно значущих якостей, педагогічної майстерності та моделювання особистісно розвивальної діяльності. Ми виходимо з розуміння суті саморозвитку як складного, багатогранного, неперервного, творчого процесу, результати якого мають двостороннє значення: удосконалення та розвиток професійних знань, умінь і навичок майбутнього вчителя та якісні зміни його особистості. Головними важелями мотивації до саморозвитку є стимули. Тому мотивація саморозвитку розглядається як процес стимулювання окремого студента або групи студентів до дій, що спрямовані на досягнення індивідуальних або спільних успіхів у провідних видах діяльності, наприклад у спорті.

Спрямовувати процес саморозвитку майбутніх учителів фізкультури та їхнє самоврядування доцільно шляхом реалізації позитивних стимулів, що сприяють самовдосконаленню, завдяки нейтралізації негативних умов і бар'єрів мотивації саморозвитку. Рушійною силою професійного саморозвитку або перешкодою йому є стимули і бар'єри, які проявляються в різноманітних сферах діяльності: педагогічної, соціальної, психологічної, спортивної. Можна умовно визначити поетапність у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку. Перший етап здійснюється на першому курсі навчання і передбачає, окрім адаптації до нових умов навчання, актуалізацію майбутньої діяльності і створення початкового уявлення, через опанування матеріалу навчальних дисциплін, наприклад, таких: анатомія людини, теорія і методика фізичного виховання, вступ до спеціальності, факультатив зі спортивного вдосконалення.

Передбачається, що другий етап охоплює середні курси і спрямований на формування стійкої мотивації студента до професійного саморозвитку. В цей період навчання передбачається оволодіння базовими теоретичними знаннями та практичними. На третьому етапі, що відповідає останньому курсу підготовки бакалавра, відбувається закріплення мотивації, оволодіння знаннями методичного спрямування,

вдосконалення професійних умінь і навичок та завершення формування необхідних професійних якостей. Ефективність формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку значної мірою залежить від використання форм і методів навчання, а також від форми організації навчального процесу у виші.

Стимулювальним фактором мотивації саморозвитку вчителя фізичної культури є успіхи у формуванні спортивної і педагогічної майстерності, які проявляються, насамперед, у здатності майбутнього вчителя до професійно ефективного орієнтування і конструктивної перебудови способів діяльності і самовдосконалення у постійно мінливих нестандартних педагогічних ситуаціях. А це, зі свого боку, передбачає вміння обґрунтовано здійснювати проектування, реалізацію, корельованість творчих завдань. Критеріями ефективності саморозвитку є оптимальна адаптація до зовнішніх умов, нейтралізація бар'єрів, конструювання та регулювання, коригування взаємин співтворчості, співробітництва, здатність до об'єктивного самоаналізу в процесі виконання творчих завдань, орієнтування і трансформації схвалених творчих рішень стосовно нестандартних умов. Усе це є свідченням зростання педагогічної майстерності вчителя, що вже само по собі є одним із значущих професійно-педагогічних стимулів мотивації творчого саморозвитку студентів у навчанні. Серед стимулів мотивації саморозвитку студентів автор називає творчий потенціал майбутнього вчителя; культуру педагогічного спілкування; схильність і прагнення займатися експериментально-дослідницькою і науковою роботою; інтерес до нових ідей та технологій у галузі психології та педагогіки; високі результати навчально-пізнавальної діяльності; здатність до співтворчості, співробітництва; творче використання досвіду інших. . Результати теоретичного дослідження дають змогу узагальнити висновки про значущість особистісних характеристик учителя в його професійному саморозвитку і виділити їх як критерії його саморозвитку. У визначенні критеріїв і їх показників ми виходили з тих позицій, що програма особистісного розвитку дана кожній людині генетично, але її діагностику недостатньо представлено на рівні практики; що професійний розвиток і саморозвиток – це інтегративні процеси, які мають певну компонентну структуру. Тому процес саморозвитку та професійного зростання вчителя характеризується змінами показників його компонентів. Як найважливіші компоненти професійного саморозвитку вчителя фізичної культури ми відзначаємо такі:

1. Когнітивний – знання в галузі педагогіки і психології, теорії і методики фізичної культури і спорту, механізмів і способів особистісного

і професійного саморозвитку (самооцінки, самоствердження, самовизначення).

2. Практичний – конструктивно-практичні уміння професійного саморозвитку особистості, зокрема: володінням способами проектування саморозвитку (цілепокладанням, вибором форм і технологій реалізації цілей і завдань діяльності).

3. Емоційний компонент розкривається шляхом усвідомлення положення власного „Я”, позитивного сприйняття себе як педагога, позитивного ставлення до педагогічної діяльності, завдяки емоційній стійкості у професійному саморозвитку.

4. Мотиваційний компонент відображений ціннісними орієнтаціями, потребами, установками й інтересами педагога в професійному становленні й самовдосконаленні.

5. Рефлексивний компонент характеризується здатністю до педагогічної рефлексії, самовивчення, самооцінки власного життєвого і педагогічного досвіду, аналізу причинно-наслідкових зв'язків, стимулює роботу над собою.

Представлені у переліку компоненти можуть розвиватися нерівномірно, але поліпшення одного з них є умовою розвитку будь-якого іншого.

Підготовка студентів до професійного саморозвитку здійснюється в процесі загальної професійної підготовки і має спільні з нею компоненти. Водночас вона має свої специфічні особливості, зумовлені характером педагогічної діяльності та вимогами до особистості, яка її здійснює. Отже, розглядатимемо структуру професійного саморозвитку майбутніх учителів фізкультури як сукупність трьох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-емоційного, змістово-операційного і рефлексивного.

Мотиваційно-цільовий компонент професійного саморозвитку майбутніх учителів фізичного виховання ґрунтується на таких основних положеннях. Мета у професійній діяльності – це усвідомлений образ результатів праці у людини, процес постановки цілей для власного перетворення (саморозвитку). Цілі можуть змінюватися, залежно від виду саморозвитку – особистісного або професійного.

Враховуючи матеріали наукових досліджень, видається, що основна мета професійного саморозвитку майбутнього педагога полягає в розвитку позитивної мотивації до професійної діяльності, підвищення своєї майстерності та самореалізації. Мотиваційна складова цього компонента сприяє здійсненню таких функцій:

- спонукальної (викликає активність майбутнього вчителя до своєї професійної діяльності);

- спрямувальної (визначає характер мети в майбутній професійній діяльності педагога);

- регулювальної (визначає ціннісні орієнтації, мотиви професійної діяльності, тобто привід до перетворення).

Отже, мотиваційно-емоційний компонент професійного саморозвитку майбутніх учителів є сукупністю засобів, що визначають спрямованість і величину зусиль, докладених для досягнення цілей перетворення (саморозвитку); готує цілеспрямованість професійної поведінки, хоча і не забезпечує її.

Поставлені цілі і завдання визначають зміст будь-якого процесу, отже, наступним компонентом у структурі професійного саморозвитку майбутніх учителів можна виділити змістово-операційний. Змістово-операційний компонент є одним із складових частин навчальної і практичної діяльності майбутнього вчителя фізкультури. Він відображає обсяг того, що засвоюють майбутні вчителі фізкультури у процесі підготовки, а також те, що має бути у них сформоване й розвинене, до чого вони мають бути підготовлені як учителі певної галузі освітньої діяльності і оздоровлення. Цей компонент – „система наукових знань, умінь і навичок, відносин і досвіду творчої діяльності, оволодіння якими забезпечує різнобічний розвиток особистості”, сприяє як саморозвитку людини в цілому, так і її професійному самовдосконаленню. На характер реалізації змістово-операційного компонента професійного саморозвитку майбутніх учителів фізкультури, передусім, впливають потреби особистості, що виступають об'єктивним фактором визначення самого змісту. Саме потреби і спонукають людину до активності. На структуру змісту процесу професійного саморозвитку впливає і власна позиція людини щодо якостей, які вона має бажання вдосконалювати. Для змістово-операційного компонента професійного саморозвитку майбутніх учителів фізкультури важливим, на нашу думку, є „технологічне” забезпечення духовного наповнення професії:

- розвинена професійна самосвідомість;

- висока продуктивність праці, надійність і стабільність високих результатів;

- професійна підготовка та відкритість на підготовку;

- творче ставлення до професії.

Завершальний компонент структури професійного саморозвитку майбутніх учителів фізичної культури – рефлексивний. Рефлексивний компонент передбачає об'єктивну оцінку своїх дій студентами в процесі

цілеспрямованого професійного саморозвитку. Він складається з двох частин: самопізнання й оцінювання результатів перетворень та їх коригування.

Отже, враховуючи усе вищесказане – ми можемо констатувати, що важливою умовою для постійного, безперервного саморозвитку є формування у студентів мотивації до нього, знаходження в осередку вищого навчального закладу, яке сприяє більш усвідомленому, упорядкованому та поглибленому опануванню методологіям і технологіям, спрямованих на саморозвиток, самопізнання та самореалізацію через дослідницькі, наукові та експериментальні роботи, які ведуть до нових шляхів само-становлення та підвищення педагогічної майстерності.

Список використаних джерел:

1. Власенко О. Особливості формування освітньо-виховних систем. *Тенденції модернізації національних освітніх систем*. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.
2. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : дис. ... д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти”. Умань, 2015. 544 с.
3. Степанченко Н. І. Формування у майбутніх учителів фізичної культури готовності до інноваційної діяльності. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 „Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)”*. К., 2015. Вип. 5 К(61). С. 234–236.
4. Степанченко Н. І. Основні напрями дослідження педагогічної системи професійної підготовки вчителя фізичного виховання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр.* Вип. 45. К. ;Вінниця : ТОВ „Планер”, 2016. С. 343–348.
5. Куликова Т. М. Формирование мотивации к занятиям физической культурой учащихся старших классов с опорой на традиции карате. *Физическая культура : воспитание, образование, тренировка*. 2014 № 6. С. 9–11.
6. Власова, Е. А. Профессиональное саморазвитие будущих социальных педагогов : монография. Балашов: Николаев, 2016. 116 с.

САМОСТІЙНІ ЗАНЯТТЯ БАСКЕТБОЛОМ ЯК КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Хоптинець Володимир Олександрович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Мозолев О.М.

Залучення студентської молоді до фізичного виховання – важлива складова у формуванні здорового способу життя [8]. Поряд із вдосконаленням організованих форм занять фізичним вихованням, самостійні заняття фізичними вправами відіграють значну роль [5]. Вони дозволяють збільшити загальний обсяг рухової діяльності, сприяють кращому виконанню програми, прискорюють процес фізичного вдосконалення, є одним із шляхів впровадження фізичної культури в побут студентів. У зміст самостійних занять входить вивчення окремих питань за літературними джерелами; виконання спеціальних вправ, спрямованих на усунення недоліків у фізичному розвитку; виховання певних фізичних якостей; розучування комплексів гігієнічної гімнастики і т.д. Самостійні заняття можуть носити і тренувальний характер. У період екзаменаційних сесій і канікул з їх допомогою забезпечується безперервність занять фізичними вправами [7, 9].

Існують об'єктивні і суб'єктивні чинники, що визначають потреби, інтереси і мотиви включення студентів в активну рухову діяльність. До них відносяться стан: здоров'я; технічний стан та оснащеність спортивної бази; особистість викладача; частота, тривалість і емоційність занять. Зміщення акценту уваги на нормативні показники фізкультурно-спортивної діяльності у певній мірі знижують освітньо-виховний ефект роботи. У ЗВО формування мотивів, які переходять у потребу занять фізичними вправами, покликані вирішувати лекції з фізичного виховання, навчальні та самостійні практичні заняття, спортивнооздоровчі заходи. Якщо мотиви для занять фізичними вправами сформовані, визначаються мета і завдання самостійних занять. Метою самостійних занять може бути зміцнення здоров'я, корекція форм тіла, активний відпочинок, досягнення спортивних результатів та ін. [10].

Провідне місце у всебічному фізичному розвитку студентів займають спортивні ігри [6]. Баскетбол є одним із популярних засобів фізичного виховання студентської молоді [10].

Ігрові елементи ускладнюються від курсу до курсу за рахунок використання додаткових завдань, а також більш складних способів виконання. В баскетболі удосконалюються рухові уміння і навички, які сприятливо впливають на фізичний розвиток та працездатність студента [4].

Науковцями розглянуто питання щодо нормування об'єму фізичних навантажень на заняттях з фізичної культури для студентів [2], щодо професійно-прикладної фізичної підготовки студентів різних спеціальностей [1], щодо рівня фізичної підготовки студентів та його впливу на мотивацію до занять фізичним вихованням [3]. Однак недостатньо вивченими є питання щодо особливостей самостійних занять баскетболом студентів вищих навчальних закладів в процесі фізичного виховання, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета досліджень – визначити особливості організації самостійних занять з баскетболу в системі фізичного виховання студентів.

Для досягнення мети були використані такі методи дослідження: аналіз даних науково-методичної літератури, нормативно-правових документів, програм з фізичної культури для вищих навчальних закладів, узагальнення досвіду передової педагогічної практики.

Дослідження проводились протягом 2018-2019 н.р. на базі Хмельницької дитячо-юнацької спортивної №1 „Буревісник” зі студентами 1-го курсу Хмельницького політехнічного коледжу, які займаються баскетболом.

Емоційність, динамічність, різноманітність дій та ігрових ситуацій в баскетболі приваблюють студентів до цієї гри. Навчання студентів основним прийомам володіння м'ячем в ігрових ситуаціях повинно мати на меті досягнення сприятливого фізичного розвитку та різнобічної рухової підготовленості, а також ознайомлення з баскетболом у доступній формі.

У баскетболі створюються сприятливі умови для виховання позитивних морально-вольових якостей студентів. Така гра привчає долати егоїстичні спонукання, виховує витримку, необхідність приймати швидкі, розумні рішення, правильно їх реалізовувати у грі, сприяє вихованню впевненості, рішучості. У грі студент завжди має можливість випробувати свої сили і переконатися в успішності дій. При навчанні гри в баскетбол використовуються найрізноманітніші дії з м'ячем, що забезпечує необхідне фізичне навантаження на всі групи м'язів студента.

При виборі напрямів і форм самостійних занять студентів враховуються стать, вік, стан здоров'я, рівень їхньої підготовленості. Серед напрямків виділяють лікувальний, гігієнічний, загальнооздоровчий, професійноприкладний, спортивний, оздоровчо-рекреативний.

Мета і завдання самостійних занять зумовлює вибір форм занять фізичними вправами: ранкова гігієнічна гімнастика, виконання вправ протягом навчального дня і самостійні тренувальні заняття (рис. 1).

Рис. 1. Форми самостійних занять студентів в процесі фізичного виховання

У комплекс ранкової гігієнічної гімнастики слід включати вправи для всіх груп м'язів, вправи на гнучкість, дихальні вправи. Не рекомендується включати вправи статичного характеру, зі значними обтяженнями, тривалі вправи аеробного характеру із великим навантаженням (тривалий біг, плавання тощо). Можна включати вправи з м'ячем (елементи діяльності в баскетболі), еспандером і гумовим джгутом.

Вправи протягом навчального дня виконуються в перервах між навчальними чи самостійними заняттями. Зміст і методика виконання цих вправ схожа із вправами ранкової гігієнічної гімнастики. Тут можна виконувати вправи із удосконалення елементів техніки спортивних ігор, із розвитку фізичних якостей. Дуже корисно виконання вправ протягом навчального дня на відкритому повітрі.

Самостійні тренувальні заняття можна проводити індивідуально або в групі із 3-5 чоловік і більше. Займатися рекомендується 3-4 рази на

тиждень по 1-1,5 години. Займатися менше 2 разів на тиждень недоцільно, оскільки це не сприяє підвищенню рівня тренуваності організму. Найкращим часом для тренувань є друга половина дня, через 2-3 години після обіду. Можна тренуватися і в інший час, але не раніше, ніж через 2 години після прийому їжі і не пізніше, ніж за годину до прийому їжі або до відходу до сну. Самостійні тренувальні заняття повинні носити комплексний характер, тобто сприяти розвитку всього комплексу фізичних якостей, а також зміцненню здоров'я і підвищенню загальної працездатності організму.

Для розвитку спеціальної витривалості використовують пересування із виконанням передач, кидків, ведення м'яча – виконуються багаторазово або серійно; ігрові вправи 1x1, 2x2, 3x3; двосторонні тренувальні ігри, які продовжуються на 5-10 хв. довше, без попередження гравців; у гру проти граючої команди вводять нових суперників, які відпочили і т.д.

Швидкість вдосконалюють за допомогою використання ігрових вправ, які виконуються в підвищеному темпі. Засоби розвитку швидкості: старту і спринтерські прискорення із різних вихідних положень, стрибкові вправи, передачі і кидки м'яча, максимально наближені за своєю структурою до технічних прийомів гри, спортивні ігри та основні спеціальні вправи з техніки і тактики гри. Дозування вправ: тривалість одного повтору – 10-15 с; інтенсивність – максимальна; інтервали відпочинку між повторами – 15-45 с; кількість повторів – 4-6.

Розвиток координаційних здібностей здійснюється двома основними шляхами. Перший шлях пов'язаний переважно із систематичним оволодінням новими різноманітними руховими діями. Другий шлях характеризується тим, що до вивчення рухових дій висуваються додаткові координаційні вимоги – до точності рухів, до їх взаємної узгодженості, до раптової зміни обставин.

Висновки.

1. У системі фізичного виховання студентів самостійні заняття відіграють важливу роль, так як саме вони найбільш повно розкривають індивідуальні риси і здібності студентів, сприяють формуванню творчого підходу до майбутньої професії, включають в себе різні форми організації занять.

2. Вся система вищої освіти все більше сприяє формуванню у студентів досвіду самостійної роботи, готуючи їх управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю.

Перспективи подальших розвідок з даного напрямку. Планується розробити методичні рекомендації для самостійних занять баскетболом

для студентів Донбаського державного технічного університету з метою підвищення рівня їх фізичної підготовленості.

Список використаних джерел:

1.Бондаренко І.Г. Засоби професійно-прикладної фізичної підготовки у фізичному вихованні студентів-екологів: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 ; Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.

2.Бриллиантова О.О. Нормирование объемов нагрузок на академических занятиях по физической культуре для студентов ВУЗов в различные сезоны года: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 ; Кубанский государственный университет физической культуры, спорта и туризма. Краснодар, 2009. 24 с.

3.Гостішев В.М. Рівень фізичної підготовленості як чинник мотивації студентів до фізичної активності в умовах навчального процесу та у вільний час. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. № 1. 2010. С. 15–17.

4.Дубенчук А.І. Баскетбол. К.: Ранок, 2010. 144 с.

5.Козина Ж. Л. Индивидуальная подготовка студентов-баскетболистов : учеб. пособие. Х.: ДИВО, 2009. 124 с.

6.Лепешкин В.А. Баскетбол. Подвижные и учебные игры. М.: Советский спорт, 2011. 98 с.

7.Пайе Б. Баскетбол для юниоров. 110 упражнений от простых до сложных. М.: ТВТ Дивизион, 2008. 352 с.

8.Поплавський Л.Ю. Баскетбол: підручник. К.: Олімпійська література, 2004. 448 с.

9.Развитие физических качеств баскетболистов: метод.пособ. К.: Пресса Украины, 2006. 112 с.

10.Родин А.В. Баскетбол в университете: теоретическое и учебно-методическое обеспечение системы подготовки студентов в спортивном клубе: учеб.пособ. М.: Советский спорт, 2009. 168 с.

ЗНАЧЕННЯ ФІТНЕСУ ЯК ЗАСОБУ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Чернишов Володимир Вікторович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед. н., доцент Кравчук Л. С.

Життя сучасної людини проходить в тяжких умовах – це інтенсивна діяльність в сфері праці, освіти та соціумі. На умови

життєдіяльності впливають негативні фактори навколишнього середовища: соціально-економічні катаклізми в суспільстві; технічний прогрес; екологія; емоційно-стресові навантаження. Все це сприяє виникненню нових засобів впливу на соціальну, духовну, психологічну та фізичну сферу людини [3]. Спираючись на історично визнану, теоретично обумовлену та перевірену життям практику для оздоровлення та покращення психофізичної сфери людини є комплексне використання фізичних вправ.

Враховуючи той факт, що на сьогодні проблема здоров'я та психоемоційного стану старшокласників є першочерговою задачею сучасності, використання інноваційних технологій в теорії та практиці набуває актуальності в системі освіти.

Вивчаючи інноваційні процеси в системі вищої педагогічної освіти, В. Бордовський в своїй монографії (1998) визначив характерні ознаки педагогічних інновацій. До них відносяться: нова логіка мислення; органічний зв'язок теорії та практики; орієнтованість на вирішення найбільш актуальних і важких задач освіти та виховання; відмова від штампів, стереотипів в навчанні і т.д. На наш погляд, відповідність розроблених автором ознак, які визначають інновацію, може бути взято за основу для визначення інновацій і в фізичній культурі.

Фітнес являє собою ідеологічний продукт, в якому, як в дзеркалі, відображаються ідеї, притаманні новій логіці мислення сучасного старшокласника: гуманізму, демократії та пріоритету культури. Тісний взаємозв'язок кількох напрямків фітнесу з такими видами мистецтва як музика і танець в різних стилях, різних національних та культурних традицій, дозволяє підвищити рівень культури дітей – не тільки тілесної, але й суспільної, що також досягається завдяки культурі обслуговування в сфері фітнес-індустрії, естетики оформлення залів, наявності супутніх послуг, що сприяють навчанню правил гігієни та правильного харчування [5].

В Україні фітнес організаційно забезпечується Федерацією фітнесу України, котра входить до складу міжнародної федерації фітнесу (IFSB) [2].

Мета нашого дослідження – визначити ключову роль відведену фітнесу, який містить в собі соціокультурні цінності, що базуються на ідеях єдності тіла і духу учнів старших класів, а також збереження свідомості та фізичного здоров'я підлітків від ряду негативних явищ: наркотичної, алкогольної, екранної та комп'ютерно-ігрової залежності та ін.

Ключовими завданнями фітнесу як виховного оздоровчого процесу можна рахувати розвиток у старшокласників пізнавальних та психомоторних здібностей, які дозволяють ефективно здійснювати функції самоуправління, саморегуляції, самоконтролю та самовиховання, що забезпечують ефективну стійкість психіки особистості відносно негативних процесів глобалізації, а також підвищення рівня їх фізичної підготовленості та профілактики різноманітних захворювань.

Враховуючи той факт, що діти в значній мірі сприймають ті цінності, які існують в суспільстві, бажаючи бути сучасними, відчуті себе дорослими, пропаганда фітнесу в засобах масової інформації служить додатковим і вагомим аргументом в їхньому виборі занять з рухової активності в житті [3,4].

Інтерес старшокласників до фітнесу обумовлений доступністю, високою ефективністю та емоційністю.

Доступність визначається перш за все тим, що його зміст базується на простих загально розвиваючих вправах і для більшості занять не потребує спеціального обладнання (виключення вправи на тренажерах, степах, фітболах) [6].

На основі нашого дослідження було визначено, що заняття фітнесом старшокласниками сприяло як оздоровленню дітей, так і в підвищенню інтересу до фізичної культури [1].

Аналізуючи дані з опитування старшокласників, які напрямки фітнесу найпопулярніші серед аудиторії та якими мотиваціями під час вибору вони керувалися, було визначено серед дівчат старшокласниць:

- аеробіка (32%) – розвиток відчуття ритму та рухової активності, які дозволяють вільно, гарно та координаційно-правильно виконувати рухи під музику;

- спортивні танці (24%) – дозволяє навчитися вільно рухатися, оволодівати різними танцювальними стилями та проявляти себе в різноманітних показових виступах;

- пілатес (14%) – профілактика та корекція захворювань опорно-рухового апарату та швидке відновлення організму;

- йога (12%) – елементи релаксації та стретчингу, що спрямовані на розвиток гнучкості в поєднанні з засобами психо-емоційної регуляції. Заняття допомагають старшокласникам навчитись володіти собою, контролювати своїми емоціями;

- аквааеробіка (10%) – містить комплексну дію на організм, сприяє розвитку рухових якостей, координації рухів, рухливості суглобів, корекції тіла.

Серед хлопців старшокласників:

- заняття на тренажерах (38%) – поступове підвищення функціональної підготовленості, сприяє розвитку серцево-судинної та дихальної систем організму, естетика тіла та ін..

- східні єдиноборства (26%) – допомагають навчитися володіти собою, контролювати свої емоції, розвивати координацію рухів та вміння орієнтуватися у просторі;

- спортивні ігри (18%) – розвиток творчих здібностей, пізнавальної активності, мислення, уваги, фантазії та комунікативності.

Дослідивши популярність фітнес-програм в тенденції розвитку можна констатувати той факт, що напрямків існує дуже багато і з кожним роком з'являються нові та цікаві програми.

Також популярність фітнесу серед старшокласників набуває на фоні незадоволення від учбових занять фізичною культурою та стабільним спадом інтересу до них [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Заняття фітнесом для старшокласників можуть ефективно сприяти як оздоровленню, підвищенню їх фізичних кондицій, так і залученню дітей до занять фізичною культурою, підвищити інтерес до рухової активності, культури тіла, культури тілесного здоров'я, розумової організації, формування комунікативної компетентності в рамках інформаційного спілкування, самовдосконалення, ведення здорового способу життя.

Враховуючи зацікавленість старшокласниками фітнесом, розвиток в цьому напрямку та інтеграція його технологій в практику оздоровчої роботи з дітьми та підлітками є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бойко Г.Л., Кузьменко Н.В. Досвід розвитку фізичного виховання. *Вісник НТУУ „КПІ”* Випуск 1-2009.
2. Булатова М.М. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні. *Теорія і методика фізичного виховання*, 2008. С. 320–354.
3. Сайкина Е.Г. Фитнес в системе физической культуры. *Известия РГПУ им. Герцена*. 2008. №11 (68). С. 182–190.
4. Сайкина Е.Г. Понятие и социально-культурологические аспекты фитнеса. *Физическое и психическое здоровье молодежи изменяющейся России*. Петрозаводск, 2005. С. 36-41.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ І ОРІЄНТУВАННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Шевцов Василь Олександрович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.пед. н., доцент Кравчук Л. С.

Збереження здоров'я дітей та оптимізація їх фізичного розвитку є актуальною проблемою сьогодення. Особливу заклопотаність в державі, суспільстві і, навіть, в кожній сім'ї, викликає стан здоров'я підростаючого покоління. Фізичне виховання дитини являє собою симбіоз матеріальних і духовних цінностей у сфері його рухової активності. Встановлено, що без нормального, відповідно з віковими особливостями дітей, фізичного розвитку не стимулюється і розумовий розвиток [1, 7].

Одним з основних завдань, що визначені в Національній доктрині розвитку освіти в ХХІ ст. і Цільовий комплексній програмі „Фізичне виховання – здоров'я нації” є формування всебічно гармонійно розвиненої, морально і фізично здорової особистості, яка відповідально ставиться до стану свого здоров'я. Серед основних напрямків зазначені підтримка і розвиток різноманітних форм оздоровчої роботи у навчально-виховних закладах України.

Оздоровчий туризм і орієнтування – це багатогранна і багатоваріативна форма активного відпочинку, яка поєднує в собі найефективніші фізичнооздоровчі види рекреаційної діяльності, є дієвим засобом духовного і фізичного розвитку особистості, засобом виховання правильного ставлення до природи [1, 7, 10].

Проблема правильного і доцільного використання засобів оздоровчого туризму та орієнтування у фізичному вихованні школярів є актуальною для розробки ефективних оздоровчих технологій.

Все більшу популярність сьогодні набуває оздоровчий туризм, один з найпопулярніших і наймасовіших видів оздоровлення, який несе

в собі величезний потенціал рекреаційнооздоровчої діяльності школярів. Оздоровчий туризм реалізуються як один із засобів рекреації, як комплекс засобів фізичного виховання, як засіб підвищення функціональних резервів і загартовування організму [9]. На думку О. Федякіна [10], існуючі сучасні види і форми туризму буде доцільно розділити на дві групи: оздоровчий (активно - руховий туризм, що розвиває рухові здібності, удосконалює фізичні якості людини тощо) і „нездоровий” туризм (не пов'язаний із руховою активністю людини). Найбільш повну характеристику оздоровчого або рекреаційного туризму дав С. Борисов: „види туристської діяльності, за формами, засобам і змістом запозичені зі спортивного туризму, але не пов'язані із підготовкою та виступом у спортивних змаганнях, а спрямовані на фізичний розвиток і виховання, збереження і зміцнення здоров'я, активний відпочинок і функціональне відновлення організму людини” [1].

Найбільш ефективною формою організації відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків є туристський захід, який включає використання засобів оздоровчого туризму та орієнтування.

Оздоровчий аспект туризму та орієнтування полягає в позитивному впливі на організм дитини факторів природи в поєднанні із загальною активною м'язовою діяльністю, що сприяє повноцінному відпочинку, зміцненню здоров'я та загартовуванню організму [9].

Багато дослідників зверталися до питання впливу занять оздоровчим туризмом на організм дітей та довели, що заняття туризмом дають школярам заряд бадьорості та енергії, знімають психічні навантаження, підвищують працездатність функціональних систем організму, позитивно змінюють рухові якості, підвищують фізичну підготовленість дітей і рівень загартованості їх організму [1-4, 6, 7, 9, 10].

Результати дослідження Є. Рут [9] показали, що комплексний вплив факторів (фізичні навантаження, природні та психоемоційні фактори, інформаційні потоки, краєзнавча діяльність) у формі туристичних походів є ефективним засобом корекції та оптимізації фізичного і функціонального стану школярів всіх вікових груп, що також поліпшую розумову працездатність і успішність на протязі навчального року. Це дозволяє стверджувати, що туристично-краєзнавча діяльність учнів є перспективним напрямком оптимізації фізичного розвитку школярів і вдосконалення їх соматичного здоров'я.

Вчені прийшли до єдиної думки, що в недопущенні хвороби, в зміцненні здоров'я, вирішальна роль належить не медицині і не системі

охорони здоров'я, а тим соціальним інститутам, які створюють умови і спосіб життя дитини – сім'я та школа [4, 5, 7, 9, 10].

Сучасні дослідження проблем запровадження засобів оздоровчого туризму в процес фізичного виховання дітей шкільного віку носять розрізнений характер [4, 9]. В тому числі відкритими залишаються питання організації та проведення занять на основі засобів оздоровчого туризму та орієнтування у вигляді науково обґрунтованих технологій, що не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал оздоровчого туризму як універсального засобу підвищення рівня фізичного стану дітей.

Мета: визначити основні засоби оздоровчого туризму і орієнтування та проаналізувати стан їх використання у фізичному вихованні дітей шкільного віку.

Багато педагогів-практиків та теоретиків-дослідників в галузі дитячо-юнацького туризму займалися розробкою засобів, методів і прийомів оздоровчого туризму та орієнтування.

Засобами оздоровчого туризму є: прогулянки та екскурсії на свіжому повітрі; теренкур (дозовані фізичні навантаження у вигляді пішохідних прогулянок по розмічених маршрутах як вид санаторно-курортного лікування); прогулянки, походи і подорожі вихідного дня різної цільової спрямованості (рекреаційні, тренувальні, оздоровчі, пізнавальні, краєзнавчі тощо); ступеневі і категорійні туристсько-спортивні походи; туристські зльоти; змагання з техніки туризму, зі спортивного орієнтування, із туристського багатоборства, спортивного скелелазіння; дні туризму в школі; літні оздоровчі зміни туристської спрямованості; тренувальні збори за видами туристського багатоборства, спортивного орієнтування, спортивного скелелазіння; туристські фестивалі, свята та розваги; туристські експедиції і робота краєзнавчих загонів; спеціальні завдання і фізичні вправи з орієнтування на місцевості; туристські вправи з розвитку навичок елементарного скелелазіння й альпінізму; вправи з оволодіння технікою пересування в пішохідних, лижних, велосипедних, гірських, водних прогулянках і походах; вправи з техніки і тактики подолання природних перешкод; вправи з техніки і тактики рятувальних робіт; спеціальні завдання та вправи з долікарської допомоги; вправи з техніки бівуачних робіт тощо.

Педагоги протягом століть використовували засоби оздоровчого туризму та орієнтування у навчально-виховній роботі з дітьми. П. Лесгафт – основоположник наукових знань з фізичної культури, переконливо рекомендував дорослим і дітям використання

універсального способу пізнання, оздоровлення і загартування – прогулянки, подорожі та екскурсії в якості активного дозвілля, як один із засобів морального і фізичного виховання підростаючого покоління [2].

За твердженням О. Остапець [7], офіційно туризм був включений в педагогічні засоби виховання в грудні 1940 р. наказом Наркома освіти „Про дитячий туризм”, в якому пропонувалося в кожній школі створити гурток юних туристів, виділивши з числа педагогів організатора туристської роботи з учнями.

Рекреаційно-оздоровча діяльність благотворно впливає на функціональні системи організму, підвищуючи тонус м'язів, зміцнюючи опорно-руховий апарат, гармонізуючи психоемоційний стан людини [5, 9].

Саме тому виникла ідея проведення уроків фізичної культури в природному середовищі для шкіл, де це можливо. Так Ю. Кузь [5] в процесі педагогічного експерименту довів, що система уроків на свіжому повітрі в природних умовах є здоров'язберігаючою та оздоровчою, яка забезпечує не тільки підвищення рівня фізичного стану учнів, але і вирішує багаточисельні питання екологічного, розумового, соціального, правового, естетичного, трудового виховання школярів.

Останнім часом переглядаються можливості використання засобів оздоровчого туризму та орієнтування в процесі фізичного виховання школярів. Раніше вважалося, що займатися туризмом та орієнтуванням можуть діти старшого і середнього шкільного віку. Але на сучасному етапі розвитку фізичної культури багатьма дослідниками доведено, що цілком виправдано вводити заняття на основі засобів оздоровчого туризму та орієнтування у процес фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку [4, 7].

Дослідженням проблем введення засобів оздоровчого туризму в процес фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку займалися Т. Климанова [4] , М. Чахніна, М. Чернявський, Ф. Багаутдинова, О. Матвеева та ін. Ці дослідження стосувалися уроків фізичної культури в початковій школі і позаурочної діяльності дітей. Вони показали, що проблему підвищення ефективності занять доцільно здійснювати за допомогою введення в навчально-виховний процес засобів оздоровчого та спортивного туризму як регіонального компонента, як компонента ущільнення часу уроку [4], як компонента оздоровчої рекреації [5], як фактор соціалізації дітей шкільного віку, як основи для формування моральних якостей учнів.

На думку Т. Климанової [4] в усі структурні компоненти уроку фізичної культури (вступна, основна і заключна частина) можливе введення засобів оздоровчого туризму та орієнтування. Це вправи в подоланні природних перешкод, ходьба із рюкзаком, ігрові завдання туристської спрямованості та орієнтування в просторі, туристські естафети, рухливі туристські ігри.

С. Любека [3] пропонує використовувати засоби оздоровчого туризму у фізичному вихованні дітей, які за станом здоров'я відносяться до підготовчої медичної групи. Використання комплексного поєднання доступних засобів туризму, факторів природи, загартовування, дихальної гімнастики, дозволяють підвищити рівень здоров'я школярів зі слабким здоров'ям.

Засоби туризму в поєднанні з орієнтуванням і краєзнавством широко застосовуються під час літнього оздоровлення школярів у профільних таборах: туристських, спортивних, оздоровчих [1, 7, 10].

Важливим є висвітлення в науково-методичній літературі та навчально-нормативній документації кількості, обсягу, якості, характеристики засобів туризму та орієнтування, що вводяться в процес фізичного виховання дітей.

Як стверджує О. Остапець [7], першим методичним матеріалом, що містить і першу приблизну програму організації туристської діяльності учнів, був лист Міністерства освіти РРФСР № 61-М від 10 травня 1954 року. У ньому зазначалося, що багато відділів народної освіти недооцінюють значення туристсько-краєзнавчої роботи з дітьми. У приблизній програмі були закладені основи виховання школярів засобами туристсько-краєзнавчої діяльності.

Значні дослідження в цій області були проведені Ю. Константиновим, В. Куликовим, О. Остапцем-Сवेशніковим, Є. Рут, що розробили теоретичні основи туристсько-краєзнавчої діяльності школярів. Вивчали різноманіття форм і напрямів туристсько-краєзнавчої діяльності В. Ганопольский, Т. Грицишина, В. Дехтяр, І. Верба, М. Крачило, М. Костриця, В. Обозний, П. Істомін.

Регулюється і контролюється рекреаційно-оздоровча, а також туристсько-спортивна діяльність школярів „Правилами проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України” затверджених наказом МОН України від 06.04.99 р. № 96 (у редакції наказу МОН України від 24 березня 2006 р. № 237) [8]. Правилами пропонується проведення подорожей і походів з дітьми, починаючи з 7-річного віку.

Поряд з оздоровчим туризмом все більший інтерес у дослідників і педагогів викликає спортивне орієнтування не тільки як вид спорту, що активно розвивається, але і як засіб оздоровлення та рекреації [7, 9].

Засоби спортивного орієнтування та оздоровчого туризму успішно застосовуються в позакласній та позашкільній роботі, про що свідчать навчально-виховні програми туристсько-краєзнавчого напрямку. Слід зауважити, що програми Міністерства освіти 1982 не були розраховані на дітей молодшого шкільного віку а ні з туризму, а ні з орієнтування. У 1991 році О. Остапеч-Свешніков запропонував програми туристсько-краєзнавчих гуртків для початкової школи [7]. У програмах Міністерства освіти України 1996 року зміст навчально-тренувального матеріалу туристсько-краєзнавчого гуртка вже розрахований на молодших школярів. На сучасному етапі розвитку концепції навчання і виховання дітей розробка авторських програм, програм з урахуванням регіонального компоненту, програм з урахуванням матеріально-технічної бази шкіл та позашкільних закладів значно розширили рамки використання и застосування засобів оздоровчого туризму та орієнтування у процесі фізичного виховання підростаючого покоління. Цілком обґрунтовано введення основ оздоровчого туризму та орієнтування в шкільні уроки як варіативної складової і в якості однієї з основних складових програм з фізичної культури.

Висновки.

1. Оздоровчий туризм і орієнтування на місцевості позитивно впливають на формування зростаючого організму і, будучи резервом рухової активності, можуть бути використаними як засіб підвищення рівня фізичного стану школярів, зміцнення їх здоров'я.

2. Оздоровчий туризм і орієнтування є унікальним засобом для виховання і формування всебічно гармонійно розвиненої особистості.

3. Основним засобом оздоровчого туризму та орієнтування, пов'язаним з руховою активністю школярів є прогулянки і походи (у першу чергу – походи вихідного дня), фізичні вправи з подолання природних перешкод, вправи з орієнтування на місцевості.

4. На сучасному етапі розвитку оздоровчий туризм в рамках туристськокраєзнавчої діяльності школярів не увійшов міцно в систему навчально-виховної роботи в школі як повноправна і повноцінна частина процесу фізичного виховання підростаючого покоління. Він все ще є доповненням (частіше розважальним) до позакласної роботи школи.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Вивчення показників фізичного стану дітей молодшого шкільного віку. Теоретичне обґрунтування та розробка рекреаційно-оздоровчої

технології підвищення рівня фізичного стану дітей молодшого шкільного віку на основі засобів оздоровчого туризму і орієнтування в якості факультативних занять та поетапне впровадження її в процес фізичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Борисов П. С. Технология спортивного туризма : учебное пособие. Кемерово : КузГТУ, 2012. 219 с.
2. Лесгафт П. Ф. Собрание педагогических сочинений: руководство по физическому образованию детей школьного возраста. Том 1, часть 1. М.: Физкультура и спорт, 1952. С. 364-365.
3. Любека С.В. Комплексное использование средств туризма в физическом воспитании школьников подготовительной медицинской группы: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры”. Хабаровск: ФГБОУ ВПО „ДальГАФК”, 2011. 24 с.
4. Климанова Т.Г. Методика проведения уроков физической культуры в начальной школе с использованием средств туризма: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры”. Коломна, 2007. 24 с.
5. Кузь Ю. С. Організаційно-педагогічні умови фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи у природному середовищі: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення”. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 2011. 20 с.
6. Мулик К.В. Вплив занять спортивним туризмом на всебічний розвиток дітей шкільного віку. *Слобожанський науково-спортивний вісник : наук.теор. журн.* Харків : ХДАФК, 2009. № 1. С. 7–9.
7. Остапец А. А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся : методические рекомендации. М. : РМАТ, 2001. 87 с.
8. Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України, затверджених наказом Міністерства освіти України від 06.04.99 № 96 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2006 р. № 237).
9. Рут Є. З. Організаційно-методичні основи туристично-красознавчої діяльності в школі та її вплив на організм школярів: автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення”. Харків : ХДАФК, 2005. 30 с.
10. Федякин А. А. Теоретико-методические основы оздоровительного туризма: дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры”. Майкоп : АГУ, 2001. 317 с.